

פרשת אמור א ויאמר יהוה אל-משה אמר אל-הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם לנפש לא-יטמא בעמיו:

yasaktır]. Buna karşın, bir *Koen* için, *Teme Met* durumuna düşmek günümüzde de aynı şekilde yasaktır. Bu nedenle her erkek *Koen*, aşağıda değinilen kuralları dikkate almakla yükümlüdür. *Tuma*, “kişiye, *Bet-Amikdas*’a girme ve kutsal nitelikli yiyecekleri yemeyi yasaklayan manevi konum” şeklindeki tanımı nedeniyle elbette olumlu bir şey değildir. Yine de normal şartlarda halktan bir kişinin *tame* olması yasak değildir. Bunun aksi mantıklı olmazdı; zira bu durumda ölülerin ihtiyaçlarıyla ilgilenmek imkansız olurdu. Dolayısıyla *Tumat Met*, “kötü” bir şey değil, aksine, bazı durumlarda “bir ölünün ihtiyaçları ile ilgilenme” şeklindeki çok büyük mitsvanın kaçınılmaz bir sonucudur.

Yine de Tora, *Koenler*’in, üzerlerine yüklenen kutsal hizmet görevi nedeniyle, *Tumat Met* şeklindeki *tumadan* kaçınmalarını önemle emretmiştir [*Tumat Met* konusunda *Koen* olmayanlar için, diğer *tuma* türleri konusunda da *Koenler* için bile yasak yoktur]. Buna göre bir *Koen*’in, *Teme Met* olmasına neden olacak herhangi bir şey yapması yasaktır. Normal bir *Koen* sadece bu bölümde listelenen yedi yakını için *tame* olabilir – olmakla yükümlüdür [bunun anlamı, yakınının ihtiyaçlarını gidermek üzere ölüye dokunabileceği ve aynı çatı altında bulunabileceği şeklindedir. Ama her durumda, normal bir *Koen* bile hiçbir şekilde mezarlığa giremez (Rabenu Behaye)]. Bir *Koen Gadol* ise yedi yakını için bile *tame* olamaz [*Tumat Met*’ten tamamen kaçınması gereken bir kişi de *Nazir*’dir. *Nazir*, belirli bir süre için kendisini kutsal kılma amacıyla dünyevi zevklerden alıkoyan kişiye verilen sıfattır (bkz. Bamidbar 6:1-21)].

Normal bir *Koen*, *Koen Gadol* ve *Nazir*’in ortak noktası, ölü nedeniyle *tame* olma kısıtlamasının üçü için de geçerli olmasıdır. Ancak bu kısıtlama, üçü için farklı derecelerde doğrudur. Normal bir *Koen*, [burada listelenen (p. 2-3)] yakın akrabaları için kendini *tame* yapabilir. Diğer ikisi için ise bu bile yasaktır. Bu farklılığın sebebi, *Koen*’in “kutsal” statüsünün kazanılmış olmamasıdır. Bu mevkie, sadece bir *Koen* ailesinin çocuğu olarak

doğduğu için ulaşmıştır. Dolayısıyla bu konumu borçlu olduğu yakın ailesini, onların cenazeleriyle ilgilenme [ve böylece *tame* olma] suretiyle onurlandırır. Ancak bir *Koen Gadol*, bulunduğu yüksek mevkie sadece doğumla değil, kişisel liyakatle gelmiştir. Benzer şekilde, sınırlı bir süre boyunca kendisini bazı dünyevi zevklerden gönüllü olarak men eden bir kişi olan *Nazir* de, bu sayede elde ettiği kutsal seviyesini kişisel olarak elde etmiştir. Bu nedenle, yakın ailelerinin ölümleri bile ne *Koen Gadol*’un ne de *Nazir*’in kendi manevi saflığını bozması için yeterli değildir (Sohaçov’lu Rabi Avraam).

Tumat Met’ten kaçınması konusundaki gereklilik nedeniyle bir *Koen*’in yapmaması gerekenler arasında şunlar sayılabilir: * Bir beden parçasına ya da kemiğe [sahibi hala hayattaysa bile, o parçada, bedene bağlı olsa canlı kalmasına yetecek güç olduğu süreç] dokunmamalıdır. * Bir mezar taşına (*Golel*) ya da onu destekleyen kenar taşlarına (*Dofek*) [bu taşlar mezara doğrudan değmiyorsa bile] dokunamaz (*Torat Koanim*; *Şulhan Aruh – Yore Dea* 369). * Bir *Koen*, genel olarak mezarlığa, ya da mezarlık olduğu şüphesi olan bir yere giremez. Yedi yakınından birini gömmek zorunda ise, bunu mezarlığın en kenar köşesinde, içeri girmeden yapmalıdır. *Tumat Met* konusunda rahmi düşük sonucu terk etmiş bir cenin de bir ölüyle aynı kategoridedir. * Bir *Koen*, bir ölüyle aynı bina içinde ya da aynı çatı altında bulunamaz. Yan yana binalar arasında içerideki havayı birbirine bağlayacak en az birer *tefah* genişliğinde (8-10cm.) boşluklar varsa ve bu binalardan birinde biri ölmüşse, *tuma*, diğer tüm komşu binalara da yayılır. Eğer bu binaların [birbirine 1 *tefah*lık hava bağlantısı yoksa bile] önünde hepsinin girişini kaplayan ortak bir çatı çıkıntısı varsa ve ölünün bulunduğu binanın o yöne doğru bir penceresi açıksa, *tuma*, penceresi o yöne doğru açık olan her binaya da yayılır. Böyle durumlarda bir *Koen* söz konusu yerlere giremez. Orada olduğu takdirde dışarı çıkmalıdır; haberi yoksa ona haber verilmelidir; ama haberi olduğu anda hemen dışarı çıkması gerektiğinden, bu bildirilmeden önce dışarı çıkmaya uygun hale

Emor

[70. Koenler'e Özel Kurallar]

21

¹ Tanrı, Moşe'ye konuştu: "Aaron'un oğulları Koenler'e konuş. Onlara [şunları] söyle: "[Bir Koen] Halkının içinde bir ölü için kendisini *tame* yapamaz.

21.

1-9. Koenler'e Özel Kurallar.

Bir önceki peräşa, bütün ulusun, kutsal olmak için uyması gereken yasalar ve kişinin bu yüksek konuma gelmesini sağlayan geniş uygulama yelpazesini ele almıştı. Şimdi ise Tora, Koenler'e yoğunlaşmaktadır. Koenler'in sorumluluğu altındaki kutsal ibadet, onlar için daha yüksek bir kutsiyet ve saflık düzeyinde olma yükümlülüğünü de beraberinde getirmektedir (İbn Ezra).

Tora, ulusun içinde belirli bir aileyi – Aaron'un ailesini – Koenler olarak ayrı kılmıştır. Buna karşılık, eski dönemde diğer uluslar kendi rahiplerini halkın en üst kesiminden seçerlerdi (A. Erman, *Life in Ancient Egypt*). Bamidbar kitabında okuyacağımız bir isyanda da Moşe'nin kuzeni Korah, "toplumun tümünün kutsal olduğunu" (Bamidbar 16:3) iddia ederken belki de diğer uluslardaki bu uygulamaya özenmişti. Benzer şekilde tarihin daha ileri bir aşamasında, kötülüğüyle ünlü Yisrael kralı Yarovam ben Nevat da, "kendi" koenlerini Levi kabilesinden değil, halkın elit kesiminden seçmişti (Melahim I 12:31).

Tora'nın Koenlik müessesesini neden halk içindeki bir aileye kısıtladığının ipuçlarını bu peräşada görüyoruz. Bunun temelinde özellikle Koenler'in uymasını gerektiren ve halkın diğer kesiminin muaf olduğu özel kurallar vardır: [1] Koenler'in, ölüye temas nedeniyle *tame* olmaları yasaktır (bkz. s.a.). Kutsiyetle iç içe oldukları için, diğer *tuma* türleri konusunda da dikkatli olmak, saflıklarını sürekli olarak yenilemekle yükümlüdürler. Zira *korban* eti ya da *teruma* (Perek 22) yediklerinde veya sürekli görev yaptıkları *Bet-Amikdaş*'a geldiklerinde saf olmaları hayati önem taşır. Dolayısıyla bir Koen tüm bunlar hakkında henüz küçük yaştan itibaren eğitim almalı ve yaşantısının, alışık olduğu bir parçası haline

getirmelidir – ve bu, sadece aile içi eğitimle mümkündür. [2] Koenler diğer tüm Yahudiler gibi Tora'yı öğrenmenin yanında, onu halkın geneline öğretmekle de yükümlüdürler (bkz. 10:11) ve bu, sürekli ve aralıksız bir eğitimi, konu hakkında tam bir uzmanlaşmayı gerektirir. Özellikle eski dönemde yazılı materyalin çok seyrek olması nedeniyle, sözlü bilgi aktarımının önemi çok yüksekti. İnsanlar her şeyi ezbere bilme suretiyle canlı birer kitap halini alırlardı. Bu yüzden Koenler'in Tora bilgisi açısından sürekli çoşan bir pınar gibi olmaları şarttı – ki bu da, ancak son derece ciddi bir eğitim ortamında mümkündür (*Daat Mikra*).

☞ Koenler, *Tumat Met* ve *Met Mitsva*.

Tazria peräşasının giriş bölümünde, "*Tuma* kavramına felsefi bir bakış" başlığı altında *tuma* konusu genel bir şekilde ele alınmıştı. Orada da belirtildiği üzere, her ne kadar *tuma* kavramı bizim için çok açık olmasa da, *tuma* ile ölüm arasında doğrudan bir bağ bulunduğu söylenebilir. Bunun en açık tezahürü, "*Avi Avot Atuma – En büyük Tuma*" tanımının, bir insan cesedi için yapılmasıdır. Başka bir deyişle, bir ölü, temel *tuma* kaynaklarından bile daha kuvvetli olan, "temel ötesi" *tuma* kaynağıdır. Bir kişi, bir ölüyle temas ettiği, onu [dokunmadan bile olsa] taşıdığı, bir ceset onun altında duracak şekilde durduğu, ya da cesetle sadece aynı çatı altında bulunduğu takdirde bile (Bamidbar 19:14), "*Av Atuma – Temel Tuma Kaynağı*" statüsünde *tame* olur. Bu temel *tuma* türüne "*Tumat Met – Ölüden Kaynaklanan Tuma*", bu şekilde *tame* olan kişiye de *Teme Met* adı verilir. Bu *tuma* türü, ancak *Bet-Amikdaş* ayakta olduğu dönemde, kızıl bir inekle (*Para Aduma*) yapılan bir arınma süreci sonrasında ortadan kalkar (Bamidbar Perek 19). Günümüzde böyle bir süreç olmadığı için herkes potansiyel *Teme Met* statüsündedir [*Bet-Amikdaş*'ın yeri olan Tapınak Dağı'nın bazı bölümlerine girmek, bu nedenle günümüzde

almakla yükümlü kılındıklarından bu yapı kullanılmıştır.

Yine de klasik kullanımdan sapılarak arka arkaya iki kez “*söyle*” denmesi de açıklama gerektirmektedir. Bir görüşe göre, ilk “*söyle*” sözcüğü, bundan önceki bölümlerin *Koenler*’e özellikle aktarılmasını ifade eder. Bu gereklidir; zira *Koenler* halkın manevi liderleri, dolayısıyla Tora’nın başlıca koruyucularıdır. İkinci “*söyle*” sözcüğü ise, şimdi listelenecek olan ve sadece *Koenler*’i ilgilendiren özel kurallara bir giriştir (İbn Ezra; Rabenu Behaye).

Tüm bunlar pasuğun basit anlamını açıklayan görüşlerdir. Öte yandan Hahamlarımız’ın öğretisine göre, buradaki bariz tekrar, yetişkin *Koenler*’in, *Koen* çocuklarla ilgili olarak uyarıldıklarını öğretir. Buna göre bir *Koen*, çocuk yaştaki bir oğlunun *Teme Met* olmasına aktif olarak yol açmamalı, ayrıca onu küçük yaştan itibaren bu konuda eğitmelidir (*Talmud – Yevamot* 114a; Raşi; krş. 11:13 açk.). Bu doğrultuda; pasuktaki ilk “*söyle*” sözcüğü Tanrı’nın Moşe’ye bu emirleri *Koenler*’e aktarması konusundaki emri belirtirken; ikinci “*söyle*” sözcüğü ise, Moşe’nin her bir *Koen*’e yönelik “sana aktardığım bu emirleri, sen de çocuklarına söyle” sözlerini ifade etmektedir (*Mizrahi*).

Rabi Moşe Feinstein bu öğretiden yola çıkarak, Tora’nın yetişkinleri, davranışlarını düzeltme hakkında uyardığını kaydeder. Çünkü yetişkinler, onları aralıksız olarak izleyen çocuklarına sürekli birer örnek teşkil ederler.

Buna bağlı olarak Rabi Samson Raphael Hirsch de pasuktaki “*Aaron’un oğulları Koenler*” ifadesini şöyle açıklar: Tüm *Koenler*, bu statülerini Aaron’un soyundan gelmelerine borçludurlar. Bu statüleri kalıtsal olduğu için, *Koenler*, kendi çocuklarına soylarının önemini ve buna layık olmaları gerektiğini aktarmaya dikkat etmelidirler. Dolayısıyla onlara, henüz çocuk yaşta-yken bile, bir ölüye temas nedeniyle *tame* olma konusundaki gerekliliği aktarmalıdır.

Alternatif bir açıklamaya göre pasuktaki iki “*söyle*” sözcüğü bu bölümde verilecek olan, *Tumat Met*’le ilgili iki kurala gönderme yapar: [1] “*Met Mitsva* durumu söz konusu olursa kendinizi *tame*

yapabilirsiniz”. [2] “Ama diğer durumlarda, burada sayılan yedi yakınınız dışında kimse için kendinizi *tame* yapamazsınız” (*Midraş; Rabenu Behaye*).

[Bir Koen] – Bu ilk bölümdeki kurallar sadece normal *Koenler*’e yöneliktir. Bir *Koen Gadol* için ise kısıtlamalar daha sıkıdır ve bunlara p. 9-15’te yer verilmektedir.

Halkının içinde bir ölü için – Girişte de belirtildiği üzere, bir *Koen*, bir ceset nedeniyle *tame* olmaktan kaçınmakla yükümlüdür. Ancak bu yasak sadece, söz konusu ceset, “*halkının içindeyse*”, yani etrafta ölünün gereksinimlerini karşılayacak başka Yahudiler varsa geçerlidir. Ancak etrafta bunu yapacak kimse yoksa bu bir *Met Mitsva* durumudur (bkz. girişteki açıklamalar). Böyle bir durumda, bu ölünün ihtiyaçlarıyla ilgilenme amacıyla kendisini *tame* yapmak, bir *Koen* – hatta bir *Koen Gadol* – için yasak olmadığı gibi, aksine her şeyi bir kenara bırakıp hemen yerine getirmesi gereken bir yükümlülük haline gelir (*Torat Koanim*; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; krş. Raşbam). Alternatif olarak “*halkının içinde*” ifadesi, ölünün kendi akrabası olmadığını, halkın kalan kısmına mensup olduğunu belirtiyor da olabilir (Sforno). *Koen* böyle kişiler için *tame* olamaz; hemen açılacak yedi yakını için ise bu mümkündür.

Ölü için kendisini tame yapamaz – Tam çeviriyle “*bir can için*”. Bkz. 19:28 açk.

Mitsvat Lo Taase No. 159 (*Sefer Ahinuh*). *Koenler*’le ilgili bu yasak sadece *Bet-Amikdaş* dönemiyle sınırlı değildir ve günümüzde de aynı şekilde geçerlidir.

gelmesi söylenmelidir. * Bir *Koen*'in Yahudiler'e ait olmayan mezarlıklara girmesi de, otoriteler arasında görüş ayrılığı söz konusu olduğundan, yasaktır. * Bir *Koen*, Yahudi olmayan birinin cesedine de dokunamaz. * *Koenler*'in *Teme Met* olma konusundaki yasağı sadece yetişkinler için değil, beşikteki bebek bir *Koen* için de aynı şekilde geçerlidir; o yüzden bir yerde ölü varsa, o bebek de oradan çıkarılmalıdır. Bir *Koen* çocuğu, eğitim çağına geldiği andan itibaren bu konuda bilgilendirilmelidir (*Meam Loez*).

Bu kuralın tek istisnası **Met Mitsva** durumudur. Bir kişi insanların bulunmadığı bir çevrede bir ceset bulduğu takdirde, bulunduğu yerden tüm gücüyle seslense bile sesini kimseye duyuramayacaksa, o ölüyle ilgilenilecek tek kişi konumundadır [gidip başkalarını çağıramaz; zira ölüyü en kısa zamanda toprağa vermek gerekir] (Rambam; *Daat Zekenim*). Bu duruma "**Met Mitsva – Ölü [İle İlgilenme] Mitsvası**" adı verilir ve böyle bir durumda bir *Koen Gadol* bile, [hatta *tame* olmamasını gerektiren bir göreve gitmekteyse – örneğin, *Pesah-kurbanı* yapmak üzere yola çıkmışsa – bile] tüm meşgalelerini bir kenara bırakıp bu ölüyle ilgilenmekle "yükümlüdür".

1. Aaron'un oğulları Koenler'e – Diğer yerlerde olduğu gibi burada da "*Aaron'un oğulları*" ifadesi, "*Aaron'un* soyundan gelen erkekler" anlamındadır. Dolayısıyla *Koen* ailesine mensup bayanlar bu kurallardan muaftır ve onlar için *Tumat Met*'ten kaçınma yükümlülüğü yoktur. Benzer şekilde *Koen* erkekler için öngörülen yasakların hiçbirisi *Koen* kızlar için geçerli değildir (*Torat Koanim*; *Talmud – Sota* 23b; *Talmud – Kiduşin* 35b; Raşi).

Burada hem "*Aaron'un oğulları*" hem de "*Koenler*" ifadeleri gereklidir. Bir *Koen*'in, özellikle *Koenler*'e yasak olan bir kadınla birlikte olması sonucu doğan erkek çocuk *halal* sıfatını alır. Böyle bir çocuk, *Koen* için yasak olan bir ilişkinin ürünü olduğu için, bir *Koen*'in erkek çocuğu olmasına karşın "*Koen*" sıfatına sahip olmaz ve tüm nesilleri boyunca bu ilişkiye bağlı olarak doğan tüm erkekler de *halal* sınıfındadır. Bir *halal Bet-Amikdaş*'ta görev alamaz ve *Koenler*'in sahip olduğu yükümlülük ve ayrıcalıklar onun için geçerli değildir. Tora bu nedenle, buradaki, *Tumat Met* konusunda yapılan uyarının, Aaron'un

oğulları içinde sadece "*Koen olanlar*" için geçerli olduğunu vurgulamaktadır.

Öte yandan, bazı *Koenler*, *halal* olmamalarına karşın, bedensel kusurları nedeniyle *Bet-Amikdaş*'taki göreve uygun değildirler (p. 16-23). Ancak bu, onların birer *Koen* olarak kutsiyetlerinden bir şey eksiltmez. Onlar halen birer *Koen*'dirler ve "kutsal" nitelikli yiyeceklerde pay sahibi oldukları gibi (p. 22), buradaki, *tumadan* kaçınma şeklindeki emir onları da bağlar. Yine de "*Koen*" sözcüğü "**Keuna – Yüksek Hizmet**" sözcüğünden geldiği için, pasukta sadece "*Koenler*" denmiş olsaydı, *Bet-Amikdaş*'taki yüksek görevi yapamayan bu *Koenler*'in kuralın dışında kaldıkları sonucuna varabilirdik (*Mizrahi*). Bu nedenle Tora "*Aaron'un oğulları*" ifadesini kullanarak böyle *Koenler*'i de kurala dahil etmektedir (*Torat Koanim*; Raşi).

[Not: Aynı ifade Vayikra 1:5'te, bedensel kusura sahip *Koenler*'i "kuralın dışına çıkarmak" için kullanılmışken, buradaki amacı "kurala dahil etmektir". Aynı ifade nasıl olur da iki zıt anlam ifade edebilir? Cevap sözcük sıralamasındadır: Vayikra 1:5'te İbranice sıralama "*Aaron'un oğulları, Koenler*" şeklindeyken, burada "*Koenler, Aaron'un oğulları*" sıralaması kullanılmıştır. "*Aaron'un oğulları*", "*Koenler*"e göre daha geniş bir sınıftır. Dolayısıyla Vayikra 1:5'teki sıralamaya göre, kurala dahil sınıf "daralmaktayken", buradaki sıralama, kurala dahil sınıfı "genişletmektedir". İşte, iki zıt sonucun nedeni de budur. Pasukların Sözlü Tora'nın ışığı altındaki bu analizi, hem Sözlü hem de Yazılı Tora'nın ne kadar kesin ve net kriterler içerdiğinin güzel bir örneğidir.]

Koenler'e konuş ... Onlara [şunları] söyle – Tam çeviriyle "*Koenler'e söyle ... onlara söyle*". Ramban'a göre basit anlamıyla ilk "*söyle*" sözcüğü, Tora'nın klasik açılış cümlelerine benzer şekilde "*konuş*" anlamında kabul edilebilir. Çevirimiz bu yöndedir. Tora boyunca "*Bene-Yisrael'e konuş ve onlara söyle*" yapısı, konunun çok önemli ya da yasaklanacak olan davranışın halk içinde yaygın olması nedeniyle, halka yönelik sıkı bir uyarıya gereksinim olduğunda kullanılır. Bu bölümde de üzerlerine yüklenen sorumluluk sonucu *Tumat Met*'ten kaçınmaları gereken *Koenler*, davranışlarını daha sıkı bir kontrol altına

בְּכִי אִם-לְשָׂאוֹ

הַקָּרֵב אֵלָיו לְאִמּוֹ וּלְאָבִיו וּלְבָנָו וּלְבִתּוֹ וּלְאֶחָיו: ג וּלְאֶחָתָו

הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא-הִיָּתָה לְאִשׁ לָהּ יִטְמָא:

kardeş-kız kardeş ikilileri birer grup oluşturur ve bu iki grubun yan yana gelmesinden bir kural öğrenilir: Tıpkı oğul ve kızın bir babanın doğal varisleri olması gibi, burada bahsedilen kardeşler de kişinin [başka yakınları olmaması durumunda] doğal varisleri olan kardeşlerdir (*Daat Zekenim*). Yani bu pasukta belirtilen “yakınlık”, özellikle verasete bağlı bir yakınlıktır. Veraset baba tarafına bağlı olduğuna göre, burada bahsedilen kardeşler özellikle baba tarafındandır (*Daat Zekenim*). Kısacası eğer bir *Koen*’in sadece anne tarafından bağlı olduğu erkek ya da kız kardeşi ölürse, bu *Koen* onun cenazesini kaldırmak için *tame* olamaz (*Torat Koanim; Yad – Avel 2:12*).

Yine de bu ifadenin özellikle kız kardeş için kullanılması başka bir kuralı da öğretir: Bir kız evliliğin sadece ilk aşamasını (*İrusin*) geçmişse, artık evli sayılmasına karşın henüz babasının evindedir. Bir *Koen*’in böyle bir kız kardeşi ölürse, hala “kendisine yakın” konumunda olduğu için, bu *Koen* onun cenaze işlemlerini yapma amacıyla kendisini *tame* yapabilir (*Torat Koanim; Talmud – Yevamot 60a; Raşi*). Bu, pasuğun devamından da bellidir. Bir *Koen*, “evli ama hala bakire” olan bir kız kardeşi için – ki normal şartlarda bu, sadece *İrusin* aşamasını geçmiş bir kızdır – kendisini *tame* yapmalıdır (*Beer Basade*). Raşi’nin açıklaması böyle olmasına karşın, *Alaha*’ya göre bir *Koen* sadece, evli olmayan [yani ilk aşamayı bile geçmemiş] kız kardeşi için kendisini *tame* yapabilir (*Şulhan Aruh – Yore Dea 373*). Bu, ifadeyle ilgili diğer bir görüşü takip etmektedir. Bu görüşe göre kız kardeşi sadece tamamen bekar olduğu zaman *Koen* için “kendisine yakın” konumdadır; ama evliliğin sadece ilk aşamasını geçmişse bile, artık “kendisine yakın” olmaktan çıkar. Buna ek olarak eğer kız kardeşi kocasından boşanıp baba evine dönmüşse, tekrar “kendisine yakın” konumuna geri döner ve erkek kardeşi, onun için kendisini *tame* yapmalıdır (*Meam Loetz*).

Öte yandan eğer bu kız kardeş evliliğin ikinci aşamasını da geçmişse, artık kendi kocası, ona, erkek kardeşinden daha yakın konumda ola-

cağından (bkz. ö.p. açk.), erkek kardeşi onun için kendisini *tame* yapamaz. Bu görev kendi kocasına düşer (Rabenu Behaye) [Elbette hem bu hem de önceki paragrafta belirtilen kurallar, *Met Mitsva* durumundan bahsetmekte değildir. Önce de vurgulandığı gibi *Met Mitsva* durumunda, bir *Koen Gadol* bile tüm işlerini bırakıp ölüyle ilgilenmekle yükümlüdür].

Bir erkeğe varmamış – Bir erkekle hiçbir zaman birlikte olmamış (*Torat Koanim; Talmud – Yevamot 60a; Raşi*). Bu ifade pasuktaki “*bakire*” sözcüğünü tanımlamaktadır. Kızın bekareti bir erkekle ilişkiye girdiği için bozulmuşsa, *Koen* erkek kardeşi onun ölümü durumunda onun için kendisini *tame* yapamaz. Bu, tecavüze uğramış ya da iffal edilmiş bir kıza da kuralın dışında bırakmaktır. Fakat kızın bekareti bir erkek tarafından değil de kaza sonucunda dış bir etkenle bozulmuşsa, *Koen* erkek kardeşi onun için kendisini *tame* yapar (*Talmud – Yevamot 60a*).

Kız kardeşi için – Tam çeviriyle “kız kardeşi için – onun için”. Bu ek vurgu, kız kardeşi için kendisini *tame* yapması kuralının sadece kız kardeşi ile sınırlı olduğunu, ama kız kardeşine bağlı diğer kişiler [örneğin kız kardeşinin çocuğu] için kendisini *tame* yapamayacağını öğretme amaçlıdır (*Torat Koanim*).

Kendisini tame yapmalıdır – Pasukta tanımlanan kız kardeşi için bir *Koen*’in kendisini *tame* yapması sadece bir serbesti değil, yükümlülüktür (*Torat Koanim; Talmud – Zevahim 100a; Raşi*). Dolayısıyla o bunu reddettiği takdirde [bunu yapacak başka bir yakın da yoksa] *Bet-Din* onu zorlayabilir (*Torat Koanim*). Ve yüksek kutsiyeti nedeniyle normal şartlarda *Tumat Met*’ten kaçınma yükümlülüğüne karşın, bu sadece kız kardeşi için değil, listelenen diğer tüm yakınları için de aynı şekilde doğrudur (*Mizrahi; Rabenu Behaye*).

Tora’nın yakınlar söz konusu olduğunda bu yasağı öngörmemesinin iki nedeni vardır: [1] Bir

² [Bunun istisnası olarak] Sadece kendisine en yakın olan yakını, annesi, babası, oğlu, kızı ve erkek kardeşi için [kendisini *tame* yapabilir]. ³ Ayrıca kendisine yakın olan, bir erkeğe varmamış bakire kız kardeşi için kendisini *tame* yapmalıdır.

2. Sadece... – Bir *Koen*, sıradaki listede yer alanlar dışında, *Koen* olsun ya da olmasın, hiç kimse için kendisini *tame* yapamaz (İbn Ezra). Dahası, eğer listedekilerden biriyle ilgilenme amacıyla kendisini *tame* yapmışsa bile, bunların dışında başka bir ölü de söz konusuysa, sanki hiç *tame* değilmiş gibi davranmalıdır (*Meam Loetz*).

Kendisine en yakın olan yakını – Kullanılan sözcük “*Şeer* – *Et/Beden*”dir. Bu sözcük “yakın akraba” anlamına gelir (bkz. 18:6 açık.). Kişinin kendisine en yakın olan yakını, karısıdır (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Yevamot* 22b; Raşi). Zira bir erkekle karısı “tek vücut” turlar (Bereşit 2:24; bkz. Şemot 30:13 açık, *Yarım şekel* k.b.). Hahamlarımız’ın belirttikleri gibi, “*İştö Gegufo* – *Kişinin karısı, kendisi gibidir*” (*Talmud* – *Behorot* 35b vs.).

“*Kendisine yakın olan*” ifadesi ayrı bir anlam da içerir. Kişinin kendisini *tame* yapabileceği karısı, “kendisiyle tamamen evli olan” karısıdır. Evlilik, *İrusin/Kiduşin* ve *Nisuin* adlı iki aşamadan oluşur (bkz. Şemot 22:15 açık.). Evliliğin iki aşamasından sadece ilki (*İrusin*) geçilmiş, ama ikinci aşama (*Nisuin*) tamamlanmamışsa karısı henüz “*kendisine yakın*” değildir; dolayısıyla ölürse, bu *Koen* kendisini onun için *tame* yapamaz. Benzer şekilde kendisine olan bu yakınlık bozulmuşsa – yani karısını boşamışsa – onun ölümü durumunda artık onun için kendisini *tame* yapamaz (*Torat Koanim*).

Alternatif olarak *Şeer* sözcüğü diğer yakın akrabaları da ifade edebilir (krş. 18:12-13). Dolayısıyla şimdiki ifade “*Sadece kendisine yakın akrabaları için; [yani] annesi babası...*” şeklinde değerlendirilebilir (*Daat Mikra*). Bu durumda p. 4’te “*büyük*” şeklinde çevirdiğimiz *Baal* sözcüğü, diğer anlamıyla “*koca*” şeklinde değerlendirilmez. Bu doğrultuda, oradaki anlam “kutsiyetini ihlal edecek türdeki karısı için, kendisini *tame* yapamaz – ama eğer karısı kendisine uygunsa, o zaman kendisini onun için *tame* yapabilir” şeklindedir (*a.k.*; bkz. p. 4 açık.).

Raşi’ye göre bir *Koen*’in, vefat eden karısı için kendisini *tame* yapması, Tora’nın emridir. Çevir-

rimiz bu yöndedir. Rambam’a göre ise bu Tora’nın değil, Hahamlar’ın öngördüğü bir serbestidir (*Yad* – *Avel* 2:7). Bu durumda sözcük, önceki paragrafta açıklandığı şekilde “yakın akraba” ile ilgili olarak anlaşılmalıdır. Bu görüş ayrılığı, *Talmud*’da Rabi Yişmael ile Rabi Akiva arasındaki görüş ayrılığına bağlıdır. Rabi Yişmael’e göre Tora bir *Koen*’in karısı için kendisini *tame* yapması, onun kararına bırakılmıştır; yani emir değildir, ama yasak da değildir [zira yasak olsaydı, Rambam’ın görüşü doğrultusunda, Hahamlar Tora’nın yasakladığı bir şeye izin vermiş olurlardı ve bu mümkün değildir]. Rabi Akiva’ya göre ise bir *Koen*’in karısı için kendisini *tame* yapması Tora’nın öngördüğü bir yükümlülüktür [Raşi’nin görüşü buna dayanmaktadır] (*Talmud* – *Sota* 3a). *Talmud* (*Zevahim* 100a) Yosef adlı bir *Koen*’in, karısı için *tame* olmak istemediğini; ama *Bet-Din*’in onu buna zorladığını kaydeder.

Annesi – Bir *Koen*’in annesi her zaman annesidir. Dolayısıyla bu kadın girmemesi gereken bir ilişkiye girerek, [*Koen* ailesine uygun olmamayı ifade eden] *halala* sıfatını (bkz. p. 7 açık.) almışsa bile, ölümü durumunda, *Koen* oğlu hala kendisini onun için *tame* yapmakla yükümlüdür (*Torat Koanim*).

Oğlu, kızı – Bir *Koen*, oğul ve kızı için kendisini ancak bu çocuk otuz gününü doldurduktan sonra ölmüşse *tame* yapabilir. Zira bu süre dolduktan sonra bebeğin yaşama gücü olduğu kesinleşmiş olur. Dolayısıyla otuz yaşından küçükken vefat eden bir bebek için [ya da eğer karısı düşük yapmışsa ölü doğan çocuğu için] kendisini *tame* yapamaz (*Torat Koanim*).

Erkek kardeşi – Bu özellikle baba tarafından kardeş için geçerlidir. Fakat sadece anne tarafından kardeşi ise kendisini onun için *tame* yapamaz (*Torat Koanim*; bkz. s.a.). Aynı kurallar, sıradaki pasuktaki kız kardeş için de geçerlidir.

3. Kendisine yakın olan – Bu ifade söz konusu kız kardeşin baba tarafından oluşunu ifade eder (*Talmud* – *Yevamot* 22b; İbn Ezra; *Yad* – *Avel* 2:1). Önceki pasuğun sonunda oğul, kız ve erkek kardeşten bahsedilmiştir. Oğul-kız ile erkek

ד לא יטמא בעל בעמיו להחלו: ה לא-יקרחה [יקרחו] קרחה
בראשם ופאת זקנם לא יגלחו ובבשרם לא ישרטו שרטת:

“Büyük” olarak çevirdiğimiz **Baal** sözcüğü, aynı zamanda “koca” anlamına da gelir. Bu doğrultuda pasuğun alternatif bir çevirisi de şöyledir: “[Koen] Bir koca, halkı içinde [olan ve kutsiyetini] ihlal edecek [bir şekilde evlendiği karısı için] kendisini tame yapamaz” (Raşi; bkz. p. 2 açk. Karısı k.b.). Bu ifade bazı kuralları öğretir. [1] Normal bir Yahudi’nin yapabileceği bazı evlilikler bir Koen için yasaktır. Bu özel yasak p. 7’de verilmektedir. Ancak eğer bir Koen bu yasağı çiğneyip kendisine yasak olan bu evliliklerden birini gerçekleştirirse “kendi kutsiyetini ihlal etmiş” olmasına karşın, bu evlilik bağlayıcıdır ve ancak ölüm ya da boşanma suretiyle bozulabilir. Başka bir deyişle bu Koen Tora’nın bir yasağını çiğnemiştir; ama yine de evlendiği kadın yasal karısı konumundadır [Öte yandan Perek 18’de verilen ve tüm Yahudiler’e yönelik yasak evlilikleri içeren listedeki ilişkilerde evlilik töreninin tüm işlemleri gerçekleştirilse bile bu bağlayıcı değildir ve hiçbir şey yapılmamış gibidir]. Söz konusu Koen böyle bir birliktelik içinde olduğu sürece “kutsiyeti ihlal olmuş” durumdadır; yani hiçbir kutsal görevde yer alamaz. Bu durumu, bu yasak kadını boşayana ve boşanana kadar da onunla ilişkiye girmeyeceğine dair geri alınamaz bir ant içene kadar devam eder (Talmud – Behorot 45b; Talmud – Gitin 35b). Bu birlikteliğin ürünü olan çocuklar ise *halal* veya *halala* sınıfındadır (p. 7 açk.). [2] Böyle bir durumda, bu Koen [normalde, ölen yasal eşi için kendisini *tame* yapma hakkı olmasına karşın (p. 2)], evlenmiş olduğu bu kadın öldüğü takdirde kendisini *tame* yapamaz. Pasuğun ana mesajı budur. [3] Yine de bu yasaklama, sadece ölü karısı “halkının içinde” ise, yani onunla ilgilenecek başka kimseler varsa geçerlidir (krş. p. 1 açk.). Ancak eğer kadının cenaze gereksinimleri ile ilgilenilecek hiç kimse yoksa, o zaman bu bir Met Mitsva durumudur ve bu Koen, kendisine uygun olmayan bu karısı için bile kendisini *tame* yapmalıdır (Torat Koanım; Raşi; krş. Talmud – Yevamot 22b; krş. Targum Yonatan).

5. Başlarında kel bölge yaratmamalı – Devarim 14:1’de tüm Yahudiler’e bir ölünün ardından yas işareti olarak başın ön kısmındaki saçları yolmak yasaklanmaktadır. Koenler’e yönelik şimdiki pasuk ise bir yandan yastan bahsetmemekte, diğer yandan kel kısımlar oluşturma yasağının

tüm baş için geçerli olduğunu söylemektedir. Bu iki pasuk birbirini tamamlar. Tıpkı Devarim’deki pasuk gibi, şimdiki pasuk da bu hareketi özellikle yas işareti olarak yasaklamaktadır. Öte yandan her ne kadar Devarim’deki pasuk sadece başın ön kısmından bahsediyorsa da, bunun nedeni o dönemlerde genel uygulamanın bu şekilde olmasıdır. Şimdiki pasuk ise yasağın sadece başın ön kısmı değil, saç derisinin tümü için de aynı şekilde geçerli olduğunu öğretmektedir (krş. İbn Ezra). Kısacası yas işareti olarak başın herhangi bir yerinde kellik oluşturmak, hem Koenler hem de diğer tüm Yahudiler için aynı şekilde yasaktır (Torat Koanım; Talmud – Makot 20a; Talmud – Kiduşin 36a; Raşi). Ayrıca pasukta “kel bölge” sözcüğünün tekil kullanılması, bir kişinin yas amacıyla kendi başının farklı yerlerinde birkaç tane kel bölge oluşturmaması halinde, her biri için ayrı bir ihlalden sorumlu olduğu anlamına gelir (Talmud – Makot 20a). Kasıtlı oluşturulan bir kel bölgenin, yasak sınıfında olması için bir Geris büyüklüğünde olması gerekir (bkz. 13:2-3 açk.).

Keli Yakar’a göre, bu yasağın [tüm Yahudiler için geçerli olmasına karşın] Koenler’le ilgili bu bölümde özellikle vurgulanmasının nedeni, bir Koen’in ölümünün, Tanrı’nın Toplumu’nda çok büyük bir eksiklik anlamına gelmesi nedeniyle istisnai olarak bu yas uygulamaları ile ilgili yasakların önüne geçebileceği şeklindeki olası düşüncedir. Tora bu düşüncenin doğru olmadığını ve yasağın her durumda geçerli olduğunu belirtmektedir.

[Beş] Köşesini tıraş etmemeli – Bkz. 19:27. Bu ifade, oradaki yasağın açıklamasıdır. Tora orada sakalla ilgili olarak “kazıma” ya da “yok etme” anlamına gelen bir fiil kullanmıştı. Bunun anlamı, sakal kıllarının, köke çok yakın bir şekilde kesilmesi şeklindedir. Burada ise “tıraş etme” fiilini kullanmakta, yani keskin bir aletin kullanılmasından bahsedilmektedir. Bu da yasağın ihlali için iki şartın gerekli olduğunu gösterir: Sakalın [1] köke çok yakın bir şekilde “ve” [2] keskin bir aletle kesilmesi yasaktır. Fakat bu şartların sadece biri söz konusuysa, bu yasak ihlal edilmiş sayılmaz. Dolayısıyla yasak, sakalın özellikle jilet, ustura gibi aletlerle tıraş edilmesi konusundadır. Ancak sakaldaki kılların, [ilk şartı

⁴ [Bir Koen] Halkının içinde bir büyük [olduğundan,] kendisini [sayılanların dışındaki biri için] *tame* yapamaz; [zira bu, kutsiyetini] ihlal etmek [olacaktır].

⁵ “[Koenler] Başlarında kel bölge yaratmamalı, sakallarının [beş] köşesini tıraş etmemeli ve bedenlerinde yara açmamalıdır.

ölünün ihtiyaçlarıyla ilgilenme görevi, onun en yakınlarına düşer. [2] Yakınlar, kişinin en sevdiği insanlardır; ölümleri durumunda yanlarına bile gidememek, Koenler için fazladan bir üzüntü kaynağı anlamına gelecektir. Bu nedenle normal Koenler için yakınlarla ilgili yasak yoktur. Ancak Koen *Gadol*, farklı bir konumdadır ve Tanrı’yla olan yüksek bağı, onun en yası zamanda bile kendisini tutabilmesini gerektirir (*Daat Mikra*; krş. 10:3).

Bir Koen’in burada listelenen yakınları için kendisini *tame* yapması Tora’nın emirlerinden biridir. Bu emir, tüm Yahudiler’in, burada listelenen yakınları için yas tutmaları ve bunun gerektirdiği uygulamaları yapmalarını da içerir. *Mitsvat Ase* No. 105. Böyle bir yakın öldüğü takdirde yedi gün boyunca üst düzeyde yas tutmak gerekir; bu günlerin ilki Tora’nın, diğer altısı Hahamlar’ın emridir. Bayramlarda yas tutulmaz. Bu yedi güne bir bayram rastlarsa, yas sona erer. Bir kişi söz konusu yedi yakını için bir yıla yakın bir süre boyunca her gün tüm dualarda *Kadiş* duasını söylemelidir. Bu, ölünün ruhu için büyük yarar sağlar. İlk yedi gün yasın en ağır olduğu dönemdir. Otuz gün dolana kadar olan süre daha hafiftir ve [anne ve baba haricindeki] diğer yakınlar için bu sürenin sonunda yas sona erer [cenazenin üzerinden bir yıl geçmesine yakın bir süreye kadar *Kadiş* söylemeye ise devam edilir]. Fakat anne ya da babasını kaybetmiş biri, bir yıl boyunca müzikli eğlencelere katılmamalıdır. Her dönemin kendine özgü uygulamaları vardır ve bu ayrıntılar ilgili kaynaklarda bulunabilir (bkz. Rabi Nisim Behar, *El Gid Para El Pratikante / Dini Uygulama Rehberi*). Yas tutma emrinin temelinde, hayatın anlamı, bu dünyadaki görevimiz gibi hayatı konularda düşünceler oluşturup insanı rutin yaşamdan silmek vardır. Bilindiği üzere, bir insan, kendi davranışlarından etkilenir. Bu doğrultuda, kendisine yabancı olan bir davranışı yeteri kadar tekrarladığı takdirde sadece o davranış kendisi için yabancı olmaktan çıkmakla kalmaz, aynı zamanda o davranışın temelindeki mantık ve duygu da o insanın benliğinin bir parçası olur. Buna bağlı olarak her insan, doğanın bir gereği olarak çok sevdiği yakınlarından biri öldüğü zaman, bunu anlık bir şok olarak değerlendirip hayatına normal bir şekilde devam

etmemeli, aksine belirli bir süre düşünce ve davranışlarını bu olaya yoğunlaştırmalıdır (krş. *Sefer Ahinuh*). İnsan yaşamın sınırlı olduğunu belki günlük koşuşturmaca sırasında fark etmemektedir; fakat bu bir gerçektir ve ölüm sadece mezardakilere özgü bir durum değildir – herkes bir gün ölecektir. Bu nedenle insan bu dünyadaki vaktini zevk düşkünlüğü ve boş, anlamsız şeylerle geçirmek yerine, her bir saniyeyi bile, geri gelmeyeceğinin bilinci içinde, bilgi ve kutsiyet arayışı içinde geçirmelidir. Bu dünyadaki en değerli şey, zamandır. İşte bir yakının ölümü, insanı bu konuda silkmek ve uyandırmak için önemli bir dönüm noktası olabilir. Bu nedenle insan, acı olayları bir an önce ardında bırakma peşinde olmamalı, acısını gerektiği şekilde yaşayarak, bunu, hayatını düzene sokmak için bir fırsat olarak değerlendirmelidir. Sevilen birinin kaybının ardından günlük hayata aceleyle geçmek, psikolojik olarak da sağlıklı değildir. Bu, aşamalar halinde gerçekleşmeli ve her şey için – keder için bile – bir vaktin olduğu unutulmamalıdır.

4. Büyük olduğundan – *Targum Onkelos*. İbranice *Baal*. Tam anlamıyla “*sahip; efendi*”. Bu, büyüklük ve seçkinlik ifade eden bir sözcüktür (İbn Ezra). Bir Koen seçkin bir konumda olduğu için, bu durumuna yakışmayacak şekilde *Teme Met* olmamalıdır “[*zira bu, kutsiyetini*] ihlal etmek [olacaktır]”. Ayrıca seçkin kişi, yönetici konumunda olmalıdır ve eğer konumunu hiçe sayıp yakını olmayan ölüler nedeniyle *tame* olursa, bu onun otoritesine yönelik de bir darbedir. Ancak kendi yakınları söz konusu ise, böyle bir yasak yoktur; çünkü onların onuru, aynı zamanda kendi onurudur (Sforno). Dolayısıyla Tora bize, Koenler’in *Tumat Met*’ten kaçınmaları konusundaki yasaklamanın onlara verilmiş özel konumdan kaynaklandığını söylemektedir. Bu nedenle, bu seçkinlik *Bet-Amikdaş* yıkıldıktan sonra bile devam ettiğine göre (p. 8 açk.), yasak da aynı şekilde geçerlidir (Ramban; Rabenu Behaye).

Alternatif olarak “*Halkının içindeki seçkin kişi için bile kendisini tame yapamaz*”. Başka bir deyişle, eğer bir Koen *Gadol* [ya da başka bir büyük] ölürse bile, onun burada listelenen yakınlarından olmayan başka bir Koen, onun için kendisini *tame* yapamaz (Saadya Gaon; Behor Şor; *Daat Zekenim*; krş. *Hizkuni*).

וְקִדְשֵׁי יְהוָה

לֹא־לֵהֵם וְלֹא יַחֲלֹלוּ שֵׁם אֱלֹהֵיהֶם כִּי אֶת־אֲשֵׁי יְהוָה לֶחֶם

אֱלֹהֵיהֶם הֵם מִקְרִיבִם וְהָיוּ קֹדֶשׁ: זֶה וְזֶה וְזֶה וְזֶה לֹא יִקְחוּ

וְאִשָּׁה גְרוּשָׁה מֵאִשָּׁה לֹא יִקְחוּ כִּי־קֹדֶשׁ הוּא לֵאלֹהֵיוּ:

olacağını belirtmektedir. Bu da, yüksek mevkide olan kişilerden daha üst düzey bir standardın talep edildiği şeklindeki aksiyomun bir tezahürüdür. Bir *Koen*, Tanrı'nın özel hizmetkârı olarak davranışlarında normal insanlara göre bile daha üst düzeyde bir dürüstlük ve vicdan yansıtmakla yükümlüdür. Günah işlediği zaman, *Koen*'in Tanrı'ya karşı saygısızlığı diğer insanlara göre daha belirgin bir şekilde görülür. Benzer bir sorumluluk, bütün Yahudiler için de geçerlidir (bkz. 22:32 açık.). Tanrı'nın Özel Halkı – özellikle de, Tora konusunda yüksek konuma gelme ayrıcalığını elde etmiş kişiler – kendilerini, hem davranış hem de etik olarak yüksek bir seviyede tutmakla yükümlüdürler (Rabi Aaron Kotler).

Tora 22:2'deki ifadeyle, bir *Koen*'in, *tame* iken “kutsal” nitelikli yiyeceklerden uzak durması gerektiğini, benzer şekilde, *Bet-Amikdash*'ta görev yapamayacağını, aksi davranışın “Tanrı'nın İsmi'nin kutsiyetinin ihlali” anlamına geleceğini söylemektedir. Burada da benzer bir ifadenin kullanılması, ilgili başka bir yasağa işaret eder. Buna göre *Koen*'in *tame* iken görev yapması yasak olduğu gibi, arınma sürecinin bir parçası olarak *mikveye* daldıktan sonra bile, güneş batmadığı sürece *Bet-Amikdash*'ta görev yapması da hala yasaktır. Gün batana kadar bu *Koen*, *Tevıl Yom* konumundadır (bkz. 7:7 açık.) ve bu konumdaki bir *Koen*'in kutsal görevi gerçekleştirmesini kısıtlayan bu yasak, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 160. *Mikveye* girmeden önce *Rişon Letuma* (bkz. 11:32-36 açık.) düzeyinde *tame* olan bir *Koen*, *mikveye* girmesinden gün batımına kadar ise *Şeni Letuma* düzeyinde – ama hala *tamedir*. Bir *Koen*'in, Tanrı ile Bene-Yisrael arasındaki elçi olarak kutsal görevi yapabilmesi için, tamamen arınmış olması gerekir (*Sefer Ahimuh*).

Tanrıları'na ait yiyeceği – Yani *korban*ları (*Targum Onkelos*). Tam çeviriyle “Tanrıları'nın ekmediğini”. *Korban*ların Tanrı için bir yiyecek olmadığını söylemeye gerek bile yoktur. Bu konuya daha önce çeşitli vesilelerle değinilmiştir.

Bu ifade sadece, “yiyecek olarak kullanılabilircekken” onun yerine *Mizbeah* üzerinde Tanrı Adına yakılan *korban* parçalarını tanımlayan bir metafordur (krs. İbn Ezra; bkz. p. 22).

Sunanlar – *Korban* olarak *Mizbeah* üzerindeki gerekli işlemleri yapanlar onlardır.

Kutsal olacaklardır – “Hepsi – bedensel kusuru olanlar bile” (*Talmud* – *Sanedrin* 51b). Ama bir *halal*, “*Koen*” sınıfında olmadığı için özel bir kutsiyete sahip değildir.

Ya da “*kutsal olmalıdırlar* – bu nedenle sıradaki pasukta listelenen kendilerine yasak edilmiş ilişki ve evliliklerden uzak durmakla yükümlüdürler” (*Meam Loez*).

7. Zona – Burada geçen *zona* terimi geniş bir grubu tanımlamaktadır: [1] Tora'nın yasakladığı ve idam, *Karet* ya da kırbaç cezasını öngördüğü bir ilişkiye girmiş kadın (bkz. *Perek* 18, *Perek* 20) bu sınıftadır. [2] Yahudi olmayan bir erkekle ya da bir Yahudi'nin, Yahudi olmayan kölesiyle ilişkiye girmiş bir kadın. [3] Tora'nın yasakladığı bir ilişkiden doğan çocuk *mamzer* sıfatını alır ve normal bir Yahudi kadınla evlenmesi yasaktır (bkz. *Devarim* 23:3). Bir kadın buna rağmen bir *mamzer*le ilişkiye girerse *zona* sınıfındadır. [4] Benzer şekilde, Moav ve Amon uluslarına mensup olmuş bir erkek, Yahudilik'i kabul etse bile ne o ne de onun soyundan herhangi bir erkek, normal bir Yahudi kadınla evlenebilir (*Devarim* 23:4). Böyle biriyle ilişkiye girmiş bir kadın *zona* sınıfındadır. [5] Aynı şey bir Mısırlı [=Eski Mısırlı] ya da Edomlu [=Edom halkına mensup] kişinin Yahudilik'i kabul etmesinin ardından ilk üç nesli [veya bir kaynağa göre tüm nesilleri] için de geçerlidir (*Devarim* 23:9). (Not: Günümüzde kimin hangi temel ulustan geldiğini tam olarak belirlemek mümkün değildir. Dolayısıyla 4 ve 5. maddeler sadece teoriktir.) [6] Cinsel organı zarar görmüş bir kişi normal bir Yahudi kadınla evlenemez (*Devarim* 23:2). Böyle biriyle ilişkiye giren kadın *zona* sınıfındadır. [7] Bir kadın bir *halal* (bkz. s.a.) ile evlenebilir. Yine de *halal* sınıfı, *Koen*ler için özel bir yasak sınıf olduğu için, bir

⁶ “[Aksine,] Tanrıları’na adanmış olmalı, Tanrıları’nın İsmi’ni[n kutsiyetini] ihlal etmemelidirler; zira Tanrı Adına yakılan-kurbanları – Tanrıları’na ait yiyeceği – sunanlar onlardır. Kutsal olacaklardır.

⁷ “Zona ve halala [sınıfındaki] bir kadınla evlenemezler. Kocasından boşanmış bir kadınla da evlenemezler. Zira [her bir Koen], Tanrısı Adına kutsaldır.

içermediği için] makasla [veya makas prensibine göre çalışan bir tıraş makinesiyle] ya da [ikinci şartı içermediği için] cımbız benzeri bir aletle [veya tüy dökücü bir maddeyle] alınması yasak değildir (Torat Koanım; Talmud – Makot 21a; Raşi; bkz. 19:27 ačk.).

İbn Ezra’ya göre, burada bahsedilen uygulama da özellikle antik Babil uygarlığında ölümlerin ardından yas işareti olarak yapıldı. Dolayısıyla bu pasukta o dönemlerde putperest uluslar tarafından yas işareti olarak yapılan bazı davranışlar yasaklanmaktadır. Bu durumda Tora’nın mesajı açıktır: “Her ne kadar bazı yakınlarının onuru için kendilerini *tame* yapmaları mümkünse de, Koenler yas konusunda, kellik ve yaralarla (s.a.) abartma hakkına sahip değildirler” (Sforno).

Bedenlerinde yara açmamalıdır – Tam çeviriyle “*etlerinde kesik kesmemelidirler*”. 19:28’de tüm Yahudiler’e yas göstergesi olarak bedenlerini yaralamamaları emredilmiştir. Fakat bu, bedeninde bu amaçla beş yara açan bir kişinin tek bir ihlalden sorumlu olacağı şeklinde anlaşılabilir. Ancak kural böyle değildir. Tam çeviride de görülen bir ikileme söz konusudur. Tora basitçe “bedenlerini yaralamamalıdır / kesmemelidirler” diyebilirken, “yara / kesik” anlamındaki *Saratet* sözcüğüne özellikle yer vererek, yas amacıyla atılan her kesik için ayrı bir ihlalin yapılmış olacağını belirtmeyi amaçlamıştır. Buna göre, örneğin bir kişi, ölen bir yakınının ardından yas işareti olarak bedeninde beş yara açarsa, bununla beş tane ihlalde bulunmuş olur (Torat Koanım; Talmud – Makot 20b; Raşi; bkz. 19:28 ačk.). Dolayısıyla Koenler’e verilen bu emir, tüm Yahudiler’e yönelik yasağa açıklık getirmektedir.

Bu pasukta verilen üç yasak tüm Yahudiler için de geçerli olduğundan, bir Koen, bunlardan birini çiğnediği takdirde iki ihlalden sorumlu hale gelir (Meam Loez). Bu emir özellikle Koenler için tekrarlanmaktadır; zira putperest rahipler de ibadetlerinin bir parçası olarak bedenlerini yaralarlardı (bkz. Melahim I 18:28).

6. [Aksine] – Koenler putperest ulusların y aptığı gibi ölümlerinin ardından kendilerini çirkin-

leştirmemeli, bedenlerine zarar vermemeli, putperest rahipler gibi davranmamalıdır. Aksine, Tanrıları için kutsal ve adanmış olmaları gerekir (Daat Mikra).

Tanrıları’na adanmış olmalı – Kutsiyet kavramı, insanın kendisini bazı konularda sınırlamasını gerektirir (bkz. 19:2 ačk.); bu açıdan, normalde diğer Yahudiler için herhangi bir sınırlama gerektirmeyen *Tumat Met* ve bazı evliliklerden uzak durma konusundaki yasaklarla kısıtlanmış olan Koenler için özellikle uygundur (Ramban).

Tam çeviriyle “*Tanrıları için kutsal olmalıdırlar*”. Kast edilen kutsiyet, *Tumat Met*’ten kaçınmaktır (Beer Basade). Pasuk sadece “Tanrıları için kutsaldırlar” deseydi bir durum tanımı yapılmış olurdu; oysa burada bir emir vardır (Minhat Yeuda; Sifte Hahamim). Yine eğer “Tanrınız için kutsal olmalısınız” denseseydi, bu, Koenler’e yönelik bir emir olurdu. Fakat Tora üçüncü bir şahsa seslenircesine “*Tanrıları için kutsal olmalıdırlar*” demektedir (Malbim). Buna göre Koenler’in kendi kutsiyetlerini korumaları, kendilerinin olduğu kadar, toplumun da sorumluluğu altındadır. Bu sorumluluk, toplumu temsil eden *Bet-Din*’e aittir. Dolayısıyla *Bet-Din*, Koenler’in *Tumat Met*’ten kaçınmalarını eğitim, nasihat ve gerekirse caydırıcı önlemler yoluyla sağlamakla yükümlüdür (Torat Koanım; Raşi).

Tanrıları’nın İsmi’ni[n kutsiyetini] ihlal etmemelidirler – Tanrı’ya adanmış kişiler oldukları için, bu özel konuları Koenler’e ek bir yükümlülük vermektedir. Koenler’in pozisyonlarından “istifa etme” ya da ayrıcalıklardan vazgeçme hakları yoktur. Zira her ne kadar bu bölüm boyunca bazı yasakların “onurlarına yakışmadığı için” verildiği söylenmişse de, bunun, bu hareketlerin aslında “Tanrı’nın Onuru’na yakışmayacağı” anlamında olduğu açıktır. Koenler, Tanrı tarafından özel olarak ve istekleri sorulmadan görevlendirilmişlerdir; görevlerini ihmal etmeleri ya da küçük görmeleri, temsil ettikleri Tanrı’nın İsmi’ni küçük düşürerek O’nun Kutsiyeti’ni ihlal etmek anlamına gelir (Sforno). Tora, kutsallığından ödün veren bir Koen’in Tanrı’nın İsmi’nin kutsiyetini ihlal etmiş

ח וְקִדְשָׁתוֹ

כִּי־אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֶיךָ הוּא מִקְרִיב קֹדֶשׁ יְהִי־לָךְ כִּי קָדוֹשׁ אָנִי
יְהוָה מִקְדָּשְׁכֶם:

(*Talmud* – *Yevamot* 24a; *Yad* – *İşut* 1:7; *Daat Mikra*).

Bir *Koen*’in boşanmış bir kadınla evlenmesi konusundaki yasak, Tora’nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No 162. Bir *Koen*, böyle bir kadınla ilişkiye girdiği takdirde cezaya layık olur (*Sefer Ahinuh*).

Evlenemezler – Tam çeviriyle “alamazlar”. Bu sözcük genelde evlilik ifade etmesine karşın, cinsel ilişki için bir örtmece de olabilir (krş. 20:17 açık.). Dolayısıyla yasak, cinsel ilişkinin ilk aşamasına geçildiği anda (20:18 açık.) ihlal edilmiş olur (*Talmud* – *Yevamot* 54a). Bu sözcük pasukta iki kez geçmektedir. Bu da, Tora bu bölümde *Koenler*’e yönelik konuşmasına karşın, yasak ilişkinin diğer yanındaki kadının da bu uyarıya dahil olduğunu ve söz konusu ilişkiyle onun da yaşağı ihlal etmiş olacağını gösterir (a.k. 84b).

Tanrısı Adına kutsaldır – “Normal bir Yahudi’ye göre daha kutsal bir konumdadır ve bu kutsiyete uygun bir yaşantı sürdürmelidir” (*Daat Mikra*). Tüm *Koen* soyu Tanrı Adına kutsaldır ve bu pasuktaki yasak evlilikleri yaptığı takdirde, doğacak çocuklar o kutsiyete uygun olmayacaktır (*Sforno*). Ama yaşağı ihlal eden, bir çocuğun doğması değil, ilişkinin kendisidir.

8. Onu kutsal tutmalısın – Hem düşünce hem de sözle (İbn Ezra). Her Yahudi, *Koenler*’in, özel konumları gereği, seçkin bir konumda olduğunu aklında bulundurmak ve ona karşı sözleriyle saygılı bir şekilde davranmakla yükümlüdür (*Piruş Al İbn Ezra*).

Tam çeviriyle “onu kutsal kılmalısn”. *Koenler* kutsiyeti ilgilendiren her türlü işte başroldeyirler ve bunların başında *Bet-Amikdaş*’taki görevler ve özellikle *korbanlar* gelir. Emir aynı zamanda “kutsiyetle ilgili konularda ona öncelik vermelisin” anlamı da taşır (*Talmud* – *Gitin* 52b; bkz. s.a.). Bu, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 106 (*Sefer Ahinuh*).

Bu ifade aynı zamanda *Koenler*’in kutsiyeti konusunda halka da sorumluluk yüklemektedir: Bir *Koen* sadece bir birey değildir. Kutsal

Mekan’ın bir temsilcisi olarak ulusa karşı sorumludur ve ulus da, onu, görevine sadık kalmaya mecbur etmekle yükümlüdür (Hirsch). Bu nedenle, eğer bir *Koen* önceki pasukta listelenen kendisine yasak kadınlardan biriyle evlenmişse, *Bet-Din* onu gerekirse sertçe cezalandırarak, boşanmaya zorlamalıdır (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Yevamot* 88b; Raşi). Mişna, *Sanedrin*’in şüpheli durumlarda *Koenler*’i yargıladığını ve “*Koen*” olduğuna dair ispatlar getirmelerini talep ettiğini kaydeder. *Koenler*, ailevi geçmişlerini kayıtlı tutarlardı. Babil sürgünü dönüşünde birçok *Koen* bu ispatı yapamadıkları için *Koenlik*’ten men edilmişti (bkz. Ezra 2:62-63). Ayrıca bir *Koen*, ailevi geçmişinde *Koenlik* ailesine aykırı bir şey tespit edildiği takdirde artık *Koenlik* yapamazdı, “siyahlar giyinin, siyahlara sarının, yoluna giderdi” (*Mişna* – *Midot* 5:4). Bu da uygulamada *Koenler*’in kutsiyetinin halkın ve *Sanedrin*’in sürekli nezareti altında olduğuna dair bir örnektir. Günümüzdeki tüm *Koenler* sadece *Hazaka* ile [yani *Koen* olduklarına dair güçlü bir tahmin olduğu için] “*Koen*”dirler (*Daat Mikra*).

Senin için kutsal olacaktır – Bedensel bir kusuru nedeniyle *Bet-Amikdaş*’ta hizmete uygun olmasa bile, *Koenlik* kutsiyeti hala onun üzerindedir; bu yüzden, ona gereken saygıyı göstermelisin”.

Halk, *Koenler*’in kutsiyetini tanıdığını, onları onurlandırmak ve onlara öncelik vermek suretiyle göstermelidir. Bu doğrultuda, bir yerde ilk konuşma hakkı ona verilmelidir. Herhangi bir mitsva söz konusuysa, öncelik *Koenler*’e tanınmalıdır. Dualar sırasında Tora okunurken, orada bir *Koen* varsa okumaya çağrılan ilk kişi olma ayrıcalığı ona aittir (bkz. s.a.). Benzer şekilde, ekmek yenen bir yemeğin ardından söylenen teşekkür berahası (“*Birkat Amazon* – *Besin Berahası*”) öncesinde yapılan “*Zimun* – *Davet*” ve berahayı masadakiler adına yönetme ayrıcalığı da, orada bir *Koen* varsa, ona aittir (*Şulhan Aruh* – *Orah Hayim* 201:2 ve 167:14). En iyi yemeği alma önceliği de ona aittir (*Talmud* – *Gitin* 59b; Raşi). Bir başkası, sadece o *Koen* bu ayrıcalıklardan feragat ettiği takdirde onun yerini alabilir. [Not: Yemek masasında üç ya da daha fazla

⁸ “Onu kutsal tutmalısın; çünkü Tanrın’a ait yiyeceği o sunmaktır. Senin için kutsal olacaktır; çünkü Ben – sizi kutsal kılan Aşem – Kutsal’ım.

halal ile ilişkiye girmiş bir kadın, özel bir kural olarak *Koen*’e yasak olması açısından *zona* sınıfındadır. [8] Doğuştan Yahudi olmayan bir kadın, çok küçük yaşta Yahudi olmuşsa bile, bir *Koen*’le evlilik açısından *zona* sınıfındadır. [9] Kocasını çocuk bırakmadan ölmüş bir kadın, kural olarak, *Halitsa* adı verilen bir işlemle serbest kalmadığı sürece, [eğer varsa,] kocasının erkek kardeşiyle evlenmelidir (bkz. Devarim 25:5 v.d.). *Halitsa* yapılarına kadar başka bir erkekle birlikte olduğu takdirde *zona* sınıfındadır (*Torat Koanim*; *Talmud – Yevamot* 61a-b ve 78b; Raşi; *Yad – İşure Bia* 18:1 v.d.). Bunlar dışında *Talmud*’da *zonanın* tanımı ile ilgili başka görüşler de mevcuttur.

Diğer yandan şunlar, bu tanıma dahil değildir: [1] Adet halindeyken kocasıyla ilişkiye giren bir kadın [ve kocası] *Karet*’i hak etmesine karşın bu sınıfta değildir; zira partneri kocasıdır; yani evlenmesinde sorun olmayan biridir. [2] Özel bir kural olarak, bir hayvanla ilişkiye giren kadın idamı hak etmesine karşın, partneri bir insan olmadığı için *zona* sınıfında değildir (*Yad – İşure Bia* 18:1). [3] Evli olmayan bir kadın, dilimizde kullanılan anlamıyla fahişelik yapıyor [ve bu nedenle kırbaç cezasını hak ediyor] olsa bile [ilk bakışta] *zona* sınıfında değildir (*a.k.* 18:2). Yine de böyle kadınlar kendilerini ahlaksızlığa tamamen teslim ettikleri için, yukarıdaki yasak ilişkilerden birine mutlaka girmiş, bu nedenle *zona* konumuna düşmüş olur. Dolayısıyla bir *Koen*’in bir fahişe ile evlenmesi yasaktır (ayrıca İbn Ezra ve Abravanel)]. [4] Yasak olmasına karşın bir *Koen Gadol* ile ilişkiye girmiş bir dul ya da normal bir *Koen* ile ilişkiye girmiş boşanmış bir kadın, *zona* sınıfında değildir [ama *halala* sınıfındadır; bkz. s.a.]. Bu kısmın en başında da belirtildiği üzere, bir kadını *zona* sınıfına sokan yasak ilişki türleri, tüm Yahudiler için yasak olanlardır. Bu maddede bahsedilenler ise sadece spesifik olarak yasak olan ilişkililerdir ([8] numaralı madde özel bir istisnadır).

Görüldüğü gibi, *zona* terimi sadece yasak ilişkilere giren kadınları tanımlamakta değildir. Zira bazı yasak ilişkiler durumunda, kadın *zona* olmadığı gibi, yasak olmayan bazı durumlarda da kadın *zona* sınıfında olabilir. Örneğin Yahudiliği sonradan kabul etmiş bir kadınla evlenmek normal bir Yahudi için hiçbir şekilde sorun değilken, bir *Koen* için yasaktır. Dolayısıyla *zona* sözcüğü

her ne kadar günlük lisanda ahlaksız kadınları tanımlasa da, terim olarak olumsuz bir sınıftan çok, “*Koenler*’in evlenmesinin uygun olmadığı sınıflardan birini” tanımlar ve bu konu, burada açıklananların ötesinde de birçok yan kurala sahiptir.

Bir *Koen*’in bir *zona* ile evlenmesi konusundaki yasak, Tora’nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No 161. Bir *Koen*, böyle bir kadınla ilişkiye girdiği takdirde cezaya layık olur (*Sefer Ahimuh*).

Halala – Bir *Koen* ya da *Koen Gadol*’un, evlenmesinin yasak olduğu bir kadınla ilişkisi sonucu doğan kızlar *halala* [erkekler *halal*] sıfatını alır (bkz. p. 15). Ayrıca ilişkiye girdiği bu kadın da *halala* [tam çeviriyle “ihlal edilmiş, bozulmuş, halel getirilmiş”] sınıfındadır. Örneğin bir *Koen*’le ilişkiye giren boşanmış bir kadın (s.a.) veya bir *Koen Gadol*’la ilişkiye giren dul bir kadın (bkz. p. 14), *halala* sınıfındadır ve herhangi bir *Koen*’le evlenmesi yasaktır (*Talmud – Kiduşin* 77a-b; Raşi). Bir örnek olarak, eğer bir *Koen*, bir *zona* (ö.a.) ile ilişkiye girerse, o kadın hem *zona* hem de *halala* olur. Daha sonra bir *Koen* bu kadınla ilişkiye girdiği takdirde, ikisi, iki yasağı birden ihlal etmiş olur: [1] Bir *Koen*’in, bir *zona* ile ilişkiye girmesi yasağını ve [2] Bir *Koen*’in, bir *halala* ile ilişkiye girmesi yasağını (*Mizrahi*; *Sefer Zikaron*; *Sifte Hahamim*).

Bir *Koen*’in bir *halala* ile evlenmesi konusundaki yasak, Tora’nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No 162. Bir *Koen*, böyle bir kadınla ilişkiye girdiği takdirde cezaya layık olur (*Sefer Ahimuh*).

Boşanmış bir kadınla – Bir *Koen* evliliğin iki aşamasından (*İrusin* ve *Nisuin*; Şemot 22:15 açık.) sadece ilkinin bile [ve elbette ikincisini] geçtikten sonra boşanmış bir kadınla evlenemez (*Talmud – Yevamot* 59a). Kendi karısını bile boşadığı takdirde, onunla tekrar evlenemez. Öte yandan normal bir *Koen*, kocasının ölümüyle dul kalmış bir kadınla evlenebilir. *Koen Gadol* için ise bu bile yasaktır (p. 14).

Ardından çocuk bırakmadan ölen bir erkeğin dul karısı, kocasının erkek kardeşlerinden biriyle evlenmeli, yoksa *Halitsa* adlı bir törenle bu aileyle bağını tamamen koparmalıdır (Devarim 25:9). Böyle bir kadın *Halutsa* adını alır ve Hahamlarımız’ın öngördüğü bir yasaklamayla, bir *Koen*’in bir *Halutsa* ile evlenmesi de yasaktır

ט וּבֵת אִישׁ כִּהֵן כִּי תַחַל לְזִנוּת אֶת-אִבִּיהָ הִיא

מִחֻלָּת בְּאֵשׁ תִּשְׂרֹף: ס י וְהִכְהֵן הַגָּדוֹל מֵאָחִיו אֲשֶׁר-יוֹצֵק

עַל-רֹאשׁוֹ | שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּמֵלֶא אֶת-יָדוֹ לְלִבֵּשׁ אֶת-הַבְּגָדִים

אֶת-רֹאשׁוֹ לֹא יִפְרֹעַ וּבְגָדָיו לֹא יִפְרֹם:

doğrudan babasına yönelik bir küçük düşürmedir (Torat Koanim; Talmud – Sanedrin 52a; Raşi). İfadenin anlamı “babasını *halal* yapar” şeklinde değildir. Yani kızın günahı, babasının Koenlik pozisyonunda bir değişikliğe yol açmaz (krş. *Nahalat Yaakov*).

Anlaşıldığı kadarıyla Koen kızı ile ilgili özel kuralın sebeplerinden biri, putperest rahiplerin kızlarının, kendi tapınaklarında kutsal fahişeler olarak görev yapmalarıdır (bkz. 19:29 açık.; bkz. Bereşit 38:21 açık.. Bu, Yahudilik için son derece kabul edilmez bir durumdur (*Daat Mikra*).

Ateşte yakılmalıdır – *Serefa* yöntemiyle idam. İbranice **Baeş Tisaref**. Burada sözcük sıralaması önemlidir. *Hatat-korbanı* olarak bütünüyle yakılan boğalarla ilgili olarak sözcük sıralaması tersinedir (tam çeviriyle “*yakın ateşte*”) ve oradaki anlam hayvanın özellikle ateşte yakılması gerektiği şeklindedir (bkz. 4:11). Burada ise sıralamanın bu şekilde olması, idamın ateşle yapılmasının şart olmadığı ve yakma etkisine sahip herhangi bir yöntemle yapılabileceğini gösterir. Gerçekten de *Serefa* yöntemiyle idam, mahkumun kazığa bağlanıp etrafında yakılan bir ateşle küle çevrilmesi şeklinde uygulanmaz. Nadav ve Aviu’nun ölümlerinde olduğu gibi (10:2), bedenin dıştan sağlam kalacağı bir yöntem kullanılır (Rabenu Behaye; bkz. Ekler: Yahudilik’te İdam Cezası).

Rabi Yişmael’e göre pasukta belirtilen *Serefa* ile idam cezası, bir Koen’in, evliliğin sadece ilk aşamasını geçmiş [ama ikinci aşamayı tamamlamamış] olup zina işlemiş olan kızı için uygulanır. Rabi Akiva ise ilk aşamayı geçtikten sonra, [ikinci aşama da geçilmiş olsun ya da olmasın] bu suçun cezasının *Serefa* ile idam olacağı görüşündedir (Talmud – Sanedrin 51b; Raşi; krş. İbn Ezra). *Alaha* ise her ikisinden de farklıdır: *Serefa* ile idam, yalnız evliliğin her iki aşamasını

da geçtikten sonra zina işleyen bir Koen-kızı içindir. (Talmud – Sanedrin 50b; *Yad – Sanedrin* 15:2; *Yad – İsure Bia* 3:3 ve 3:5). Tüm görüşlere göre, ilişkiye girdiği erkeğin hak edeceği ceza ise, her zina durumunda olduğu gibi *Henek* yöntemiyle idamdır (bkz. 20:10 açık.).

10-15. Koen Gadol İle İlgili Kurallar.

10. Yüksek [konumdaki] – Yani “*Koen Gadol – Büyük Koen*”. 4:3’te bu, “*Koen Amaşiah – Meshedilmiş Koen*” olarak tanımlanmıştır. Bamidbar kitabında (Bamidbar 35:28) ise “*Koen Gadol*” tanımı kullanılmaktadır (*Daat Mikra*).

Tam çeviriyle “*Kardeşlerinden [daha] büyük olan ... Koen*”. *Midraş*’ta *Koen Gadol*’un, diğer Koenler’e göre beş noktada “büyük” olması gerektiği söylenir: Dış görünüş, kuvvet, zenginlik, bilgelik ve onur [=karizma]. Dış görünüşünün etkili olması, başkaları üzerinde hakimiyet kurmasını kolaylaştırır. Ayrıca kuvvetli olmalıdır ve bu, *Bet-Amikdaş*’taki bazı özel görevler için de gerekli bir özelliktir. Zengin olması, başkalarına bağımlı olmaktan ve dolayısıyla onlardan herhangi bir şekilde korkmak ya da etkilenmekten onu korur. Bilgelik, zeka ve karizma da böyle bir konumun kaçınılmaz gereklilikleridir. Eğer dört özelliği varsa, ama yeteri kadar zengin değilse, kardeşleri Koenler onun bu eksikliğini tamamlarlardı. Bu, pasuktaki “*kardeşlerinden büyük olan*” ifadesinden bellidir. Zira bu ifade, “[gerektiği takdirde] büyüklüğü, kardeşlerinden kaynaklanan” şeklinde de anlaşılabilir (Talmud – *Yoma* 18a; Rabenu Behaye). *Midraş*, Pinhas adlı taş kırarak geçinen son derece fakir bir Koen’in, kurayla *Koen Gadol* seçilmesinin ardından, diğer Koenler’in altınla doldurup kendisine hediye ettiği büyük bir sandıkla zenginleştiğini kaydeder (*Midraş Tanhuma*; Torat Koanim) (*Meam Loetz*).

Veya ... yetkili kılınmış – Bir *Koen Gadol*, iki

⁹ “Koen bir kişinin, zina işlemek suretiyle kendisine halel getiren kızı, babasını[n kutsiyetini] ihlal etmiş olur; [bu yüzden] ateşte yakılmalıdır.

[71. Koen Gadol]

¹⁰ “Kardeşlerinden [daha] yüksek [konumdaki, yani] başına mesh yağı dökülmüş, veya [özel] giysileri giymek üzere yetkili kılınmış olan Koen ise saçını uzatmayacak, giysilerini yırtmayacaktır.

erkek olduğu zaman, aralarından biri, diğerlerini *Birkat Amazon*’u söylemek üzere sözle davet eder. O ve diğerleri arasında geçen kısa diyaloga *Zimun* adı verilir.]

❧ **Tora Okunurken Sıralama.** Yukarıdaki kural nedeniyle *Sefer-Tora* okunurken, ilk olarak bir Koen, sonra bir Levi, sonra da Yisrael [=Koen ya da Levi olmayan bir Yahudi] kaldırılır. Hem Koen hem de Levi’nin olduğu bir ortamda, üçüncü sırada mutlaka bir Yisrael kaldırılmalıdır. * Rambam’a göre Koenler’e tanınan bu ayrıcalık, Koen’in diğer insanlarla en azından eşit Tora bilgisine sahip olması durumunda geçerlidir. Fakat Koen olmayan bir Tora otoritesinin olduğu yerde cahil bir Koen’e öncelik vermek, mitsvanın ruhuyla çelişkilidir. Yine de günümüzdeki uygulama, böyle bir durumda bile Koen’e öncelik vermektir (*Şulhan Aruh – Orach Hayim* 135; *Meam Loez*). Benzer şekilde, tek bir Koen varsa ve o sırada duanın kesilemeyecek bir bölümünü okumaktaysa, onun yerine bir Yisrael çağrılır. Yine, bir oruç gününde, [tüm mitsvalar oruç tutan kişiler tarafından yapılması gerektiğinden] eğer mevcut tek Koen herhangi bir nedenle oruç tutamamışsa, onun yerine bir Yisrael çağrılır. * İlk başta bir Yisrael’in çağrıldığı durumlarda, ikinci sırada bir Levi çağrılmaz. Ancak eğer Koen değil, Levi varsa, bazı yerlerde, ilk çağrılma önceliği bu kişinin Levi olduğu vurgulanmak suretiyle, Levi’ye verilir. * Eğer Koen varsa ve Levi yoksa, ilk çağrılan Koen, Levi yerine tekrar çağrılır; çünkü tüm Koenler, Levi kabilesine mensup olduklarından, aynı zamanda Levi’dirler. Böyle bir durumda, özellikle ilk çağrılan Koen çağrılır; başka bir Koen çağrılmaz. * Bir Koen ya da Levi, bir Yisrael’den sonra çağrılacaksa, o kişinin Koen ya da Levi olduğu “*Af Al Pi Şeu Koen/Levi – Koen/Levi olmasına rağmen*” sözleriyle vurgulanır. * Bir yerde sadece Koenler ve tek bir Yisrael varsa, *Sefer-Tora*’ya ilk olarak o Yisrael çağrılır (*Meam Loez*).

Sizi kutsal kılan Aşem – Bu da Moşe’nin Tanrı Adına Koenler’e aktaracağı sözlerle dahildir (p. 1). Başka bir deyişle bu sözler Koenler’e hitaben söylenmektedir. Aradaki diğer sözcükler ise hitap diliyle değil, “onlara şu şu kuralları söyle” tarzı bir dille söylenmiştir (Ramban). Alternatif olarak Tanrı, Moşe’ye hitaben “Hepinizi – hem Koenler’i hem de halkın geri kalanını – kutsal kılan Tanrı Benim” demektedir (İbn Ezra). Başka bir deyişle, “Tanrı’nı’a ait yiyeceği sunduğu için onu kutsal tutmalısın; zira onun sayesinde *Şehinam*’ı Kutsal Mekan’da barındırmak suretiyle sizi kutsal kılıyorum” (Ramban).

9. Zina işlemek suretiyle – Önce de belirtildiği üzere, “zina” terimi sadece evli bir kadınla, kocası dışındaki biri arasındaki ilişkiyi tanımlar (20:10 açık.). Dolayısıyla Hahamlarımız bu pasukta bekar bir kızdaki bahsedilmediği konusunda hemfikirler (*Talmud – Sanedrin* 51b). Ayrıca bu kızın kimle evli olduğu (bir Koen ya da değil) önemli değildir. Sadece bir Koen’in kızı olarak zina işlemesi onu bu pasuktaki kanuna dahil eder (a.k. 51a).

Yine de Hahamlarımız arasında bu pasukta ele alınan durumda, zina eden Koen kızının, suçlu evliliğin hangi aşamasını (bkz. p. 2 açık; bkz. Şemot 22:15 açık.) tamamladıktan sonra işlediğine dair bir görüş ayrılığı söz konusudur (bkz. *Ateşte yakılmalıdır* k.b.).

Babasını[n kutsiyetini] ihlal etmiş olur – Ya da “babasını küçük düşürmüş olur”. Normalde [evliliğin her iki aşaması geçildikten sonra işlenen] zina için öngörülen idam yöntemi olan *Henek*’e göre daha sert bir yöntem olan *Serefa* ile idamı hak etmesinin nedeni budur (*Abravanel; Meam Loez*).

Bu kadını görenler, “buna baba olmuş ve bunu yetiştirmiş adama yazıklar olsun” derler ve bu,

יא ועל כל־נפשת מֵת לֹא יבֹא לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטְמָא: 11

Bir *Koen Gadol*'un ölü ile aynı çadıra [yani aynı çatı altına] girmesi konusundaki yasak, Tora'nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 164. Tora diğer *Koenler*'e hafif davranıp, en azından yakınları için kendilerini *tame* yapma hakkı tanımıştır. Fakat *Koen Gadol* başka bir konumdadır. En üst düzeyde kutsiyete sahiptir ve bir beden sahibi olmasına karşın, yüksek manevi hizmetkarlar arasında gibi kabul edilir. Bu nedenle Tora ona bir ölü nedeniyle *tame* olmayı [*Met Mitsva* durumu hariç] tamamen yasaklamıştır. Tanrı'ya o denli kenetlenmiş olmalıdır ki, bu geçici dünyanın acılarıyla olan tüm ilişkisi, bu yakınlığın yanında hafif kalmalıdır. Bunun sonucu olarak, en yakınları için bile kalbinde ağlamamalıdır; zira *Koen Gadol* olduğu anda onlara, henüz hayatta oldukları bir zamanda çoktan veda etmiştir (*Sefer Ahinuh*; bkz. 10:3).

Ölü bedene – Tam çeviriyle “ölü canlara”. “*Nefes – Can*” sözcüğü kanı temsil eder (17:14; Devarim 12:23). En küçük bebeğin hayatta kalmasını sağlayabilecek asgari kan miktarı, *Alaha*'ya göre bir *reviit* [tam anlamıyla “çeyrek [log]” farklı görüşlere göre bu miktar 86-185ml. arasındadır] (*Talmud – Sota* 5a; Raşi o.a.; *Mişna – Oalat* 2:2, Rambam o.a.). Dolayısıyla bu pasuktan, üstü kapalı mekanda bulunan, bir ölüye ait bir *reviit* miktarında kanın da, o mekana giren kişinin *Tame Met* olmasına neden olması için yeterli olduğu öğrenilmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud – Sanedrin* 4a; Raşi).

Babası ve annesi için – *Koen Gadol* ile ilgili kısıtlamaların, normal *Koenler*'e göre daha ağır olduğu şüphe götürmez. Bu durumda pasuğun en başındaki “hiçbir ölü bedene yaklaşmamalıdır” sözleri, yedi yakını dışındaki ölülerden bahsediyor olamaz; zira böyle kişiler için normal bir *Koen* bile kendisini *tame* yapamaz. Dolayısıyla pasuğun başındaki sözler, *Koen Gadol*'un yedi yakını için bile – ki buna babası ve annesi de dahildir – kendisini *tame* yapamayacağını belirtmektedir [bir *Koen Gadol*'un kendisini bir ölü için *tame* yapabileceği tek durum, *Met Mitsva* durumudur (p. 1 ačk.)]. Öyleyse, Tora'nın burada, bir *Koen Gadol*'un, babası ve annesi için kendisini *tame* yapamayacağını söylemesine ne gerek vardır?

Bir görüşe göre bunun nedeni, hayatta oldukları sürece onlara karşı özel bir saygı ve onurlandırma yükümlülüğünün olmasıdır. Başka bir deyişle, yaşamlarındaki bu yükümlülüğüne rağmen, bir *Koen Gadol*, anne ve babası öldükten sonra onlar için kendisini *tame* yapamaz (İbn Ezra; *Daat Mikra*).

Daha derin bir bakışla, Tora bu şekilde iki farklı mitsvaya gönderme yapmaktadır. “*Babası için*” sözlerinin amacı, belirli bir durumu kısıtlamanın dışında bırakmaktır: “Normal durumlarda kendisini babası için bile *tame* yapamaz – ama *Met Mitsva* durumu (bkz. peraşanın başındaki açıklamalar) söz konusu olursa, herkes için yapılabilir” (*Torat Koanim*; *Talmud – Nazir* 47b; Raşi). “*Annesi için*” ifadesi ise, benzer kısıtlamalara sahip olan *Nazir*'le *Koen Gadol* arasında kuralsal bağlantı kurma amacını taşır. Hem *Nazir*'le hem de *Koen Gadol*'la ilgili olarak “*annesi için tame* olamayacağı” vurgulanmaktadır (bkz. *Bamidbar* 6:7). Ancak *Nazir*'le ilgili pasuktaki bir nüans, kısıtlamanın sadece ölüm durumu için geçerli olduğunu, annesinde [örneğin, bir *tsaraat* lekesi gibi] başka bir *tuma* kaynağı söz konusu ise, annesine temas ederek *tame* olma konusunda kısıtlama olmadığını öğretir (bkz. *Bamidbar* 6:7 ačk.). “*Annesi için*” ifadesi, her iki yerde de geçtiğinden, ikisi arasında bir köprü kurar ve *Nazir*'le ilgili bu kuralın, *Koen Gadol* için de aynı şekilde geçerli olduğunu öğretir (*Talmud – Nazir* 48a).

Tame yapamaz – Bir *Koen Gadol*'un bir ölü nedeniyle kendisini *tame* yapamayacağına dair emir, Tora'nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 165. Bu, öncekinden farklı bir yasaktır. Orada (bkz. *Hiçbir ölü bedene yaklaşmamalıdır* k.b.) özellikle ölüyle aynı çadıra girmek yasaklanmıştır. Burada ise temas, taşıma ve benzeri yollarla *tame* olmak yasaklanmaktadır. Fakat orada verilen nedenler burada da aynı şekilde geçerlidir (*Sefer Ahinuh*).

¹¹ Hiçbir ölü bedene yaklaşmamalıdır; kendisini babası ve annesi için [bile] *tame* yapamaz.

şekilde görevine başlar: Moşe Rabenu'nun hazırlamış olduğu mesh yağı ile meshedilerek (bkz. 8:12 ve Şemot 30:22-23); veya görevinin gerektirdiği özel giysileri giyerek (bkz. 16:32 açık.). Bu kural, hem meshedilmeden hem de giysilerin giyilmesinden bahseden bu pasuktan öğrenilmektedir.

Targum Onkelos'un çevirisi "... başma mesh yağı dökülmüş ve[ya] [özel] giysileri giymek üzere [atanma] korbanını getirmiş olan Koen..." şeklindedir.

Talmud (Orayot 12b) bu pasuğu bölümlere ayırarak açıklar: [1] "Kardeşlerinden yüksek konumdaki" ifadesi, normal şartlarda mesh yağıyla göreve atanan *Koen Gadol*'u belirtir. [2] "Başma mesh yağı dökülmüş" ifadesi, bir savaşta halkı yönetmek üzere başına kutsal yağ dökülerek meshedilmiş ve özel yetki sahibi olmuş olan bir *Koen*'i tanımlar. Bu *Koen*, "*Maşuah Milhama* – Savaş İçin Yağlanmış" olarak adlandırılır (bkz. Devarim 20:2). [3] "Giysileri giymek üzere yetkili kılınmış" ifadesi de, mesh yağının yokluğunda sadece özel giysileri giyerek *Koen Gadol* görevine atanan *Koen*'i belirtir. Pasuğun devamındaki saç uzatmama ve giysi yırtmama kuralı, her üçü için de geçerlidir. Benzer şekilde, sadece bakire ile evlenme konusundaki kural da (p. 13) her üçünü bağlar (*Yad* – *İsure Bia* 17:1; *Yad* – *Kele Amikdaş* 1:7; *Talmud* – *Orayot* 12b; *Daat Mikra*).

Saçlarını uzatmayacak, giysilerini yırtmayacaktır – Bkz. 10:6. Yakınlarından birini kaybeden bir kişinin yapması gereken geleneksel uygulamalar arasında, otuz gün boyunca saçlarını kesmemek ve bir kısmı yırtılmış bir giysiyle dolaşmak vardır. [Sıradaki pasuk ölü bedenlerden bahsettiğine göre, bu uygulamalar da özellikle yas amaçlıdır ve] *Koen Gadol* için bunları yapmak yas zamanında bile yasaktır.

"Giysilerini yırtmayacaktır" ifadesinin anlamı giysilerini hiç yırtmayacağı değil, sadece "başkalarının normalde yırttığı şekilde yırtmayacağı" şeklindedir. Yas tutması gerektiği zaman, normalde herkes üstten yırtarken, o sadece "alttan yırtar". Bunun anlamı entarisinin

eteğini ayak tarafından yırtmak şeklindedir (*Talmud* – *Orayot* 12b). Bir başka görüşe göre ise anlam "sadece alttaki" yani dışarıdan görünmeyen giysisini yırttığı şeklinde de olabilir (Rabenu Behaye). Saçlarını ise hiçbir zaman uzatamaz. *Talmud*'a göre bunun anlamı saçlarını otuz günden fazla uzatamayacağı şeklindedir (*Sanedrin* 22b; Raşi). Bu aslında, *Bet-Amikdaş*'ta görev yapan her *Koen* için aynı şekilde geçerli bir kuraldır. Bir *Koen Gadol* ise her Cuma günü makasla ve belirli bazı kurallara uyarak saç tıraşı olmalıdır (*Talmud* – *Sanedrin* 22b). *Koen Gadol*'un özel ve güzel görünümlü bir tıraş stili vardı. Her bir saç teli kesin olarak aynı uzunluğa sahipti ve bu uzunluk, her telin ucunun, yanındaki telin köküne değeceği şekildeydi (*Talmud* – *Nedarim* 59; *Meam Loetz*).

Pasuktaki sözcük sıralaması paraleldir: "başma mesh yağı dökülmüş" ve "saçını uzatmayacak" ifadeleri birbirine, "özel giysileri giymek üzere" ve "giysilerini yırtmayacaktır" ifadeleri de birbirine denk gelir. *Koen Gadol* bu iki konuda özel dikkat göstermelidir; zira başı ve giysileri göreve atanma şekli ile doğrudan bağlantılıdır (*Daat Mikra*).

11. Hiçbir ölü bedene yaklaşmamalıdır – İbn Ezra. Sözlük anlamıyla "ölü bedenün üzerine gelmemelidir". Fakat buradaki "**Al** – **Üst**" sözcüğü sözlük anlamında olamaz; dolayısıyla bazı durumlarda olduğu gibi (ör. Şemot 29:3), burada da "iç" anlamındadır. Dolayısıyla pasuk, *Koen Gadol*'a [ve aslında normal *Koen*ler için de geçerli bir kural olmak üzere] bir ölünün bulunduğu kapalı bir mekanın içine girmeyi yasaklamaktadır. Bir ölünün, içinde bulunduğu bir çadır ya da üstü kapalı herhangi bir mekanın tüm iç hacmine *tuma* yaydığına dair bilginin Yazılı Tora'daki kaynağı burasıdır (Raşi; krş. İbn Ezra). Ayrıca pasuk, "iç" anlamına daha yakın sözcükler kullanmak yerine normalde "üst" anlamına gelen **Al** sözcüğünü tercih ettiğine göre, bu kapalı alanın duvarlarla çevrili değil de sadece bir tente ile üstten kapalı olmasının bile, içindeki ölüden kaynaklanan *tumanın* o mekana tamamen yayılması için yeterli olduğunu öğretir (*Aktav Veakabala*). Ayrıca bkz. Bamidbar 19:14-16.

יב ומן-המקדש לא יצא ולא יחלל

את מקדש אלהיו כי נזר שמן משחת אלהיו עליו אני יהוה:

יג והוא אשה בבתוליה יקח: יד אלמנה וגרושה וחללה וזה

את-אלה לא יקח כי אם-בתולה מעמיו יקח אשה:

emirdir. Yani bir *Koen Gadol*'un, bakire olmayan bir kadınla evlenmesi yasaktır (Ramban). Fakat “yap” şeklinde bir emirden kaynaklandığı için “yap” şeklindeki emirlere dahil kabul edilir. *Mitsvat Ase* No. 107. *Koen Gadol* en üst düzeyde kutsal bir insan olduğu için, saflık ve temizlik içinde bir yaşam sürmelidir. Buna bağlı olarak, kenetleneyeceği eşi de, düşüncesini başka erkeklere vermemiş bakire bir genç kız olmalıdır. Bu kız düşüncesini başkalarına vermişse bile, bu düşünce uygulamaya dönüşmediği için, var olmamış kabul edilir. *Koen Gadol*'un oldukça genç bir kızla evlenmesi şartının bir amacı da budur (*Sefer Ahinuh*).

Pasuğun başındaki “Ve o” vurgusu, bu kuralın sadece *Koen Gadol* statüsündeki kişiler için geçerli olduğunu gösterir. Sosyal açıdan en üst düzeydeki kişi olan kral ya da kutsiyet açısından üst bir düzeyde bulunan bir *Nazir* ise, bir bakire ile evlenmek zorunda değildir (*Talmud Yerusalmi* – *Orayot* 3:2).

Bir kadınla – Sadece “bir” kadınla (*Talmud* – *Yevamot* 59a).

14. Dul, boşanmış – Bir *Koen Gadol*, evliliğin iki aşamasından ilkinin bile geçtikten sonra boşanmış olan bir kadınla evlenemez. Bu, hemen yanında verilen dul kadın için de aynı şekilde geçerlidir: Yani bir kadın, evliliğin sadece ilk aşamasını geçtikten sonra dul kalmışsa bile [normal şartlarda bu aşamada halen bakire olmasına karşın] bir *Koen Gadol*'un onunla evlenmesi yasaktır (a.y.).

Bir kadın arka arkaya birkaç kez dul kalmışsa bile, onunla evlenen *Koen Gadol*, sadece tek bir yasaktan sorumlu olur. Aynı durum birden çok kez boşanmış bir kadın için de geçerlidir (*Talmud* – *Kiduşin* 77a). Dul kadınla evlenme yasağı sadece *Koen Gadol*'a özgüdür. Listenin en başında verilmesinin bir nedeni bu olabilir (*Daat Mikra*).

Bu yasak, Tora'nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 166 (*Sefer Ahinuh*).

Halala, zona – Bkz. p. 7 açık. Bu kadınlar [ve boşanmış bir kadın] normal *Koenler* için de yasak olmasına karşın, yasak *Koen Gadol* için tekrarlanmaktadır. Böylece, bir *Koen Gadol* böyle bir birliktelik içine girdiği takdirde iki yasağı birden çiğnemiş olur (*Sefer Ahinuh*).

Tora bu pasukta “dul, boşanmış, halala, zona” sıralamasını özellikle vermektedir. Eğer bir kadın önce dul kalmış, sonra boşanmış, sonra *halala* en sonunda da *zona* konumuna girmişse, yasayı çiğneyip onunla evlenen bir *Koen Gadol*, dört yasaktan birden sorumludur. Zira bu, yasağın ciddiyetinin gittikçe arttığı bir sıralamadır. Fakat sıra tersineyse, yani kadın önce *zona*, sonra *halala* sınıfına girmiş, sonra boşanmış, sonra da [başka bir evlilikten] dul kalmışsa, onunla evlenen *Koen Gadol*, tek yasaktan sorumludur (*Talmud* – *Kiduşin* 77a). Öte yandan, tüm bunlar, aynı kadından bahsediliyorsa geçerlidir. Farklı kadınlar söz konusuysa, sıralama fark etmeksizin her biri için ayrı ihlallerden sorumludur (*Sefer Ahinuh*).

Bunlarla evlenemez – “Sadece bu sınıftaki kadınlarla”. Ayrıca bkz. p. 7 açık., *Evlenemezler* k.b.

Halkından – Yani *Koen Gadol*'un evleneceği kızın *Koen* [ya da *Levi*] ailesine mensup olmasına gerek yoktur. Yahudi olması yeterlidir (Hirsch). Ayrıca sonradan Yahudi olmuş bir bakire kızla da evlenemez; doğumundan beri “halkına mensup” olmuş bir kız olmalıdır (*Talmud Yerusalmi* – *Bikurim* 1:5; İbn Ezra).

Bakire bir kadınla evlenmelidir – Önceki pasukta da benzer bir cümle kullanılmıştı. Fakat o cümle, *Koen Gadol*'un, “evlenmek isterse”

¹² [Böyle bir durumda bile] Kutsal Mekan'ı terk edemez. [Bu kurallara aykırı davranarak] Tanrısı'nın Kutsal Mekanı'nı[n kutsiyetini] ihlal etmemelidir; zira Tanrısı'nın mesh yağ, bir taş [gibi onun] üzerindedir – Ben Ašem'im.

¹³ “Ve o, bakire bir kadınla evlenir. ¹⁴ Dul, boşanmış, *halala* ve *zona* – [bir *Koen Gadol*] bunlarla evlenemez; sadece halkından bakire bir kadınla evlenmelidir.

12. [Böyle bir durumda bile] – Raşi; bkz. s.a.

Kutsal Mekan'ı terk edemez – Bunun anlamı elbette, *Koen Gadol*'un ebediyen *Bet-Amikdaş* sınırları içinde kalması gerektiği değildir. Bu sözler de yas konusuylla bağlantılıdır: Bir *Koen Gadol*'un, ölen yakın bir akrabasının cenaze törenine katılıp naaşın arkasından gitmek üzere *Bet-Amikdaş*'ı terk etmesi yasaktır (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Sanedrin* 18a; Raşi; İbn Ezra; Sforno). Normal şartlarda sadece *Koen Gadol* değil, normal bir *Koen* bile, görevini bırakıp *Bet-Amikdaş*'tan çıkamaz. Fakat ikisi arasında bir fark vardır: Normal bir *Koen*'in *Onen* (bkz. 10:12-20 açık., *Özel Güne Ait İstisnanın Niteliği* k.b.) konumundayken görev yapması yasak olmasına karşın, *Koen Gadol* için bu yasak değildir ve *Bet-Amikdaş*'taki görevine devam edebilir. Pasuğun devamında da belirtildiği üzere, normal bir *Koen*'in aksine, bir *Koen Gadol*, *Onen* konumundayken kutsal görevine devam ettiği takdirde, “Tanrısı'nın Kutsal Mekanı'nı[n kutsiyetini] ihlal etmiş olmaz” (*Talmud* – *Sanedrin* 84a; Raşi; bkz. s.a.). Bu yüzden *Bet-Amikdaş*'ı cenazeye eşlik etmek için terk edemez. Böyle bir hareket, ölüye verdiği önemin, *Bet-Amikdaş* ve kutsiyetine verdiği onurdan daha üstün olduğu izlenimini uyandırır (Ramban; Sforno). Bu, *Talmud*'da Rabi Yeuda'nın görüşü doğrultusundadır. Rambam da *Alaha*'yı böyle belirlemiş, *Koen Gadol*'un anne ya da babasının cenazesi için bile *Bet-Amikdaş*'tan kınılmayacağını kaydetmiştir (*Yad* – *Kele Amikdaş* 5:5). Öte yandan Rabi Meir, *Koen Gadol*'un cenazeye aktif olarak katılmasa da, uzaktan takip edebileceği [dolayısıyla *Bet-Amikdaş*'tan çıkmasında bir sakınca olmadığı] görüşündedir. Ona göre, buradaki [normalde “Kutsal Mekan” anlamına gelen] *Mikdaş* sözcüğü, “kutsiyet” anlamındadır ve ifadenin anlamı “bir yakının cenazesine katılarak kendi kutsiyetini terk edemez” şeklindedir (*Talmud* – *Sanedrin* 19a).

Yine de Rambam'a göre, *Bet-Amikdaş*'ta, *Koen Gadol*'a ait bir lojman bulunurdu. *Koen Gadol*'un

evi Yeruşalayim'deydi ve şehri hiçbir zaman terk etmez, evine gittiği günde bir-iki saat ve gece dışında tüm vaktini *Bet-Amikdaş*'ta geçirirdi (*Yad* – *Kele Amikdaş* 5:7).

İhlal etmemelidir – “[Buradaki görevini sürdürmekle] Tanrısı'nın Kutsal Mekanı'nı[n kutsiyetini] ihlal etmiş olmayacaktır” (Raşi; bkz. ö.a.). Bu kural sadece *Koen Gadol* içindir. Ancak normal bir *Koen*, *Onen* halde görev yapamaz; dolayısıyla yaparsa, yaptığı işlemler geçersizdir (*Torat Koanim*; *Mişna* – *Zevahim* 2:1; *Talmud* – *Zevahim* 16a; Raşi). Fakat normal bir *Koen* bile böyle bir durumda işini bırakıp hemen çıkamaz; önce, meşgul olduğu görevi tamamlamalıdır. Zira bunun aksi, kutsal görevi hor gördüğü şeklinde yorumlanabilir (*Mişna* – *Sanedrin* 2:1; *Torat Koanim*; *Tosefta* – *Sanedrin* 4:1; *Talmud* – *Yoma* 13b; *Talmud* – *Orayot* 12b).

Bir *Koen Gadol*, *Onen* haldeyken görev yapabilmesine karşın, yine de “kutsal” nitelikli yiyecekleri yiyemez (bkz. 10:19 açık.; *Talmud* – *Orayot* 12b; *Yad* – *Biat Amikdaş* 2:8).

Taç – İbranice *Nezer*. Bu sözcük “ayrılık, kaçınma, imtina” anlamına gelen *Nazar* kökünden gelir. *Koen Gadol*'u kısıtlayan özel kuralların varlığının nedeni budur. Benzer bir kullanım *Nazir* için de vardır (bkz. *Bamidbar* 6:7) – ki *Nazir* sözcüğü de aynı köke sahiptir. Bu da, Yahudilik'in bakış açısıyla, yüksek konumda ve Tanrı'ya yakın olmanın, bazı sorumluluklar ve kısıtlamaları da beraberinde getirdiğine işaret eder.

13. **Bakire** – Tam çeviriyle “bir kadını bakireliğinde alır”. Nasıl atanmış olursa olsun – ister meshedilerek ister giysileri giyerek – bir *Koen Gadol*, ancak bakire bir kıza evlenebilir. Dahası, eğer bedeninde bir kusur oluşması nedeniyle *Koen Gadol* görevini bırakmak zorunda kaldıysa bile, bu şart ortadan kalkmaz (*Talmud* – *Orayot* 12b; *Yad* – *İsure Bia* 17:1). Bu, “yap” şeklindeki bir emirden öğrenilen “yapma” şeklindeki bir

מִן וְלֹא־יִחַלֵּל

15

וְרָעוּ בְּעַמּוֹ כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשׁוֹ: ס שְׁנֵי מִן וַיִּדְבֹּר יְהוָה

16

אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יוֹ דִּבֶּר אֶל־אַהֲרֹן לֵאמֹר אִישׁ מִזֶּרַעְךָ לְדֶרֶתָם

17

אֲשֶׁר יְהִיָּה בּוֹ מוֹם לֹא יִקְרָב לְהִקְרִיב לָחֶם אֱלֹהֵיוֹ:

Koenler'in kutsiyetinden bahseden Tora, şimdi de onları hizmetten alıkoyabilecek bazı bedensel kusurları tanımlayacaktır (İbn Ezra). Sforno, p. 18'de, maddesel eksiklik ya da anormallikten kaynaklanan kusurların tanımlandığı görüşündedir. Aynı görüş doğrultusunda, p. 19'da listelenen kırıklar, insanın bedeninde dış bir etken nedeniyle oluşmuş, p. 20'deki kusurlar ise, bedendeki bazı sıvıların yokluğu ya da aşırılığına bağlı anomalilerdir.

Ramban ise listenin belirli bazı organların eksikliği ile başladığını ("kör, topal"), organlardaki küçüklük ("burun kemeri çökmüş") ya da büyüklük ("organları orantısız") ile devam edip, tüm organlar mevcut olmasına karşın, sağlam olmadığı durumları ("bacağında ya da kolunda kırık") zikrettikten sonra, sadece görüntüde hoş olmayan durumları ("kambur, cüce, gözünde kusuru ... olan") ve deri üzerindeki anormal leke ve kabukları ("egzama, likeni [olan]") listelediğini belirtir. Tora ardından yaşlılarda sık görülüp, ne kemikler ne de deri ya da etle doğrudan bağlı olmamasına karşın, er bezlerinde şişkinlik (p. 20 açık.) durumunu da katmaktadır. Hahamlarımız, burada listelenenlerin sadece birer örnek teşkil ettiğini, bunların dışında Sözlü Tora ile bilinen başka kusurların da bir Koen'i görevden alıkoyduğunu öğretirler. Verdikleri listeye göre, bir Koen'i kutsal görevden ve Mizbeah'ın ötesine geçmekten alıkoyan toplam yüz kırk tane bedensel kusur mevcuttur (Mişna – Behorot, Perek 6 ve 7, Yad – Biat Amikdaş, Perek 8; Daat Mikra).

17. Senin soyundan – Fakat eğer Aaron'da da böyle bir kusur belirse, bu kısıtlamalar elbette onun için de geçerli olacaktı.

[Bedensel] Kusuru olan – Tam çeviriyle "[bedensel] kusuru olacak olan". Bu, doğuştan değil, sonradan oluşmuş bir kusuru işaretler.

Yine de ister doğuştan, ister sonradan oluşmuş olsun, burada sayılan ve ayrıca Sözlü Tora ile bilinen bedensel kusurlara sahip bir Koen, kutsal göreve uygun değildir (Torat Koanim; bkz. s.p. açık.).

Bir adam – Bedensel kusuru olmasa bile, küçük [yani Bar-Mitsva çağına ulaşmamış] bir çocuk, henüz Bet-Amikdaş'ta görev almaya uygun değildir (Talmud – Hulin 24b).

Tanrısı'na ait yiyeceği – Bkz. p. 6 açık.

Yaklaşamaz – "Mizbeah'a yaklaşamaz" (Daat Mikra). Yani kutsal ibadet görevinde rol alamaz.

Bedensel kusuru olan bir Koen'in Bet-Amikdaş'ta kutsal görev alamaması, Tora'nın 613 emrinden biridir. Mitsvat Lo Taase No. 168 (Sefer Ahinuh; bkz. p. 22 açık.).

¹⁵ Böylece halkı içinde kendi soyunu[n kutsiyetini] ihlal etmiş olmayacaktır.
 “[Bu kurallara uymakla yükümlüdür;] Çünkü Ben, onu kutsal kılan Aşem'im.

[72. Bedensel Kusuru Olan Koenler]

¹⁶ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ¹⁷ “Aaron’a konuşup [şu sözleri] söyle:
 “[Tüm] Nesilleri boyunca, senin soyundan [bedensel] kusuru olan bir adam, Tanrısı'na ait yiyeceği sunmak üzere yaklaşamaz.

sadece bakire bir kızla evlenebileceğini söylemek-
 te, ama evlenmeye zorunlu olduğunu belirt-
 memektedir. Bu pasukta ise bir *Koen Gadol*'un
 “bakire bir kızla evlenmek zorunda” olduğu
 vurgulanmaktadır (Ramban; krş. *Torat Koanim*).

15. Böylece – Ya da “*bu sayede*” (Ramban).

**Kendi soyunu[n kutsiyetini] ihlal etmiş olma-
 yacaktır** – Ama yasaklanan kadınlardan biriyle
 ilişkiye girerse, soyunun kutsiyetini ihlal etmiş
 olur. Oğlu olursa, *Koen* ailesinin bir parçası
 olamaz (*Talmud* – *Kiduşin* 77b; Raşi; *Gur Arye*).
 Tora önceki pasukta kiminle evlenemeyeceğini
 ve kiminle evlenmesi gerektiğini söyleyerek,
 bir *Koen Gadol*'un buna uyması halinde,
halal/a sınıfındaki çocuklara sahip olma
 riskini bertaraf etmiş olacağını belirtmektedir.
 Dolayısıyla *halal/a* teriminin (p. 7) ne anlama
 geldiği, bu ve önceki pasuktan öğrenilmektedir.

Bir *Koen Gadol*'un, kendisine yasak herhangi bir
 kadından olan çocukları, *halal/a* sınıfındadır. Eğer
 çocuk erkekse (*halal*) “*Koen*” değildir; dolayısıyla
Bet-Amikdaş'ta görev yapamaz ve *Koenler*'e
 yapılan bağışlardan (*Teruma*) pay alamaz
 (*Talmud* – *Yevamot* 69a); ayrıca bir ölü için
 kendisini *tame* yapabilir. Onun tüm soyu da
Halal sınıfındadır ve *Koen* ailesinin dışında kalır.
 Eğer çocuk kız ise (*halala*) bir *Koen* ile evlenemez.
 Ancak bir *halala*, *Koen* olmayan biriyle evlendiği
 takdirde, doğan kızı *halala* değildir ve bir *Koen*'le
 evlenebilir; zira yasağın nesilden nesile
 geçmesi, sadece erkek çocuklar üzerindendir
 (*Talmud* – *Kiduşin* 77a; *Yad* – *İsure Bia* 19:14).

Her durumda, bir *halal* ya da *halala*, sadece
Koenlik müessesesini ilgilendiren bir yasakla
 sınırlıdır. Yani *mamzer* sınıfında değildir ve
Koen olmayan bir Yahudi ile evlenebilir
 (*Talmud* – *Kiduşin* 68a). Ayrıca bir *Koen Gadol*,

kendisi için yasak olan bir ilişkiye girmişse, bu
 ilişkiden doğan çocuğu *halal* sınıfında olmasına
 karşın, kendisi *halal* değildir ve *Teşuva* yapıp bu
 yasak ilişkiyi terk ettiği takdirde *Bet-Amikdaş*'ta
 tekrar görev ve *Koenler*'e ait bağışlardan pay
 alabilir.

Bu ifade aynı zamanda, “soyunu[n kutsiyetini] ihlal
 etmemelidir” şeklinde ek bir emirdir. Fakat bu
 emir, “özellikle dul bir kadınla”, evlenmeden bile
 olsa girilen ilişki için geçerlidir [diğer üç yasak
 kadınla ilgili kural ise farklıdır]. *Mitsvat Lo Taase*
 No. 167 (*Sefer Ahinuh*). Bir *Koen Gadol*, dul bir
 kadınla evlendiği anda önceki pasuktaki
 yasağı, bu kadınla ilişkiye girdiği anda ek olarak
 buradaki yasağı; evlenmeden bile olsa, dul bir
 kadınla ilişkiye girdiği takdirde ise, sadece
 buradaki yasağı çiğnemiş olur.

Öte yandan, bir *Koen Gadol*, kendisine yasak
 olan [dört sınıftan birine mensup] herhangi bir
 kadınla evlenmiş ama ilişkiye girmemişse, önceki
 pasuktaki yasak nedeniyle ceza görmeyi henüz
 hak etmez; zira cezayı gerektiren asıl fiil ilişkidir
 ve evlilik konusundaki ceza da, sadece ilişki
 konusundaki cezayı hak ettiği takdirde geçerlilik
 kazanır (Ramban). Genel olarak bu durum, tüm
Koenler için de geçerlidir. Yani kendisine
 yasak olan bir kadınla evlenmiş olan normal
 bir *Koen*, onunla ilişkiye girmediği takdirde,
 yasağı çiğnemesine ve böylece kutsal görevi
 yapma yetkisini kaybetmesine karşın, henüz
 fiziksel cezaya layık hale gelmez (*Yad* – *İsure Bia*
 17:4; *Sefer Ahinuh*).

Ben, onu kutsal kılan Aşem'im – “*Koen Gadol*'a
 özel bir kutsiyet bahşeden, Benim; bu nedenle
 onun kutsiyeti Benim Kutsiyetim'den bir parça
 taşır ve hiçbir zaman ortadan kalkmaz.

16-24. *Koenler*'de Bedensel Kusurlar.

יח כ

כָּל-אִישׁ אֲשֶׁר-בֶּן מוֹם לֹא יִקְרַב אִישׁ עוֹר אֹן פֶּסֶחַ אֹן חֶרֶם אֹן
שָׂרוֹעַ: יֵאָדָן אִישׁ אֲשֶׁר-יִהְיֶה בּוֹ שָׂבַר רֶגֶל אֹן שָׂבַר יָד: כֹּא-וְגַבְלָן
אֹדֶק אֹן תְּבַלֵּל בְּעֵינָיו אֹן גָּרַב אֹן יִלְפֹת אֹן מְרוֹחַ אֲשָׁךְ:

19-20

“**Dak** – Cüce / Küçük Boyutlu / Çelimsiz” [tam anlamıyla “ince”] sözcüklerinin bağımsız olarak geldikleri görüşüne göredir.

Farklı bir görüşe göre en sondaki “**Beeno** – Gözünde” sözcüğü sadece **Tevalul** (s.a.) değil, diğer iki sözcüğü de tamamlamaktadır. Buna göre “kamburluk”, gözün üstündeki kambur yerdeki – yani kaştaki – bir garipliği ifade etmektedir (krş. Ralbag). Yani kaş çıkıntısı öyle bir şekildedir ki, kaşlar çıktıkları yerden doğrudan gözün üstünü örter halde aşırı uzunluğa sahiptir (*Targum Yonatan*; *Talmud – Behorot* 43b; Raşi; Ramban; Radak, Şeraşim). Bir görüşe göre, iki kaş birbirine tamamen bağlı olan, ya da hiç kaş olmayan biri de tanımlanıyor olabilir (*Talmud – Behorot* 43b). Yine tam çeviriyle “ince” anlamındaki **Dak** sözcüğü de, gözün yüzeyini kaplayan ince bir zarı (Eski Fransızca ve Latince’de *tella*) tanımlar (Raşi; Radak, Şeraşim; krş. *Septuaginta*). Bu da belirgin katarakt sorunu olan bir *Koen*’i kutsal görevden alıkoymaz. Bazılarına göre ise **Dak**, göz bebeğindeki beyaz bir lekeyi tanımlar (*Yad – Biat Amikdaş* 7:5, *Mişna – Behorot* 6:2, Rambam o.a.; Ralbag; krş. *Talmud – Behorot* 38b).

Kambur – *Torat Koanim*; *Talmud – Behorot* 43b; Saadya Gaon; *Septuaginta*; krş. *Mişna – Behorot* 7:2, Rambam o.a.; İbn Canah; Radak, Şeraşim; Abravanel. İbranice **Giben**. Veya “aşırı şişman” (*Hizkuni*). Ya da “aşırı uzun” (*Daat Mikra*).

Cüce – *Targum Yeruşalmi*; İbn Ezra; *Hizkuni*; *The Living Torah*. İbranice **Dak**. Tam anlamıyla “ince”. Ya da bir görüşe göre “aşırı cılız” (*Mişna – Nega'im* 10:1; *Daat Mikra*). Bazılarına göre bu, kaşları olmayan (*Targum Yonatan*) ya da göz kapakları sarkan (İbn Canah) birini tarif eder.

Gözünde kusuru ... [olan] – *Hizkuni*. İbranice **Tevalul Beeno**. Genel bir bakışla “kusur” anlamında çevirdiğimiz **Tevalul** sözcüğü, “**Balal** – Karıştırmak” köküyle bağlantılı olarak göz yapısında bir karışıklığı ifade eder. Özellikle gözün beyazından, irise ve göz bebeğine doğru girinti yapan beyaz bir çizgiyi tanımlamaktadır

(*Targum Yonatan*; *Talmud – Behorot* 38a-b; Raşi; *Yad – Biat Amikdaş* 7:5; İbn Canah; Radak, Şeraşim). Öte yandan, göz bebeğinden çıkıp irisi geçerek beyaza uzanan bir çizgi ise kusur değildir (*Talmud – Behorot* 38a-b). Bazıları gözdeki herhangi bir anormal oluşumu da buna katar (Saadya Gaon). Bir görüşe göre ise sözcük, kirkip yokluğuna işaret eder (*Septuaginta*).

Alternatif olarak sözcüğün kökü “**Bala** – Yıpratmak” şeklindedir. Bu durumda, bir gözü fiziksel olarak zarar görme suretiyle işlevini kaybetmiş kişiden bahsedilmektedir (İbn Ezra). Genel olarak, gözle ilgili her kusur da bu sınıfa dahildir. İki gözü belirgin bir şekilde farklı yönlere bakan biri buna örnektir (*Torat Koanim*; *Talmud – Behorot* 44a).

Ağır egzaması – *The Living Torah*. İbranice **Garav**. Ya da “ürtikeri” (krş. Radak, Şeraşim). Ya da “habis bir deri ülseri” (*Septuaginta*).

Raşi’ye göre bu, içten ve dıştan kuru olan bir çibandır (*Talmud – Behorot* 41a; Saadya Gaon). Tora daha ileride (*Devarim* 28:27) iki farklı çiban türünü tanımlamak için **Garav** ve **Heres** sözcüklerine yer vermiştir. **Heres** tam anlamıyla “toprak; kil” anlamındadır ve tamamen kuru bir çibanı ifade eder. Yani **Garav**’ın buradaki anlamı, **Heres**’in oradaki anlamıyla aynıdır. **Garav**’ın oradaki anlamı ise, buradaki **Yalefet**’inkiyle aynıdır (s.a.). Zira **Garav** genel olarak çibanı ifade eden bir sözcüktür ve kupkuru başka bir çibanın (**Heres**) yanında nispeten nemli bir çibanı, nemli bir çibanın (**Yalefet**) yanında ise kuru bir çibanı tanımlar (*Talmud – Behorot* 41a).

Çibanı – İbranice **Yalefet**. Raşi’ye göre bu, akıntılı, acı veren bir sivilce ya da kabuktur. *Talmud*, bunun, Mısırlılar’ın başına gelen felaketlerden birinde, deride ortaya çıkan irinli ve yakıcı çibanlarla aynı olduğunu kaydeder (bkz. *Şemot* 9:8-12). **Yalefet** sözcüğü “**Lafaf** – Çevresine Sıkıca Dolanmak” köküyle bağlantılıdır ve bu çiban türünün, insan ölene kadar bulunduğu yerde deriye sürekli olarak daha da gömüldüğüne işaret

¹⁸ Zira [bedensel] kusuru olan herhangi bir kişinin [kutsal göreve] yaklaşması uygun değildir.

“[Örnek olarak şunlar sayılabilir:] Kör, topal, burun kemeri çökmüş ya da organları orantısız olan bir kişi, ¹⁹ veya bacağında ya da kolunda kırık olan bir kişi, ²⁰ veya kambur, cüce, gözünde kusuru, [bedeninde] ağır egzaması, çıbanı [olan] ya da er bezi ezilmiş [bir kişi].

18. [Bedensel] Kusuru olan – Bu tekrar, doğuştan bir kusurun da *Koen*’i görevden alıkoyacağını belirtir (Rabenu Behaye).

Herhangi bir kişinin – Yani “herhangi bir *Koen*’in”. Burada sadece *Koenler*’den bahsedildiği açıktır; zira *Koen* olmayan biri, kusursuz bir bedeni olsa bile *Bet-Amikdaş*’ta zaten görev yapamaz.

Yaklaşması uygun değildir – Tam çeviriyle “yaklaşamaz”. Fakat bu, önceki pasukta söylenmiş bir şeydir. Burada ise neden yaklaşmadığı söylenmektedir: çünkü bu uygun değildir (Raşi; *Mizrahi*). Metnin düz okunuşunu en uygun anlama şekli budur.

Öte yandan, tam çeviri doğrultusunda bu, ikinci bir emirdir. Buna göre, ilk pasuktaki yasak, kalıcı bedensel kusuru olan bir *Koen*’in görev almasını yasaklarken, bu pasukta, geçici kusura sahip bir *Koen*’in de kutsal görevde rol alamayacağı söylenmektedir. *Mitsvat Lo Taase* No. 169 (*Sefer Ahinuh*).

Kör – Tek gözünden bile olsa (*Talmud – Behorot* 44a).

Topal – Tek ayağı topal hatta sadece aksak olsa bile. Ayrıca şekil bozukluğu olan bir ayağa sahip *Koen* de, göreve uygun değildir (*Torat Koanim*). Alternatif olarak “felçli”, “duyarlılığını yitirmiş” (Saadya Gaon).

Burun kemeri çökmüş – İbranice *Harum*. Burnu oluşturup iki gözü birbirinden ayıran kemik kemeri, bu özelliğini kaybedeceği şekilde tamamen içeri göçmüş, burun adına sadece delikleri olan kişi (*Torat Koanim; Talmud – Behorot* 43b; Raşi; Radak, *Şeraşim*; Malbim). Burunla ilgili [anormal şekilde uzun ya da kısa, veya burun delikleri tamamen kapalı olma ve benzeri şekillerde] başka şekil bozuklukları da bir *Koen*’i görevden alıkoyar (*Talmud – Behorot* 43b; Ramban; *Yad – Biat Amikdaş* 8:7). *Targum Yonatan* ve *Septuaginta*’daki çeviri de daha genel bir ifadeyle “*şekli bozuk bir burnu olan*” şeklindedir. Alternatif olarak “burnu-kırık” [ya da

“gaga burunlu”] (Saadya Gaon; *Hizkuni*). Bazılarına göre burada, burnun alt kısmındaki bir eksiklikten bahsedilmektedir (İbn Canah).

Başka otoriteler *Harum* sözcüğünün bir organın yokluğunu (Ralbag) ya da cüceliği (krş. İbn Ezra) tanımladığı görüşündedirler.

Organları orantısız olan – İbranice *Sarua*. Bunun anlamı “*bir organı normalden büyük olan*” şeklindedir. Örneğin bir gözü diğerinden büyük, ya da bir incik veya uyluk kemiği diğerinden daha uzun olan (*Torat Koanim; Talmud – Behorot* 40a-b; Raşi; İbn Ezra; krş. Yeşayau 28:20).

Veya “*bir organı şekilsiz olan*” (*The Living Torah*). Bazılarına göre *Sarua* topallayan (Saadya Gaon) veya kalça çıkığı olan (*Targum Yonatan; Yad – Biat Amikdaş* 7:9; İbn Canah; Radak, *Şeraşim*) birini tanımlar. Bir görüşe göre ise *Sarua*, kulağı fiziksel zarar görmüş biridir (*Septaginta*; krş. Ralbag).

19. Bacağında ... kırık – Bu pasuk, tüm bedensel kusurlar için bir noktayı öne çıkarmaktadır. Bacak ya da koldaki bir kırık dışarıdan kolayca anlaşılabilir. Benzer şekilde tüm bu sayılanlar içinde sadece dışarıdan anlaşılabilen türdeki kusurlar bir *Koen*’i görevden alıkoyar. Fakat dışardan belli olmayanlar, örneğin, iç organlarında onun bir yıl yaşamasına bile imkan vermeyecek bir delik, bozulma vs. söz konusuysa bile, *Koen*’i görevden alacak türdeki bir kusur sayılmaz (*Tosefta – Behorot, Perek* 4; *Yad – Biat Amikdaş* 6:7).

Kolunda kırık – Ya da başka bir deformasyon (*Talmud – Behorot* 45a).

Kol veya bacadaki bir kırık iyileştikten sonra normalden farklı bir şekil almışsa da, bu bedensel kusur sınıfındadır (*Daat Mikra*).

20. Kambur, cüce, gözünde kusuru ...[olan] – İbranice *O Giben O Dak O Tevalul Beeno*. Aradaki “*O – Veya*” sözcükleri, geleneksel bilgilere göre burada listelenenlerin dışındaki [ama onlarla ilişkili olan] bazı kusurlara gönderme yapmaktadır. Çevirimiz “*Giben – Kambur*” ve

21 כֹּהֵן אֶשֶׁר בֶּן מִוֶּם מִזְרֵעַ אֶהְרֵן הַכֹּהֵן לֹא יֵגֵשׁ לְהִקְרִיב
 אֶת־אֲשֵׁי יְהוָה מִוֶּם בֶּן אֶת לֶחֶם אֱלֹהֵי לֹא יֵגֵשׁ לְהִקְרִיב:
 22-23 כֹּהֵן אֱלֹהֵי מִקְדָּשֵׁי הַקְדָּשִׁים וּמִן־הַקְדָּשִׁים יֹאכֵל: כֹּהֵן
 אֶל־הַפֶּרֶכֶת לֹא יָבֹא וְאֶל־הַמִּזְבֵּחַ לֹא יֵגֵשׁ כִּי־מִוֶּם בֶּן וְלֹא יַחֲלִל
 אֶת־מִקְדָּשֵׁי כִּי אֲנִי יְהוָה מִקְדָּשִׁם:

onların başlıca yiyecek kaynağı olmasıdır. Koenler'in Erets-Yisrael'de payları olmadığına göre, bu *korban*lardan da pay alamasalar, bedensel kusuru olan Koenler çaresiz kalırlardı (Daat Mikra).

Bu da, söz konusu bedensel kusurlu Koenler'in Tanrı'nın Gözü'nde diğer sağlam Koenler'den herhangi bir farkı olmadığını gösterir. Tanrı'nın bu Koenler'i görevden alıkoyması, onları değersiz kabul ettiğini göstermez. Fakat ne yazık ki birçok insan, bedensel kusurlu olanları "uygun" görmez ve örneğin, bir krala ya da benzeri bir yöneticiye elçi olarak göndermez. Dolayısıyla "insanların gözünde" uygun olmayan bu Koenler'in, Tanrı'ya yönelik görevlerde kullanılması, yine "insanların gözünde" Tanrı'ya yönelik bir değer ve saygı eksikliği anlamına gelebileceğinden, Tora bu kişileri görevden alıkoymuş, yine de, Tanrı'nın Gözü'nde diğerleriyle tamamen eşit kutsiyete sahip olduklarını vurgularcasına, normal Yahudiler'in yiyemeyeceği "kutsal" yiyeceklerden onlara diğer Koenler'le eşit pay vermiştir. Bu da, sürekli fiziksellliği ön planda tutan insanlara yönelik açık bir mesajdır.

23. Ayıraca – Yani Kodeş ile Kodeş Akodaşim'i birbirinden ayıran *Parohet*'e (bkz. s.a.).

Gelemez – Buradaki gizli anlamı "Ayıracı ilgilendiren işlemleri yapamaz" şeklindedir (*Maskil Ledavid*). Nitekim Raşi'ye göre, bu "gelme"nin anlamı, *Parohet*'in önünde yapılan bazı *korban* işlemleridir. Bunlar [a] Bir *Koen Gadol*'un kendi adına getirdiği *Hatat-korbanı* (4:6), [b] *Sanedrin*'in yanlış bir talimatiyle, kasti ihlali *Karet* cezasını gerektiren bir günahın, tüm halk tarafından kasıtsız olarak işlenmesini telafi eden toplumsal *Hatat-korbanı* (4:17) ve [c] *Yom Kipur*'daki özel ibadette kullanılan boğa ve tekeyle yapılan *Hatat-korbanlarıdır* (16:14-16). Tüm bunlar, kanları *Parohet*'in önünde serpilmesi gereken özel *korban*lardır. Kısacası bedensel kusuru olan bir Koen, bu serpme işlemlerini

yapamaz. Doğrusu tüm bunlar *Koen Gadol* tarafından gerçekleştirilen işlemlerdir; dolayısıyla burada, beklenmedik bir şekilde bedeninde kusur baş gösteren bir *Koen Gadol*'un da görev yapamaz hale geldiği söylenmektedir. Yani böyle bir duruma düştüyse, bir *Koen Gadol*, bu kutsal işlemleri yapma hakkını kendisinde göremez (İbn Ezra; *Piruş Al Ibn Ezra*).

Rambam ise "gelmek" fiilini sözlük anlamıyla değerlendirir. Ona göre bu pasuk, *Parohet* [ve *Mizbeah* (s.a.)] çevresindeki bölgeye girmeyi bedensel kusuru olan Koenler'e yasaklayan bir emirdir (*Yad – Biat Amikdaş* 6:1). *Mitsvat Lo Taase* No. 170 (*Sefer Ahimuh*). Yine de bedensel kusuru olan bir Koen tamirat gibi işleri yapmak için bu bölgelere gelebilir (*Talmud – Eruvin* 105a).

Mizbeah'a yaklaşamaz – "Dışarıdaki *korban Mizbeah*'na gelip *korban* işlemleri yapamaz" (Raşi; krş. 9:7). Başka bir deyişle, pasuğun önceki kısmında *Parohet*'ten bahsedilmesi sebebiyle, burada da içerideki altın kaplamalı tütsü *Mizbeah*'nın kastedildiği sonucu çıkarılmamalıdır. Bedensel kusuru olan bir Koen altın *Mizbeah*'taki işlemleri de gerçekleştiremez; fakat Tora bunu yazma gereği görmemiştir; çünkü tıpkı *Parohet* gibi o da *Mişkan*'ın iç kısmındadır ve onunla ilgili yasak, *Parohet*'inkinden kolayca anlaşılır (*Mizrahi*). Fakat dışarıdaki *Mizbeah*'la ilgili yasak *Parohet*'inkinden öğrenilemezdi; zira biri içeride, diğeri dışarıdadır. Benzer şekilde Tora'nın sadece dışarıdaki *Mizbeah*'tan bahsetmesi de yeterli olmazdı; çünkü *Parohet*'e göre daha az kutsal bir bölgede bulunmasına karşın, dışarıdaki *Mizbeah*, *korban*larla ilgili işlemler açısından *Parohet*'ten daha üstün durumdadır. Zira *Parohet*'te sadece belirli durumlarda ve sadece kanla ilgili serpme işlemleri yapılır. *Mizbeah*'ta ise *korban*ların kan işlemlerinden parçalarının yakılışına kadar birçok işlem söz konusudur. Dolayısıyla her birinin, diğerine göre üstün bir yanı vardır ve bu yüzden biri ile ilgili

²¹ “Koen Aaron’un soyundan [bedensel] kusuru olan herhangi biri, Tanrı’nın Yakılan-korbanları’nı sunamaz. Üzerinde kusur [olduğu sürece], Tanrısı’na ait yiyeceği sunmak üzere yaklaşamaz.” ²² [Yine de] En üst düzeyde kutsal olandan ya da [daha düşük düzeyde] kutsal olandan [payına düşen] Tanrı’ya ait yiyeceği yiyebilir.

²³ Fakat [bedensel] kusuru olduğu için [Kutsal Mekan’ın içindeki] ayıraca gelemmez, Mizbeah’a yaklaşamaz. Bana yönelik kutsal [ibadeti bu şekilde] ihlal etmemelidir; çünkü Ben, onları kutsal kılan Aşam’ım.”

eder. Bu türdeki çıban içeride kuru, dışarıda nemli ve akıntılıdır (*Talmud – Behorot* 41a; *Targum Yerusalmi*; Saadya Gaon; Raşi; *Sefer Zikaron*). Ya da “likeni” (*The Living Torah*). Yunanca’da *leichen* (*Septuaginta*). Liken, mantardan kaynaklanan kaşıntıverici bir deri hastalığıdır.

Er bezi ezilmiş – *Targum Onkelos*; Raşi; Raşbam; Radak, Şeraşim; Hizkuni.

İbranice **Meroah Aşeh**. Alternatif olarak “**Ruah** – Rüzgar; Hava” sözcüğüyle bağlantılı olarak “**er bezi şiş**” (*Targum Yonatan*; Saadya Gaon; İbn Ezra). Veya “**testisi eksik**” (*Septuaginta*; krş. *Targum Yerusalmi*). Ancak bazıları ise bu ifadenin anormal derecede koyu bir cilde sahip olmayı ifade ettiği görüşündedir (*Talmud – Behorot* 44b; *Mişna – Behorot* 7:5, Rambam o.a.). Bazılarına göre bu, “**fıtık**” anlamına da gelebilir (*Meam Loetz*; *The Living Torah*).

21. [Bedensel] Kusuru olan herhangi biri – Burada bedensel kusurlardan bahsedildiği açık olmasına karşın, bu ifade tekrarlanmaktadır. Bu da, önceki pasuklarda listelenen kusurların sadece örnek niteliğinde olduğunu ve bir Koen’i göreve uygun olmaktan alıkoyan başka kusurların mevcudiyetini belirtir (*Torat Koanim*; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Açıkçası, açıklamalarda verilen tüm alternatifler de bu kusurlara dahildir. Otoriteler arasındaki görüş ayrılığı, sadece Tora’nın metninde yazan sözcüklerin bunların hangisine denk geldiği üzerinedir. Ama bunların hepsinin bir Koen’i görev için geçersiz kıldığı konusunda herkes hemfikirdir (*Mişna – Behorot* 7:5, Rabi Pinhas Keati o.a.).

Üzerinde kusur [olduğu sürece] – Fakat eğer söz konusu kusur geçerse, Koen, Bet-Amikdaş’ta görev almaya uygun hale gelir (*Torat Koanim*; Raşi). Alternatif olarak “**üzerinde kusur var!** [böyle bir durumda kutsal hizmette elbette görev alamaz!]” (İbn Ezra).

22. En üst düzeyde kutsal – Yani **Kodeş Kadaşim** niteliğinde (bkz. 5:15 açık.). Örneğin

Minha (2:3-10), *Aşam* (bkz. 7:1-7) ve *Hatat-korbanları* (bkz. 6:17-23) (İbn Ezra). Tüm bunlar sadece Bet-Amikdaş’ta yalnız Koenler’in girebileceği bölgede ve elbette sadece Koenler tarafından yenebilir.

[Düşük düzeyde] kutsal – Yani **Kadaşim Kalim** niteliğinde (bkz. 5:15 açık.). Örneğin *Maaser* (bkz. 27:32) ve *Behor* (bkz. 27:26) korbanları (İbn Ezra). Genel olarak *Şelamim-korbanları* (bkz. *Perek* 3 ve 7:11-18). Bunlar, Yerusalayim sınırları içinde Koen olmayanlar tarafından da [manevi saflık şartıyla] yenebilir ve onlara ait bazı hamur işleri (bkz. 7:14), göğüs ve but, görevli Koenler arasında, aileleri ile birlikte yiyecekleri şekilde paylaştırılır (bkz. 7:31-34; *Mişna – Zevahim* 5:6-7).

Aslına bakılırsa, bedensel kusuru olan Koenler’in üst düzeyde kutsal olanları yiyebilecekleri söylendiğine göre, düşük düzeyde kutsal olanları yiyebileceği de aşıkardır. Öyleyse açıkça yazılmasına ne gerek vardı? İkisini de yazmaya gerek vardır. Zira daha önceki bir bölümde, Moşe Rabenu’nun, bir Koen olmamasına karşın, en üst düzeyde kutsal niteliğe sahip olan, atanma koşunun etini yediğini görüyoruz (8:29). Dolayısıyla, buna bakıp “bedensel kusuru olan bir Koen’in en yüksek düzeyde kutsal olan eti yiyebilmesi herhalde böyle bir eti Koen olmayan birinin yemiş olmasından kaynaklanıyor. Fakat düşük düzeyde kutsiyete sahip bir eti Koen olmayan birinin yediğine dair hiçbir örnek yok. Bu durumda böyle etleri bedensel kusuru olan Koenler’in de yemesi yasak olsa gerek” şeklinde bir sonuca varırdık. Böyle bir sonuca varmamamız için, Tora, bedensel kusura sahip Koenler’in düşük düzeyde kutsal korbanlardan da pay alabileceğini özellikle belirtme gereği duymuştur (*Talmud – Zevahim* 101b; Raşi).

Yiyebilir – Bedensel kusuru olan bir Koen, kutsal görevi yapması yasak olmasına karşın, “kutsal” nitelikli yiyeceklerden Koenler’e ayrılan kısımlarda eşit pay sahibidir (krş. 6:11 açık.). Bunun açık nedeni, korbanlardan Koenler’e ayrılan kısımların

24 כַּד וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בָּנָיו וְאֶל-כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ
 1-2 א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: בְּדַבֵּר אֶל-אַהֲרֹן וְאֶל-בָּנָיו וַיְנַזְּרוּ
 מִקֹּדֶשׁ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל וְלֹא יַחֲלֹוּ אֶת-שֵׁם קֹדֶשׁ אֲשֶׁר הֵם מִקֹּדֶשִׁים
 3 לִי אֲנִי יְהוָה: ג אֲמַר אֱלֹהִים לְדֹתֵיכֶם כָּל-אִישׁ | אֲשֶׁר-יִקְרַב
 מִכָּל-זֶרַעְכֶם אֶל-הַקֹּדֶשִׁים אֲשֶׁר יִקְדִּישׁוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל לַיהוָה
 וְטִמְאַתּוּ עָלָיו וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִלִּפְנֵי יְהוָה:

hizmet için Tanrı Adına adadıkları *korban*lara da *tuma* bulaştırıp, onların geçersiz hale gelmesine yol açarlar. Bu pasuktaki “*ihlal etme*” ifadesi, p. 9’da *teruma* için de kullanılmaktadır. Bu şekilde *tame* haldeyken *teruma* yemekle *tame* haldeyken *Bet-Amikdaş*’ta görev yapmak arasında bir köprü kurulmuştur. Dolayısıyla tıpkı *teruma* için olduğu gibi, *tame* iken *Bet-Amikdaş*’taki göreve devam etmenin cezası “*Mita Bide Şamayim – Tanrı’nın Eli’yle Ölümleri*”dür (*Talmud – Sanedrin* 83b; bkz. p. 9 a.Ş.).

Pasuk, *Koenler*’in “kutsiyetle ilgili şeylerden ayrı durmaları” gerektiğini söylerken, bunun özellikle *tame* haldeyken geçerli olduğunu açıkça belirtme de, bu, konunun bağlamından açıktır. Nitekim *tuma*, sıradaki pasuğun konusudur (*Mizrahi*).

Bir *Koen*’in *tame* haldeyken kutsal görevde rol almaması, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No 171. Bu yasak da, *Bet-Amikdaş* ve oradaki kutsal ibadetin yüksek konumunun bir gereğidir (*Sefer Ahinuh*).

Veynazeru sözcüğü, “*Nezer – Taç*” kelimesiyle bağlantılıdır. Pasuk, [her ne kadar bağlamın gereği olarak *Koenler*’e hitap etse de] genel olarak Yisrael’in, ayrıcalıklı biçimde taçlandırılmış yüksek konumdaki insanlarına da bir mesaj vermekte ve onları Tanrı’nın İsmi’nin kutsiyetini ihlal etmeye karşı uymaktadır. Bu gibi insanlar, “sıradan” kişilere izin verilmeyen bir takım hareketleri kendi konumları gereği yapabileceklerini düşünmeye eğilimli olabilir. Fakat bunun aksine Tora onlara, sorumluluklarının diğerlerinininkilerden çok daha fazla olduğunu söylemektedir (*Apter Rav*).

Kutsal İsmim’i ihlal etmesinler – Söz konusu kutsal şeylere saygısızlık ederek (*Ramban*).

Ben, Aşem’im – Ya da “*dikkatli olsunlar...* [çünkü] Ben, Aşem [Kutsal’ım]” (*İbn Ezra*).

3. Onlara – *Koenler*’e (*Daat Mikra*).

Nesilleriniz boyunca – Ebediyen. Burada verilen kanun, ebediyen geçerliliğini koruyacaktır (*a.k.*).

Tüm soyunuzdan ... herhangi bir kişi – Hitap *Koenler*’e yapıldığına göre, sadece “*bir kişi*” demek yeterli olur, buradan, nesiller boyunca tüm *Koenler*’in bu pasuktaki uyarıyla bağlı olduğu anlaşılırdı. Tora “*herhangi bir kişi*” diyerek *Koen* olmayan erkekleri (“*kişi*” = erkek), “*tüm soyunuzdan*” diyerek de tüm kadınları bu yasağın sorumlu kıldığı kitleye katmaktadır (*Torat Koanim*).

Tanrı Adına adadıkları – “Ürünlerinden ayırarak Tanrı Adına kutsal bir bağış olarak adamakla yükümlü oldukları” (*Daat Mikra*).

Tuması [henüz] üzerindeyken – Yiyen kişinin *tuması*ndan bahsedilmektedir; etin değil. Yani pasuğun anlamı “kutsal et *tame* olduğu takdirde onu yiyen saf kişi *Karet*’le cezalandırılır” değildir. Zira “*tuması üzerindeyken*” ifadesi, *tumanın* “geçiciliğini” gerektirir “[*henüz*]” eklemesi de bu amaçla yapılmıştır. Ve bu, sadece bir insan için geçerlidir; çünkü insan *mikveye* girip arınabilir. Ama et *tame* olursa, onun *tuması* hiçbir zaman geçmeyecektir (*Torat Koanim*; *Talmud – Zevahim* 43b; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Yaklaşan ... kesilip atılacaktır – “Yaklaşmak” genel olarak “dokunmayı” ifade eder. Öte yandan pasuk *Karet* cezasından bahsetmektedir (bkz. 7:20 a.Ş.). Pasuk her ne kadar “yaklaşmak” fiiline yer veriyorsa da, burada kastedilen yasak fiil, “kutsal” nitelikli yiyecekleri *tame* haldeyken “yemek”tir (Raşi; Raşbam). Nitekim sıradaki pasuk da açık bir şekilde *tame* bir kişi için “*kutsal [amağanı] yiyemez*” demektedir (*Daat Mikra*). Benzer bir kullanım, “yemek” kastedilerek “dokunma”yı yasaklayan 12:4’te görülmüştü.

Burada bahsedilen *Karet* cezasının, *tame*

²⁴ Moşe, Aaron'a, [onun] oğullarına ve tüm Bene-Yisrael'e konuştu [ve bu emirleri aktardı].

[73. Koenler'e Özgü Safılık]

22

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ² "Aaron'a ve oğullarına konuş. Bene-Yisrael'in Benim Adıma adadıkları kutsal şeylere karşı dikkatli olsunlar ki Kutsal İsmim'i ihlal etmesinler – Ben, Aşem'im.

³ "Onlara [şöyle] söyle: Nesilleriniz boyunca, tüm soyunuzdan, Bene-Yisrael'in Tanrı Adına adadıkları kutsal şeylere, *tuması* [henüz] üzerindeyken yaklaşan herhangi bir kişi [olursa], o can Huzurum'dan kesilip atılacaktır – Ben, Aşem'im.

kural, diğerinden öğrenilemez. Pasuğun ikisine de yer verme gereği duymasının nedeni budur (Torat Koanim; Raşi).

Bana yönelik kutsal [ibadeti] – İbranice **Mikdaşay**. Bunun sözlük anlamı "Kutsal Mekanlarım" şeklindedir. Burada ise *Bet-Amikdaş*'taki kutsal ibadetten bahsetmektedir (Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim). Dolayısıyla sözcüğün anlamı, bunu kasıtlı, "bana yönelik kutsal ibadetleri" şeklindedir (bkz. s.a.; krş 20:3 açık).

İhlal etmemelidir – Bedensel kusuru olan bir Koen ibadet görevi yaptığı takdirde, bu işlemin kutsiyeti ihlal olur ve bir *korban* yapmışsa, bu *korban* geçersizdir; bu yüzden yakılmalıdır (Torat Koanim; Talmud – Behorot 43b; Raşi).

Ben, onları kutsal kılan Aşem'im – "Gerek Mişkan [ve Bet-Amikdaş] ile kutsal eşyalarına, gerekse de *korban*lara kutsiyet bahşeden Benim. Bu nedenle, onların kutsiyetini ihlal etmeme konusunda dikkatli olmakla yükümlüdürler" (Daat Mikra).

24. Tüm Bene-Yisrael'e – Bu bölümdeki emirler, aslında sadece Koenler'i ilgilendirmektedir. Buna rağmen, Moşe, bunları ulusa da bildirmiştir; zira Koenler'in bunlara uymasına dair sorumluluk, tüm topluma, dolayısıyla onun başındaki yasama organına – *Bet-Din*'e – aittir (Torat Koanim; Raşi; krş. p. 8).

[Ve bu emirleri aktardı] – Raşi.

22.

1-9. Korbanlar ve terumanın kutsiyetini korumak.

Bu kısımda halka *korban* etleri ve *terumanın* (bkz. p. 7 açık.) *tumadan* uzak tutulması tembih edilmektedir. Önceki bölümde Tora bedensel kusuru olan Koenler'in bile "kutsal" nitelikli

yiyeceklerden pay alabileceğini söylediği için, bu bölümde tüm Koenler'e seslenerek, onları bu yiyecekleri hafife alıp *tame* halde iken yememeleri konusunda uarmaktadır (İbn Ezra). Bu yiyeceklerin bedensel kusuru olanlara yasaklanmamış olması, *tame* kişiler tarafından da yenebileceği anlamına gelmez (Daat Mikra).

2. Benim Adıma adadıkları – Pasuğun tam çevirisi "Bene-Yisrael'in, onların Benim Adıma adadıkları kutsal şeylerine karşı dikkatli olsunlar..." şeklindedir. Pasuktaki fazladan "onların" sözcüğü, Koenler'in bağışladıkları kutsal şeyleri de konuya katma amaçlıdır (Torat Koanim; Raşi). Tora, Koenler'in bağışladığı şeylerin diğerlerine göre daha üst düzeyde kutsal olduğu ve bu yüzden *tumadan* etkilenmeyeceği gibi bir sonuca varılmaması için bunu vurgulama gereği duymuştur (Beer Basade).

Adadıkları – İbranice **Makdişim**. Tam çeviriyle "kutsal kıldıkları". Başka bir deyişle, kendilerine ait olup, "bu kutsaldır" şeklindeki bir vaat yoluyla kutsiyete adadıkları (Sforno).

Dikkatli olsunlar – İbn Ezra; *Septuaginta*; *The Living Torah*. İbranice **Veyinazeru**. Tam çeviriyle "kendilerini ayrı tutsunlar"; "imtina etsinler"; "uzak dursunlar" (Targum Onkelos; Raşi). "Bedenleri *tame* olduğu zamanlarda kutsal nitelikli yiyecekleri yemekten kaçınınsınlar" (Raşbam). "Kendi yüksek konumlarına bakıp, halk için kutsal konumunda olan şeylerin kendileri için alelade olduğu gibi bir kaniya kapılmasınlar" (Sforno). Pasuğun alternatif bir çevirisi "dikkatli olsunlar ki, Kutsal İsmim'i ve Benim Adıma adadıkları kutsal şeyleri ihlal etmesinler" şeklindedir (İbn Ezra).

Koenler herhangi bir nedenden dolayı *tame* konumuna düştüğü takdirde, *Bet-Amikdaş*'taki görevlerin tümünden uzaklaşmalı, "kutsal" nitelikli yiyeceklerle temastan kaçınılmalıdır. Aksi takdirde Bene-Yisrael'in *Bet-Amikdaş*'taki kutsal

ד איש

אִישׁ מִזֶּרַע אֲהֶרֶן וְהוּא צָרוּעַ אֹן זֶב בִּקְדָּשִׁים לֹא יֹאכֵל עַד אֲשֶׁר
יִטָּהַר וְהִנָּגַע בְּכָל-טְמֵא-נֶפֶשׁ אֹן אִישׁ אֲשֶׁר-תִּצָּא מִמֶּנּוּ
שִׁכְבַּת-זֶרַע: ה או-אִישׁ אֲשֶׁר יִגַּע בְּכָל-שֶׁרֶץ אֲשֶׁר יִטְמָא-לוֹ אֹן
בְּאָדָם אֲשֶׁר יִטְמָא-לוֹ לְכָל טְמֵאָתוֹ:

Herhangi bir kişi – İbranice **İş İş**. Yani “*kişi kişi*”. Bu çevirimizdeki gibi “*herhangi bir kişi*” anlamında olmasına karşın, açık bir şekilde gereksiz kullanım içeren bir ifadedir. Bu da, pasukta açıkça yazılı olmayan bir sınıfın da, pasuktaki yasakla bağlı olduğuna işaret eder. Bahsedilen, “**Arel – Sünnetsiz**” biridir. Böyle biri için “arınma”, mecazi anlamla sünnet olmayı ifade eder. Dolayısıyla bir kişi [hatta kardeşleri sünnet sonrasında öldüğü için kendisi sünnet olmaktan muaf bile olsa (12:3 açık.)] sünnetsiz olduğu sürece (“*arınana kadar*”) kutsal hiçbir şeyde payı yoktur ve eğer bir Koen’s’e [ya da bir Koen’in evine mensup *teruma* yiyebilecek biriye (p. 11)] *teruma* yiyemez (*Talmud – Yevamot* 70b).

Arınana kadar – Mikveye dalmasının ardından gün batana kadar (İbn Ezra). Sadece mikveye dalması *teruma* yemesi için yeterli değildir (krş. p. 7).

Kutsal [armağandan] yiyemez – *Tame* bir Koen’in *teruma* yiyememesi, Tora’nın 613 emrine dahildir. Mitsvat Lo Taase No. 172 (*Sefer Ahinuh*).

Ölü nedeniyle tame [... birine] dokunmuş – İbranice **Teme-Nefes**. Tam çeviriyle “*Can Tamesi*”. Yani “[çıkılmış bir] can nedeniyle tame olmuş”.

Ölünün kendisi, “**Avi Avot Atuma** – *En büyük Tuma*”dır; yani en üst düzeydeki *tuma* kaynağıdır. Burada ise, ona temas ederek ya da onunla aynı çatı altında bulunma suretiyle “**Av Atuma** – *Büyük Tuma* [= *Temel Tuma Kaynağı*]” haline gelmiş bir insan ya da nesneyle (“*ölü nedeniyle tame*”) temas ederek “**Rişon Letuma** – *Tumadan Birinci Derecede Etkilenmiş*” konuma gelen bir kişiden (“*dokunmuş*”) bahsedilmektedir (Raşi. Terimler için bkz. 11:32-36 açık.).

Kendisinden sperma çıkmış – Yani *baal keri*

(15:16-18). Spermanın kendisi temel bir *tuma* kaynağıdır. Bedeni terk ettiği anda kişiyi *tame* yapar. Bir *baal keri*, *Rişon Letuma* konumundadır.

Bir kişi – Pasuğun başından anlaşıldığı üzere “bir Koen”.

5. Onu tame yapacak – 11:29-30’da listelenen sekiz küçük çaplı canlının leşine dokunan kişi *tame* olur. Fakat *tuma* aktarımı için leşin eksiksiz olması gerekmez. Asgari bir büyüklükteki herhangi bir leş parçası da *tuma* aktarır – ki bu, bir mercimek tanesi kadardır (*Talmud – Hagiga* 11a). Başka bir deyişle bundan küçük bir parçaya değen kişi *tame* olmaz. Tora burada özellikle *tame* olma durumundan bahsettiği için, “*onu tame yapacak*” ifadesini eklemektedir. Yani sadece onu *tame* yapacak miktardaki bir leş parçasına değen birinden bahsedilmektedir (Raşi; Mizrahi).

Kendisini tame yapacak bir adama dokunmuş – Bir ölüye (Raşi). “*Kendisini tame yapacak*” miktarda – yani en az bir *kazayit* kadarlık – bir insan ölüsü parçasına bile olsa dokunan (a.k.), en az yedi gün boyunca *Av Atuma* düzeyinde *tame* olur ve kızıl bir inekle yapılan özel bir prosedürden geçerek arınabilir (Bamidbar 19:1-22).

Tuması [insan kaynaklı diğer] herhangi bir şeyden kaynaklanan – Tam çeviriyle “[*insan kaynaklı*] *tuması her ne ise, [tame olan]*”. Bu sözler, bu iki pasukta listelenen *tuma* türlerinin dışındaki *tuma* olasılıklarını da katma amaçlıdır. Bir insan, bir *zav* (15:1-15), *zava* (15:25-30), *nida* (15:19-24) veya *yoledete* (12:1-8) temas ederse de *Rişon Letuma* düzeyinde *tame* olur (*Torat Koanim*; Raşi).

⁴ “Aaron’un soyundan, *tsaraat* hastası ya da akıntılı herhangi bir kişi, arınana kadar kutsal [armağandan] yiyemez. [Aynı yasak,] Ölü nedeniyle *tame* [konumundaki birine] dokunmuş [bir kişi], kendisinden sperma çıkmış bir kişi, ⁵ [ayrıca] onu *tame* yapacak her türlü küçük canlı [leşine] veya kendisini *tame* yapacak bir adama dokunmuş ya da *tuması* [insan kaynaklı diğer] herhangi bir şeyden kaynaklanan bir kişi [için de geçerlidir].

halde “kutsal” nitelikli yiyeceklere “dokunma” ya verildiğini söylemek ise mümkün değildir. Nitekim Tora 7:20 ve 7:21’de, arka arkaya iki tane *Karet* cezasından bahsetmekte ve bunların, özellikle *tame* konumundayken “kutsal” nitelikli bir yiyeceği “yemek” durumunda hak edileceğini söylemektedir. Eğer *Karet*, cezası dokunmak için de öngörülmüş olsaydı, o zaman orada yemekten bahsedilmesine gerek olmazdı. Ne de olsa, yemek, sadece dokunmaktan daha aktif bir davranıştır ve bu nedenle, dokunmanın cezası *Karet* olsa sadece ondan bahsedilir, yemenin cezasının da *Karet* olduğu kolayca türetilibilirdi (*Nahalat Yaakov*). Tora buna rağmen orada “yemek” konusunu vurguladığına göre, buradaki ceza, dokunmak için olamaz (Raşi). Kısacası burada bahsedilen *Karet* cezası sadece, “kutsal” nitelikli yiyeceklerin *tame* halde biri tarafından yenmesi durumu içindir. Bu yiyeceklere *tame* haldeyken dokunmak ise, yasak olmasına karşın, *Karet* cezasını gerektirmez.

Öyleyse Tora doğrudan yemekten bahsetmek varken, neden “yaklaşmak” fiiline yer vermiştir? Kullanılan İbranice sözcük *Yikrav*’dır. Bu sözcük, **Korban** kelimesiyle yakından ilişkilidir. *Korban* olarak getirilen her şey, belirli bazı kısımları, *korban* işlemlerini yapmak üzere *Mizbeah*’a getirildiği, yani “yaklaştırıldığı” için, “*korban*” olarak adlandırılır [*Mizbeah*’a getirilen kısımlar, hayvan *korbanları* söz konusu olduğunda kullanılan kan, unla yapılan *korbanlarda* (*Minha*; *Perek* 2) ise *Mizbeah*’ta yakılmak üzere ayrılan *kometstir* (bkz. 2:2)]. *Mizbeah*’taki işlemler tamamlanmadığı sürece, getirilen *korbanın* *Koenler* ya da *korban* sahibi tarafından yenilecek kısımları için yeme izni henüz çıkmış değildir; başka bir deyişle bunlar, henüz “yenebilecek” konumunda değildir. Tora işte bu pasukta özellikle “yaklaşmak” fiiline yer vererek, *Karet* cezasının, onları yenebilir hale getirecek olan “yaklaştırma” işlemleri tamamlanana kadar henüz geçerli olmadığına işaret etmektedir. Kısacası bir kişi *tame* haldeyken, kendisine ait olacak *korban*

etini, bahsedilen *Mizbeah*’a yaklaştırma işlemleri tamamlamadan yediği takdirde, *Karet* cezasını hak etmez (*Torat Koanim*; Raşi).

Anlaşılabileceği üzere, bu pasukta bahsedilen *Karet*, sadece *tameyken* “*korban* eti” yiyen bir kişi için geçerlidir. Daha düşük kutsiyete sahip “kutsal” nitelikli yiyecekler için ise ceza farklıdır (p. 7 açk.).

Huzurum’dan – “Kesilip atılacaktır” ifadesi okuyucu tarafından “belirli bir yerden kesilip atılacaktır” şeklinde algılanıp, sürgün olarak yorumlanabilirdi. Tanrı bunu bertaraf etmek için “*Huzurum’dan*” demektedir. Bu can, “Tanrı’nın Huzuru” niteliğindeki her yerden – yani bu dünyanın her yerinden ve manevi dünyanın her yerinden – kısacası tüm mevcudiyetten kesilip atılacak, tamamen yok olacaktır (*Torat Koanim*; Raşi; *Beer Basade*; İbn Ezra).

Bu ifade, cezanın günaha nasıl uygun olduğunu açıklamaktadır. *Tuma* halindeyken *korban* eti yiyen bir kişi, *korbanın* üzerindeki kutsiyete halel getirmiş, *korbanların* kutsal olması kuralını veren Tanrı’nın Varlığı’na da saygısızlık etmiş olur. Bu nedenle günah işleyen kişinin kendi varlığı, Tanrı’nın Huzuru’ndan kaldırılmayı hak eder (Hirsch).

4. Aaron’un soyundan – *Koen* olanlar (Raşi). Öte yandan her ne kadar sadece “soyundan” bahsediliyorsa da, Aaron [bir *Koen Gadol* olarak] *Onen* haldeyken kutsal göreve devam edebilmesine karşın, tıpkı normal *Koenler* gibi, o da *tsaraat* hastası ya da akıntılıysa görevi bırakmalıdır (*Torat Koanim*; Raşi).

Tsaraat hastası – Bkz. 13:1-44. Özel bir arınma sürecinden (14:1-32) geçene kadar, *tame* ve üst düzeyde bir *tuma* kaynağıdır.

Akıntılı – İbranice *Zav*. Bkz. 15:1-15. Arınana kadar *tame* ve üst düzeyde bir *tuma* kaynağıdır.

וַיִּנָּשׂ אֲשֶׁר תִּגְעֶבּוּ וְטִמְאָה

עַד־הָעֶרֶב וְלֹא יֵאָכְל מִן־הַקֹּדְשִׁים כִּי אִם־רָחַץ בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם:

וּבֹא הַשֶּׁמֶשׁ וְטָהַר וְאַחֲרָיִם יֵאָכְל מִן־הַקֹּדְשִׁים כִּי לַחֲמוֹ הוּא:

(bkz. 7:14 açık.). Bunların ilki, *Koen*'e verilen *teruma* adlı paydır (bkz. Bamidbar 18:11-12). Bu sözcük, “bağış” anlamına gelir ve “**Ram** – Yüksek” köküyle bağlantılıdır. Bu da, bağış olarak ayrılan kısmın, eskisinden daha yüksek bir düzey elde ettiği anlamına gelir (krş. Şemot 25:2 açık.). Nitekim *teruma*, “kutsal” nitelikli yiyecekler arasındadır. *Teruma*, insanlar için yiyecek niteliği taşıyan ve insanların öylesine sahihsiz bırakmayıp özenle sakladıkları her türlü toprak mahsulünden ayrılmalıdır (Mişna – Maaserot 1:1).

Tora, *teruma* için belirli bir oran vermiş değildir. Hahamlarımız bu oranı şöyle açıklarlar: “Cömertçesi 40'ta bir, ortalaması 50'de bir, cimricesi 60'ta bir” (Mişna – Terumot 4:3). *Alaha* olarak ortalama oran belirlenmiştir. Bu, **Teruma** sözcüğünün “**Tere MiMea** – (Aramca) Yüzde İki” ifadesi ile olan benzerliği ile de akılda kalabilir. *Koen*ler bu özel kutsiyete sahip paylarını Erets-Yisrael'in herhangi bir yerinde yiyebilirler.

Bu [yiyecek] onun hakkıdır – Tam çeviriyle, “bu, [onun] yiyeceğidir”. *Tame* bir *Koen*'in, arınmak için ayrıca *korban* getirmesini gerektiren durumlarda bile, *mikve* ve gün batımının ardından *teruma* yiyebilmesinin sebebi verilmektedir: “çünkü *teruma*, *Koen*'in yiyeceğidir”; yani Tora'nın özellikle *Koen* için belirlediği yiyecektir ve bir insan, yiyeceğini yemek için, kendisine onarım sağlayacak *korbanı* getirmeyi beklemek zorunda değildir (Sforno).

Dolayısıyla bu bölüm her ne kadar özellikle *teruma*yı ele alıyorsa da, aynı kısıtlamalar, *Koen*ler'e ait diğer armağanlar için de geçerlidir. Söz konusu armağanlar şunlardır: [1] *Terumat Maaser*: Leviler'in, Bene-Yisrael'den aldıkları bağıştan ayırıp *Koen*ler'e verdikleri onda birlik pay (Bamidbar 18:25-32), [2] *Hala*: Hamurdan ayrılıp *Koen*ler'e verilen kısım (Bamidbar 15:17-21), [3] *Bikurim*: Yılın ilk meyveleri (Devarim 26:1-11). Bunlar da tıpkı *teruma* gibi *Koen*ler'in doğal paylarıdır ve Tora bunlar için de “*teruma*”

tanımını kullanmıştır ([1] Bamidbar 18:26; [2] Bamidbar 15:20; [3] Devarim 12:6; bkz. o.a.). *Korban* etlerindeki paylarından farklı olarak bunları Tanrı'nın Masası'ndan kazanmış değillerdir (krş. 7:34 açık.) (*Daat Mikra*).

❧ **Arınma Aşamaları – Özet.** Genel olarak kural şöyledir: *Tame* bir kişi bu haliyle ne *Bet-Amikdaş*'a gelebilir ne de kutsal nitelikli yiyecekleri yiyebilir. *Mikveye* daldıktan sonra *Tevul Yom* statüsü alır. Bu haliyle, kutsal olmayan eşyalara artık *tuma* aktarmaz ve artık *maaser şeni* yiyebilir. Fakat *korban* etleri ve *terumaya* dokunduğu takdirde onları hala *tame* yapar. Gün battıktan sonra ikinci bir aşama geçilmiş olur. Eğer *tuması*, *korban* getirmeyi gerektirmeyen bir tür değilse her konuda serbesttir. Fakat eğer ertesi gün *korban* getirmesi gerekiyorsa, şu anda *Mehusar Kipurim* konumundadır; bu haliyle *Bet-Amikdaş*'a hala gelemez ve *korban* etlerinden pay alamaz. Yine de, henüz *korban* getirmemiş olmasına karşın, bu kişi bir *Koen*'se [ya da ona bağlıysa (p. 11)] artık *teruma* yiyebilir. Ertesi gün *korbanı* getirdikten sonra tamamen arınmış olur ve *tuma* ile ilgili kısıtlamalar ortadan kalkar.

Görüldüğü üzere, [1] *korban* etleri, [2] *teruma* ve [3] *maaser şeni*, azalan sıralamaya sahip kutsiyet düzeylerindedir. *Tame* iken bunları yemek genel bir yasak olmasına karşın, kutsiyet düzeylerine bağlı olarak, bu yasağın ihlali durumunda her biri için farklı cezalar söz konusudur. *Tameyken korban* eti yiyen biri *Karet* (p. 3), *teruma* yiyen *Mita Bide Şamayim* (p. 9), *maaser şeni* yiyen ise normal negatif emirlerin ihlalinin gerektirdiği kırbaç cezasına layık olur (*Talmud* – *Yevamot* 73b).

⁶ “[Bunlardan herhangi birine] Temas etmiş kişi [en azından] gün batımına kadar *tamedir* ve [gündüz] bedenini *mikveye* daldırmadığı sürece ‘kutsal’ [armağandan] yiyemez.
⁷ [Ama daldıysa] Güneş tamamen battıktan sonra ‘kutsal’ [nitelikli bazı yiyeceklerden] yiyebilir; zira bu [yiyecek] onun hakkıdır.

6. [Bunlardan herhangi birine] – Tam çeviriyle “ona”. Fakat bu tekil kullanımın anlamı, “herhangi birine” şeklindedir (Raşi).

[En azından] Gün batımına kadar – Mikveye daldığı sürece *tuma* hali ebediyen sürer. Ama *mikveye* dalarsa, bir *Koen*, gün batımıyla *teruma* yiyebilir hale gelir.

Bedenini mikveye daldırmadığı sürece – Bkz. Şemot 29:4. Konunun geneli *terumayı* ele aldığı için, pasuğumuzun çevirisi de *teruma* kastedilerek yapılmıştır. Yine de buradaki ifade, sadece *mikveye* dalmanın [gün batmadan bile önce] “kutsal” nitelikli belirli bir yiyeceğin yenebilmesi için yeterli olduğunu ima etmektedir. *Korban* eti, ancak tüm süreç tamamlandıktan sonra yenebilir. *Teruma* sadece gün battıktan sonra yenebilir. Dolayısıyla burada kastedilen, *maaser şeni*dir. Zira *tame* bir kişi, *mikveye* daldıktan sonra *maaser şeni* yiyebilir ve gün batımını beklemesine gerek yoktur (*Talmud – Yevamot* 74b).

Sıradaki pasuk “güneş tamamen battıktan sonra” demektedir. Bu yan yana geliş, *mikveye* dalışın nasıl olması gerektiğini öğretir. Tıpkı gün batımı vaktinde güneşin tamamen gözden kaybolması gibi, *mikveye* dalan bir kişi de bedenini bir kerede tüm vücudu suyun içinde olacak şekilde daldırmalıdır. Önce elini daldırıp çıkarır, sonra bacağına daldırıp çıkarır ve bu şekilde parça parça yaparsa, hiçbir şey yapmamış sayılır (*Torat Koanım*; Raşi).

‘Kutsal’ [armağandan] yiyemez – Yani Koenler ve *korbanı* getiren kişiler *korban* etlerini; *Koenler* [ve onun masasına ait kişiler (krş. p. 11)], kendilerine bağışlanan “*teruma*” adlı payı, *tame* haldeyken yiyemezler. Fakat *tame* bir kişi gündüz *mikveye* daldıktan sonra, gün batımını beklemesine gerek olmadan, *maaser şeni* (bkz. 7:14 açık.) yiyebilir (ö.a.).

Buradaki yasak sadece kutsal nitelikli yiyecekleri yemekle sınırlı değildir. Benzer şekilde, *tame* bir kişi, kutsal nitelikli bir sıvıyı içemez ve bedenine süremez (*Talmud – Nida* 32a; *Yad – Terumot* 10:2).

7. Güneş tamamen battıktan sonra – İbranca Uva Aşemeş Vetaer. Bu çeviri, “*Vetaer – Arınır; Temizlenir*” sözcüğünün güneşi tanımladığı yönündeki *Alahasal* açıklamayı temel almaktadır. Buna göre, *tame* bir kişi *mikveye* daldıktan sonra, ‘kutsal’ nitelikli bazı yiyeceklerden yiyebilir hale gelmesi için, güneşin “tamamen” batmasını, yani ufuktan “silinmesini” beklemelidir (*Torat Koanım*; *Talmud – Berahot* 2b). *Vetaer* sözcüğü basit anlamda, *tame* kişiyi tanımlıyor da olabilir. Bu durumda çeviri “güneş battığında arınacaktır; sonra ‘kutsal’ [nitelikli bazı yiyeceklerden] yiyebilir...” şeklindedir (İbn Ezra).

‘Kutsal’ [nitelikli bazı yiyeceklerden] – Tora “kutsal yiyecekleri” değil, “*kutsal yiyeceklerden*” demektedir. Bu da “kutsal” nitelikli yiyeceklerin hepsinin değil, sadece *bazılarının*, *mikveye* daldıktan ve gün batımından sonra yenebileceğini gösterir. Örneğin, [*mitsora* ve *zav* gibi] bazı *tuma* türlerinde, arınma süreci, *mikveye* dalmak ve gün batımını beklemekten başka, bir de *korbanın* getirilmesini gerektirir. Bu *korbanı* getirmedığı sürece, söz konusu kişi “*Mehusar Kipurim – Onarımı Eksik*” konumundadır ve bu halde, henüz *korban* eti yiyemez. Ancak böyle durumlarda bile, bu *tame* kişi bir *Koen* ise, *mikveye* daldıktan sonra, gün batımının ertesinde *teruma* yiyebilir. Dolayısıyla pasuk özellikle *terumadan* bahsetmektedir (*Talmud – Yevamot* 74b; Raşi).

Gün batımı ile yıldızların çıkışı arasındaki yaklaşık 20 dakikalık [*Ben Aşemaşot* adı verilen] sürenin, biten güne mi, yoksa başlayan güne mi ait olduğu kesin değildir. Bu nedenle günün bittiğinden kesin olarak emin olmak için, uygulamada, Tora’nın “gün batımı” olarak tanımladığı vakit “*Tset Akohavim – Yıldızların Çıkışı*” ile değerlendirilir. Geceleyin *Şema* söyleme vakti de bununla başlar (*Mişna – Berahot* 1:1).

❧ **Teruma.** Leviler ve Levi kabilesine mensup oldukları için *Koenler*, Erets-Yisrael’de pay sahibi olmayacaklarından (*Bamidbar* 18:20 vs.), Bene-Yisrael’in, ürünlerinden belirli oranlardaki bazı payları *Leviler* ve *Koenler*’e vermesi emredilmiştir

ח נבלה וטרפה לא יאכל לטמאה-בה אני יהוה: ט ושמרו את-משמרתִי ולא-ישאו עליו חטא ומתו בו כי יחללהו אני יהוה מקדשם: י וכל-זר לא-יאכל קדש תושב כהן ושכיר לא-יאכל קדש:

Ölmüş ... yırtılmış – Sırasıyla *Nevela* ve *Terefa*. Şehitasız ya da hatalı *Şehita* ile ölmüş hayvanlar *nevela*, bedeninde iç (fizyolojik bozukluk) ya da dış etkenlerle (darbeler, yırtıcı hayvanlar), bir yıl yaşamasına elvermeyecek bir yara ya da anormallik oluşmuş hayvanlar da *terefa* olarak adlandırılır [*terefa* olmuş bir hayvan *Şehita* ile öldürülse bile yenemez]. Bu ifade basit anlamına göre *nevela* ve *terefa* sınıfındaki hayvanların yenmesini yasaklamaktadır.

Öte yandan *tuma* ile ilgili kurallar açısından, ifadenin anlamı “cinsinde *terefa* durumu olabilecek bir *nevela*” şeklindedir. Bu da özellikle Kaşer kuş cinslerinin leşlerine işaret eder (bkz. 17:15 açık.).

9. Nöbetim’i tutsunlar – “Ve *tame* haldeyken kutsal nitelikli yiyecekleri yemesinler” (*The Living Torah*). Genel olarak bu, *Bet-Amikdas*’taki görevi ve bu görev nedeniyle *Koenler*’in *tuma* konusunda dikkatli olmasıyla ilgili özen talebini ifade eder (krş. 8:35 açık.). Burada da bunun bir alt başlığı olarak, *tame* haldeyken *teruma* yenmemesi gerektiğine işaret edilmektedir (krş. İbn Ezra). Bir açıklamaya göre, bu ifade aynı zamanda, söz konusu yasaları dayatması için *Bet-Din*’e yönelik bir talimattır (*Torat Koanim*).

Teruma, *Koen*’in malı olduğu – ve onunla kölelerini, hatta hayvanlarını besleyebileceği – halde, Tanrı onu *tame* halde yememe konusunda tetikte olma gerekliliğini “*Nöbetim*” şeklinde tanımlamaktadır. *Koenler*’in *terumaya* tıpkı Tanrı’ya aitmiş gibi saygılı bir şekilde davranmaları gerekir. Yahudi çiftçi tarlada fiziksel işlerde çalışır ve elde ettiği bereketi, manevi görevle sahip *Koen* ile paylaşır (Hirsch).

Ölebilirler – Tam çeviriyle “onun yüzünden ölürler”. *Terumaya* gerekli saygıyı göstermeyip, *tame* halde onu yemekle, onun kutsiyetini ihlal etmenin cezası, “*Mita Bide Şamayim – Tanrı’nın Eli’yle Ölüm*”dür (bkz. 10:9 açık.; *Talmud – Sanedrin* 83a; Raşi). Hahamlarımız, cahil bir *Koen*’e *teruma* veren kişinin, onun ölümüne neden olabileceğini söylerler (*Talmud – Sanedrin*

90b). Zira böyle biri, *terumaya* gerekli saygıyı göstermeyecek ve ölümü hak edebilecektir.

Fakat bu, *tame* bir kişinin saf bir *terumayı* yemesi halinde hak edeceği cezadır. Öte yandan, eğer saf bir kişi, *tame* hale gelmiş bir *terumayı* yerse böyle bir cezayı hak etmez (*Talmud – Hulin* 113b; *Yad – Terumot* 7:1).

Ben, [Koenler’i] kutsal kılan Aşem’im – “Ben, *Koenler*’i kutsal kılan *Aşem*, onlara bu emirleri veriyorum” (*Daat Mikra*). Alternatif olarak “*Bene-Yisrael*’in, ürünlerinden ayırıp *Koenler*’e vermekle kutsal hale getirdikleri ‘kutsal’ nitelikli yiyecekleri, Ben, *Aşem* kutsal kıldım. Bu nedenle söz konusu kutsiyeti bozan *Koenler* cezayı hak ederler” (*Sforno*).

10. Koen olmayan – İbranice *Zar*. Tam çeviriyle “yabancı”. Burada ise, *Bet-Amikdas*’taki görevler açısından yabancı birini, yani *Koen* olmayan kişileri tanımlamaktadır (krş. *Bamidbar* 17:5). *Teruma* yemeye yetkili olmayan birinin bunu yemesinin cezası da *Mita Bide Şamayim*’dir (*Talmud – Sanedrin* 83b). Bir kişi bu cezaya layık olması için “yeme” kavramının gerektirdiği asgari miktarı yemiş olmalıdır – yani bir *kazayit* kadar (*Torat Koanim*).

Kutsal [armagandan] yiyemez – Bu bölümün bağlamı içerisinde, “*kutsal*” tanımı, *teruma* için kullanılmaktadır. Dolayısıyla burada da özellikle *terumadan* bahsedilmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud – Yevamot* 70b; Raşi; Raşbam). Bkz. p. 12. Yine de aynı kurallar *hala* ve *bikurim* için de geçerlidir (p. 7 açık.).

Koen olmayan birinin *teruma* yemesine dair yasak, *Tora*’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 173 (*Sefer Ahimuh*).

Mukim ... ücretli işçi – İbranice *Toşav* ve *Sahir*. *Koen* olmayan kimsenin *teruma* yemesi yasak olduğu için, bir *Koen*’in yanında yaşayan ve onun ev halkına mensup (“*mukim*”) olan, ama kendisi *Koen* olmayan bir kişinin bile *teruma* yiyemeyeceği söylenmektedir. Benzer şekilde, bir *Koen*, ücret karşılığı *Koen* olmayan bir işçi tuttuğu takdirde, bu kişi de *teruma* yiyemez (*Daat Mikra*).

⁸ “[Bir Koen] Onunla *tame* olacağı, ölmüş veya [ölümcül şekilde] yırtılmış [bir hayvanın etini] yememelidir – Ben, Aşem’im.

⁹ “[Koenler] Nöbetim’i tutsunlar ki [kutsiyete] bağlı bir günah yüklenmesinler. [Aksi takdirde, bu armağanların kutsiyetini] İhlal etmiş olacakları için ölebilirler – Ben, [Koenler’i] kutsal kılan Aşem’im.

¹⁰ “Koen olmayan kimse kutsal [armağandan] yiyemez. Bir Koen’in [yanında] mukim veya onun ücretli işçisi [durumundaki kişi de] kutsal [armağandan] yiyemez.

8. [Bir Koen] – Bu pasuktaki yeme yasağı aslında tüm Yahudiler için geçerli olmasına karşın (Şemot 22:30) Koenler için tekrar edilmektedir. Bunun bir nedeni, yüksek konumları nedeniyle Koenler’in, yediklerine çok daha dikkat etmeleri konusundaki gerekliliktir. İkinci bir sebep de bu pasukta bahsedilen *tuma* ile ilgilidir. Koenler *Bet-Amikdaş*’taki görevleri gereği *tumadan* mümkün olduğu kadar uzak durmakla yükümlüdürler. Bazı konularda *tumadan* kaçmak mümkün değildir. Ama yemek, insanın bilinçli yaptığı bir şeydir; bu nedenle açık bir uyarı yapılmaktadır (*Daat Mikra*). Buna bağlı olarak, bu pasuk “yeme yasağı” vermekten çok, birer *tuma* kaynağı olan yiyecekleri yemesi halinde bir Koen’in görev alamayacağını vurgulama amaçlıdır. Bu, sıradaki pasukta “*Nöbetim’i tutsunlar*” ifadesinden de anlaşılmaktadır. Zira Koenler’in *Bet-Amikdaş*’taki görevleri (“*Nöbetim*”) ancak saf halde iken yerine getirilebilir (İbn Ezra).

Kısacası pasuğun mesajı şöyledir: Bir Koen, *nevela* ve *terefa* sınıfındaki etleri yemek konusunda normal bir Yahudi’den bile daha özenli olmalıdır; zira aksi takdirde *tame* olacak ve *mikveye* dalıp gün batımını bekleyene kadar, kutsal nitelikli yiyeceklerden imtina etmek durumunda kalacaktır. Buna göre bu pasuk, *tuma* türlerini hatırlatan önceki pasukların bir devamı niteliğindedir. O pasuklar *tuma* kaynaklarını listelemekle yetinmiştir; burada ise bu *tumaya* karşı açık bir uyarı verilmektedir. Bunun nedeni, diğer *tuma* kaynaklarından farklı olarak, insanın burada belirtilen *tumaya* daha yatkın olmasıdır. Zira *nevela* ya da *terefa* sınıfında da olsa, dıştan görüntüsüyle *Kaşer* bir etten farkı yoktur. Bu nedenle aktif bir “yapma!” talimatı söz konusudur (Ramban).

Onunla *tame* olacağı ... yememelidir – Pasuk ilk bakışta bir *Kaşerut* kuralı veriyor gibidir. Gerçekten de *nevela* (“ölmüş”) ve *terefa* (“[ölümcül şekilde] yırtılmış”) yemek sadece Koenler için değil, diğer Yahudiler için de yasaktır (bkz. Şemot 22:30 açık.). Koenler için bunun tekrar edilmesinin olası bir sebebi, Koenler’in kuşlarla yapılan *korban*larda *Şehita* değil, *Melika* yöntemi-

ni kullanmaları olabilir. Bu yöntemle yapılan *Hatat-korban*larında kuşun eti, [*Melika*, *Şehita* dışındaki bir yöntem olup, et *nevelayı* andırmasına karşın, özel bir kural olarak] Koenler tarafından yenir (bkz. 5:9 açık.). Dolayısıyla Tora burada Koenler’e özel bir uyarıda bulunmakta, bu özel kuraldan genel bir sonuç çıkarılamayacağını ve *nevela* sınıfındaki etlerin herkes gibi onlar için de yasak olduğunu vurgulamaktadır (Raşbam).

Öte yandan Raşi şu açıklamayı yapar: Bu pasuk [İbranice dizilişte] “*onunla tame olacağı*” ifadesini “*yememelidir*” sözcüğü ile yan yana kullanarak, “özellikle ve sadece yemeye bağlı bir *tumadan*” bahsetmektedir. Bilindiği üzere bazı *tuma* kaynağı leşler “**Av Atuma** – *Temel Tuma Kaynağı*” derecesinde *tamedir* ve temas ya da [temassız da olsa] taşınma yoluyla *tuma* aktarır (bkz. 11:25 açık.; 11:39-40). Sözlü Tora ile bilinen özel bir kurala göre, *Kaşer* bir kuş cinsine ait *nevela*, “yutulma” yoluyla *tuma* aktarır. Yani bir kişi bu kuşun leşine hiç temas etmeden, onu hiç taşımadan yutarsa, örneğin bir başkası gelip kuşun etini doğrudan onun gırtlığına tıkarsa, lokmayı yuttuğu anda hem bedeni hem de giysileri *tame* olur. Bu konu ile ilgili daha geniş açıklamalar için bkz. 17:15 açık.

Yine de okuyucu bu kuraldan yola çıkarak mantık yürütebilir ve “*Kaşer* bir kuş cinsinin leşi temas ya da taşınma yoluyla *tuma* aktarmamasına karşın yutulma yoluyla *tuma* aktardığına göre, temas ya da taşınma yoluyla *tuma* aktaran bir başka hayvan türünün leşi de, yutulma yoluyla haydi haydi *tuma* aktarıyor olmalı” şeklinde bir sonuca varabilir. Tora bunun doğru olmadığını vurgulamak için pasuğa “*onunla tame olacağı*” şeklinde bir nüans eklemiştir. Bu şekilde, yutulma yoluyla *tuma* aktarımının sadece ve sadece *Kaşer* bir kuş cinsinin leşine ait bir özellik olduğu açıklığa kavuşturulmaktadır (*Torat Koanim*; Raşi; *Rashi – The Sapirstein Edition*; ayrıca bkz. 11:40 açık.). Bu vurgu her ne kadar Koenler’e yönelik bölümde geçiyorsa da, Koenler ve diğer Yahudiler’e verilen benzer emirlerle ilgili detayların birbirini tamamladığı tek örnek bu değildir (ör. bkz. 21:5 açık.).

- 11 יֵא וְכֹהֵן כִּי־יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיָן כִּסְפוֹ הוּא יֹאכֵל בּוֹ
- 12 וַיֵּלֶיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְלֶחֶם: יִבְת־כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר
- 13 הָוּא בְּתְרוּמַת הַקֹּדֶשִׁים לֹא תֹאכֵל: יִבְת־כֹּהֵן לִי תִהְיֶה אֶלְמָנָה
- וּגְרוּשָׁה וְזָרַע אֵין לָהּ וּשְׂבָה אֶל־בֵּית אָבִיהָ כְּנַעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם
- אָבִיהָ תֹאכֵל וְכֹל־זָר לֹא־יֹאכֵל בּוֹ:

Bir Koen'in hayvanı da, onun parayla aldığı malı olduğu için *teruma* sınıfındaki meyveleri yiyebilir. Bunun için gereken şart, söz konusu ürünlerin, insanlara yiyecek olma uygunluğunu kaybetmiş olmasıdır (Mişna – Terumot 11:9; Yad – Terumot 9:7-10; Daat Mikra).

Evinde doğan [köleler] – Sadece aktif olarak satın alınmış bir köle değil, aynı zamanda önceden satın alınmış Yahudi olmayan bir cariyenin doğurmuş olduğu çocuklar da efendinin kölesi ve malıdır. Dolayısıyla onlar da *teruma* yiyebilir (Torat Koanim; Raşi).

Onlar yiyebilirler – “Onlar” sözcüğü fazladır ve bir konuya işaret etme amaçlıdır: Tora 6:11'de *Minha*-korbanlarından Koenler'e düşen kısmın özellikle “erkekler” tarafından yenebileceğini söylemiştir. Buradaki fazladan ve çoğul “onlar” kullanımı, *teruma* için bu kuralın geçerli olmadığını ve *terumayı* Koen'in ailesine mensup hem erkek hem de kadınların yiyebileceğini belirtmektedir (İbn Ezra; Piruş Al İbn Ezra).

12. Bir Koen'in kızı – Böyle bir kız, bekarsa Koen ailesinin ayrıcalıklarına sahiptir ve *teruma* yemeye devam edebilir. Ancak Koen olmayan [yani Levi ya da Yisrael olan] biriyle evlenirse, yeni ailesinin bir parçası olur ve artık *teruma* yiyemez (Raşi; Torat Koanim).

Koen olmayan bir adamla evlenirse – Tam çeviriyle “*yabancı biriyle evlenirse*”. Konu içinde “yabancı” sözcüğü özellikle Koen olmayanları ifade etmesine karşın, Hahamlarımız buradan bir başka kuralı da öğrenirler. Bir Koen'in kızı, kendisine “yabancı”, yani, evlenmesine uygun olmayan bir kişiyle evlenir ya da birlikte olursa – ve bu şekilde *halala* konumuna düşerse – bir daha hiçbir zaman *teruma* ve başka kutsal yiyecekleri yiyemez (Talmud – Yevamot 68a; Yad – Terumot 6:7). Bu, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 176 (Sefer Ahinuh). Aynı yasak *zona* konumuna düşmüş bir Koen kızı için de geçerlidir (Daat Mikra).

Kutsal bağışı – İbranice *Terumat Akodaşim*. Tam çeviriyle “*kutsalların bağışı*”; yani “kutsallardan yapılan bağış”. Bu bölümün geneli gereği, *terumadan* [ve onunla aynı sınıfta kabul edilen *hala* ve *bikurimden*] bahsedilmektedir. “Kutsalların bağışı” ifadesi bunun yanında, *Şelamim*-korbanlarından (bkz. 7:31-34) [ve bir *Nazir*'in getirdiği koştan (Bamidbar 6:20)] Koenler'e ayrılan göğüs ve budu da içerir (Mişna – Yevamot 9:6; Talmud – Yevamot 68b; İbn Ezra). Yani Koen olmayan biriyle evlenmiş bir Koen kızı, bu göğüs ve butta artık pay sahibi değildir. Zira artık o Koen olmayan kocasının ailesinin bir parçasıdır ve bu parçalarda payı yoktur.

13. Çocuğu yoksa – Koen'in kızını *teruma* yemekten alıkoyan, Koen olmayan biriyle yaptığı evlilik olduğuna göre bu evlilik kocanın ölümü ya da boşanma ile sona erince kızın baba evine geri döneceği açıktır. Yani Tora'nın bunun için bir pasuk yazmasına gerek yoktu. Dolayısıyla bu pasuğun amacı dul ya da boşanmış durumuna düşmenin ötesinde bir faktörün daha olduğuna dikkati çekmektir: Eğer bir Koen'in kızının, Koen olmayan biriyle yaptığı evlilik, boşanma ya da eşin ölümü nedeniyle sona ererse ve ortada bu evliliğin sonucunda doğmuş ve hayatta olan hiçbir çocuk yoksa, kadın, “Koen'in kızı” konumuna geri döner ve tekrar babasına ait *terumadan* yiyebilir. Ancak eğer kadının bu evliliği sonucunda, hayatta olan bir çocuğu varsa Koen olmayan ailesiyle bağlarını sürdürür ve o ailenin bir parçası olarak kalır (Talmud – Yevamot 86b-87a; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim; Beer Basade).

Kadın Koen olmayan biriyle evlenip boşanmış, sonra Koen olan biriyle evlenip boşanmışsa (evlilik sırası ters de olabilir) ve Koen'le olan evliliğinden çocuğu varsa bile, baba evine döndüğünde *terumadan* yiyebilir. Yani pasukta bahsedilen ve baba evine döndüğünde onu *teruma* yemekten alıkoyacak olan, sadece, Koen olmayan kocasına doğurduğu çocuktur. Yine de bu, sadece çocuk hayattaysa geçerlidir. Fakat

¹¹ “Ancak eğer *Koen* parasıyla edindiği bir köle satın alırsa, o [köle, kutsal armağandan] yiyebilir. [Benzer şekilde, *Koen*’in] Evinde doğan [köleler] – onun bu [özel] yiyeceğinden onlar yiyebilirler.

¹² “Bir *Koen*’in kızı, *Koen* olmayan bir adamla evlenirse, [*Koenler*’e yapılan] kutsal bağış yiyemez. ¹³ Ancak bir *Koen*’in [böyle bir] kızı dul ya da boşanmış durumuna düşerse ve [bu evlilikten] çocuğu yoksa, tıpkı çocukluğundaki gibi babasının evine geri döner ve babasının yiyeceğinden yiyebilir. “*Koen* olmayan kimse [kutsal armağandan] yiyemez.

Hahamlarımız, bunun özel bir kurala da işaret ettiğini açıklarlar: Bir Yahudi, bazı sebeplerden dolayı bir başka Yahudi’nin kölesi durumuna düşebilir (bkz. Şemot 21:1-6). Normal şartlarda bu kölelik altı yıl sürer (Şemot 21:2). Fakat bu sürenin sonunda, köle serbest kalmak istemez, köleliğe devam etmeyi tercih ederse, mahkemenin huzurunda kulağı bir bizle delinir ve ardından, *Yovel* yılına (25:10) kadar sahibinin kölesi olarak kalır (Şemot 21:6). Bu kulağı delinmiş köle, pasuğumuzda *Toşav* (“*mukim*”) olarak adlandırılmaktadır. *Sahir* (“*ücretli işçi*”) ise, kölenin ilk altı yıldaki durumunu tanımlamaktadır [zira söz konusu Yahudi, bu duruma büyük ihtimalle, ödeyemediği bir borcun telafisi için düşmüştür. Hak edeceği ücret bu borcu kapatır]. Pasuk, her iki durumda da, bir *Koen*’in Yahudi kölesinin, o *Koen*’e ait *teruma*dan yiyemeyeceğini söylemektedir (*Torat Koanin*; *Talmud – Yevamot* 70a). Bu da, bir Yahudi kölenin, her ne kadar konumu gereği kendisine verilen görevi yapmakla yükümlü olsa da, hiçbir zaman bir başka Yahudi’nin “malı” konumunda olmayacağını gösterir (Raşi). Bir Yahudi kölenin sadece hizmetleri efendisine aittir.

Bir *Koen*’e ait *Toşav* ve *Sahir*’in *teruma* yiyememesi, Tora’nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 174 (*Sefer Ahinuh*).

Toşav ve *Sahir* sözcükleri, [buradakinden farklı bir anlamda da olsa] *Pesah-korbanını* yiyemeyenler arasında sayılmaktadır (Şemot 12:45). Orada sayılanlardan biri de “*Arel – Sünnetsiz*”dir (Şemot 12:48); yani *Toşav* ve *Sahir* ile, belirli bir kutsal şeyi yememe konusunda aynı takımdadır. Dolayısıyla tıpkı oradaki gibi, bir *Arel*, *teruma* da yiyemez (*Talmud – Yevamot* 70a). Daha önce (p. 4) *Arel*’in *teruma* yiyemeyeceğine dair kural farklı bir şekilde türetilmişti. Burada, Sözlü Tora-Yazılı Tora ilişkisine bir başka örnek görülmektedir. Otoritelerin görüş ayrılığına düştükleri nokta, bu kuralın Yazılı Tora’daki kaynağının ne olduğudur. Bir otoriteye göre bu, p. 4’ten, bir başkasına göre ise bu pasuktan türemiştir. Ancak Sözlü Tora’dan bilinen bilgi sabittir: “Bir *Arel*,

teruma yiyemez” – ve herkes bu konuda hemfikirdir. Bu, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 175. Bene-Yisrael’in Tanrı ile olan antlaşmasının işareti olan *Berit-Mila*’yı her ne sebeple olursa olsun gerçekleştirmemiş bir kişinin *teruma* yemesi uygun değildir (*Sefer Ahinuh*).

11. Parasıyla edindiği bir köle – Tam çeviriyle “*parasal malı olan bir can*”. Burada Yahudi olmayan bir köleden bahsedilmektedir. Yahudi bir köleden farklı olarak, Yahudi olmayan bir köle, “kölelik” sözcüğünün tanımına uygun olarak, sahibinin, parasıyla satın almış olduğu malıdır. Bu nedenle, bir *Koen*’e ait böyle bir köle de, efendisine ait kutsal *teruma*dan yiyebilir (krş. Şemot 12:44).

Benzer şekilde, para veya dengi bir şeyle (örneğin bir yüzük) yapılmış bir törenin sonucu olarak kocasına bağlanmış olduğu için, bir *Koen*’in [*Koen* olmayan bir aileye mensup] karısı da, ona ait *teruma*dan yiyebilir (*Torat Koanin*; *Talmud – Ketubot* 57b; Raşi). Fakat köleden farklı olarak bir kadın, kocasının malı olmadığından, bu kuralı öğrenmek için sadece bu pasuk yeterli değildir. Bu nedenle Tora Bamidbar 18:11’de, ev halkından saf olan herkesin *terumadan* yiyebileceğini söylemektedir ve bu, *Koen*’in eşini de kapsar. Sadece o pasuk da yeterli olmazdı; çünkü kocasının “ev halkına” dahil kabul edilmesi için, bir kadının, *Koen* kocasıyla evliliğin iki aşamasını da geçmiş olması gerektiği sonucuna varılabilirdi. Oysa Tora’nın kuralına göre evlilikte sadece ilk aşamayı geçmiş olan bir kadın da, *Koen* kocasına ait *teruma*dan yiyebilir. Bu ilk aşama da para ya da dengi bir şeyin kocası tarafından kendisine verilmesiyle gerçekleşir ve şimdiki pasuk tam olarak bu tipteki bir bağlanmadan söz etmektedir (*Maskil Ledavid*; *Gur Arye*). [Uygulamada ise Hahamlarımız sadece ilk aşama geçildiyse bu kadının *teruma* yemesine izin vermemişlerdir. Zira bu aşamada kadın henüz baba evindedir ve *teruma* yese, bunu bilerek ya da hatayla kendi babasının ev halkına da verebileceği tehlikesi vardır (*Mişna – Ketubot* 5:3; *Talmud – Ketubot* 57b; *Yad – Terumot* 6:3; *Daat Mikra*.)

יָד וְאִישׁ כִּי־יֹאכֵל קֹדֶשׁ

14

בְּשִׁגְגָה וְיֹסֵף חֲמִשִּׁיתוֹ עָלָיו וְנָתַן לִכְהֵן אֶת־הַקֹּדֶשׁ: מִן וְלֹא יִחְלְלוּ
אֶת־קֹדֶשׁ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר־יְרִימוּ לַיהוָה:

15

zaman sadece “öder” şeklinde bir sözcük yeterli olurdu. Tazminat için bu bölümde özellikle *teruma*’yı ifade eden “*kutsal*” sözcüğünü kullanmakla, Tora kuralın özel niteliğine gönderme yapmaktadır (*Minhat Yeuda; Sifte Hahamim*): Buna göre hatayı yapan kişi, *Koen*’e tazminat olarak para vermek yerine, “*teruma*” adı altında kutsal bir statü elde edebilecek türdeki tarımsal ürünlerden, yediğinin eşiti maddi değere sahip miktarda verir. Böylece yemiş olduğunu, olabildiğince yakın bir şekilde tazmin etmiş olur (*Torat Koanim; Mişna – Terumot 6:6; Talmud – Pesahim 32b; Raşi*).

Beşinci bir pay – Eklenen pay, “toplaman beşte biri”, yani kazara yenen kısmın çeyreğidir (*Talmud – Bava Metsia 54a; krş. 5:16 açk.*).

Pasuğun tam çevirisi “*üzerine beşinci bir pay ekler ve kutsalı Koen’e verir*” şeklindedir. Buradan da, eklenen beşinci payın “kutsal” nitelikte olduğu görülmektedir (krş. İbn Ezra; Ramban). Ana tazminat olarak verilen ürün ise *terumanın* yerini aldığı için pasuk tarafından “kutsal” başlığı altına katılmasına karşın, kutsal nitelikli değildir ve *Koen* isterse bundan feragat edebilir (*Mişna – Terumot 7:1; Daat Mikra*). Her iki ödeme de “kutsal” olmayan üründen yapılır (*Talmud – Bava Metsia 54a*). Ana tazminat aynen kalır, beşinci pay ise “kutsal” niteliği kazanır.

Terumayı tok karnına yiyen ya da *terumaya* zarar veren kişi, beşinci payı ödemekten muaftır (*Talmud – Yoma 80b*); çünkü beşinci pay, sadece *terumadan* yarar sağlama durumunu affeder, oysa bu durumlarda yarar sağlama söz konusu değildir. Ayrıca *Koen* olmayan bir kişi kazara değil de bilinçli bir şekilde *teruma* yerse beşinci payı ödemez (*Torat Koanim; Mişna – Terumot 7:1*); çünkü beşinci pay, bilmeden yeme durumu için telafi sağlar. *Terumayı* bilinçli yetkisiz yiyen kişi ise *Mita Bide Şamayim* cezasını hak eder. Başka bir kurala göre bir *Koen*, kazara başka bir *Koen*’e ait *terumayı* yerse, sadece yediğini tazmin eder ve beşinci payı ödemekten muaftır (*Torat Koanim; Daat Mikra*); çünkü ne de olsa “yetkisiz” değildir.

Koen olmayan biriyle evlenmiş bir *Koen*-kızı, *teruma* yemesi yasak olmasına karşın bunu kazara yapmışsa, yediğini tazmin eder, ama beşinci payı ödemekten muaftır. Zira ne de olsa *Koen* ailesinden geldiği için, *terumaya* tamamen yabancı biri sayılmaz (*Mişna – Terumot 7:2; Yad – Terumot 10:12; Daat Mikra*).

15. [Koen olmayanlar ...] İhlal etmemelidirler – Raşi’ye göre pasuğun basit anlamı şöyle olmalıdır: “[*Koenler*] ... ihlal etmemelidirler”. Buna göre, *Koenler*’e *terumayı* *Koen* olmayan kişilere yedirmemeleri konusunda bir uyarı yapılmaktadır.

Çevirimiz ise Ramban’a göredir. Yani burada, *Koen* olmayan kişilere, kendi ürünlerinden ayırdıkları *terumayı* yememeleri konusunda bir uyarı vardır (Raşbam). Bu durumda, p. 10’da açıkça verilmiş olan bu yasak burada bir kez daha tekrarlanmaktadır. Hahamlarımız da bu tekrarın başka bir yasağa gönderme yapma amaçlı olduğunu öğretirler. Bu, *Tevel* ile ilgili yasaktır.

☞ **Tevel.** Her Yahudi, ürününden bazı payları ayırmak, bir kısmını *Koenler*’e, bir kısmını da Leviler’e vermekle yükümlüdür. Bir kısmını ise Yeruslayim’e getirmesi ve orada yemesi [ya da onun parasal karşılığıyla Yeruslayim’de yiyecek alıp orada yemesi] gerekir [bazı yıllarda ise bu kısmı fakirlere dağıtmalıdır] (bkz. 7:14 açk.). Ürünün geri kalanı kendi malıdır. Tarladan topladığı ürünün, *teruma* çıkarılmadan önceki haline *tevel* adı verilir. Benzer şekilde bir Levi de, kendisine düşen paydan onda birlik bir kısmı *teruma* adı altında *Koen*’e vermelidir ve kendi payının bu kısım ayrılmadan önceki hali de *tevel* adını alır (krş. *Talmud – Hulin 130b*).

Sözlü Tora’yla bilinen bilgi doğrultusunda, *Tevel* sınıfındaki ürünlerin yenmesi de herkes için yasaktır. Bu kuralın Yazılı Tora’daki kaynağı işte bu pasuktur. Nitekim pasuk tam çeviriyle “*Bene-Yisrael’in [içinden] Tanrı adına ‘kutsal’ [armağanları] ayıracakları [ürünü yiyerek] ihlalde bulunmamalıdır*” demektedir. Başka bir deyişle, toplanan ürünün, “*teruma* ayrılmadan önceki”

¹⁴ [Böyle bir] Kişi kazara kutsal [armağanı] yerse, kutsal [armağanın uygun bir karşılığını], üzerine beşinci bir pay ekleyerek Koen'e vermelidir.

¹⁵ “[Böylece, Koen olmayanlar,] Bene-Yisrael’in Tanrı Adına ayırdıkları ‘kutsal’ [armağanlarının kutsiyetini] ihlal etmemelidirler.

çocuk ölürse annesi tekrar baba evine döner (Talmud – Yevamot 87a; Raşi; Mizrahi; Sifte Hahamim; Gur Arye).

Pasuk tam olarak “soyru” yoksa demektir. Dolayısıyla sadece [kız ya da erkek] torunu bile varsa, bu kadın babasının evinde *teruma* yiyemez (Talmud – Kiduşin 4a).

Eğer bu pasukta tanımlananın tersi bir durum söz konusuysa, yani bir Koen, Koen ailesine mensup olmayan bir kadınla evlenmişse ve bu evlilik kocanın ölümü ya da boşanma ile sona ermişse, bu evliliğin ürünü olan bir çocuk olduğu takdirde dul ya da boşanmış kadın *terumadan* pay alabilir. Dahası, evlilik noktalandığında çocuk yoksa bile, eğer kadın hamileyse, çocuk doğduktan itibaren *teruma* yiyebilir. Fakat çocuk yoksa kadının *terumada* hakkı yoktur (Mişna – Nida 5:3; Yad – Terumot 6:12; Daat Mikra).

Babasının evine geri döner – Tora genelde rastlanan durum olduğu için bu ifadeyi kullanmıştır. Zira eski dönemlerde boşanmış ya da bir dul kadın için geçinme ve korunma sağlaması açısından en doğal yer baba eviydi (krş. Talmud – Yevamot 68b; Yad – Terumot 6:8-9). Fakat tanımlanan kriterlere uyan bir Koen kızı, dönüp babasının evinde yaşamasa bile, *teruma* yeme hakkına sahiptir (Daat Mikra).

Babasının yiyeceğinden yiyebilir – Tora “yiyeceğini” değil “yiyeceğinden” demektir. Babasının bir Koen olarak hak ettiği bağış türlerinin sadece bazılarını yiyebilir. Geri döndüğünde *teruma* yiyebilir; ama göğüs ve buttan (ö.p. açk.) pay alamaz (Talmud – Yevamot 87a).

Koen olmayan kimse ... yiyemez – Bu ifadenin neredeyse aynısı p. 10'da geçmiştir. Öyleyse buradaki tekrar belirli bir amaca hizmet ediyor olmalıdır. Önce de belirtildiği üzere, *Onen* konumunda olan bir Koen, *Bet-Amikdaş*'taki kutsal görevine devam edemez (bkz. 21:12 açk.). Benzer şekilde böyle biri *korban* etlerinden pay alamaz. Koen olsun olmasın, bir *Onen*, *maaser şeni* bile yiyemez (bkz. Devarim 26:14). Bir kişi buna bakıp, *Onen* konumundaki bir Koen'in *teruma* da

yiyececeği sonucuna varabilirdi [zira *maaser şenin*in kutsiyeti *terumaya* göre daha düşüktür]. Tora bunun doğru olmadığını belirtme amacıyla, söz konusu ifadeyi tekrarlamakta ve [saf halde] *teruma* yeme yasağının, özellikle ve sadece, Koen olmayan kişiler için geçerli olduğunu mesajını vermektedir. Ama saf bir Koen, *Onen* olsa bile *teruma* yiyebilir (Torat Koanim; Talmud – Yevamot 70b; Raşi) [ve saf değilse bir Koen bile *teruma* yiyemez].

Alternatif olarak, burada Koen'in kızının, ölüm ya da boşanma ile biten evliliği sonucunda sahip olduğu çocuğundan bahsediliyor da olabilir. Bu çocuk Koen değildir; dolayısıyla *terumayı* yiyemez. Nitekim, annesinin de kendi Koen babasına ait *terumayı* yiyememesinin nedeni odur (İbn Ezra).

14. Kişi – Bir yetişkin (krş. Torat Koanim).

Kazara – İbranice **Bişgaga**. Ya da “gayri ihtiyari”. Önünde duran yiyeceğin *teruma* olduğunu bilmeden. Ya da *teruma* olmasını bilmesine karşın bunu yemesinin yasak olduğunu ve yerse Tanrı'nın Eli'yle Ölüm'ü hak edeceğini bilmeden (Daat Mikra).

Kutsal [armağanı] – Yani *terumayı* (Raşbam). Raşi'nin p. 10'da söylediği üzere bu bölüm özellikle *teruma* konusunu ele almaktadır (Minhat Yehuda; Sifte Hahamim). Burada “kutsal” olduktan sonraki halden bahsedilmektedir. Yani ürünün bir kısmı *teruma* adı altında “kutsal” niteliği kazandıktan sonra, yetkisiz olarak onu yiyen kişi, *teruma* saf ya da *tame* olsa bile bu pasuğun konusuna girer (Mişna – Terumot 6:1).

Yerse – *Kazaşit* kadar miktarı (Talmud – Pesahim 32b). Benzer şekilde *teruma* sınıfındaki bağış içilebilir bir şeyse onu kazara içen, ya da vücuda sürülebilir bir şeyse onu bilmeden sürünen kişi de bu pasuktaki kurala dahildir (Mişna – Terumot 6:1; Yad – Terumot 10:1-2).

Kutsal [armağanın uygun bir karşılığını] – *The Living Torah*. “Kutsal” sözcüğü burada *terumayı* ifade ediyor olamaz; zira bahsedilen *teruma* kazara yenip bitirilmiştir; yani artık Koen'e geri verilemez. Dolayısıyla tazminattan bahsedilmektedir. Fakat bu parasal bir tazminat olsaydı, o

מִזֶּה וְהֵשִׂאוּ אוֹתָם

עוֹן אֲשֶׁמָּה בְּאֶכְלָם אֶת־קֹדְשֵׁיהֶם כִּי אֲנִי יְהוָה מְקֹדָשִׁים: פ
שְׂרִישִׁי יוֹ וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יֵה דְבַר אֶל־אַהֲרֹן
וְאֶל־בָּנָיו וְאֵל כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם אִישׁ אִישׁ מִבֵּית
יִשְׂרָאֵל וּמִן־הַגֵּר בְּיִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יִקְרִיב קָרְבָּנוֹ לְכָל־נִדְרֵיהֶם
וּלְכָל־נִדְבוֹתָם אֲשֶׁר־יִקְרִיבוּ לַיהוָה לְעֹלָה:

18. Yisrael Ailesi'nden ... [Gerler'den] – Zira tüm kanunlar gibi, *Neder* ve *Nedava* (bkz. *Genel vaat... belirli bağış* k.b.) kanunlarında da doğuştan bir Yahudi ile bir Ger arasında fark yoktur (İbn Ezra). Bir Yahudi ile Yahudi olmayan arasında ise fark vardır (bkz. s.a.).

Herhangi bir kişi – İbranice *İş İş*. Burada da tek bir *İş* sözcüğü yeterli olurdu. Tora ikinci bir *İş* sözcüğü kullanarak, Yahudi olmayan birinin de gönülden bir bağış ya da vaat olarak bir *Ola-korbanı* getirebileceğini ve bu *korbanın* kabul edileceğini ima etmektedir. Pasuğun devamında da görüldüğü üzere, Yahudi olmayan bir kişiden kabul edilecek tek *korban Ola-korbanıdır* (*Talmud* – *Hulin* 13b; *Talmud* – *Menahot* 73b; p. 25, Raşi o.a.). Bunun şartı ise p. 25'te verilmektedir.

Genel vaat ... belirli bağış – İbranice, sırasıyla, *Neder* ve *Nedava*. Bu terimler 7:16'da *Şelamim-korbanı* ile ilgili olarak geçmişti; zira vaat ya da bağışlar daha çok o *korbanla* ilgilidir (bkz. p. 21). Burada, *Ola-korbanı* getirmek üzere bir *Neder* ya da *Nedava* yapan kişinin nelere dikkat etmesi gerektiği açıklanmaktadır. Öncelikle, bir kişi bu *korbanların* gönülden koparak getirildiğine bakıp, bedensel kusuru olanların da bu nedenle kabul göreceği düşüncesine kapılmamalıdır. Daha ileri bir dönemde halktan bazı kişiler bu konuda hataya düşmüşler ve Tanrı'nın hışmına uğramışlardır: “Kesmek için kör [bir hayvan] getirdiğinizde, kötü değil; sakat ya da hasta getirdiğinizde, kötü değil; [öyle mi?!] Onu lütfen gidip kendi yöneticine ikram et. [Ne dersin; acaba] Senden hoşlanır mı, ya da [ondan bir şey arz ettiğinde] sana yüz verir mi?” (Malahi 1:8) (Sforno).

Bir kişi “Bir *Ola-korbanı* getirmeyi üstleniyorum” dediği takdirde, bu bir *Neder*'dir ve genel ifadelerle yapılmış bir vaat olduğu için, eğer kişi bunu

söylediği sırada belirli bir hayvanı getirmeye niyetlenmişse, bu hayvanın ölmesi ya da kaybolması halinde, onun değerinde başka bir hayvanı getirmekle yükümlüdür. Yani bir kişi *Neder* yaptığı zaman, bu vaat, onu, yerine getirene [ya da belirli bir prosedürle iptal edene] kadar bağlar. Öte yandan belirli bir hayvanı göstererek ya da tanımlayarak “*Şunu* bir *Ola-korbanı* olarak getirmeyi üstleniyorum” derse bu bir *Nedava*'dır. Böyle bir durumda, hayvan çalıştığı ya da kaybolduğu takdirde, yükümlülüğü yoktur; zira *Nedava* sadece belirlenen hayvanla ilgili bir yükümlülüktür. O hayvan öldüğü ya da kaybolduğu takdirde yükümlülük de ortadan kalkar (*Mişna* – *Kinim* 1:1; *Talmud* – *Megila* 8a; Raşi). Görüldüğü gibi, tüm *Nederler* aynı zamanda *Nedava*'dır; fakat tüm *Nedavalar* *Neder* değildir (İbn Ezra). Tüm bunlar sadece hayvanlar için değil, aynı zamanda şarap ya da un gibi *Bet-Amikdaş*'a *korban* olarak getirilebilen diğer şeyler için de geçerlidir.

Terimin karakteri olarak, *Neder*, kişinin belirli bir olayın gerçekleşmesini ya da gerçekleşmemesini şart koşarak telaffuz ettiği bir vaattir. Örneğin bir kişi, “filanca şey olursa, bir *korban* getirmeyi üstleniyorum” dediği zaman bu bir *Neder*'dir. Öte yandan, *Nedava*, daha çok bir anda gönülden kopan bir şey içindir. Dolayısıyla Tora burada, ister bir sıkıntıdan kurtulma dileğiyle isterse de cömertçe gönülden kopan bir bağış olarak getirilmiş olsun, hiçbir *korbanın* bedensel kusurlu hayvanlarla yapılamayacağını belirtmektedir (Ramban).

Getirdikleri – Çoğul kullanım, tüm bu gönüllü *korbanların*, bir hayvan üzerinde birden çok kişinin ortak olmasıyla da getirilebileceğini gösterir (*Talmud* – *Menahot* 104b; krş. 2:1 açk.).

¹⁶ [Kendi] Kutsal [armağanlarını] yemekle, kendilerine ağır bir günah yüklemiş olacaktırlar. Ben, [bu armağanları] kutsal kılan Aşem'im."

[74. Kusurlu Hayvanlar]

¹⁷ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ¹⁸ "Aaron'a, oğullarına ve tüm Bene-Yisrael'e konuş ve onlara söyle: "Yisrael Ailesi'nden ya da Yisrael'e katılmış olan [Gerler'den] herhangi bir kişi, [insanların] her türlü genel vaat ya da her türlü belirli bağış olarak Tanrı Adına *Ola-korbanı* şeklinde getirdikleri [türden] *korbanını* getireceği zaman [uyması gereken kanun şöyledir]:

halinden bahsedilmektedir – yani *tevel*den. Kısacası bu pasuktaki yasak, *tevel* sınıfındaki ürünleri yeme konusundadır. Bu öğrenildikten sonra, bu yasağın ihlalinin gerektireceği ceza da, p. 9'dan öğrenilmektedir. Orada *Koen* olmayan birinin *teruma* yemesinin "kutsiyet ihlali" olacağı söylenmekte ve ceza, *Mita Bide Şamayim* olarak açıklanmaktadır. Bu pasukta da *tevel* yemenin "kutsiyet ihlali" olacağı söylenerek, iki pasuk arasında köprü kurulmuştur. Dolayısıyla bu yasağın çiğnenmesi halinde hak edilecek ceza da, aynı şekilde *Mita Bide Şamayim*'dir (*Talmud – Sanedrin* 83a). Yine de *terumadan* farklı olarak, bir kişi kazara *tevel* sınıfındaki üründen yerse, *Koenler'e* ayırması gerekirken yediği *teruma* kısmı için tazminat ödemez (*Talmud – Hulın* 130b; *Yad – Maaser* 1:5).

Tevel yeme yasağı, Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 177 (*Sefer Ahinuh*).

16. [Kendi] Kutsal [armağanlarını] yemekle – Ürünlerinden *teruma* olarak ayırdıkları kısım, "kutsal" statüsü kazanmış ve kendileri için yenmesi yasak hale gelmiştir (Raşi; *Beer Basade*). "Bunu kutsal ilan eden ağız, kutsiyetini de üzerinden alabilir" gibi bir mantık yürütmek mümkün değildir. Bu kısım bir kere kutsal ilan ettikten sonra, onu yetkisiz olarak kullanmak yasaktır. Zira "[*bu armağanları*] kutsal kılan *Benim*" – onların kutsal ilan etmesiyle, Tanrı bu kısma özel bir kutsiyet bahşetmiştir ve artık bu kutsiyeti geri almaya kimsenin gücü yetmez (*Sforno*).

Kendilerine – İbranice *Otam*. Bu sözcüğün tam çevirisi "*onlara*" olmasına karşın, Rabi Yişmael'in öğretisine göre, burası, bu sözcüğün "*kendilerine*" anlamını taşıdığı birkaç yerden biridir. Benzer yerler arasında Bamidbar 6:13 ve Devarim 34:6 vardır (*Torat Koanim*; Raşi). Ayrıca bkz. Şemot 5:19 açık.

Alternatif bir çeviriye göre "[*Koenler, Koen olmayanların, Koenler'e ait*] Kutsal [armağanları, bilmeden] yemelerine göz yumarak onlara günah yüklememelidirler" (*Rivaş*).

Ağır bir günah – İbranice *Avon Aşma*. Tam çeviriyle "*suç günahı*" veya "*günah suçu*". Bu ikili kullanım günahın ciddiyetini vurgulamaya amaçlıdır (*Daat Mikra*). Or *Ahayim* şöyle bir açıklama yapar: Burada hata sonucu *teruma* yemesine karşın, bunu telafi etme amacıyla beşinci bir pay eşliğinde yediğinin karşılığını tazmin etmeyen bir kişiden bahsedilmektedir. Bir kişi, kasıtsız bir şekilde günah işlese bile, eğer bunu telafi etme fırsatını tepiyorsa, günah kavramına karşı aldırılmaz bir tavır içinde olduğunu ortaya koymuş olur. Bu da onun kasıtsız günahını kasıtlıya yakın hale getirir. Bu nedenle pasuk, her ne kadar kasıtsız ve kazara *teruma* yemiş olan birinden bahsediyorsa da, davranışı yine de "*Avon – [Kasıtlı] Günah*" olarak tanımlanmaktadır.

Ben [bu armağanları] kutsal kılan Aşem'im – Bu nedenle onları yetkisiz ya da kurala aykırı bir şekilde yiyerek onların kutsiyetine hanel getiren kişinin cezası ağırdır (*Daat Mikra*).

17-25. Kusurlu hayvanlar. Tanrı, Bene-Yisrael'e ait kutsallardan bahsettikten sonra, "kutsal" niteliğe sahip oldukları için *korbanların* da bedensel kusuru olmayan hayvanlar içinden getirilmesini söylemektedir (İbn Ezra). Bedensel kusurlarından dolayı bazı kutsal görevleri yerine getiremeyen *Koenler* gibi, kusurlu hayvanlar da *korban* olmak için uygun değildirler. Tanrı, Hizmetkarları'ndan, hem ruhani hem ahlaki kusursuzluk bekler. Benzer şekilde O'na yönelik *korbanların* da fiziksel mükemmellik içinde olmaları gerekir. Kusurlu bir hayvan, kusuru olmayandan daha büyük, hatta daha değerli olsa bile, kabul edilmez; çünkü Tanrı, mükemmelliği, parasal açıdan değerlendirmez (p. 27, *Sforno* o.a.).

יֵשׁ לְרֹצְנֵכֶם תַּמִּים זָכָר

19

בַּבֶּקָר בְּכַשְׂכִּים וּבְעֵזִים: כָּל אֲשֶׁר-בֶּן מוֹם לֹא תִקְרִיבוּ כִּי-לֹא

20

לְרֹצֹן יִהְיֶה לָכֶם: כֹּא וְאִישׁ כִּי-יִקְרִיב זֶבַח-שְׁלָמִים לַיהוָה

21

לִפְלֹא-נֶדֶר אֹן לְנִדְבָה בַּבֶּקָר אֹן בְּצֹאן תַּמִּים יִהְיֶה לְרֹצֹן

כָּל-מוֹם לֹא יִהְיֶה-בּוֹ:

ayırma, ayrı kılma anlamı verir (krş. Şemot 34:10 açk., *Ayrıcalıklar* k.b.). Bir vaat ya da bağışta bulunacağını beyan eden kişi, bu bağış ya da vaadin konusu olan kişi ya da nesneye bir kutsiyet özelliği katmış veya onu benzerlerinden ayrı bir konuma koyan bir tür yasak ve erişilmezlik etiketi ilıştirmiş olur (*Minhat Yeuda*; *Sifte Hahamim*). Alternatif olarak, yukarıda da belirtildiği gibi, *Neder* türündeki vaatler genel olarak insanın, kendi erişimi ya da gücünün dışındaki (*Pele*; krş. Devarim 17:8) bir isteğin yerine gelmesi ya da bir sıkıntıdan kurtulma ümidiyle telaffuz edilir (krş. Bereşit 28:20; Bamidbar 21:2). Bu nedenle *Neder* sözcüğü daima bu fiille kullanılır (Ramban).

Yine de bu sözcük genel olarak “*Neder – Vaat*” kelimesiyle birlikte gelir ve “açık bir şekilde telaffuz etmek” anlamını da taşır (İbn Ezra; krş. 27:2, Bamidbar 6:2 ve Devarim 17:8). Zira bir vaadin geçerli olması için, açık şekilde telaffuz edilmiş olması gerekir. Eğer belirsiz bir şekilde kelimelere dökülürse, bir bağlayıcılığı olmaz (bkz. *Talmud – Nedarim* 5b). Bu durumda pasuk “sığırdan ya da davadan [bir hayvanı,] açıkça telaffuz edilmiş genel bir vaat ya da belirli bir bağış olarak, Tanrı Adına bir Şelamim-korbanı şeklinde getirecekse” şeklinde de anlaşılabilir (*The Artscroll Chumash – Stone Edition*).

Şelamim-korbanı getirecekse – “Kodeş Kadaşim – En Üst Düzeyde Kutsal” bir korban olan Ola-korbanı için hayvanın erkek ve kusursuz olması gerektiği söylenmişti. Tora şimdi de “*Kadaşim Kalim – Düşük Kutsiyete Sahip*” korbanlardan, olup hem erkek hem de dişi olarak getirilebilen (3:1) Şelamim-korbanına geçmektedir. Bu korban dişi hayvanla da yapılabilmesine karşın, kusursuz olma şartı dişiler için de geçerlidir (Sforno).

Eksiksiz olmalı – Talmud – Behorot 39a. İbranice **Tamim**. Krş. Bereşit 6:9 açk. Bir korbanın eksiksiz ve kusursuz olması konusundaki gereklilik Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 108 (*Sefer Ahinuh*).

Üzerinde hiçbir kusur olmamalıdır – Tam çeviriyle “*üzerinde hiçbir kusur olmayacaktır*”. Gelecek zamanlı kullanım, bunu, “kutsal” olarak adanmış bir hayvana zarar vermeyi yasaklayan bir emir haline sokmaktadır (*Torat Koanim*; *Talmud – Behorot* 33b). *Mitsvat Lo Taase* No. 179. Bu, kutsal nitelikli bir şeyi hor görmek anlamına gelir (*Sefer Ahinuh*).

Tora “*kusur olmayacaktır*” demek yeterliyken, “*hiçbir*” sözcüğünü eklemiştir. Bu da, bir insanın böyle bir hayvana bizzat zarar vermesi gibi, buna dolaylı olarak yol açmasının da aynı şekilde yasak olduğunu gösterir. Örneğin bu hayvanın kulağına kuru incir veya hamur yapıştırıp bir köpeğin onu ısırmasına yol açan kişi de bu yasaktan sorumludur (a.y.).

Tora’nın “*eksiksiz olmalı*” dedikten sonra “*üzerinde hiçbir kusur olmamalıdır*” demesi bir başka kuralı da öğretir: Kutsal amaçlı adanmış bir hayvanda aktif ya da dolaylı olarak kusura yol açma yasağı sadece hayvan bundan önce “eksiksiz” ise geçerlidir. Fakat bir kişi, zaten kusuru olan adanmış bir hayvana başka bir kusur eklerse, ceza görmez (*Talmud – Menahot* 56b).

¹⁹ “Kabul göreceğiniz şekilde, kusursuz [ve] erkek [olmak üzere] sığırdan, koyunlardan ya da keçilerden [getirebilirsiniz].

²⁰ Üzerinde kusuru olan herhangi [bir hayvanı *korban* olarak] getirmeyin, zira [Tanrı’nın Huzuru’nda] sizin adınıza kabul sağlamayacaktır.

²¹ “[Benzer şekilde] Bir kişi, sığırdan ya da davardan [bir hayvanı], genel bir vaat ya da belirli bir bağış [şeklinde] ayırarak Tanrı Adına bir *Şelamim-korbanı* getirecekse, kabul sağlayabilmesi için [hayvan] eksiksiz olmalı, üzerinde hiçbir kusur olmamalıdır.

19. Kabul göreceğiniz şekilde – Saadya Gaon. Yani sayılacak şartlara uygun olarak. Bkz. 19:5 açık. Alternatif olarak “bu getirdiğiniz kusursuz bir hayvansa sizin adınıza kabul görecektir ve satılıp parasının *Bet-Amikdaş* kasasına dahil edilmesine gerek olmayacaktır” (Sforno; krş. p. 23 açık.).

Alternatif olarak “isteginize bağlı olarak”. İnsanlar üstlendikleri *korban*ları getirmeye zorlanmazlar (*Torat Koanim*).

Kusursuz [ve] erkek – *Ola-korbanı* sadece erkek hayvanlarla yapılabilir (bkz. 1:3, 1:10). Pasuğun devamında *Ola-korbanı* için bu şartın özellikle sığır, koyun ve keçiler için geçerli olduğu vurgulanmaktadır. Öte yandan *Ola-korbanı* olarak bir kuş da getirilebilir (kumru ya da güvercin yavrusu; bkz. 1:14-17). Yine de pasuk kusursuz ve erkek olma şartının kuşlar için aranmadığı anlamına gelmektedir. Yani kusuru olan ya da dişi olan kumru veya güvercin yavruları da *Ola-korbanı* olarak kullanılabilir. Kuşları kullanılamaz yapacak tek sorun, herhangi bir dış organının tamamen eksik olmasıdır (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Kiduşin* 24b; Raşi; Sforno; bkz. 1:14 açık.).

20. Üzerinde kusuru olan – Önceki pasukta hayvanın kusursuz olması gerektiği zaten söylenmişti. Buradaki tekrar, geçici kusurların da bir hayvanı geçersiz kıldığını belirtmektedir (*Torat Koanim*). Ancak bu kusur geçerse, hayvan da tekrar kullanılabilir hale gelir. Bu açıdan çeviri “üzerinde kusuru olduğu sürece” şeklinde de yapılabilir.

[Korban olarak] getirmeyin – İbranice *Lo Takrivu*. Bu ifade, üzerinde kusur olan bir hayvanın *Mizbeah*’ta işlemleri yapılmak üzere *korban* olarak [hiçbir işlem yapılmadan da olsa sadece] adanmasını bile yasaklamaktadır

(*Talmud* – *Temura* 6b; *Yad* – *İsure Mizbeah* 1:2 ve 1:4; *Daat Mikra*; bkz. p. 22 açık.). Bu, Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 178 (*Sefer Ahinuh*). Böyle bir hayvan ancak, *Bet-Amikdaş*’ın hazinesine bağışlanabilir (p. 23).

Kabul sağlamayacaktır – *Korban* getirmenin amacı Tanrı katında memnuniyet sağlamaktır. Oysa bedensel bir kusura sahip hayvan bu amaca ulaşmayı sağlamayacak, aksine bir memnuniyetsizliğe neden olacaktır (*Daat Mikra*).

Bir kez daha, burada Tanrı’nın “memnun olması” konusunun sadece “insanların gösterdiği tavır açısından” mecazi bir kullanım olduğunu vurgulamakta yarar vardır. İnsanın Tanrı hakkındaki kavrayışı yok denecek kadar sınırlıdır. Bu nedenle Tanrı ibadeti dahilinde yapılan her şeyde, insan sadece kendi kavrayışı doğrultusunda bir açıklamayı anlayabilir. Dolayısıyla kişi, sanki çok önemli bir şahsiyetin emrini yerine getiriyormuş gibi bir tavır içinde olup, o kişiyi memnun etmek için ne kadar fedakarlık ve saygı içinde olması gerektiğine yoğunlaşmalıdır. Tanrı’nın bu sınırın çok ötesinde, hakkında memnuniyet ya da memnuniyetsizlik kavramlarının kullanılamayacağı bir konumda olduğu doğrudur. Ama insan, kavrama kapasitesi nedeniyle bu sınırın ötesine geçemeyeceği için, tavrını bu sınıra göre belirlemelidir. Tora’nın dili ve Hahamlarımız’ın açıklamaları bu nedenle Tanrı’nın memnun, kızgın vb. olmasına dair semboller içerir. Bir ve Değişmez Tanrı için tüm bunların ilgisiz olduğu doğrudur. Ama bu, insanı Tanrı’ya yönelik ibadetinde, en az etten kemikten bir otoriteye gösterdiği saygıyı gösterme yükümlülüğünden muaf kılmaz.

21. Davardan – Koyun ya da keçi cinsinden.

Ayırarak – İbranice *Lefale*. Yani “ağızından çıkardığı bir sözle, onu ayırıp özel olarak belirleyerek” (Raşi). Bu kök (*Pala*) temel olarak

כב עֹרֹתָ אֹל שָׁבוֹר אֶן-חֲרוֹץ אֶן-יִבְלֶת אֶן

22

גָּרֵב אֶן יִלְפֶת לֹא-תִקְרִיבוּ אֵלָהּ לִיהוָה וְאִשָּׁה לֹא-תִתְּנֶנּוּ מִמֶּה

עַל-הַמִּזְבֵּחַ לִיהוָה: כג וְשֹׁר וְשָׂה שְׂרוּעַ וְקְלוֹט נִדְבָה תַעֲשֶׂה אֹתוֹ

23

וְלִנְדָר לֹא יִרְצֶה:

bu ifade, bir *korbandaki* dördüncü aşama olan *Aktara* (makbul kısımları *Mizbeah*'ta tutturma) için uygunsuzluğu belirtir ve konuyla ilgili negatif [=“yapma” şeklindeki] bir emirdir. *Mitsvat Lo Taase* No. 181 (*Sefer Ahinuh*). Bu yasağa, hayvanın tamamen ya da kısmen tutturulması dahildir (*Talmud – Temura* 6b, Raşi).

23. Organları orantsız – İbranice *Sarua*. Bkz. 21:18. Bu, bir organı normalden büyük olan bir hayvanı tanımlar (*Talmud – Behorot* 40a; Raşi; İbn Ezra). Alternatif olarak “*fazladan bir organı olan*” (*Targum Onkelos*; Ralbag); “*topal*” (*Saadya Gaon*) veya “*kulakları [tamamen] kesilmiş/kopmuş*” (*Septuaginta*).

[Toynakları] Birleşik – Bir at ya da eşeğinki gibi (*Talmud – Behorot* 40a; Raşi; Raşbam; Ralbag). Her ne kadar Kaşer hayvanların toynakları ayrık-sa da bazen anomaliler görülebilir (*Korban Aaron*; *Meam Loez*). İbranice *Kalut*. Tam çeviriyle “*toplu; belirli bir nokta ya da bölgeye toplanıp sınırlanmış*”. Bir görüşe göre bu sözcük, önceki sözcüğün (*Sarua*) tanımladığının aksine, bir organı yeterince gelişmemiş olan hayvanı tanımlar (İbn Ezra; İbn Canah; Radak, Şeraşim). Alternatif olarak “*bir organı eksik olan*” (*Targum Onkelos*); “*anormal uzunlukta adımı olan*” (*Saadya Gaon*) veya “*kıyruğu kopuk*” (*Septuaginta*).

Sığır ya da davar – Tam çeviriyle “*bir boğa ya da kuzu/oğlak*”. Fakat bu sözcükler burada belirli olarak boğa ve kuzuyu değil, büyükbaş ve küçükbaş cinslerini ifade etme amaçlıdır ve teke, koç gibi hayvanları da kapsar (*Daat Mikra*).

Gönülden bir armağan ... vaat – İbranice *Nedava* ve *Neder* (bkz. p. 18 açık.). Bu pasuk, iki kural vermekte ve bu kuralların birini *Neder*, diğerini ise *Nedava*'ya bağlamış gibi sunmaktadır. Öte yandan İbranice söz dizimine göre pasuk “*gönülden bir armağan yapabilirsin ve [korbanlık bir] vaat olarak*” şeklinde düzenlenmiştir. Aradaki “*ve*” bağlacı, [düz okumada, çeviride kullandığımız gibi “*ancak*” anlamında olmasına

rağmen] *Neder* ve *Nedava*'nın kurallarını birbirine bağlamaktadır. Başka bir deyişle iki kuralın ikisi de hem *Neder* hem de *Nedava* için geçerlidir (*Talmud – Temura* 7b). Şöyle ki;

[1] Eğer kusurlu bir hayvan *Nedava* ya da *Neder* olarak [yani *korban* amacıyla değil, sadece *Bet-Amikdaş*'a bir bağış şeklinde] verilmişse “*kutsal*” nitelik kazanır; ama *korban* olmaya uygun olmadığı için para ile değiş tokuş edilir ve kutsiyeti, karşılığı olarak alınan paraya aktararak, *Bet-Amikdaş*'ın kasasına girer [Kutsiyetin paraya aktarılmasına *Pidyon* adı verilir (krş. Şemot 13:13 açık.).]. Pasuğun ilk bölümü bunu kastetmektedir: “*onu [Kutsal Mekan için] gönülden bir armağan yapabilirsin*”. [2] Öte yandan pasuğun sonundaki “*kabul sağlamayacaktır*” ifadesi, *korbanı* getiren kişi için Tanrı katında bir kabulden bahsetmektedir. Böyle bir kabul ancak *korbanın Mizbeah*'taki işlemleriyle mümkündür. Ancak Tora kusurlu bir hayvanın, *Mizbeah*'a getirilmeye uygun olmadığını belirtmektedir: “[*böyle bir hayvan, korbanlık bir] vaat olarak kabul sağlamayacaktır*” (*Torat Koanım*; Raşi). [3] Her iki kural, [yukarıda belirtildiği gibi, “*ve*” bağlacının gerektirdiği şekilde] hem *Neder* hem de *Nedava* için aynı şekilde geçerlidir. Yani ister *Neder* isterse de *Nedava* olarak olsun, bedensel kusuru olan bir hayvan *Bet-Amikdaş*'a adandığı takdirde, her ne kadar “*kutsal*” vasfını kazansa da, “*korban*” vasfını kazanamaz. Dolayısıyla *Mizbeah*'ta *korban* olarak getirilemez ve Tanrı katında kabul sağlayamaz. Yine de her iki durumda da – hem *Neder* hem de *Nedava* – hayvan “*kutsal*” olarak *Bet-Amikdaş*'ın hazinesine aittir ve satılarak kutsiyeti paraya aktarılabilir ve bu para *Bet-Amikdaş*'ın herhangi bir ihtiyacını karşılamak için kullanılan kasaya (*Bedek Abayit*) ait olur (*Ramban*).

Akla bir soru gelmektedir: Hem *Neder* hem de *Nedava* için, bedensel kusura sahip hayvanları ilgilendiren bu kurallar aynı olduğuna göre pasuk neden kutsiyetin paraya aktarılabilceğini söylerken *Nedava* sözcüğünü, *Mizbeah*'a uygun olmadığını söylemek için de *Neder* sözcüğünü tercih etmiştir?

²² “[Gözünde] Körlük [bulunan, herhangi bir yeri] kırık, kesik, siğili, uyuzu veya likeni olan – bunları Tanrı Adına [korban olarak] getiremezsiniz ve bunlardan [herhangi bir kısmı] Tanrı Adına yakılan-korban olarak Mizbeah’ın üzerine yerleştiremezsiniz.

²³ Organları orantısız ya da [toynakları] birleşik olan bir sığır ya da davar [söz konusu ise], onu [Kutsal Mekan için] gönülden bir armağan yapabilirsiniz; ancak [böyle bir hayvan, korbanlık bir] vaat olarak kabul sağlamayacaktır.

22. Tora şimdiye kadar genel terimlerle bedensel kusurlu hayvanların *korban* olmaya uygun olmadıklarını söylemiştir. Buradan itibaren ise bu kusurların ne olduğunu detaya dökmektedir (*Daat Mikra*).

[Gözünde] Körlük [bulunan] – İbn Ezra; Raşi. Sadece tek gözünde bile olsa (*Torat Koanim*; *Talmud – Behorot* 44a; Saadya Gaon; *Yad – Biat Amikdaş* 7:5).

[Herhangi bir yeri] Kırık – Sadece kuyruğunda çatlak olsa bile (*Torat Koanim*). Bu özellikle görünür yerlerdeki, örneğin bacadaki bir kırık-tan bahsetmektedir. Fakat eğer dışarıdan görülmeyen bir kırık söz konusuysa, örneğin hayvanın bir kaburgası kırıkta, bu bir kusur sayılmaz ve hayvan *korban* olmaya uygundur (a.k.; *Mişna – Behorot* 6:8; *Talmud – Behorot* 40a; *Yad – Biat Amikdaş* 7:9; *Daat Mikra*).

Kesik – İbn Ezra. Derin bir kesik (Ralbag). İbranice *Haruts*. Örneğin gözkapığı çatlamış, kesik, delik veya herhangi bir şekilde zarar görmüş olan bir hayvan geçersiz olur. Benzer şekilde dudaktaki, burundaki ya da başka bir yerdeki bir kesik, delik veya ayrıklık da hayvanı geçersiz kılar (*Talmud – Behorot* 38a ve 39a; *Yad – Biat Amikdaş*, *Perek 7’nin tümü*). Bazılarına göre bu, özellikle kesikle ayrılmış bir gözkapığını ifade eder (*Targum Yonatan*; Raşi; İbn Canah; *Aruh*; *Talmud – Behorot* 38a-b; *Talmud – Gitin* 56a). Bu aynı zamanda, kemikli herhangi bir bölgedeki bir kesiği de kapsar (*Talmud – Behorot* 41a; *Yad – Biat Amikdaş* 7:11).

Bir görüşe göre “kırık” (ö.a.) ön bacadaki, buradaki sözcük ise arka bacadaki bir kırık ya da sakatlığı ifade eder (İbn Ezra). Başkaları ise bunun tamamen kopmuş bir organı ifade ettiği görüşündedir (*Targum Onkelos*; Saadya Gaon; *Hizkuni*); özellikle kopmuş bir dili (*Septuaginta*).

Siğili – İbranice *Yabelet*. Yunanca’da *murmekionta* (*Septuaginta*); Fransızca’da *verruie* (Raşi); İspanyolca’da *verruja* (Radak, Şeraşim; krş. *Torat*

Koanim; Saadya Gaon; *Yad – Biat Amikdaş* 7:10); Ladino’da *barrua*. Bu sözcük günümüz İbranicesi’nde “nasır” anlamında kullanılmaktadır.

Başkalarına göre *Yabelet*, 21:20’deki *Tevalul* ile aynıdır; yani gözün beyazının irise girinti yapmasıyla oluşan bir kusuru ifade eder (*Targum Yonatan*; İbn Ezra).

Uyuzu – *The Living Torah*. İbranice *Garav*. Çeviri kesin değildir; zira bu deri hastalığının gerçek kaynağını bilemiyoruz (*Daat Mikra*). *Septuaginta*’dan çıkan sonuç bunun bir tür sedef olduğu yönündedir. Aslında bu, tıpkı 21:20’de olduğu gibi bir egzama türüdür ve bunun hayvanlarda görülen paralelidir. Hahamlarımız bunun hem içeriden hem de dışarıdan sert olan bir çiban türü olduğunu ve kil gibi sert olduğunu aktarırlar (*Talmud – Behorot* 41a; Raşi).

Çıbanı – İbranice *Yalefet*. Bkz. 21:20 açık.

[Korban olarak] Getiremezsiniz – “Tanrı Adına böyle hayvanları *korban* yapmanız uygun değildir” (Sforno).

İbranice *Lo Takrivu*. Bu ifade bu kısımda üç kez geçmektedir. Bu da söz konusu kusurlu hayvanların, bir *korban* prosedürünün üç aşamasının – *Akdaşa* (adama), *Şehita* (kesim), *Zerikat Adam* (*Mizbeah*’taki kan işlemlerinin yapılması) – hiçbirine uygun olmadığına işaret eder. *Akdaşa* ile ilgili yasak p. 20’de verilmişti. Buradaki, *Şehita* ile ilgili yasaktır. *Mitsvat Lo Taase* No. 180 (*Sefer Ahinuh*).

Mizbeah’ın üzerine yerleştiremezsiniz – Bir hayvan, sahibi tarafından *korban* olarak adandığında kusursuz iken, daha sonra herhangi bir nedenle bir kusur edinmişse, onun *korban* işlemleri gerçekleştirilemez; yani kan işlemleri yapılamaz ve makbul kısımları [onlarda herhangi bir kusur olmasa bile] *Mizbeah*’ta yakılamaz. Zira böyle bir hayvan hiçbir koşulda *korban* olmaya uygun değildir (Sforno).

Önceki açıklamada verilen üç aşamaya ek olarak

כד ומענך וכתות ונתוק וכות לא תקריבו ליהוה ובארצכם לא תעשו:

Koparılmış – İbranice *Natuk*. Testisleri, onları tutan kanallar kopana kadar çekilmiş. Testis torbasi ise kopmamıştır ve testisler içindedir (Raşi). Ya da “burulmuş; enenmiş” (*Septuaginta*).

Kesilmiş – İbranice *Karut*. Testisler bir aletle kesilmiştir ama hala torbanın içindedir (Raşi).

Görüldüğü gibi, buradaki kısırlaştırma yöntemleri, ağırlık açısından yükselen bir grafik çizmektedir. Bu bakımdan, aslında sadece ilkinin verilmesi yeterli olur, diğerleri de ondan kolayca türerdi [zira hafif yöntemle iğdiş etmek yasak olduğuna göre, bunu ağır yöntemle yapmak da elbette yasaktır]. Fakat Tora diğerlerini de yazarak, zaten kısırlaştırılmış bir hayvana tekrar bir kısırlaştırma işlemi yapan kişinin bile buradaki yasağı (s.a.) deldiğini öğretmektedir (*Talmud* – *Şabat* 111a).

[*Korban olarak*] **getiremezsiniz** – İbranice *Lo Takrivu*. Bu, *korban* işlemlerinin dört aşamasından (bkz. p. 22 açık.) üçüncüsü olan “*Zerikat Adam* – Kanın [*Mizbeah duvarına*] Çarpılması”nın, bedensel kusuru olan bir hayvan için yapılmasını yasaklayan emirdir. *Mitsvat Lo Taase* No. 182 (*Sefer Ahinuh*).

Ülkenizde [bulunabilecek hiçbir hayvan türüne] – Bu pasukta listelenen tüm kusurlar, hayvanların kısırlaştırılması ile ilgilidir (*Talmud* – *Kiduşin* 25b). Tora bu vesileyi kullanarak, daha verimli bir iş hayvanı haline getirmek ya da daha şişman olmasını sağlamak için bile olsa, [Kaşer olsun ya da olmasın] herhangi bir hayvanı iğdiş etmenin yasak olduğunu söylemektedir. Pasuk her ne kadar tam çeviriyle “Ülkenizde yapmayın” diyorsa da, bu yasak Erets-Yisrael’le sınırlı değildir. Dünyanın herhangi bir yerinde de herhangi bir hayvanı [Yahudi olmayan birinin aracılığıyla da olsa] iğdiş etmek yasaktır (*Talmud* – *Bava Metsia* 90a-b; *Yad* – *İsure Bia* 16:10 ve 16:13). Bu doğrultuda alternatif bir çeviri “her nerede yaşıyorsanız” şeklindedir (Saadya Gaon; *The Living Torah*).

Benzer kullanımlar başka yerde de vardır. Örneğin “*Bir Ger ülkenizde sizinle yaşadığı zaman, onu taciz etmeyin*” (19:33) pasuğundaki yasak sadece Erets-Yisrael’de değil her yerde geçerlidir. Benzer şekilde kan dökme yasağından bahseden *Bamidbar* 35:33’te Ülke’nin kirlenmemesi gerektiğini söylemektedir. Oysa kan dökmenin her yerde yasak olduğu aşıkardır. Dolayısıyla bu ve benzeri kullanımlarda Ülke’nin vurgulanması, söz konusu yasakların ihlalinin, Erets-Yisrael’de yapıldığı takdirde daha da ciddi bir hal aldığını belirtme amaçlıdır (*Daat Mikra*).

Bu bölüm *korban* konusunu işlediği için, ilk bakışta sadece *korban* olabilecek hayvanların iğdiş edilmesinin yasak olduğu, ama bunun diğer hayvanlara yapılmasında bir sakınca olmadığı sonucuna varılabilirdi. Tora bu sonuca varmamamız için “ülkenizde” sözcüğünü kullanmaktadır: “Bu yasak sadece *korban* olabilecek hayvanlar için değil, Ülke’de bulunan [veya bulunmayan], evcil ya da yabani, büyükbaş, küçükbaş, ya da kuş olsun, bedensel kusuru olsun olmasın, her türlü hayvan için de aynı şekilde geçerlidir” (*Talmud* – *Hagiga* 14b; *Talmud* – *Kiduşin* 36b; Raşi; Rabenu Behaye; krs. Sforno).

Yapmayın – Bu, ister bir insanı isterse de her türlü hayvanı herhangi bir şekilde kısırlaştırmayı yasaklayan emirdir (*Talmud* – *Şabat* 110b; *Talmud* – *Hagiga* 14b; Raşi; *Yad* – *İsure Bia* 16:10). *Mitsvat Lo Taase* No. 183. Tanrı bu dünyayı kalabalıklaşması için yaratmış, hem insanlara hem de hayvanlara üreyip çoğalma kabiliyetini ve talimatını vermiştir (Bereşit 1:22, 1:28); bu olmasa, ölüm kavramı nedeniyle hiçbir neslin devamlılığı mümkün olmazdı. Dolayısıyla yeni nesilleri oluşturma görevi gören organları bozan kişi, hem Tanrı’nın İşi’ne hakaret etmiş hem de yaratmış olduğu iyi dünyanın yok olup gitmesi konusunda bir istek göstermiş olur (*Sefer Ahinuh*).

²⁴ “[Yine, testisleri] Sıkılmış, ezilmiş, koparılmış veya kesilmiş [bir hayvanı] Tanrı Adına [korban olarak] getiremezsiniz. [Bu işlemleri] Ülkenizde [bulunabilecek hiçbir hayvan türüne] yapmayın.

Ramban bunu şöyle açıklar: Bağış anlamındaki *Nedava* terimi genel olarak *Bet-Amikdaş*’a gönülden koparak verilen armağanlar için kullanılır. Örneğin Şemot 35:22’deki “cömert kalpli” (*Nediv Lev*) tanımı, *Mışkan* inşasına bağış yapanlar için kullanılmaktadır. Benzer kullanımlar I. *Bet-Amikdaş* (Divre Ayamim I 29:17) ve II. *Bet-Amikdaş*’a (Ezra 1:4) yapılan bağışlarda da görülmektedir. Bunun nedeni, söz konusu armağanlarda herhangi bir zorunluluk olmaması, herkesin gönülden cömertçe gelen bir bağışı *Bet-Amikdaş* için vermesidir – ki *Nadav* kökü bunu ifade eder. Bu nedenle pasuğumuzun *Nedava*’dan bahseden ilk kısmı, *Bet-Amikdaş*’a yönelik bağışı ifade etmektedir. Yani bu bir kusurlu bir hayvan bile olsa, onun parasal değeri, *Bet-Amikdaş*’ın kasasına kabul edilir. Pasukta [“gönülden bir armağan olarak sunabilirsiniz” yerine] “gönülden bir armağan **yapabilirsiniz**” denmesi de bunu göstermektedir: “Her armağanın *Bet-Amikdaş*’ta değeri vardır – nasıl **yapabilirsiniz**. Eğer kusursuz bir hayvansa *korban* olarak; ama eğer kusurluysa, parasal değerinin *Bet-Amikdaş* kasasına girmesiyle”.

Öte yandan *Neder* sözcüğü, kullanıldığı yerlerde özellikle *Mizbeah*’ta gerçekleştirilecek bir *korbanı* ifade eder. Teilmim’deki “*Senin Adma [ey Tanrım] bir Toda-kesimi gerçekleştirecek, Tanrı’yı İsmi’yle çağıracağım. Tanrı’ya olan vaatlerimi (Neder) [bu şekilde] ödeyeceğim...*” (Teilmim 116:17-18) ve “*Evin’e Ola-korbanlarıyla gelip, sana olan vaatlerimi (Neder) ödeyeceğim*” (Teilmim 66:13) sözleri bunu ortaya koymaktadır. Bu nedenle getirilen kusurlu hayvanın “*korban olarak*” sunulamayacağı kuralı *Neder* sözcüğü eşliğinde verilmiştir (Ramban).

Olasılıkla, bu pasuktaki iki kural sadece pasuğun başında açıklanan “Organları orantısız ya da [toynakları] birleşik olan bir boğa ya da kuzu” için değil, her türlü kusurlu hayvan için de aynı şekilde geçerlidir (a.k.).

Pasuğun alternatif bir çevirisi şöyledir: “... onu [bir korban olarak] gönülden bir armağan mı yapacaksın? [Yapamazsın; çünkü böyle bir hayvan] Vaat olarak da kabul sağlamaz!” (Rivaş; Hizkuni; Daat Mikra).

Yapabilirsin – Ya da “*yap*”. Bu, “sadece kusuru olan hayvanları *Bet-Amikdaş*’ın kasası için bağışlayabilirsin” şeklinde bir emirdir. Başka bir deyişle, kusuru olmayan ve *korban* olmaya uygun bir hayvan böyle bir bağışa uygun değildir (*Talmud – Temura* 7b).

[**Korbanlık bir**] **Vaat** – Yani “[*Mizbeah*’ta işlemleri yapılacak türde bir] **Vaat**” (krş. Ramban).

Kabul sağlamayacaktır – Ve eğer kusurlu bir hayvan getirilmişse, *Mizbeah*’a çıksa bile geri indirilir (Ramban). Yine de, kusurlu bir hayvanın *korban* olarak adanması yasak olmasına karşın, bir kişi yasağı delip böyle bir hayvanı kutsal amaçla adadığı takdirde, o hayvanın üzerine “kutsal” etiketini ilâştırmış olur ve hayvan *Ekdeş*’e (= *Bet-Amikdaş* kasasına) aittir [fakat elbette *korban* olarak kullanılamaz] (*Talmud – Temura* 5b).

24. Bundan önceki kusurlar hayvanda doğal olarak mevcut olabilen türdeydi. Tora şimdi de insan tarafından meydana getirilen kusurlara geçmektedir (Sforno). *Talmud*’da bu pasuktaki kusurlar hakkında farklı görüşler vardır. Rabi Yeuda’ya göre hepsi testislerle ilgilidir [çeviri ve açıklamalarımız bu yöndedir]. Rabi Eliezer ben Yaakov’a göre hepsi erkeklik organı kanalıyla ilgilidir. Rabi Yosi’ye göre ilk ikisi testisler, diğer ikisi kanalla ilgilidir (*Torat Koanım; Tosefta – Yevamot* 10:5; *Talmud – Kiduşin* 25b; *Talmud – Behorot* 39b; *Daat Mikra*).

Sıkılmış – İbranice *Mauih*. Testisleri elle sıkılarak iğdiş edilmiş (*Torat Koanım; Raşi; Radak, Şeraşim; krş. Yehezkel* 23:3). Alternatif olarak “*koparılmış*” (İbn Canah; bkz. *Koparılmış* k.b.); “*yırtılmış*” (*Septuaginta*) ya da “*kaynar suda haşlanarak kısırlaştırılmış*” (*Daat Mikra*).

Ezilmiş – İbranice *Katut*. Bu, testislere elle yapılan daha büyük bir hasarı ifade eder (*Rashi – The Sapirstein Edition*’a göre Raşi). Alternatif olarak bu, testisleri el yerine bir aletle ezilmiş hayvanı da ifade ediyor olabilir (*Talmud – Behorot* 39b, Raşi o.a.; *The Living Torah*’a göre Raşi; İbn Ezra; Radak, Şeraşim).

כֹּה וּמִיָּד בְּיָנֹכַר לֹא תִקְרִיבוּ
 אֶת־לֶחֶם אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־אֵלֶּה כִּי מִשְׁחַתֶּם בָּהֶם מִיּוֹם לֹא יִרְצוּ
 לָכֶם: ׀ כֹּה וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: כֹּה שֹׁר אוֹ־כֶשֶׁב
 אוֹ־עֵז כִּי יוֹלֵד וְהָיָה שְׁבַעַת יָמִים תַּחַת אֲמוֹן וּמִיּוֹם הַשְּׁמִינִי
 וְהָלָאָה יִרְצָה לְקַרְבַּן אִשָּׁה לַיהוָה:

kusurlu bir hayvanı *korban* etme yasağı, Tora'nın 613 emrine dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 184 (*Sefer Ahinuh*).

Sakatlıkları – İbranice *Mošhatam*. Ya da “bozuklukları”.

Üzerlerinde kusur [olduğu sürece] – Ama geçerse, *korban* olarak kullanılabilirler. (*Talmud – Yoma* 64a).

Sizin için kabul sağlamayacaklardır – “Sizin adınıza onarım sağlamayacaklardır” (Raşi).

26-33. Korban Olmaya Uygunluk. Bedensel kusurları takiben, Tora, *korbanların* geçerli olması için hayvanın asgari yaşı ve başka gerekliliklerine geçmektedir. Buna göre hayatının sekizinci gününe gelmemiş bir hayvan, *korban* olarak kabul görmeyecektir (İbn Ezra).

27. Bir boğa ... doğduğunda – Tora'nın neden “Bir boğa ... doğduğunda” diye başladığını anlamamız gerekir. Hepimizin bildiği gibi, yeni doğmuş büyükbaş hayvan için “boğa” tanımını kullanmayız. Tora'nın “bir buzağı doğduğunda” demesi daha mantıklı olurdu. Buna rağmen “boğa” demekle Tora bize bir mesaj vermektedir: Tüm hayvanlar, mükemmelliklerine doğdukları anda sahiptirler. Başka bir deyişle, fiziksel olarak büyüyüp gelişmelerinin dışında, hayvanların daha yüksek bir statüye erişme gibi bir olanakları yoktur. Bir hayvan, doğumundan ölümüne kadar aynı kalır. Tora bunu vurgularcasına buzağı yerine boğa demektedir; zira aslında doğduğu zaman da boğadır ve daha fazla bir şey olamayacaktır.

Oysa aynı şey, insanlar için doğru değildir. İnsan doğduğu zaman tam bir hiçtir. Sürekli gelişir, öğrenir, üretir ve gittikçe daha da yüksek konumlara erişebilir. Bir hayvanın aksine, insan, manevi açıdan da kendisini geliştirebilir, felsefeler ve fikirler üretebilir, yenilikler kazandırabilir, Tora öğrenebilir, mitsvalar yapabilir; bunları yapıp yapmama konusundaki özgür seçimini kullanabilir.

Bu peraşanın bu noktadan sonuna kadar olan kısmı (22:26 – 23:44), Diaspora'da bazı bayramların ikinci günlerinde okunur. Fakat asıl okunduğu özel gün *Sukot* bayramının ilk günüdür – ki bu, hem Erets-Yisrael hem de Diaspora için geçerlidir. Yukarıdaki açıklamanın ışığında, neden *Sukot* bayramının ilk gününde okunduğunu daha iyi anlayabiliriz. *Yom Kipur*'da günahlarımızdan arındıktan sonra, mevcut manevi düzeyimizi daha da geliştirmemiz için kalplerimizi iyi davranışlar ve mitsvalar yönünde uydırmamız gerekir. İşte Tora'nın bu kısmını, *Yom Kipur*'un hemen ertesinde gelen *Sukot* bayramının ilk günü okuyarak, kendimize, öldüklerinde doğdukları zamandan çok da farklı olmayan hayvanlar gibi olmamız gerektiğini hatırlatırız (*Hemdat Yamim; Meam Loez*).

Boğa, koyun ya da keçi – Tüm sığır cinsleri “boğa”ya dahildir (*Daat Mikra*).

Tora'nın özellikle bu cins hayvanları *korban* olarak seçmesine 1:2'deki açıklamalarda *Korban Kavramı* başlığı altında bir neden gösterilmişti. Başka bir neden de bu hayvanların her birinin üç Ata'yı hatırlatmasıdır. Tora Avraam'ın misafirperverliğini tanımlarken “Avraam sığırlara koştı” (Bereşit 18:7) demektedir. Yitshak'ın yerine bir koç *korban* edilmiştir (Bereşit 22:13). Yaakov'un Yitshak'tan özel berahayı alması da üzerine geçirdiği oğlak postları sayesinde gerçekleşmiştir (Bereşit 27:9).

Genel bir prensip olarak Tanrı zayıf ve baskı altında olanı sever. Kayın, Evel'e karşı daha baskındı; ama Tanrı Evel'in *korbanını* tercih etmişti (Bereşit 4:4-5). Noah, tüm nesli içinde hor görülüyordu, ama Tanrı onu seçmişti (Bereşit 6:8). Avraam, döneminin hakimi Nimrod tarafından zulüm görüyordu; ama Tanrı Avraam'ı seçti (Nehemya 9:7). Yitshak, Pelistiler tarafından dışlanmıştı, ama Tanrı onu tercih etti (Bereşit 26:28). Yaakov, Esav'dan kaçmak zorunda kalmıştı; ama Tanrı onu tercih etti

²⁵ “Yabancı birinin elinden [bağışlanmış bile olsa], Tanrınız’a ait yiyeceği bunların hiçbirinden getiremezsiniz; çünkü sakatlıkları vardır. Üzerlerinde kusur [olduğu sürece] sizin için kabul sağlamayacaklardır.”

[75. Uygun Hayvanlar]

²⁶ Tanrı, Moşe’ye konuşarak [şöyle] dedi: ²⁷ “Bir boğa, koyun ya da keçi doğduğunda, yedi gün boyunca annesinin altında olacak ve [sadece] sekizinci günden itibaren Tanrı Adına [Mizbeah’taki] ateşe uygun *korban* olarak kabul sağlayacaktır.

25. Yabancı birinin elinden [bağışlanmış bile olsa] – Yahudiler *korban*larını sadece *Bet-Amikdaş*’ta yapabilirler (1:4 açık.). Yahudi olmayan biri ise herhangi bir yerde bir *mizbeah* kurup *Ola-korbanı* yapabilir (17:2 açık.). Burada belirtilen fiziksel kusurlar Yahudi olmayan birinin *korbanı*nı geçersiz yapmaz. Onun için tek şart, getirdiği hayvanın bir organının eksik olmasıdır. Fakat bu serbesti, *Bet-Amikdaş* dışında yapacağı *korbanlar* içindir. Öte yandan Yahudi olmayan biri eğer *Bet-Amikdaş*’ta bir *Ola-korbanı* gerçekleştirmek istiyorsa, o zaman o da, burada listelenen bedensel kusurlardan hiçbirini olmayan bir hayvan getirmelidir [ve Yahudiler, “nasılsa getiren Yahudi değil ve normalde kusurlu bir hayvanı *korban* yapabilir” gibi bir düşünceyle kusurlu hayvanı *Bet-Amikdaş*’a kabul edemezler (İbn Ezra)]. Böyle bir durumda onun *korbanı* kabul edilir ve işlemleri onun adına gereken şekilde yapılır (*Talmud – Temura* 7a; Raşi).

Yahudi olmayanların getirdiği *korbanlar* hakkındaki bazı kurallar şöyledir: [1] Sadece *Ola-korbanı* getirebilirler. Bir *Şelamim-korbanı* getirirlerse bile, bu *Ola-korbanı* olarak yapılır. Zira getiren kişi tamamen Tanrı’ya yönelik bir niyetle getirmektedir; onu yemek için değil. [2] Fakat Yahudi olmayan biri *Şelamim-korbanı* getirmek üzere bir vaatte bulunduyorsa ve bunu, bir Yahudi’nin Tanrı katında kabul görmesi amacıyla ona vermişse, bu hayvan normal bir *Şelamim-korbanı* olarak gerçekleştirilir ve o Yahudi payına düşen eti de yiyebilir. Yine, eğer bir *Koen*’e verirse, *Koen* yer (*Talmud – Menahot* 73b; *Yad – Maase Akorbanot* 3:3). [3] Yahudi olmayan birinin getirdiği *korbanda*, *Pigul* (7:18), *Notar* (7:15) ve *Tame* konulu yasaklar yoktur (*Mişna – Zevahim* 4:5; *Talmud – Zevahim* 45a; *Yad – Pesule Amikdaşim* 18:24). [4] Normalde *Ola-korbanları*, *Neseh* adı verilen ve şarapla yapılan bir işlem eşliğinde gerçekleştirilir. Yahudi olmayan bir kişi ise getirdiği *Ola-korbanı*na *Neseh* için şarap eklemeyiz; zira *Bamidbar* 15:13’te söylendiği üzere bu Yahudiler’e özgü bir uygulamadır. Yine de *Bet-*

Amikdaş’ta gerçekleştirilen bir *Ola-korbanı*, *Neseh* eşliğinde gelmesi gerektiği için, bu *Neseh*, halka ait kasadan alınan şarapla gerçekleştirilir (*Yad – Maase Akorbanot* 3:5; *Talmud – Menahot* 73b). Ayrıca Yahudi olmayan biri, *korbanın* başına el dayama işlemini yapmaz (*Mişna – Menahot* 9:8; *Yad – Maase Akorbanot* 3:5) (*Daat Mikra*).

Sforno bu pasuğu öncekine bağlar. Bazı yabancı uluslarda kısırlaştırılmış bir hayvan diğerlerine göre daha üstün sayılır. Bu durumda böyle bir hayvanı *korban* olarak sunmak istemeleri kendi gözlerinde en iyi hayvanı vermek olacaktır. Tora buna rağmen, böyle bir hayvanın kabul edilmeyeceğini söylemektedir; zira *Mizbeah*’a çıkacak hayvan, bedensel olarak sorunsuz, yeni nesilleri üretebilme gücünden yoksun bırakılmamış olmalıdır; başkalarının gözünde bu bir meziyet olsa bile. Dolayısıyla bu kısırlık onlar için *Mizbeah*’a uygunluk açısından “sakatlık” ve “kusur” sınıfındadır.

Bu da, belirli bir konuda insanların bakış açısının, Tanrı’nın bakış açısıyla aynı olmayabileceğine örnektir. İnsanların “iyi ve güzel” olarak gördüğü bazı şeyler, Tanrı’nın Gözü’nde “kötü ve kabul edilmez” olabilir. Dolayısıyla bu, insanların her şeyi kendi düşünce, mantık ve özellikle de sürekli değişen değer yargılarıyla değerlendirmelerinin yeterli olmadığına dair bir kanıt niteliğindedir.

Bunların hiçbirinden – Yukarıda sayılan bedensel kusurlara sahip hiçbir hayvan *korban* olmaya uygun değildir. Yine de burada listelenen kusurlar sadece örnek niteliğindedir ve sayılmayan daha birçok kusur bir hayvanın *korban* olmasını engeller. Hahamlarımız bir hayvanı *korban* olmaktan alıkoyan yetmiş üç tane kusur sayarlar (*Yad – İşure Mizbeah* 2:6). Bunlardan elli tanesi bir *Koen*’i görevden alıkoyan kusurlarla aynıdır (*Yad – Biat Amikdaş* 7:1; *Yad – İşure Mizbeah* 2:1); yirmi üç tanesi ise sadece hayvanlara özgüdür (*Daat Mikra*).

Getiremezsiniz – Bir yabancının getirdiği

כַּח וְשׂוֹר אוֹ-שֶׁה אֶתְּךָ וְאֶת-בְּנֶךָ לֹא תִשְׁחָטוּ בַּיּוֹם אֶחָד:

28. Boğa ... küçükbaş – Bu pasuktaki kural sadece büyük ve küçükbaş çiftlik hayvanları içindir. Yabani hayvanlar ve kuşlar için ise böyle bir kısıtlama yoktur (*Torat Koanim*). Yabani hayvanlar *korban* olmaya uygun olmamalarına karşın, bazıları “yemeye” uygundur ve pasuk genel olarak *Şehita* konusunda bir kural vermektedir.

[Dişi bir hayvanı] Ve yavrusunu – Tam çeviriyle “*onu ve oğlunu*”. “*Onu*” anlamındaki *Oto* sözcüğü, erildir. Yine de burada “bir baba-oğulu aynı günde kesmeyin” deniyor olamaz; zira kuralla göre bu yapılabilir. Yasak, “bir anne ile [erkek ya da dişi] yavrusunu aynı günde kesmek” üzerinedir (*Torat Koanim*; *Talmud – Hulin* 78b; Raşi; Rabenu Behaye). Bu, bir kuş yuvasına rastlandığında, yavru ile “annesini” birlikte almayı yasaklayan kuralla paraleldir (*Talmud – Hulin* 78b; bkz. Devarim 22:6). Kullanılan eril zarf ise hayvan türüne yöneliktir; çünkü hayvan türlerini tanımlayan sözcükler (büyükbaş, küçükbaş vs.,) erildir (Ramban).

Yasağın özellikle anne-yavru için geçerli olmasının basit bir nedeni vardır: Bir yavrunun annesi kesindir. Babası ise kesin değildir. Yine de bu şüphe nedeniyle bazı otoriteler, eğer bir hayvanın babası kesin olarak biliniyorsa, baba ve yavrunun da aynı gün içinde kesilmemesi gerektiği görüşündedirler. Buna karşın bir kişi bunu yaparsa cezaya layık olmaz; çünkü bu kesinlik bile şüphelidir (*Şulhan Aruh – Yore Dea* 16:2).

Bu kural hem *korban* amaçlı hem de normal et yeme amaçlı kesimler için geçerlidir (*Mişna – Hulin* 5:1; *Talmud – Hulin* 78a-b; *Yad – Şehita* 12:1-2). Bu, pasukta “*korban* yapmayın” değil, “*kesmeyin*” denmesinden bellidir (*Daat Mikra*).

Pasukta “*onu ve yavrusunu*” denmesi, sıranın bu şekilde olması gerektiği anlamına gelmez. Aynı gün içinde önce yavruyu sonra anneyi kesmek de aynı şekilde yasaktır (*Torat Koanim*; *Talmud – Hulin* 82a; Raşi). İkinci kesimi yapan kişi yasağı ihlal etmiş olur.

Aynı günde kesmeyin – Tam çeviriyle “*bir günde*

kesmeyin”. Bu, Yaratılış’ın ilk günü sonunda “*akşam oldu ve sabah oldu; bir gün*” (Bereşit 1:5) ifadesini çağrıştırmaktadır. Bu da, anne-yavru çiftinin kesilmesinin yasak olduğu söz konusu “aynı gün”ün, akşam gün batımıyla başlayıp, ertesi gün yıldızların çıkışı ile sona eren gün olduğunu öğretir (*Talmud – Hulin* 83a). Başka bir deyişle eğer anne gün battıktan sonra kesilmişse, yavru ertesi gün yıldızlar çıkana kadar olan sürede kesilemez. Fakat anne gün batmadan önce kesilmişse, yavru yıldızlar çıktıktan sonra kesilebilir (*Mişna – Hulin* 5:5; Meiri o.a.) [*Korban* etlerinin yenmesi söz konusu olduğunda ise gece, kendisinden önceki gündüzün devamı olarak kabul edilir. Yani gündüz kesilen bir *korbanın* eti onu takip eden gece içinde yenmeye başlanır (*Mişna – Hulin* 5:5)].

Bir anne ile yavrusunun aynı günde kesilmesi yasağı Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 185. Yüzeysel bakışla bu emir, her ne kadar gereksinim dahilinde hayvanları öldürme iznimiz varsa da, bir anne-yavruyu aynı gün içinde öldürmeyi yasaklamaktadır (*Sefer Ahinuh*). *Midraş’a* göre bu kural, Merhametli Tanrı ile acımasız yöneticiler arasındaki farkı ortaya koymaktadır. Tanrı *korban* ibadeti için bile olsa bir anne-yavruyu aynı gün içinde kesmemeyi emretmiştir. Bu, biz insanlara, emrimiz altındaki hayvanları kullanırken, duyarlı kalma konusunda bir ders verme amacını güder. Öte yandan, Purim olaylarından hatırladığımız Aman, çocuktan yaşlıya, bebekler ve kadınlar da dahil olmak üzere, tüm Yahudiler’in aynı günde öldürülüp yok edilmesini” emretmişti (Megilat Ester 3:13). Bir başka çarpıcı fark: Tanrı, bir kuş yuvasına rastlandığında, yavruları alırken anneyi uzaklaştırmayı emretmiştir (Devarim 22:6-7). Öte yandan Asur kralı Sanheriv annelerle çocukları birlikte yok etmiştir (krş. Oşea 10:14) (Rabenu Behaye).

²⁸ “İster boğa [cinsinden] isterse de küçükbaş [olsun, dişi bir hayvanı] ve yavrusunu aynı günde kesmeyin.

(Teilim 135:4). Kardeşleri Yosef’ten nefret etmiş onu öldürmeye bile teşebbüs etmişlerdi; ama Tanrı onu seçmişti (Bereşit 39:2). Moşe, Paro’dan kaçmak zorunda kalmıştı; ama Tanrı onu Paro’ya üstün kılmıştı (7:1; Teilim 106:23). Bene-Yisrael de tarih boyunca dışlanmış ve ayrımcılığa maruz kalmışlardır; ama Tanrı onları Kendi Halkı olarak belirlemiştir (Devarim 14:2). Tüm bunlara benzer şekilde, Tanrı Kendisi’ne yönelik ibadette özellikle avcı değil, av konumundaki hayvanları tercih etmiştir (*Midraş – Vayikra Raba* 27:8; Rabenu Behaye). Bu *Midraş* önemli bir mesajla son bulmaktadır: “Bir *Tsadik*’in (dürüst, iyi, haklı) bir *Tsadik*’e baskı yaptığını görürsen, bil ki, Tanrı, baskı altındakini tercih eder. Bir *Raşa*’nın (kötü, haksız), bir *Tsadik*’e baskı yaptığını görürsen, bil ki, Tanrı, baskı altındakini tercih eder. Bir *Raşa*’nın bir *Raşa*’ya baskı yaptığını görürsen, bil ki, Tanrı, baskı altındakini tercih eder. Hatta bir *Tsadik*’in bir *Raşa*’ya baskı yaptığını görürsen bile – bil ki, Tanrı, yine de baskı altındakini tercih eder!” Dolayısıyla tamamen haklı birer *Tsadik* bile olsak, gereksiz üstünlük taslamalardan uzak durmamız öğütlenmiştir (Prof. Şalom Rozenberg, *Şabat Beşabato – Mahon Tsomet*).

Doğduğunda – Yani normal doğumla doğarsa. Fakat sezaryen yöntemi ile alınan bir hayvan, *korban* olarak sunulmaya uygun değildir (*Torat Koanım; Talmud – Hulin* 38b; Raşi). Fakat çoğunlukla hayvanların doğumu normal olduğu için, bir hayvan satın alınırken bu konuda titiz bir araştırma yapmaya gerek yoktur. Sadece sezaryenle doğduğu zaten bilinen bir hayvan *korban* olarak kullanılamaz.

Yedi gün boyunca annesinin altında – Bir yavru sürekli olarak değil sadece süt içtiği zaman annesinin altında durur. Buna istinaden, *Targum Onkelos*’taki çeviri “annesinin peşinde” şeklindedir; zira bir yavru annesin ihtimamdan yararlanmak için sürekli annesinin peşindedir. Anne de bu ihtimamı göstermekten memnuniyet duyar. Bu nedenle Tora bu süre içinde yavruyu *korban* [ya da normal et yeme] amacıyla annesinden ayırıp kesmeyi yasaklamaktadır. Bu da Bene-Yisrael’e merhamet duygusunu aşılama amacını ortaya koyar (*Daat Mikra*). Söz konusu yedi günü doldurmamış olan hayvan, *Alahasal* terimle

“*Mehusar Zeman – Zamanı Eksik*” olarak adlandırılır.

Sekizinci günden itibaren – Sekizinci günden önce, yeni doğan bir hayvanın hala prematüre olup yaşayabilecek durumda olmama ihtimali vardır (*Hizkuni*). Sekiz gün yaşamış bir hayvan ise artık “düşük” olarak tanımlanmaz (*Talmud – Şabat* 135b). Bir ayın dörtte birini [=yedi küsur gün] doldurabilmiştir ve artık *korban* olmaya uygundur (İbn Ezra).

Benzer bir sebep, oğlan bebeğin normal şartlarda sekizinci gün sünnet edilmesi için de geçerlidir (a.k.). Ayrıca sekiz günlük süre, doğumdan *Berit-Mila*’ya kadar olan sürede en az bir *Şabat* gününün geçmesini garanti eder. Benzer şekilde bir hayvanın da *korban* amaçlı kullanılmasının öncesinde, yaşamında en az bir *Şabat*’ın geçmesi gereklidir. *Şabat*, Tanrı’nın Yaratıcılığı’na tanıklık ettiği için, bütün evren için maneviyat konularında geçerlilik kazandırma özelliğine sahiptir (*Tseror Amor; Zoar; Rabenu Behaye*).

Tora “yedi gün boyunca annesinin altında olacak” derken bunu takip eden geceyi dışarıda bırakmakta, sanki o gece *korban* olmaya uygunmuş gibi konuşmaktadır. Öte yandan “sekizinci günden itibaren” demekle, bu uygunluğun sekizinci günün sabahından itibaren başladığını söylemektedir. Dolayısıyla bir yavru, yedi gün boyunca annesinin yanında olacaktır. Onu takip eden gece *korban* olarak adanabilir, ertesi sabahtan itibaren de *korban* olarak işlemleri yapılabilir (*Talmud – Zevahim* 12a). Yine de uygulamada, bir hayvan ancak otuz gününü doldurduğu takdirde *korban* edilir (*Yad – Maase Akorbanot* 1:12; *Meam Loez*).

Bir hayvanın sekizinci günden itibaren *korban* olarak getirilebilmesi Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 109 (*Sefer Ahinuh*).

[*Mizbeah*’taki] Ateşe uygun *korban* olarak – İbranice *Lekorban* İşe. Yani yavru, sekizinci günden itibaren, belirli kısımları [ya da tümü] *Mizbeah*’taki ateşte yakılmak suretiyle *korban* olabilecek duruma gelmiş olur.

כַּט וְכִי־תִזְבְּחוּ זֶבַח־תּוֹדָה לַיהוָה לְרִצְנֶכֶם

29

תִּזְבְּחוּ: דְּבַיּוֹם הַהוּא יֵאָכֵל לֹא־תוֹתִירוּ מִמֶּנּוּ עַד־בֹּקֶר אֲנִי יְהוָה:

30

דָּא וְשִׁמְרֶתֶם מִצּוֹתַי וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם אֲנִי יְהוָה: דַּב וְלֹא תַחֲלֹלּוּ

31-32

אֶת־שֵׁם קֹדֶשִׁי וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲנִי יְהוָה מְקַדְּשְׁכֶם:

Konunun bağlamı gereği buradaki iki emir, Tanrı'nın İsmi'ni ihlal etmekten kaçınma ve aktif olarak kutsal kılma emirleri, Tanrı Adına *korban* olarak getirilen hayvanlarla ilgili kurallara istinaden verilmiştir. Yani Bene-Yisrael, kusurlu *korban*lar getirerek, *Koenler* de *tuma* ve bedensel kusurlarla ilgili kısıtlamaları hiçe sayarak davranmamalı, bu şekilde Tanrı'nın İsmi'ni ihlal etmemelidirler (Ramban).

Daha geniş bir bakışla, bu pasukta, Tora'nın en üst düzeydeki bir yasağı ve en üst düzeydeki bir emri yer almaktadır. Küçük ya da büyük, her Yahudi'nin öncelikli ayrıcalığı ve sorumluluğu, başka Yahudiler'in arasında olsun ya da olmasın, davranışları ile Tanrı'nın İsmi'ni kutsamaktır. Bunu, Tora öğrenerek, emirleri yerine getirerek, başkalarına iyi, düşünceli ve dürüst davranarak gerçekleştirir. Bu şekilde insanlar Tora'nın ve onu veren Tanrı'nın ne kadar Yüce ve Mükemmel olduğunu takdir edeceklerdir. Bir Yahudi için, başkalarına bunun aksini söyletecek şekilde davranmaktan daha alçaltıcı bir şey yoktur (*Talmud – Yoma* 86a).

Yine de bu emrin “insanların ne diyeceği” ile ilgisi, sadece Tora'nın emirleri dahilinde bir kriterdir. Eğer bir kişi Tora'nın bir emrini yerine getirdiği sırada insanlar yapılan davranışın doğruluğunu ve güzelliğini takdir ediyorsa, Tanrı'nın İsmi kutsanır. Ama “dindar” diye tanınan bir kişi, Tanrı'nın emrine aykırı bir davranış içindeyse, Tanrı'nın İsmi'ni herkesin içinde küçük düşürmüş olur. Öte yandan eğer çevredeki insanlar, Tora'nın emirleri konusunda cahil, başka kültürlerden etkilenmiş bir yaşam süren kişilerse, bir kişinin sırf Tora'nın emirlerini yerine getirdiği için “garip” karşılanması Tanrı'nın İsmi'ni küçük düşürmez, aksine bazı durumlarda kutsar; zira bu kişi, çevre baskısına rağmen, Tanrı'nın Emirleri'ni her şeyin üstünde tuttuğunu kanıtlamış olur. Ve benzer şekilde, aktif ya da pasif çevre baskısı nedeniyle Tora'nın emirlerini gözardı etmeyi tercih ederse, bu davranışıyla, kendisi için insanların düşüncelerinin Tanrı'nın

İsteği'ne göre öncelikli olduğunu ortaya koymuş olur. Yine de eğer bir kişi, Tora'nın emirlerini, başkalarının garipsemesine yol açmadan yerine getirebilecekse, bu şekilde davranmalı, gereksiz gösterişten kaçınmalıdır.

Kutsal İsmim'i İhlal Etmeyin – “Emirlerim'i gözetin ve onları uygulayın; zira onları emreden Benim. Ve eğer bunu yapmazsanız, onları Emreden'in İsmi'nin kutsiyetini ihlal etmiş olursunuz” (*Daat Mikra*).

Bu, Tanrı ya da Kutsal Tora hakkında olumsuz değerlendirmeler yapılmasına yol açmayı yasaklayan emirdir. Tanrı'nın İsmi'nin kutsiyetini ihlal etmek, *Hilul Aşem* adı verilen günahıdır. Bu, tüm günahların içinde en ciddisi ve telafisi en zor olanıdır (*Talmud – Yoma* 86a; bkz. 16:30 açk., *Günahların Affı ve Onarımı* k.b.). Hahamlarımız bu günahın kasıtsız işlenmesinin bile, kasıtlı işlenmiş gibi değerlendirildiğini öğretirler (*Mişna – Pirke Avot* 4:4). Bu elbette ikisinin aynı cezayı gerektirdiği anlamına gelmez. İki farklı cezaları hak eder; kasıtlı ise daha ağır, kasıtsız ise daha hafif bir ceza söz konusudur. Yine de ikisi arasında bir ortak yan vardır; tıpkı kasıtlı işlenen bir günahın cezasını herkesin görebileceği bir şekilde verdiği gibi, Tanrı, kasıtsız işlense bile, *Hilul Aşem* günahından sorumlu bir kişiyi de herkesin görebileceği bir şekilde cezalandırır (Rambam o.a.). Ayrıca diğer günahlar için Tanrı daha sabırlı davranıp *Teşuva* fırsatı tanır; ama *Hilul Aşem* söz konusu olduğunda sabır çok sınırlıdır.

Raşi'ye göre bir kişi Tora'nın herhangi bir emrini, kasten ve bilerek ihlal ettiğinde bu günahın sorumludur. Rambam bu günahı daha geniş bir şekilde kategorize eder: [a] Bir kişi, herhangi bir günahı, zevk ya da tutku konusundaki zayıflığı sonucunda değil de, sırf Tanrı'ya isyan ve O'nu [sözün gelişi] “sinirlendirmek” amacıyla işlediği anda bu günahı kasten işlemiş olur. Bunu toplum önünde [=On Yahudi'nin bulunduğu bir ortamda (bkz. s.a.)] yapması, günahı daha da ağır bir hale getirir [b] Bir kişi, davranışlarıyla etraftaki

²⁹ “Tanrı Adına bir *Toda*-kesimi gerçekleştireceğiniz zaman, [onu] kabul göreceğiniz şekilde [yani şu niyetle] kesin: ³⁰ O gün yenecektir ve ondan sabaha kadar [hiçbir şeyi] arta bırakmamalısınız – Ben Aşem'im.

³¹ “Emirlerimi gözetin ve onları uygulayın – Ben, Aşem'im.

³² “Kutsal İsmim'i ihlal etmeyin; Bene-Yisrael'in arasında Kutsal kılınmalıyım – Ben, sizi kutsal kılan Aşem'im.

29. Kabul göreceğiniz şekilde – “Her ne kadar *Toda-korbanı* insanın gönüllü olarak getirdiği bir *korban* da, bu onu kendi akına estiği şekilde getirebileceği anlamına gelmez. *Korbanı* tüm kurallarına uygun bir şekilde yerine getirmelidir. Buna bağlı olarak, kişi, kendi kalbi ne kadar “temiz” olursa olsun, *korbanın* gerektirdiği niyeti tutmakla yükümlüdür (bkz. s.a.)” (*Daat Mikra*).

[**Yani şu niyetle**] – Sıradaki pasuk bir *Toda-korbanının* etinin kesildiği gün yenmesi gerektiğini söylemektedir. Fakat asıl amaç bu bilgiyi vermek olamaz; çünkü bu bilgi zaten başka yerde (7:15) açıkça verilmiştir ve tekrara gerek yoktur. Dolayısıyla şimdiki ve sıradaki pasuk arasında bir bağlantı söz konusudur: Hayvanın *korban* işlemleri, hem getirenin hem de getirilenin kabul göreceği şekilde gerçekleştirilmelidir. Bunun şartlarından biri de, işlemler sırasında, sıradaki pasukta verilen zaman sınırlamasını akılda bulundurmaktır. Eğer *Koen*, işlemler sırasında, etin bu sınırlı sürenin ötesinde yeneceğini düşünürse, bu *korban*, *Pigul* adı altında geçersiz olur ve kabul görmez, kabul sağlamaz (bkz. 7:18 açık.; 19:7 açık.; *Torat Koanim*; Raşi). Tora her ne kadar benzer bir kuralı 7:18'de, yeme süresi “iki gün ve bir gece” olan *korbanlar* için vermişse de burada ayrıca söyleme gereği duymuştur; zira burada bahsedilen *Toda-korbanının* yeme süresi daha kısadır: kesildiği gün ve onu takip eden gece. Bu *korban* da, bu süre akılda tutularak kesilmelidir (a.k.). [*Hatat* ve *Aşam-korbanları* gibi,] Kesildiği gün ve onu takip eden gece içinde tüketilmesi gereken diğer *korban* türleri de buradaki kurala dahildir (*Torat Koanim*).

Alternatif olarak “*isteginiz dahilinde kesin*”. Yani “bilinçli olarak kesin. Fakat bıçağı rastgele sallarken hayvanı boğazladıysanız ve bu kesim şans eseri kurala uygun bir şekilde sonuçlanmışsa bile, bu, geçerli bir *korban* kesimi değildir” (*Talmud – Hulin* 13a; Raşi). “*İsteginiz dahilinde kesin*” ifadesinin hemen ardından sıradaki pasuk “o gün yenecektir” şeklinde başlamaktadır. Bu da, önceki paragrafta bahsedilen kurala destek sağlamaktadır: “Kestığınız sıradaki istek ve niyetiniz, *korban* etinin o gün yeneceği şeklinde olmalıdır” (Sforno).

30. Ben Aşem'im – “Bu hükümleri Kimin verdiğini bil ve onları hafife alma (Raşi; bkz. p. 33 açık.). *Toda-korbanı* Emirlerin'in (7:12 v.d.) bütünlüğünü koruyarak gerçekleştirmelisin (İbn Ezra). İnsanın *korban* getirirken ne tür bir tavır içinde olması gerektiğini belirleyen Benim (*Daat Mikra*)”.

31. Gözetin ... uygulayın – “Gözetmek” mitsvaların detaylarını öğrenmeyi ifade eder; zira bu belirli bir şeyi akılda tutmayı, onun yeri geldiğinde uygulanması için uyanık ve nöbette olmayı belirtir (krş. Bereşit 37:11 açık.). “Uygulamak” ise emirlerin yerine getirilişini ifade eder; çünkü gözetilen şeyi vakti geldiğinde potansiyelden gerçeğe dönüştürme anlamına gelir (*Torat Koanim*; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; bkz. 18:5 açık.).

Bu sözler, konunun bağlamı içinde, *korbanlar*la ilgili, bedensel kusurlu hayvanları ve hayattaki yedi gününü tamamlamamış hayvanları *korban* olarak getirmemek, annenin kesildiği gün yavrusunu kesmemek, *korban* kesimi sırasında doğru niyetlere sahip olmak gibi emirlerin iyice benimsenmesi üzerinedir. Genel olarak ise Tora'nın tüm yasaklarının korunması ve emirlerinin yerine getirilmesi istenmektedir. Benzer bir talepte 19:37'de de bulunulmuştu (Ramban).

Bu pasuktaki ifadeler veya benzerleri Vayikra kitabının bu orta kısımlarındaki farklı konuların sonunda sıkça gelmektedir (18:5, 18:26, 19:37, 20:8, 20:22). Anlaşıldığı kadarıyla bu sözler yoğun olarak mitsvalar içeren kısımları kapatma temasına sahiptir. Burada ise, sadece *Koenler*'e ve onların görevlerine özgü kutsiyeti tanımlayan son kısımları değil, genel olarak Bene-Yisrael'e mensup insanların dikkat etmesi gereken genel kutsiyet konuları için de bir kapanış görevi görmektedir (*Daat Mikra*).

Ben, Aşem'im – “Ve mitsvaları gözetip gözetmediğiniz konusunda kalbinizi, uygulayıp uygulamadığınız konusunda hareketlerinizi kontrol ederim” (İbn Ezra).

32. Tanrı'nın İsmi'ni İhlal Etme / Kutsal Kılma.

düşüncesi içindeyse, o zaman hangi dönemde bulunulduğu önem kazanır. Eğer düşmanların Yahudilikleri'ni bırakmaya zorlamak için Yahudiler'e kasten eziyet ettiği bir dönem (*Şeat Aşemad*) söz konusuysa, yasağı ihlal etmektense, ölüm tercih edilmelidir [etrafta başka Yahudi olmasa bile]. [4] Ancak eğer böyle bir dönem söz konusu değilse ve münferit bir olayda sırf Tora'nın bir yasağının bir Yahudi tarafından delinmesi amacı varsa, bulunulan ortamda on tane Yahudi olup olmadığına bakılır. Eğer varsa, söz konusu yasak, en hafif düzeydeki bir emir sınıfında, hatta Tora'nın değil Hahamlar'ın öngördüğü bir emir olsa bile (*Talmud – Sanedrin* 74a), ölüm tercih edilir; yoksa, mitsva ihlal edilir.

Burada belirtilen, ölümün tercih edilmesini gerektiren durumlarda, kişi gücünü toplayıp yaşamını feda ettiği takdirde, en üst düzeydeki **Kiduş Aşem** mitsvasını gerçekleştirmiş olur. [Ancak eğer kendisinde bu cesareti bulamamışsa, bu kasıtlı bir *Hihul Aşem* değildir. Baskı altında yapılan bir *Hihul Aşem* olduğu için, böyle bir kişi, bir puta ibadet etmişse bile herhangi bir cezayı hak etmez. Zira Merhametli Tanrı, baskı altında zorunlu bırakılma suretiyle işlenen günahları saymaz. Öte yandan bir kişi, eğer mitsvayı ihlal etmekten kendisini kurtaracaksa, tüm servetini feda etmeyi göze almalıdır. Benzer şekilde, eğer mitsvayı ihlal etmemek için kaçma fırsatı varsa ve bunu yapmazsa, *Hihul Aşem* günahını baskı altında işlediği söylenemez.]

Yukarıda kategorize edilen tüm *Kiduş Aşem/Hihul Aşem* konusu, Tora'nın “yapma” şeklindeki emirleri için geçerlidir. Eğer “yap” şeklindeki bir emrin ihmali söz konusuysa, ölüm tercih edilmez ve emir ihmal edilir (*Meam Loetz*). Bir kişi, ölüm yerine mitsvayı ihlal etmeyi tercih etmesi gereken bir durumda yine de ölümü tercih ederse, kendi canından sorumludur. Zira Tora, mitsvaların ölüm değil, yaşam için verildiğini söylemiştir (bkz. 18:5 açık.).

Öte yandan bir kişi, Tanrı'nın İsmi'ni kutsama emrini sadece kriz durumunda hayatını feda ederek değil, sıradan dünyevi durumlarda da yerine getirebilir. Örneğin biri para, baskı ya da onur için değil de, hiçbir art niyet olmadan, sadece Tanrı'nın İsteği için günden gün sakınır veya bir emri yerine getirirse, Tanrı'nın İsmi'ni herkesin gözü önünde kutsal kılmış olur. Ayrıca Tora'ya bağlılığıyla tanınan bir kişi, davranışlarıyla insanların takdirini kazandığı zaman da bu mitsvayı yerine getirir. Benzer şekilde böyle bir kişi, başkalarının çirkin bulduğu bir davranıştan [o

şahsen bunu çirkin bulmuyorsa bile] kaçındığında bu mitsvayı yerine getirmiş olur. Tora'ya uyan ve davranışlarıyla Yahudilik'e onur katan bir kişi, Tanrı'nın “*Kulum'sun, ey övündüğüm Yisrael*” (Yeşayau 49:3) demesine vesile olur (Rambam, *Igeret Aşemad / Maamar Kiduş Aşem; Yad – Yesode Atora* 5; *Şulhan Aruh – Yore Dea* 157). Böyle biri hakkında insanlar “Ne mutlu babasına ki ona Tora öğretmiş! Ne mutlu hocasına ki ona Tora öğretmiş! Tora öğrenmeyenlere ne kadar yazık! Filanca kişi Tora öğrendi ve bakın; tarzı ne kadar hoş, yaptıkları ne kadar yerinde!” derler.

Eğer bir Yahudi, **Kiduş Aşem** mitsvası uğruna hayatını feda etmek zorunda kalacağı bir durumla karşı karşıya kalırsa, bunu, herhangi bir mucize beklemeden yapmalı, Babil İmparatoru Nevuhadnetsar'ın, kendi heykeli önünde eğilmemeleri halinde ateşe atmakla tehdit ettiği Hananya, Mişael ve Azarya gibi davranmalıdır (Daniel 3:17-18). Bu üçü, Tanrı'nın, istediği takdirde kendilerini kurtarabileceğini söyleyerek cevap vermişlerdir. Böyle bir mucizenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini bilmemelerine rağmen, günah işlemektense, yakılarak ölmeye hazırdılar. Bunu şu sözlerle dile getirmişlerdir: “*ve eğer olmazsa [=Tanrı bizi bir mucizeyle kurtarmazsa bile], şunu bilin ki ey kral, sizin ilahınıza ibadet etmeyeceğiz ve diktığınız altın şekle doğru eğilmeyeceğiz*” (Daniel 3:18). Yani “Tanrı bizi kurtarır ya da kurtarmaz; ne olursa olsun, bil ki istediğin şekilde puta tapmayacağız”. Onların bu fedakarlığı sonucunda mucize gerçekleşmiş ve atıldıkları ateşten yanmadan çıkmışlardır (*Torat Koanim*; Raşi).

Bir Yahudi, eğer Yahudi olduğu ortaya çıktığı takdirde hayatının tehlikeye gireceği bir yerdeyse bile, canını kurtarma uğruna Yahudi olmadığı yönünde yalan söylemesi yasaktır. Fakat belirsiz ifadeler kullanıp karşındakilerin, Yahudi olmadığı sonucuna varmalarını sağlayabilir. Diğer yandan, bir Yahudi, tehlikenin olmadığı bir yerdeyse ve insanlar ona Yahudi değilmiş gibi davranıyor, Tora'nın kabul etmediği bir şeye [örneğin *Kaşer* olmayan bir yemeğe] davet ediyorlarsa, sessiz kalmamalı, Yahudi olduğunu açıklamalıdır (*Meam Loetz*). *Kiduş Aşem* mitsvası, 613 emirden biridir. *Mitsvat Ase* No. 110 (*Sefer Ahinuh*).

Ben, sizi kutsal kılan Aşem'im – “Kutsiyetim'i aranızda barındırdığımı bilin ve onu ihlal etmeyin (*Daat Mikra*). Eğer kendinizi Bana yönelik hizmete adarsanız, Ben de Kendimi Bizzat size adayacağım. Sizinle ilgili olayları, bir aracı yoluyla değil, Bizzat yöneteceğim” (Sforno).

insanların kendisinden tiksınmesine yol açarsa, örneğin, normalde gizli kalması gereken bazı davranışları “nasılsa bunlar doğal; herkes bunu biliyor” iddiasıyla, herkesin gözü önünde yapmayı adet edinirse ve bu davranışlarını düzeltmek için hiçbir çaba sarf etmezse de Tanrı’nın İsmi’ni küçük düşürmüş olur. Zira kişi, Tora’nın belirli bir emrini çiğnemek anlamına gelmese bile, insanların hoşnutsuzlukla karşıladığı ve ondan bezip “artık onu Tanrı affetsin” demelerine yol açtığı türdeki davranışlardan uzak durmakla yükümlüdür. [c] Toplum içinde belirli bir yere sahip, Tanrı’ya bağlılığıyla tanınan, herkesin örnek aldığı bir kişiden daha yüksek standartlar beklenir. Böyle bir kişi, normal biri yapsa önemsenmeyecek, ama kendisinden hiçbir şekilde beklenmeyen herhangi bir hareketi toplum önünde yaptığı takdirde, bu günaha sorumlu olur. [d] Önceki maddeye benzer şekilde, özellikle dindarlığı ve Tanrı’ya bağlılığı ile tanınmış bir kişi, insanlara karşı saygısız, çirkin, hor gören, ilişkilerinde dürüst olmayan bir tarzda davrandığı takdirde, bu günaha sorumlu olur (Rambam, *İgeret Aşemad/Maamar Kiduş Aşem*).

Bir kişi bu konuda günah işlemişse, bu günahının telafi için, yaptığına paralel bir şekilde, Tanrı’nın İsmi’ni kutsal kılmaya gayret etmelidir. Örneğin başkalarına iftira eden bir kişi, [konuşma kabiliyetini bu kez kutsiyete vakfederek] Tora öğrenmelidir; yasak görüntülere bakmak için gözlerini kullanmışsa pişmanlıkla gözyaşı dökmelidir; “paket paket” günah işlemiş bir kişi, bunu telafi için “paket paket” mitsva yapmalıdır. Geçmişte günaha koşmuş olan ayaklar, bu kez mitsva için koşmalıdır. Günah işleyen eller, *tefilin* bağlamalı ve fakirlere *Tsedaka* vermelidir (Rabenu Behaye). *Hihul Aşem* yasağı Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 186 (*Sefer Ahinuh*).

Bene-Yisrael’in arasında – On kişinin bulunduğu bir ortamda. “*Arasında*” anlamındaki sözcük **BeToh**’tur. Aynı sözcük Yaakov’un oğulları için de kullanılmıştır: “*Yisrael’in oğulları, Kenaan’daki kutluk sebebiyle erzak satın almak üzere [Mısır’a] ulaşanlar arasında (BeToh) geldiler*” (Bereşit 42:5). Bu sırada Yosef Mısır’da, Binyamin de Kenaan’da babasının yanında olduğuna göre, toplam kardeş sayısı ondur. **BeToh** sözcüğü iki pasuk arasında köprü oluşturmaktadır (ayrıca bkz. Bamidbar 14:27; *Talmud Yerusalmi – Berahot* 7:3. Ayrıca bkz. *Talmud – Berahot* 21b ve *Talmud – Sanedrin* 74b). Dolayısıyla bu pasukta “*Bene-Yisrael’in arasında kutsal kılınmalıym*” emri, özellikle dualarda

Tanrı’nın Kutsiyeti’nin vurgulanması için, ortamda en az on Yahudi erkeğin bulunmasını gerektirir. Buna bağlı olarak dualardaki *Kadiş*, *Keduşa* gibi bölümler ve Tora’nın okunuşu, ancak on yetişkin Yahudi erkekten oluşan bir topluluk içinde mümkündür (*Talmud – Megila* 23b).

Bene-Yisrael’in arasında kutsal kılınmalıym – “Beni Kutsal kılmalısınız; yani Kutsiyetim’i herkesin gözünde kabul ettirecek şekilde davranmalısınız. Zira en baştan beri temel amaç budur; Tora’yı verirken de sizden *Benim için bir Koenler krallığı ve kutsal bir ulus olmanızı* talep etmiştim (Şemot 19:6)” (*Daat Mikra*).

Tanrı “*Kutsal İsmim’i ihlal etmeyin*” dedikten sonra “*kutsal kılınmalıym*” demektedir. Başka bir deyişle Tanrı’nın İsmi’ni ihlal etmemekle yetinmek yeterli değildir; bazı durumlarda aktif olarak Tanrı’nın İsmi’ni kutsal kılmak da gerekir (Raşi). Diğer uluslar Yahudiler’in, Tora’nın mitsvalarını, derin ve ulaşılmaz anlamlarını bilmemelerine rağmen yerine getirdiklerini, bu uğurda dünyevi tutkularını belirli bir sınır çerçevesinde kontrol altında tuttuklarını ve bu konuda herhangi bir serzeniş ve şikayette bulunmadıklarını gördükleri zaman, bu emirleri veren Tanrı’nın İsmi tüm dünyada ünlenecek ve Kutsiyeti herkesçe bilinecektir (*Maor*).

Bu, Tanrı’nın ve Kutsal Tora’nın olumlu ününü güçlendirecek şekilde davranmayı gerektiren, **Kiduş Aşem** adlı emirdir. Bu emir Tanrı’nın İsmi’nin kutsiyetinin hareketlerle en belirgin şekilde ifade edilmesiyle yerine getirilir ve en üst düzeyli bir mitsvadır. Bunun en güçlü dışavurumu, *Alaha*’nın gerektirdiği durumlarda, yani en ağır üç günah olan putperestlik, cinsel ahlaksızlık ya da cinayet ile yaşam arasında seçim yapma durumunda kalındığında insanın kendi hayatını feda etmesidir.

Rambam **Kiduş Aşem** uğruna ölümü seçme mitsvasını şu şekilde kategorize eder: [1] Üç üst düzey yasak “*Avoda Zara – Yabancı Tapınma (Putperestlik)*”, “*Gilyu Arayot – Cinsel Ahlaksızlık*” (=Perek 18’de yasaklanan ilişkiler) ve “*Şefihut Damim – Kan Dökmek (Cinayet)*” söz konusu ise, durum ne olursa olsun, günahı işlemek yerine ölümü seçmek gerekir. Diğer tüm mitsvalar için ise şu kriterler göz önünde bulundurulur: [2] Eğer bir yasağı ihlal etme konusunda baskı yapan düşman, bunu sırf kendi zevki için yapıyorsa, yasak ihlal edilir ve ölüm seçilmez. [3] Ancak eğer baskıyı yapan düşman, özellikle “bu Yahudi, Tora’nın bir mitsvasını ihlal etsin”

33 1-2 **פ** **ג** הַמוֹצֵיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְהֵינֹת לָכֶם לְאֱלֹהִים אֲנִי יְהוָה: **פ**
רביעי **א** וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: **ב** דַּבֵּר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה
הֵם מוֹעֲדָי:

diğer günlerinden farklı günlerdir. Bu günler, bizleri günlük yaşantımızdan çıkararak toparlar ve manevi aktivitelerimizi onlara adamamızı sağlar. Bu bakış açısıyla, *Şabat* ve *Yom Kipur* da *Moadim* adlı özel günler gurubuna dahildir.

“*Moadim*, günlük aktivitelerimize müdahale eder ve bizlere, hayatımızın tümüyle üstüne kurulu olduğu fikirleri yeniden canlandırarak gelecek için ruh, güç ve kutsiyet verir; ya da, geçmişteki, hem vücudumuz hem de ruhumuz için ölümcül nitelikteki aktivitelerimizin kötü sonuçlarını kökünden söküp atarak kaybetmiş olduğumuz sağlığımızı ve kutsanma umudumuzu geri getirir.”

Bu bölüm boyunca *Sanedrin* ve *Bet-Din* terimleri dönüşümlü olarak aynı anlamda kullanılmıştır. Zira takvim konusundaki karar verebilecek bir *Bet-Din*, ancak Büyük *Sanedrin*'e mensup otoritelerin oluşturduğu bir alt kuruldur.

1. **Tanrı, Moşe'ye konuşarak...** – Bu konuşma sırasında Tanrı, *Şabat* ve *Pesah*'a değinmektedir. Haklarındaki emirler Tora'nın alınışından önce verildiği için, bu ikisi, Tanrı'nın Moşe'ye yönelik aynı hitabının içinde yer almışlardır [*Omer*'in getirilmesi, *Omer* sayımı ve *Şavuot* da *Pesah*'a doğrudan bağlıdır]. Öte yandan Tanrı, diğer bayramların her biri için, Moşe'ye yeni bir hitapla seslenecektir (*Sforno*).

2. Bene-Yisrael'e konuş – Bayramlar tüm Bene-Yisrael içindir. Dolayısıyla *Sanedrin*'in, özellikle *Bet-Amikdaş* zamanında dikkat etmesi gereken noktalardan biri, bayramların, Erets-Yisrael dışında yaşayan Yahudiler'in bile katılabileceği şekilde belirlenmesidir. Bilindiği gibi, tüm Yahudi erkeklerin yılda üç kez – *Pesah*, *Şavuot* ve *Sukot*'ta [= *Şaloş Regalim* bayramları] Yeruşalayim'e gelip “Tanrı'nın Huzuru'nda”, yani *Bet-Amikdaş*'ta “görünmeleri” gerekir (Şemot 23:14; Şemot 34:3). Yahudiler'in,

Bet-Amikdaş'a gelebilmek için evlerini terk edip henüz buraya ulaşamamaları, *Sanedrin*'in mevcut yıla bir ay ekleyerek onu artık yıl haline getirme yetkisini kullanmasını haklı kılan kriterlerden biridir (ayrıca bkz. p. 39 ačk. Diğer bazı kriterler *Talmud* – *Sanedrin* 11a ve *Talmud Yeruşalmi* – *Şevii* 10:1'de listelenmektedir). Başka bir deyişle, *Sanedrin*, Diaspora Yahudileri'nin *Pesah* için yola çıkmalarına rağmen Yeruşalayim'e ulaşamaya cıkları sonucuna vardıkları takdirde, ulusun bayramda *Bet-Amikdaş*'ta azami temsilini sağlamak için, Nisan ayından önce ikinci bir Adar ayı eklemelidir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Sanedrin* 11a; *Talmud Yeruşalmi* – *Sanedrin* 1:2; Raşi; Malbim). Buna bağılı olarak bu pasuktaki bayramlara giriş cümlesi, *Sanedrin*'in, takvimi düzenlemek için yıla bir ay ekleme yetkisine gönderme yapmak-tadır (bkz. p. 4 ačk.).

Şu ana kadarki bölümlerde Aaron'a yönelik hitap da ön plandaydı. Burada ise böyle bir hitap yoktur; zira bayramlar söz konusu olduğunda Koenler'in, Bene-Yisrael'e göre daha fazla bir rolü yoktur. Yine de bayramlar özel *korbanlar*ın getirildiği günler olduğu ve bu *korbanlar* genelde Koenler tarafından yapıldığı için, bu konu da “**Torat Koanim** – Koenler Yasası” olarak adlandırılan Vayikra kitabına girmiştir. Bu *korbanlar* çölde değil sadece Erets-Yisrael'e gelindikten sonra yapılmaya başlanacağı için, onlarla ilgili kuralları Tora burada değil Bamidbar kitabında, Ülke'nin kimler arasında paylaştırılacağı konusu (Bamidbar 26:53) tamamlandıktan sonra vermeyi tercih etmiştir [*Yom Kipur* ise istisnadır ve o güne ait işlemler çölde de yapılmıştır (bkz. 16:34 açık.). *Pesah* arifesinde yapılan *Pesah-korbanı* da aynı şekilde çölde gerçekleştirilmiştir (Bamidbar 9:5). O yüzden her ikisine daha önce değinilmiştir]. Burada verilen *korbanlar* ise, sadece bayrama özel olarak değil, o bayramda yapılan belirli bir işleme – örneğin *Pesah*'ta Omer'e (p. 12), *Şavuot*'ta İki Ekmek'e

³³ Sizi, size Tanrı olmak üzere Mısır Ülkesi'nden Çıkaran – Ben, Aşem'im."

[76. Özel Günler; Şabat]

23

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ² "Bene-Yisrael'e konuş ve onlara [şunları] söyle: "Kutsal bayramlar olarak kutlayacağınız Tanrı'ya ait [bazı] özel vakitler [vardır.] Bu özel Vakitlerim şunlardır:

33. Mısır Ülkesi'nden Çıkaran – "Sizi Mısır'dan, İsmim'i kutsal kılmanız şartıyla çıkardım (*Torat Koanım*; Raşi). Sizi esaretten kurtararak, 'Bana Ait' kıldım ve bu nedenle sizden taleplerde bulunma hakkına sahibim. Size verdiğim tüm emirlerin temeli bu tarihi olaydır. Bu nedenle sizler de Benim İsmim'i kutsal kılmakla yükümlüsünüz (Ramban). Ve eğer Mitsvalarım'ı yerine getirmezseniz, size en baştan beri devamlılığınızı garanti etmem için koştuğum şartı iptal etmiş olursunuz. Zira sizi Mısır'dan size Tanrı olmak üzere çıkardım (*Daat Mikra*)".

Ben Aşem'im – "Ve sizi ödüllendireceğim konusunda güvenilirim" (Raşi). Aynı ifade p. 30'da, hafife alınma olasılığı olan "yapma" şeklindeki bir emri takip ettiğinden, oradaki anlamı, uyarıyı pekiştirme şeklindeydi. Burada ise Tanrı, Tora'nın uygulaması en zor "yap" şeklindeki emrini verdikten sonra "*Ben Aşem'im*" diyerek bir teşvikte bulunmakta, bu fedakarlığın cömertçe ödüllendirileceği sözünü vermektedir (*Beer Yitshak*).

Öte yandan, genel bir bakışla "*Ben Aşem'im*" ifadesi, On Emir'in ilkinin hatırlatır. Bu şekilde, tüm Tora'nın temelinde, Tanrı'nın Mevcudiyeti'nin ve tüm bu emirlerin O'nun tarafından verilmiş olduğunun bulunduğu dikkati çeker (İbn Ezra).

23.

Bayramlar.

Tora, Bene-Yisrael'in kutsallarından bahsettikten sonra şimdi de onların özel toplumsal *korbanlar* sunmalarını gerektiren kutsal vakitlere geçmektedir (İbn Ezra). *Korbanlar* ve onları gerçekleştirenler Tanrı'nın Kutsal Varlığı'nın (*Şehina*) Bene-Yisrael'in arasında barınması amacına hizmet ederler (krş. Şemot 29:42). *Şabat* ve *Yom*

Kipur işten tamamen el çekmeyi gerektiren günlerdir (krş. Şemot 20:9-10). Diğer bayramlar ise, sadece belirli bazı işlerden el çekmeyi gerektirir (bkz. p. 7 açık.). Bu günlerin neşesi – "*Yisrael, Yaraticısı ile neşelenir*" (Teilim 149:2) – ile birlikte, geri kalan kısmı, Hahamlarımız'ın "*Yom Tov*'un yarısı Tanrı içindir; yarısı sizin için" (*Talmud – Pesahim* 98b) sözleriyle ifade ettikleri gibi, kutsal uğraşlara adanmalıdır. Dolayısıyla Tora *korbanlar* ve onları gerçekleştirenlerden bahsettikten sonra, *Şehina*'nın halk içinde barınmasında etken olan bayramlara geçmektedir (Sforno).

Şabat da dahil olmak üzere, bayramlardan, sürekli olarak "**Moadim** – Belirli / Özel Vakitler" olarak bahsedilir. Bu çoğul sözcüğün tekil hali **Moed**'dir. Bu sözcük **Yaad** kökünden gelir ve bu kökün farklı anlamlarından her biri, bayramlar için uygundur: [1] "*Sabitlemek*": Zira bayramlar sabit bir tarihte kutlanırlar. "*Özel Vakit*" çevirisi bu doğrultudadır. Türkçe'de [günümüzde ikisi arasındaki ayrım belirsiz hale gelmiş olmasına karşın] "zaman" bir süreci, "vakit" ise zaman içindeki sabit bir noktayı belirtir. [2] "*Davet etmek; çağırmak*". Zira bu günlerde tüm Yahudiler kutlama vesilesiyle *Bet-Amikdas'a*, Tanrı'nın Huzuru'na davet edilmişlerdir. [3] "*Buluşmak*". Tıpkı "**Oel Moed** – *Buluşma Çadım*"nda olduğu gibi. Çünkü bu özel günler, Yahudiler'in bir anlamda Tanrı ile "buluştuğu" belirli vakitlerdir (*Daat Mikra*). Rabi Samson Raphael Hirsch'in ortaya koyduğu gibi (*Horev* 23), "Bu belirli vakitler, *Moadim*, bizleri, temellerindeki idealler üzerinde yoğunlaşmamız ve onları içimizde gerçeğe dönüştürmemize hizmet amacıyla bir araya toparlar. Tıpkı mekansal *Moed*'in, insanların belli bir amaç için bir araya geldikleri belirli bir yeri ifade etmesi gibi (örneğin *Oel Moed*), aynı şekilde zamansal *Moed* de, bizleri toplu olarak belirli bir aktivite için bir araya toplayan zamansal bir noktadır – ki bayramlarda bu, içsel bir aktivitedir. Bu özellikleriyle, *Moadim*, yılın

adanmışlıklarını ilan ederek karşılık verir. Bu süreç, Yaratıcı ve Halkı arasındaki karşılıklı sevgiyi ifade eder (Hirsch).

Günümüzde takvimi belirleyebilecek yetkide bir *Bet-Din* yoktur. Bunun yerine yaklaşık 4. yüzyılda yaşamış olan Tora bilgini II. İlel'in liderliğindeki *Bet-Din*'in düzenlemiş olduğu ve tüm tarihi kapsayan elimizdeki takvim kullanılır (bkz. Şemot 12:2 açk., *Yahudi Takvimi* k.b.). *Maşiah* geldikten sonra yeni bir *Bet-Din* kurulacak ve bu takvim yürürlükten kalkarak tekrar Tora'nın emri doğrultusunda *Roş Hodeş* günleri tanıkların ifadeleri sonucunda sabitlenecektir.

Özel Vakitlerim şunlardır – Ya da “*Bunlar Benim Özel Vakitlerimdir*”. Yani “bu bayramları kimse içinden gelip uydurmuş değildir. Tüm bayramlar Bizzat Tanrı'nın öngördüğü özel kutlama günleridir” (*Daat Mikra*).

Farklı bir bakışla, pasuk “bu vakitleri kutsal bayramlar olarak kutladığınızda bunlar Benim özel Vakitlerim'dir” şeklinde de anlaşılabilir. Tanrı, kutsiyetin gerektirdiği maneviyatla uygulanan bayramları arzular. Bu kutsal günlerde, Yahudiler, haftalık dünyevi işlerinden ayrılıp, kendilerini Tora'ya ve kutsal görevlere verirler – işte böyle günler “*Tanrı'nın Bayramları*”dır. Ama bu günler manevi çerçeveden soyutlanıp sadece fiziksel ve gastronomik zevklere ayrılan zamanlar haline geldiği takdirde “*Tanrı'nın Bayramı*” değildir – sadece O'nun hor gördüğü insani düzenlemelerden ibarettir (Sforno). Tanrı “*Roş Hodeşlerinizden ve bayramlarınızdan nefret ediyorum*” (Yeşayau 1:14) derken kastettiği budur. Yisrael Krallığı'nın ilk kralı, kötülüğüyle ünlü Yarovam ben Nevat, halkın Yeuda Krallığı sınırları içindeki Yerusalayim'e gitmemesi için güneyde Bet-El ve kuzeyde Dan'da altın buzağı heykelleri dikip halka bundan sonra *korban*larını buralarda yapmalarını emretmiş, Yeuda topraklarına giden yolları askerlerle tutmuş ve kafasından 15 MarHeşvan tarihinde bir *Sukot* bayramı uydurmuştu (Melahim I 12:33) (*Meam Loez*).

Bayramların amacı, manevi açıdan yükselmektir ve özel yemeklerle bayram giysileri, insanların bu amaca ulaşmalarına yardımcı olur. Güne onur ve ayrıcalık katarak, bütün dikkatimizi güne vermiş olur, bu şekilde özel günün bizlere verdiği

manevi fırsatları fark etme ve onları uygun şekilde kullanma olasılığını elde ederiz (*Aktav Veakabala*).

İbn Ezra'ya göre bu ifade özellikle *Şabat*'a gönderme yapmaktadır. Nitekim Tanrı, “*Benim özel Vakitlerim şunlardır*” dedikten sonra hemen *Şabat*'a geçmiştir. Bunun nedeni, *Şabat*'ın kutlandığı günün – Cumartesi – Tanrı tarafından evrenin yaratılması sırasında sabitlenmiş olmasıdır. Öte yandan Tora p. 4'teki benzer cümlede diğer bayramlar hakkında “*vakitlerinde ... kutlayacağınız*” demektedir. Başka bir deyişle, hangi gün olacağı ezelden beri belli olan *Şabat*'tan farklı olarak, bayramlar, “*vakitlerinde*” – yani *Bet-Din*'in belirlediği takvime göre haftanın hangi gününe düşerse, o zaman – kutlanacaktır (ayrıca Ramban; krş. Sforno).

(p. 18) – bağlı *korban*lardır – ki bu işlemlerin de Erets-Yisrael’e girildikten sonra yapılacağı bellidir (p. 10) (Ramban).

Kutsal bayramlar – İbranice *Mikrae Kodeş*. Bu ifadenin gerçek anlamı “*Kutsiyet İlanları*” şeklindedir (bkz. Şemot 12:16). Çoğul kullanımının nedeni, birden çok bayram olması ve her biri için ilan gerekmesidir (*Daat Mikra*). Benzer şekilde Raşbam’a göre çeviri “*kutsal zamanlar olarak belirleyeceğiniz / sabitleyeceğiniz*” şeklindedir. Bunun nedeni tüm bayramların takvime bağlı olmaları ve takvimin *Sanedrin* tarafından belirlenmesidir. Bu şekilde, yaklaşan bir bayram da kutsal gün olarak ilan edilecektir. Yine aynı ifadeden kaynaklanan bir kural da, *Yom Tov*’un gece yenen ilk yemeğinde bir kadeh şarapla *Kiduş* söyleyerek bu günün kutsiyetini ilan etmektir (*Mehilta*, Yitro). Genel olarak her bayram lezzetli yemeklerden oluşan içkili bir ziyafet, temiz, güzel giysiler ve özel dualarla [*Amida* duasına eklenen özel bir bölümle] kutlanır (*Torat Koanim*; p. 35, Raşi o.a.). Bu, “kutsal” sözcüğünün gerektirdiği “ayrı ve özel oluş”un vurgulanması için tüm bayramlarda yapılan şeylerdir.

Bazı otoritelere göre bu ifade “*kutsal toplantı*”, “*kutsiyet toplantısı*”, “*kutsal çağrı*” ya da “*kutsiyet çağrısı*” şeklinde de anlaşılabilir; zira bayramlar Yahudiler’in insanların dua etmek ve Tanrı’ya övgülerde bulunmak gibi kutsal amaçlarla bir araya gelmeye, güzel giysiler ve bayram yemekleriyle kutlamalar yapmaya davet edildikleri özel günlerdir (bkz. Nehemya 8:10; Ramban; Sforno). Bu bölüm boyunca çeviriyi karışık olmaktan kurtarma amacıyla basitçe “*kutsal bayramlar*” ifadesini tercih ettik.

Kutlayacağınız – Tam çeviriyle “*ki onları ilan edeceksiniz*”. *Bet-Din* ilan edene kadar *Roş Hodeş*’in ve dolayısıyla bayramların hangi gün olacağı belli olmadığı için ilan önemli bir gerekliliktir. Özellikle de iletişim araçlarının son derece kısıtlı olduğu eski dönemlerde ilanlar halkın tümü ya da büyük kısmı bir araya getirilerek yapılır, uzak yerlere de ulaklar gönderilirdi. Tüm uluslar için bu böyleydi. Yahudiler’de ayrıca her ilandan önce, halkın bir araya gelmesi için *Şofar* çalınırdı (krş. Şemuel I 13:3-4). Merkezi ilan, tüm halk üzerinde yetki sahibi olan *Sanedrin* kurulu tarafından yapılırdı. Dolayısıyla buradaki

hitap, özellikle bu konuyla görevlendirilmiş olan *Bet-Din*’e yöneliktir (*Daat Mikra*). Onlar ilan ettikleri takdirde bunlar Tanrı’nın Bayramları’dır; yoksa değildir (*Torat Koanim*).

“Onları” anlamındaki **Otam** sözcüğü, normale göre bir Vav harfi eksik yazılmıştır ve bu şekilde “**Atem** – Siz” şeklinde de okunabilir. Bu da pasuğun “bayramları siz ilan edeceksiniz” şeklinde anlaşılmasını sağlar. Şemot 12:2’deki açıklamalarımızda (bkz. *Sizin için* k.b.) değindiğimiz üzere, takvimi tayin etme yetkisi Tanrı tarafından *Sanedrin*’e verilmiştir [ve bu yetki gereği, *Sanedrin Roş Hodeş*’i ilan ederken hata yapmışsa, şahitler tarafından yanlış yönlendirilmişse hatta kasten bir gün oynama yapmışsa bile, yaptığı ilan geçerlidir (*Talmud – Roş Ašana* 25a; Rabenu Behaye; Sforno)]. *Torat Koanim*’e göre, buradaki kullanım da buna bir destektir. Buna göre bir ayın başlangıç tarihi, *Yeni Ay*’ı gören şahitlerin ifadeleri ve astronomik hesaplar doğrultusunda, *Sanedrin* tarafından belirlenir [Türkçe’de “Yeni Ay” terimi ayın tamamen yok olduğu safhayı tanımlar. Ancak *Alahasal* “Yeni Ay”, ay ışığının ilk kez ince bir hat halinde tekrar görüldüğü ilk durumdur].

Bayramlar ve onlarla ilgili kesin kuralların bu takvime bağlı oldukları düşünülürse, bir ayın ne zaman başlayacağı konusundaki kararın *Sanedrin*’e ait olması, Tanrı’nın insanlara ne büyük bir yetki verdiğini açıkça ortaya koymaktadır. *Sanedrin*, gerektiği takdirde bir ayın 29 yerine 30 gün çekmesine karar verebilir. Benzer şekilde, daima ilkbahara gelmesi gereken *Pesah* bayramı için, yıla gerektiği zamanda ek bir ay ekleyebilir (bkz. Devarim 16:1; Şemot 23:15). Tora bu iki özel yetkiyi vurgularcasına bu pasuktaki [tam çeviriyle] “*bayramları ilan edeceksiniz*” ifadesinin benzerini, p. 4’te de tekrarlamaktadır. Geleneksel bilgilere göre bir yıl içinde yedi aya 30. gün eklenir. Ayrıca 19 yıl içinde 7 yıl, fazladan bir ay eklenmek suretiyle artık yıl halini alır.

Bayramların, *Sanedrin*’in [ya da onun bir alt *Bet-Dini*’nin] karar verdiği takvime göre belirlenmesine dair gereklilik, Tanrı ile Yisrael arasındaki ilişkinin sembolüdür. Tanrı, Varlığı’nın işaretlerini doğada gösterir ve Yisrael buna, ayları tayin ederek ve bu yolla Tanrı hizmetine

ג שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְלָאכָה וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת
 שְׁבַתוֹן מִקְרָא־קֹדֶשׁ כָּל־מְלָאכָה לֹא תַעֲשֶׂן שַׁבָּת הוּא לַיהוָה בְּכָל
 מוֹשְׁבֹתֶיכֶם: פ דֹּאֲלֶה מוֹעֲדֵי יְהוָה מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֲשֶׁר־תִּקְרְאוּ
 אֹתָם בְּמוֹעֲדָם:

bağdaştırılmasının bir amacı buna işaret etmektir (*Nahalat Yaakov*).

Kutsal bir bayramdır – Yani özel bir kutlama günüdür; ama yasaklar açısından diğer bayramlara göre daha üst düzeydedir (bkz. s.a.).

İbranice **Mikra Kodeş**. Diğer bayramlardan farklı olarak *Şabat* için bu ifade “*kutsiyet ilanı*” anlamında olamaz; zira *Şabat*’ın hangi gün olduğu, *Bet-Din*’in ilanına bağlı değildir. Dolayısıyla buradaki anlam, “kutlama amaçlı toplanma günü” şeklinde olmalıdır. Nitekim *Şabat*, halkın birlikte dua etmek ve Tora öğrenmek için toplandıkları özel bir gündür (*Daat Mikra*). Alternatif olarak “*kutsiyet ilanı*” anlamı da geçerli olabilir. Bu da *Şabat* gecesini yemek öncesinde bir kadeh şarap eşliğinde okunan “*Kiduş – Kutsama*”ya gönderme yapar. *Kiduş*, hem *Şabat*’ın kutsiyetini, hem de bu kutsiyetin kaynağının Tanrı olduğunu dile getiren bir duadır (*Talmud – Roş Ašana* 32a).

Hiçbir melaha yapamazsınız – “Yaratıcı özelliği olan 39 iş kategorisinin (bkz. Şemot 20:10 ačk.) hiçbirini yapamazsınız” (krş. p. 7 ačk., *Hiçbir bayağı melaha yapmayın* k.b.).

Yaşadığınız her yerde – “Hem Erets-Yisrael’de hem Diaspora’da, ister evde olun, ister yolculukta – daima *Şabat* kurallarına uymakla yükümlüsünüz” (İbn Ezra). Bu ifade, söz konusu yasağın Erets-Yisrael dışı için de geçerli olduğunu öğretmektedir. Yasak, “*Hovat Aguf – Bedensel Yükümlülük*” sınıfındadır ve bu sınıftaki tüm emirler gibi, dünyanın her yerinde geçerlidir; zira kişiye – “bedene” – bağlıdır. “*Hovat Karka – Topraksal Yükümlülük*” sınıfındaki [örneğin tarımsal] kurallar ise, sadece Erets-Yisrael için geçerlidir. Fakat *Şabat*’ın insanın bedenine bağlı bir yasak olduğu zaten bilindiğine göre, bu yasağın “yaşadığınız her yerde” geçerli olduğunu söylemeye ne gerek vardır? *Talmud* bunu şöyle açıklar: Burada *Şabat*, bayramlarla aynı bağlam içinde verildiği için, okuyucu hataya düşüp, tıpkı bayramlar gibi, *Şabat* için de *Bet-Din*’in ilanının

gerekli olduğunu düşünebilirdi. Tora bunu bertaraf etmek için “yaşadığınız her yerde” demektedir; zira *Bet-Din*’in *Roş Hodeş*’i ilan etme yetkisi, sadece, içinde *Bet-Amikdaş*’ın yer aldığı Yeuda krallığına ait topraklar dahilinde geçerliydi (*Talmud – Kiduşin* 37b; Raşi o.a.). Benzer tipteki bir açıklama için bkz. 7:26 ačk.

Tanrı Adına Şabat’tır – Ya da “*Tanrı’nın Şabatı’dır*” (bkz. p. 32 ačk.).

4. Kutlayacağınız – Tam çeviriyle “*ilan edeceğiniz*”. Burada, bayram tarihlerinin *Bet-Din* tarafından belirlenmesine bir kez daha değinilmektedir. Yukarıda (p. 2) *Bet-Din*’in yıla ek bir ay ekleme yetkisine gönderme yapılmışken burada ise bir aya gerektiği takdirde bir gün ekleme yetkisi ima edilmektedir. *Bet-Din*’in bir ayın 29 yerine 30 çekmesi konusunda vereceği bir karar, yaklaşan tüm bayramların kutlanacağı güne etki edecektir. Bu oldukça büyük bir yetkidir; zira takdir edilir ki, belirli bir *korbanın* hangi gün getirileceği, hangi gün *melaha* yapmaktan uzak durmak gerektiği, kısacası bayramları ilgilendiren her türlü mitsva ve konu, hatta Tanrı’nın [*Roş Ašana*’da] insanları hangi gün yargılayacağı bile, insanlardan oluşan *Bet-Din*’in, bir ayın kaç gün çekeceği konusunda vereceği karara bağlıdır. İşte Tora “*ilan edeceğimiz – sizin ilan edeceğiniz*” sözleriyle bu yetkiye gönderme yapmaktadır (*Torat Koanim*; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*).

Roş Hodeş’in ne zaman olduğunun belirlenmesi son derece büyük öneme sahiptir; zira tüm bayramların tarihleri buna bağlıdır. Bu nedenle bir şahit, Yeni Ay’ı *Şabat* günü görmüşse bile *Bet-Din*’e gidip tanıklık yapmakla yükümlüdür. Bu kişi yürüyemiyorsa, *Şabat* olmasına karşın bir binek hayvanına bile binebilirdi. Çünkü Tora bayramlar için “[*uygun*] *vakitlerinde* ... *kutlayacağımız*” demektedir ve bu ifade, gerektiği takdirde bu amaçla *Şabat* kurallarının bir kenara itilebileceğini belirtir; zira aksi takdirde bayramlar “*vakitlerinde*” kutlanamayacaktır (*Talmud – Roş Ašana* 22a).

³ “[Öncelikle;] Altı gün boyunca iş yapılabilir; ancak yedinci gün işten tamamen el çekmeyi gerektiren bir *Şabat*’tır, kutsal bir bayramdır; hiçbir *melaha* yapamazsınız. O [gün], yaşadığınız her yerde Tanrı Adına *Şabat*’tır.

[77. Pesah]

⁴ “[Uygun] Vakitlerinde kutsal bayramlar olarak kutlayacağınız, Tanrı’ya ait özel vakitler şunlardır:

3. [Öncelikle] – Ramban’a göre, *Şabat* da Tanrı’nın Özel Vakitleri’nden biri olmasına rağmen, *Şabat*’la ilgili bu tek pasuk, önceki pasukta yapılan girişin belirttiği bayramlarla ilgili değildir (krş. p. 37-38). Bu doğrultuda, Tora öncelikle bayramları listeleyeceğini bildiren bir giriş yapmış, fakat ona başlamadan önce özel günler arasında son derece farklı ve ayrıcalıklı bir yere sahip olan *Şabat*’tan bahsetmeden edememiş, sonra da konuya tekrar döndüğünü belirtircesine p. 4’te, bayramları listeleyeceğini tekrar söylemiştir. Benzer bir kullanım Şemot 35:2’de de görülmektedir (bkz. Şemot 35:2 ve 35:4 açık.). Bu parantezin bariz bir amacı, her ne kadar *Yom Tov*’daki kurallar, genellikle *Şabat* kurallarına göre daha hafif olsa da, bir *Yom Tov*, *Şabat* gününe rastladığı takdirde, *Şabat* kurallarının geçerliliğini koruyacağını vurgulamaktır. Başka bir görüşe göre *Şabat*’ın burada listelenmesinin nedeni, onun da bayramlardan biri – ve listenin en başında verildiğine göre, en önemlisi – olmasıdır. Nitekim “[*kutsal bir kutlamadır*]” şeklinde de çevrilebilecek “[*kutsal bir bayramdır*]” ifadesi *Şabat* için de kullanılmaktadır (bkz. Kutsal bir bayramdır k.b.).

Tora, bayramlar bölümüne *Şabat* ile giriş yapar, çünkü Yahudi inancı için, hem *Şabat*’ın hem de bayramların eşit şekilde önemli olduğu dersini öğretmek ister. *Şabat*, Tanrı’nın gökleri ve yeryüzünü yarattığına, Mısır’dan Çıkış mucizesini hatırlatan bayramlar ise, Tanrı’nın doğayı aktif olarak kontrol ettiğine ve onu kendi isteği doğrultusunda değiştirebileceğine tanıklık eder. Her iki kavram da Yahudi inancında çok temel yere sahiptir. Tanrı’nın evreni yarattığını, ancak sonra “geri bir adım atıp”, evreni hiçbir dış kontrolü olmayan doğa yasalarına ya da meleklerin veya takımyıldızların kontrolüne bıraktığını düşünmek yanlış ve saçmadır. Benzer şekilde, dünyanın bir şekilde doğal yollarla meydana geldiğini, Tanrı’nın onu bundan sonra yönetmeye başladığını düşünmek de yanlıştır (Rabi Moşe Feinstein).

Altı gün boyunca iş yapılabilir – Burada geçen

Şešet Yamim ifadesi, altı günden oluşan kesintisiz bir süreci ifade eder. Dolayısıyla burada, iş yapmanın olanaklı olduğu azami kesintisiz sürenin altı ardışık günle sınırlı olduğu söylenmektedir. Bu yedi güne sarkamaz; çünkü “*yedinci gün, işten tamamen el çekirmeyi gerektiren bir Şabat’tır*”. Altı gün iş yapmak, bir yükümlülük değil, tavsiyedir. “*Yapılabilir*” şeklindeki çevirinin nedeni budur (*Daat Mikra*).

Yedinci gün – Cumartesi günü.

İşten tamamen el çekirmeyi gerektiren bir Şabat’tır – İbranice *Şabat Şabaton* (bkz. 16:31 açık.). Bayramlardan farklı olarak, *Şabat* günü, 39 *melahanın* hiçbirini yapma serbestisi yoktur (bkz. p. 7 açık.).

Bayramlarla *Şabat* arasında bir başka temel farklılık söz konusudur. Öncelikle bayramlar, iş bırakma günleri olarak, *Şabat*’a göre daha alt düzeydedir; çünkü *Şabat* bu kutsal günler arasında en kutsalı ve en esas olanıdır. Ayrıca, aşağıda p. 38’de, *Şabat* [en azından pasuğun düz anlamıyla] açık bir şekilde diğer bayramlardan ayrı tutulmuştur. Öyleyse *Şabat*’ın, farklı bir konumda olmasına karşın yine de bayramların arasında verilmesinin amacı, bayramlarla bir bağlantı kurmak olmalıdır. Böyle bir bağlantıya ihtiyaç vardır; çünkü *Şabat* Tanrı’nın, bayramlar ise *Bet-Din*’in ilanına bağlı olduğu için (ö.p. açık.), halk bayramların düşük değerde olduğu gibi bir kaniya kapılabilirdi. Bu nedenle Tora *Şabat*’ı buraya yerleştirerek bir mesaj vermektedir: Bayramların kutsiyetini bozan biri, *Şabat*’ın kutsiyetini bozmuş ve bayramlara uygun şekilde bakan biri ise *Şabat*’a bakmış gibi değerlendirilir (*Torat Koanim*; Raşi; *Gur Arye*; *Meam Loetz*).

Şabat ve bayramların ihlali için öngörülen ceza da farklıdır. *Şabat* günü iş yapmanın cezası idam olmasına karşın, bayramlarda iş yapmaya karşılık öngörülen ceza kırbaçtır. Fakat her ikisi de insanlardan oluşan mahkeme için geçerlidir. Tanrı katında ise, her iki ihlal de eşit ciddiyetle değerlendirilir. *Şabat*’ın burada bayramlarla

ה בַּחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן בְּאַרְבַּעָה עָשָׂר לַחֹדֶשׁ בֵּין 5
הָעֲרֵבִים פֶּסַח לַיהוָה: וּבַחֲמֵשָׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַזֶּה חַג הַמִּצּוֹת 6
לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ: ז בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרֵא-קֹדֶשׁ 7
יְהִי לָכֶם כָּל-מִלְאכָתָּ עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ:

özel bir terimdir. *Şabat* ve *Yom Kipur*'da yapılması yasak olan işler ise sadece **Melaha** olarak adlandırılır ve bu, 39 *melahanın* (Şemot 20:10 açık.) tümünü o günlerde yasaklar. Bayramlarla *Şabat* [ve *Yom Kipur*] arasındaki fark, "**Ohel Nefes** – *Can Yemeği*" olarak adlandırılan, yiyecek hazırlamaya yönelik işlerin bayramlarda yapılabilmesidir. Bayramda yapılabilen *melahalar* örnek olarak [bayram öncesinde yakılmış bir ateşten yararlanılarak] ateş yakmak ve yemek pişirmek verilebilir. Tora bu konuyu Şemot 12:16'da *Pesah* kuralları dahilinde açıklamıştı (bkz. Şemot 12:16 açık.).

❧ *Yom Tov* ve *Melahalar*.

Yukarıda belirtildiği gibi, 39 *melahadan* yiyecek hazırlamaya yönelik olanlar, *Yom Tov*'da yasak değildir. Yine de her ne kadar yemekle ilgili sayılabilecekse de, 39 *melahaya* asıl ya da türev olarak dahil olan, hasat, öğütme, meyve toplama, sıkma ya da presleme, tuzak kurarak avlanma gibi *melahalar* *Yom Tov*'da da yasaktır. Benzer şekilde, [her ne kadar 39 *melahadan* biri olmasa da,] *Şabat* için geçerli olan şehri belirli bir mesafenin dışında terk etme yasağı (*Tehum*; bkz. Şemot 16:29) *Yom Tov*'da da aynı şekilde geçerlidir. Ayrıca *Yom Tov*'da kibrit, çıkmak vb. şeyler kullanılarak yeni bir ateş yakılamaz. Sadece, *Yom Tov* öncesinden yakılmış bir ateşten yararlanılarak başka ateşler yakılabilir [ama ateş, hayati tehlike olmadığı sürece doğrudan söndürülemez, gaz anahtarı kısılp ateş azaltılamaz. Dolaylı olarak söndürmek ise mümkündür; örneğin ateşin rüzgardan sönmesi için pencere açılabilir ya da su dolu bir cezve, içindeki su kaynayıp taşarak ateşi söndürecek şekilde ateşe koyulabilir]. Dahası *Yom Tov*'da yemek yapma izni, sadece önceki gün yapıldığı takdirde lezzetinde eksilme olacak türdeki yemekler için geçerlidir. Ama böyle bir eksilme olmayacaksa, yemekler önceden hazırlanmalıdır.

Yom Tov'da yemek yapma serbestisi sadece o gün yenmesine niyetlenilen yemekler için geçerlidir. Fakat *Yom Tov*'da, ertesi güne hazırlık olması

amacıyla yemek pişirmek yasaktır – ertesi gün *Yom Tov* veya *Şabat* olsa bile. Fakat eğer *Yom Tov* *Şabat*'tan hemen önce geliyorsa, *Yom Tov* öncesinden *Eruv Tavşilin* adı verilen bir prosedür yapıldığı takdirde *Yom Tov*'da *Şabat* için yemek pişirilebilir [*Eruv Tavşilin*'in ne zaman ve nasıl yapıldığına dair detaylar için konunun uzmanı bir Haham'dan bilgi alınabilir; ayrıca bkz. Rabi Nisim Behar, *El Gid Para El Pratikante*].

Diaspora'da *Yom Tov* iki gün kutlanır ve ikisi arasında *melaha* yasağı açısından neredeyse hiçbir fark yoktur. Tek fark, bir cenaze durumunda mevcuttur. İlk gün ölen bir Yahudi, Yahudiler tarafından gömülemez; bu işlemleri yapacak Yahudi olmayan kişiler bulunmalıdır. Fakat *Yom Tov*'un ikinci günü ise, Yahudiler de [sadece cenaze için çalışması gerekenler] normal bir günmüş gibi davranıp cenazeyi kaldırabilirler. Ancak bazı cemaatler bu konuda da ayırım yapmama konusunda özel bir karar uygulayabilir. İki *Yom Tov* günü arasındaki bir başka fark da, ölüm tehlikesi olmayan bir hastanın [doğrudan *melaha* olmayıp, hahamlarımızın koydukları yasaklar sınıfındaki] ihtiyaçlarının ilk günde sadece Yahudi olmayan biri tarafından karşılanabilmesidir. Ama ikinci gün bu, Yahudiler tarafından da yapılabilir.

Erets-Yisrael'de *Yom Tov* sadece bir gündür. Buna rağmen, Erets-Yisrael'de yaşayan biri kısa bir süre için Diaspora'ya gittiyse, geri dönme niyetinde olsa bile, bulunduğu yerin adetine göre davranmalıdır; yani ikinci *Yom Tov*'da o da *melaha* yapamaz – kimsenin görmeyeceği bir yerde olsa bile. Fakat Yahudiler'in olmadığı bir yerdeyse, bu yasak geçerli değildir. Yine de Erets-Yisrael'e dönme niyeti yoksa, Yahudiler'in olmadığı yerlerde de bayramları ikişer gün kutlar. Öte yandan tüm bunlar sadece yasaklarla ilgilidir. Fakat mitsvalar söz konusu olduğunda Erets-Yisrael'de ikamet eden ve geri dönme niyetiyle bir süreliğine Diaspora'ya çıkan bir kişi, bayramın ikinci günü kendisini ilgilendiren mitsvaları yine de yapmakla yükümlüdür. Söz gelimi, normal şartlarda *Yom Tov*'da *tefilin* takılmaz ve dualarda farklılık vardır.

⁵ “İlk ayda, ayın on dördünde, öğleden sonra Tanrı Adına *Pesah-korbanı* [yapılmalıdır].

⁶ “Ve bu ayın on beşinci gününde Tanrı Adına ‘*Matsa Bayramı*’ [başlayacaktır. Bu günden itibaren] Yedi gün boyunca *matsa* yiyeceksiniz. ⁷ İlk gün sizin için kutsal bir bayramdır; hiçbir bayağı *melaha* yapmayınız.

Tanrı’ya ait özel vakitler – Dolayısıyla bu bayramlar, bu dünya var oldukça iptal olmayacaktır (Rabenu Behaye).

5-8. *Pesah*.

5. İlk ayda – Yani Nisan ayı. Yeni yıl, Roş Ašana’nın (Yıl Başı) düştüğü ay olan Tışri ile başlamasına karşın, aylara göre yılın başı, Mısır’dan Çıkışın gerçekleştiği ay olan Nisan ayıdır (bkz. Şemot 12:2).

Öğleden sonra – Yani gündüz vaktinin tam ortası geçildikten sonra (Raşi). Bkz. Şemot 12:6 açık.

***Pesah-korbanı* [yapılmalıdır]** – Bayram geceleyle başlar, ama *Pesah-korbanı* arife günü, yani 14 Nisan tarihinde öğleden sonra gerçekleştirilir (bkz. Şemot 12:6 açık.). Tora’da, *Pesah* sözcüğü, özellikle *Pesah-korbanı*’nı belirtmek için kullanılır. Bayramın kendisini belirtmek için ise, sıradaki cümlede olduğu gibi, “*Hag Amatsot – Matsa Bayramı*” ifadesi tercih edilir.

6. Bu ayın on beşinci gününde – *Pesah* bayramı 15 Nisan tarihinden itibaren kutlanır. Her zaman olduğu gibi, bayram, önceki akşamdan itibaren başlar.

Bayramı – “*Hag – Bayram*” sözcüğü, “*Hagag – Dönmek; Turlamak*” kökünden türemiştir. Bu kök, insanların neşeyle turlar atarak dans etmesini ifade eder. Dolayısıyla *Hag* sözcüğü, mutlu bir günü belirtir. *Hag* sözcüğü aynı zamanda bayram onuruna gerçekleştirilen *korban*larla (bkz. p. 38 açık.) ilişkilidir (bkz. Şemot 23:18; krş. Şemot 5:1 açık.).

Yedi gün boyunca *matsa* yiyeceksiniz – Bu bir yükümlülük değil, tavsiyedir; zira bu yedi [Diaspora’da sekiz] gün boyunca *hamets* nitelikli hiçbir şey yenemez (Şemot 12:20). *Matsa* yeme yükümlülüğü ise sadece ilk geceyle sınırlıdır. Diğer günlerde, *Kaşer Lepesah* olmak kaydıyla her şey yenilebilir ve *matsa* yemek şart değildir (*Talmud – Pesahim* 120a; bkz. Şemot 12:15 açık.). Dolayısıyla eğer buradaki “yiyeceksiniz” sözcüğü bir emirse, “*matsa*” sözcüğü, daha geniş bir anlamla, “*hamets* olmayan her şeyi” kapsar (*Daat Mikra*).

7. İlk gün – Diaspora’da ilk iki gün.

Kutsal bir bayramdır – *Pesah*’ta bayram yapmak 613 emirden biridir. *Mitsvat Ase* No. 111. Mitsvanın temelinde, bu tarihte gerçekleşen büyük mucizeyi hatırlamak, bu şekilde Tanrı’yı övmek ve yüceltmek gerektiğini özümseyerek, O’na daha da yaklaşma amacı vardır. Günlük işleriyle uğraşan bir kişi bu düşüncelere vakit ayırmayacağı için kutlamanın yapılacağı özel bir bayram günü gereklidir. Bu günde Bene-Yisrael, yaşanan mucizeleri anarlar, olaylardan dersler çıkarırlar ve önceki nesillerden kopmayan bir zincirle alınıp oldukları geleneklerini kendi çocuklarına da aktarırlar. Bunun yanında halk bayramlarda sinagoglarda bir araya gelir, Tora sözleri dinler ve halkın liderlerinden dersler alır. Hahamlarımız’ın öğrettikleri gibi, Moşe Rabenu Bene-Yisrael’e *Pesah*’ta *Pesah* kurallarını, *Şavuot*’ta *Şavuot* kurallarını, *Sukot*’ta da *Sukot* kurallarını öğrenme talimatı vermiştir. Ayrıca *Şabat* ve bayramların Yahudiler’e verilmesinin temel amacı, diğer günlerde işleriyle meşgul oldukları için çok sınırlı bir şekilde ilgilenebildikleri Tora’yı, rahatça ve başka hiçbir düşünce olmadan inceleyip öğrenebilmelerine olanak sağlamaktır (*Sefer Ahinuh*). Tora metninin basit anlamına göre *Pesah* Mısır Çıkışı’nın kutlandığı bayram olmanın yanı sıra, ilk günün çıkışında yılın ilk arpa hasadı yapıldığı için, tarımsal çabanın meyvelerinin alınmaya başlandığı mutlu bir zamandır da.

Hiçbir bayağı *melaha* yapmayınız – Günün kutsiyetinin ifade bulması için, belirli bazı işlerden kaçınmak gerekir. Bu, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 187 (*Sefer Ahinuh*).

“*Bayağı melaha*” şeklinde çevirdiğimiz İbranice ifade *Melehet Avoda*’dır. Bu ifadenin gerçek anlamını hiçbir çeviri tam olarak karşılayamaz (“iş çalışması”? “iş melahası”?). Raşi’ye göre (p. 8, o.a.), bu ifade, birinin zorunluluk olarak gördüğü bir işi, yani “yapılmaması durumunda ciddi bir kayba yol açacak zaruri bir işi” ifade eder. Ramban’a göre, sözcük, özellikle, bir fabrika ya da tarlada yapılanlar gibi ağır işleri tanımlar.

Her durumda, *Melehet Avoda* ifadesi, bayram günlerinde yapılması yasak olan işleri tanımlayan

ח וְהִקְרַבְתֶּם אֶשֶׁה

לִיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִקְרָא-קֹדֶשׁ כָּל-מְלָאכָת עֲבֹדָה
 לֹא תַעֲשׂוּ: פ מַּוְיָדָבֵךְ יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: יִדְבָּר אֶל-בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי-תִבְּאוּ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם
 וְקִצְרְתֶּם אֶת-קִצְרֶיהָ וְהִבַּאתֶם אֶת-עֹמֶר רֹאשִׁית קִצִּירְכֶם
 אֶל-הַכֹּהֵן:

9-10

açıklamalarda da belirtildiği üzere, 39 *melahadan*, bayramlarda – yani *Yom Tov* günlerinde – yapılması yasak olanları belirtir. Fakat sözcük anlamı “iş *melahası*; çalışma işi” şeklindedir. Raşi bunun, insanların temel ihtiyaçları için yapılan işleri tanımladığını söyler. Dolayısıyla Tora, *Yom Tov*’da “hiçbir bayağı *mela*ha yapmayın” demekle, bu günlerde, “gereksinimleri karşılamak için gerekli” işlerin bile yapılmasının yasak olduğunu belirtmektedir.

Öte yandan bunun yedinci gün için kullanılması, önceki günlerde, yani *Pesah*’ın *Hol Amoed* günlerinde bu *melahaların* – yani **Melehet Avoda** sınıfında olup, “gereksinimleri karşılamak için gerekli” olan *melahaların* – yapılabilirdiği anlamına gelir. Ama gerçekte *Hol Amoed* de normal gün- lere göre özel bir kutsiyete sahiptir ve bazı *melahalar*dan uzak durmayı gerektirir. Normal şartlar- da *Hol Amoed*’de de *mela*ha yapmak yasaktır. Bu konudaki istisnalar, [1] bayram zevki için gerekli olanlar [ki buna *Yom Tov*’da yasak olanlar da dahildir; yani, örneğin yepyeni bir ateş yakıla- bilir] ve [2] maddi kaybı önlemek için gerekli olanlardır [ama fazladan kar etme amaçlı çalışma yasaktır]. Önce de belirtildiği gibi bu sadece *Hol Amoed* için geçerlidir. *Yom Tov*’da ise, çok büyük maddi kayıplar söz konusu olsa bile “bayağı *mela- ha*” sınıfındaki işler yapılamaz.

9-14. Omer. Kanuna göre *Pesah*’ın ikinci gününde *Minha-korbanı* olarak bir miktar arpa unu getirilmeden önce, yılın yeni mahsulünden tek tahıl tanesini bile yemek yasaktır. Getirilen bu *korban* tarlanın bereketinin, her ne kadar onu topraktan elde edebilmek için çok ağır bir çalış- ma gerektirse de, tamamen Tanrı’nın bir armağanı olduğunu ve bizim bu nedenle duy- duğumuz şükranı simgeler.

Pesah, tarladaki tahıl mahsulünün toplanmaya başladığı bir zamandır. Tanrı *Omer*’in özellikle *Pesah*’ta getirilmesini emretmiştir: “*Pesah*’ta Huzurum’a *Omer* getirin ki tarlalarınızdaki

mahsulünüze bereket yollayayım” (*Talmud* – *Roş Ašana* 16a).

10. Size vermekte olduğum Ülke’ye geldiğiniz ... zaman – Tora bu ifadeyi özellikle burada ver- miştir; zira Bene-Yisrael çöldeyken *Şabat* ve *Yom Tovlar*’ın gerektirdiği tüm yasakları uygulaması, ayrıca Sinay dağı çevresindeyken de *Pesah-kor- banını* gerçekleştirmişti; dolayısıyla *Şabat*, *Pesah* ve diğer kutsal nitelikteki günlerde *mela*ha yapma yasağı konusunda bu ifadeye gerek olmamıştır (İbn Ezra). *Omer* mitsvası ise, sadece Erets- Yisrael’e girildikten sonra uygulanmaya başlanacaktır (*Talmud* – *Menahot* 83b). Ne de olsa, çölde hasat diye bir şey söz konusu değildir. Tora bu yüzden söz konusu vurguyu burada yap- maktadır.

Tanrı burada “*Size vermekte olduğum*” detayını önemle eklemektedir: “Bu güzel Ülke’ye kendi hakkınız olduğu için değil, Benim İyiliğim ve Atalarınız’a verdiğim söz sebebiyle gireceksiniz”.

Hasadını – Yani “Ülke’nin hasadını”. *Omer* sadece Erets-Yisrael’e ait arpa mahsulünden getirilebilir.

Hasadınızın ilk omerini – Tam çeviriyle “*hasadınızın ilkinin omerini*”. Yani “hangi tahıl cinsi olursa olsun, ilk hasat bu olmalıdır”. Yine de burada tam olarak arpa hasadından bahsedilmek- tedir; zira arpa, yıl içinde en erken olgunlaşan tahıl cinsidir (krş. Şemot 9:31-32). Tüm Yahudiler için, yapılan ilk ürün kesimi, *Omer* amaçlı olmalıdır; ondan önce başka bir tahıl hasadı yapılamaz. Başka bir deyişle, Erets- Yisrael’de hiçbir Yahudi, *Omer* biçimi yapılmadan kişisel kesime geçemez (*Torat Koanim*; Raşi; *Beer Yitshak*; Ramban). Ayrıca *Omer*, yeni yıla ait üründen getirilmelidir (*Talmud* – *Menahot* 84a). Dahası “ilk” anlamındaki **Reşit** sözcüğü, “en iyi” anlamına da gelir ve bu, *Omer*’in, en makbul üründen getirilmesi gerektiğini gösterir. Tora bu hasadı “*hasadımız*” şeklinde tanımlamaktadır. Bu

⁸ “Yedi gün boyunca Tanrı Adına yakılan-korbanlar getireceksiniz. Yedinci gün kutsal bir bayramdır; hiçbir bayağı melaha yapmayın.”

[78. Omer]

⁹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ¹⁰ “Bene-Yisrael'e konuş ve onlara [şunları] söyle: “Size vermekte olduğum Ülke'ye geleceğiniz ve hasadını toplayacağınız zaman, hasadınızın ilk omerini Koen'e getirmelisiniz.

Dolayısıyla Diaspora'dayken her ne kadar bulunduğu çevre gereği melaha yapması yasaksa da, Erets-Yisrael'de ikamet eden bir kişi, mitsvalar konusunda Erets-Yisrael'deymiş gibi davranır; yani normal güne ait duayı okur ve tefilin takar [ama bunları diğerlerinin görmeyeceği şekilde yapmalıdır].

Aksi durumda, yani normalde Diaspora'da yaşayan, ama geri dönme niyetiyle Erets-Yisrael'e gelmiş bir kişi, Yom Tov'u burada, tıpkı kendi evinde olduğu gibi, iki gün kutlar – hem yasaklar hem de mitsvalar açısından.

Bayramların nispeten hafif kuralları, sadece normal günlere rastladıkları takdirde geçerlidir. Fakat eğer bir bayram Şabat'a rastlarsa, Şabat'ın kuralları geçerlidir.

8. Yedi gün boyunca – Yedi ardışık gün söz konusu olduğunda, bunlardan birinin Şabat olmaması mümkün değildir. Her gün korban getirilmesi gerektiğine göre bu, söz konusu Musaf korbanlarının Şabat günü olsa bile yapılması gerektiğini göstermektedir (Talmud Yeruşalmi – Suka 3:11).

Yakılan-korbanlar getireceksiniz – Bu, Bamidbar 28:16-25'te detaylı şekilde açıklanan bayrama özel ek korbanlardır (Musaf korbanları); yani Ola-korbanı olarak iki genç boğa, bir koç ve yedi kuzu ile Hatat-korbanı olarak bir teke. Pesah'ta her gün Musaf korbanları getirmek, Tora'nın 613 mitsvasına dahildir. Mitsvat Ase No. 112. İnsan, kendi davranışlarından etkilenir. Tanrı bu nedenle, bayram günlerinin diğer günlere olan farkını benimsemeleri için, o günlere özel farklı bir gereklilik öngörmüştür (Sefer Ahinuh).

Bunların burada zikredilmesinin bir amacı, bu Musaf korbanlarının birbirlerini etkilemediğini öğretmektir. Yani korbanların tümünün getirilememesi, kısmen de getirilemeyeceği anlamına gelmez (Devek Tov). Başka bir deyişle eğer herhangi bir sebeple bayram günlerinden birinde korbanların bazıları getirilemiyorsa, bu, diğer korbanların getirilmesini engellemez. Örneğin

boğa yoksa bile, koçla yapılan korban yine de gerçekleştirilir. Tora bunu belirtmek için “yakılan-korbanlar getireceksiniz” demektedir; “getireceksiniz” – her durumda (Torat Koanim; Raşi).

Bir başka amaç ise, Pesah'ın ara günlerinin, ilk ve yedinci gündeki gibi “kutsal bir bayram” sınıfında, yani Yom Tov olmamasına rağmen, getirilen korbanlar açısından sıradan günlere göre daha yüksek kutsiyette olduğunu vurgulamaktır (Ramban). Bu ara günlere “**Hol Amoed – Bayramın Kutsal Olmayan Günleri**” adı verilir [Fakat bu günlerde özel korbanların getirilmesinden de anlaşıldığı gibi, bu günler hakkındaki “kutsal olmayan” tanımı, sadece ilk ve son gündeki Yom Tov'a nispeten yapılmıştır]. Benzer bir kullanım Sukot bayramı ile ilgili kısımda da mevcuttur (p. 36) ve o da Sukot bayramının Hol Amoed günleri için aynı mesajı verme amaçlıdır. Roş Ašana ile ilgili kısımda ise [Roş Ašana'da Hol Amoed diye bir şey olmadığı için] aynı ifadenin (p. 25) mesajı farklıdır: O günün iki farklı özelliği vardır: Hem Roş Ašana'dır, hem de Roş Hodeş – dolayısıyla her biri için ilgili korbanları ayrı ayrı getirmek gerekecektir (bkz. Bamidbar 29:6). Benzer şekilde, aynı ifadenin [Hol Amoed kavramının olmadığı] Yom Kipur için de kullanılması (p. 27), o güne ait özel korbanların – Ahare Mot peraşasında gördüğümüz, hem Koen Gadol'un (16:3) hem de toplumun (16:5) Hatat-korbanının – varlığına işaret etmektedir (Sforno).

Yedinci gün kutsal bir bayramdır – Diaspora'da ayrıca bir de sekizinci gün. Hahamlarımız, tarihi olarak, Kızıldeniz'in yarılışı ve içinden geçişin, Pesah'ın yedinci gününe denk geldiğini öğretirler (bkz. Şemot 14:8 açık.). Pesah'ın yedinci günü bayram yapmak, Tora'nın 613 emrinden biridir. Mitsvat Ase No. 113 (Sefer Ahinuh).

Yedinci gün ... hiçbir bayağı melaha yapmayın – Pesah'ın yedinci günü melaha yapmamak 613 emre dahildir. Mitsvat Lo Taase No. 188 (Sefer Ahinuh).

“Bayağı melaha” şeklinde çevirdiğimiz Melehet Avoda ifadesi önceki pasukta verilen

יא והניף את־העֹמֶר לִפְנֵי יְהוָה לְרִצְנֶכֶם מִמַּחֲרַת
 11
 הַשָּׁבֹת יִנִּיפְנוּ הַכֹּהֵן יב וַעֲשִׂיתֶם בַּיּוֹם הַנִּיפְכֶם אֶת־הָעֹמֶר כֶּבֶשׂ
 12
 תָּמִים בֶּן־שָׁנָתוֹ לְעֹלָה לַיהוָה:

kabul göreceksiniz” (Raşi). Omer olarak getirilen *Minha-korbanı* ile ilgili bazı detayları Tora daha önce 2:14-16’da açıklamıştı. Koen özel bir kaba zeytinyağı döker, onun üzerine, Omer olarak getirilen 1/10 efa kaliteli kalın arpa ununu koyarak yoğurur. Ardından üzerine biraz daha yağ döker ve bir *komets* kadar günlük yerleştirir (Mişna – Menahot 10:4; Daat Mikra).

Bu sözcük “*istegimiz doğrultusunda*” şeklinde de anlaşılabilir. Bu da her ne kadar halkın Omer getirilene kadar yeni ürünü yemesi yasaksa da, Omer’i getirmeleri konusunda yöneticiler tarafından zorlanmalarının söz konusu olmadığını öğretir. Bunu kendi istekleri doğrultusunda yapmalıdırlar (*Torat Koanim*).

[*Tenufa ...*] Sallayacak – Dört ana yöne doğru ileri geri, ayrıca yukarı ve aşağı (*Talmud – Menahot* 62a; Raşi). Bu hareketler, ilk hasadın başarısı için Tanrı’ya şükran ifade eder (genel olarak *Tenufa* hareketlerinin anlamı için bkz. 7:13 açık. ve Şemot 29:24 açık.). Omer’i sallama işlemi, *Azara*’da (*Bet-Amikdaş*’ın iç avlusu) *Mizbeah*’ın doğu tarafında yapılır. Omer ve İki Ekmek (p. 17) dışında, başka hiçbir *Tenufa* işlemi *Azara*’da yapılmaz.

Tenufa’nın ardından Koen *Mizbeah*’ın güneybatı köşesine gelip, Omer karışımından “*hatra porsiyonu*” olarak bir *komets* alır, onu tuzlar ve *Mizbeah*’ta, günlüğüyle birlikte tüttürür (bkz. 2:16; Mişna – Menahot 5:6 ve 10:4; *Talmud – Menahot* 61a; Daat Mikra). Geri kalan kısım ise, diğer tüm *Minha-korban*larında olduğu gibi, görevli Koenler arasında paylaştırılır.

Koen ... sallayacak – Bu ifade, sadece konuda bahsedilen Omer’in değil, *Bet-Amikdaş*’ta *Tenufa* işlemini gerektiren her şeyin, bir Koen tarafından sallanması gerektiğine dair genel bir kuralın kaynağıdır (*Torat Koanim*).

Yom Tov’un ertesinde – Raşi. *Targum Onkelos*: *yoma tava* – “iyi gün” = *Yom Tov*.

İbranice *Mimahorat Aşabat*. Tam çeviriyle “*Şabat’ın ertesinde*”. Fakat buradaki sözcük *Şabat* gününü tanımlıyor olamaz, çünkü en basitinden, yıl içinde en az elli iki tane *Şabat* günü vardır ve pasuk bunların hangisinden bahsettiğini söylemiş bile değildir (*Torat Koanim*; Raşi) ve bu, *Talmud*’un bu sözcüğün neden *Şabat* anlamında olamayacağına dair verdiği birçok kanıttan sadece biridir (*Torat Koanim*; *Talmud – Menahot* 66a). Bu ifade, Hahamlarımız ile Sözlü Tora’dan öğrenilen doktrinlere karşı olan Baytosi tarikatı (bkz. 16:13 açık., *İki Tarikat* k.b.) arasındaki başlıca tartışma konularından biri olmuştur. Onlar bu ifadeyi harfi harfine yorumlamışlar ve *Şabat*’ı ifade ettiğini iddia etmişler, böylece Omer’in, *Şabat*’ın ertesinde, yani daima bir Pazar günü getirilmesi gerektiğini savunmuşlardır. Fakat birçok örnekte de gördüğümüz gibi, Sözlü Tora son derece kuvvetli bir geleneği yansıtır. Burada kastedilen *Şabat*, “iş bırakma günü” anlamındadır ve bu, *Pesah*’ın ilk günüdür (Raşi; Raşbam); zira bu günde de *melahaların* büyük bir bölümünü yapmak yasaktır (p. 7). Dolayısıyla Omer, *Pesah*’ın ikinci günü getirilir (Raşi; *Yad – Temidin Umusafin* 7:3).

12. Omer’i salladığınızı – Yani “Koen’in sizin adınıza Omer’i salladığı” (*Daat Mikra*).

Bu günde – Bu da Omer’in 16 Nisan’da gündüz vakti getirildiğini, güneş batmadığı sürece getirilebildiğini gösterir (*Talmud – Megila* 20b).

[Erkek] – Bu bir *Ola-korban*ıdır ve tüm *Ola-korban*ları erkek hayvanlarla gerçekleştirilir (1:3).

Kuzu – Bu kuzu, *Pesah* bayramına ait Bamidbar 28:19:25’te listelenen *Musaf korban*ları listesinde olmadığına göre, Omer’e eşlik eden özel bir *korbandır* ve dolayısıyla sadece Omer’in getirildiği *Pesah*’ın ikinci gününde gerçekleştirilir (Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). *Musaf korban*ları ise Omer’le ilgili değildir; bayramın kutsiyeti nedeniyle getirildiği için bayramın her günü yapılır.

¹¹ [Koen,] Kabul görmeniz amacıyla bu omeri [Tenufa işleminin özel hareketleriyle] sallayacak. Koen onu *Yom Tov*'un ertesinde sallayacaktır.

¹² “Omeri salladığınız bu günde, ilk yılındaki kusursuz bir [erkek] kuzuyu Tanrı Adına *Ola-korbanı* yapın.

da, her ne kadar Omer getirilene kadar yenmesi yasak olsa da (p. 14), yeni hasattan başka bir şekilde yarar sağlama serbestisi olduğunu gösterir (*Talmud – Pesahim* 23a). Burada “yeni hasat”tan kasıt, bir önceki *Pesah*'tan bu yana toprakta kök salmış olan tüm tahıl cinsleridir (p. 14 açık.).

Omer sözcüğü aynı zamanda “*demet*” anlamına gelir (Devarim 24:19). Burada ise bir ölçüyü tanımlamaktadır. Bu ölçü, ortalama büyüklükteki 43,2 yumurtanın hacmine eşit bir kuru hacim birimidir ve 1/10 *efaya* eşittir (bkz. Şemot 16:36 açık.). Bu, çölde kişi başına günlük *Man* miktarıdır (Şemot 16:16). Ayrıca normalde bir *Minha-korbanı* için de bu miktarda un kullanılır (5:11, 6:13, Bamidbar 15:4 vs.). Günümüzdeki karşılığı, kitap boyunca kullandığımız ölçülere göre 2,2lt. civarındadır; fakat farklı görüşler de vardır [örneğin *Daat Mikra*'ya göre bu, 3,6lt.dir].

Omer, yeni yılın arpa mahsulünden *Bet-Amikdaş*'a getirilmesi gereken unun miktarıdır. Ancak burada bahsi geçen *Minha-korbanı* için de genel olarak Omer ismi kullanılır. Omer'in getirilmesiyle, beş tahıl maddesinin yeni yıl mahsulünün genel kullanımı için izin çıkmış olmasına karşın, *Bet-Amikdaş*'ta gerçekleştirilecek tahıl *korbanlarında* yeni yıla ait tahıl onların kullanılabilmesi, ancak bundan 50 gün sonra getirilen ve iki ekmekle gerçekleştirilen *Minha-korbanından* sonra mümkün olur. O zamana kadar bu amaçla, sadece eski yıla ait tahılların unu kullanılabilir (*Talmud – Menahot* 68b; bkz. p. 16 açık.).

Getirmelisiniz – Yeni mahsul arpa ile Omer adlı *Minha-korbanı* getirmek, Tora'nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 114. Mitsvanın temelinde, Tanrı'nın her yıl aksatmadan yeni ürünler bahsettiği gerçeğine dikkati çekmek vardır. Buna bağlı olarak, henüz hiç yemeden önce, elde edilen ilk ve en iyi üründen bir kısmı Tanrı'ya adamak, Tanrı'nın bu yakınlığının hak edildiğini gösteren bir davranıştır ve Tanrı bu sayede ürüne daha da bereket verecektir. Bu, yarattıklarının sadece iyiliğini isteyen Tanrı'ya da memnun eden bir davranıştır. Bu emir özellikle *Pesah*'ın ikinci günü için verilmiştir. İlk

gün verilmemesinin nedeni, bayram sevinciyle hasat sevincini birbirine karıştırmamaktır (*Sefer Ahinuh*).

Omer'in kesimini bir Koen'in yapması gibi bir zorunluluk yoktur. Nitekim hitap – “*getirmelisiniz*” – Bene-Yisrael'e yapılmaktadır (bkz. p. 2). Omer'in kesimi 16 Nisan'ın başladığı gece karanlık bastıktan sonra gerçekleştirilir; gece yapılmazsa ertesi gün de yapılabilir. Omer, Tora'nın sabit vakit vermiş olduğu bir *mitsva* olduğu için, o gün *Şabat*'a rastlasa bile [normalde *Şabat* günü yapılması yasak bir *melaha* olmasına rağmen] bu kesim yine de yapılır. Zira bu nitelikli mitsvalar (ör. *Berit-Mila*), *Şabat* günü *melaha* yapma yasağına göre önceliklidir (*Mişna – Menahot* 10:2-4 ve 10:9; *Daat Mikra*).

Omer kesimi Hahamlar'la Baytosi tarikatı arasındaki görüş ayrılığı (bkz. s.p. açık.) nedeniyle, çok fazla insanın gözü önünde *Pesah*'ın ikinci gecesi yapıldı. Kesim üç kişi tarafından gerçekleştirildi. Her biri orakla üçer *sea* (~22lt.) mahsul kesip bunları yanlarında getirdikleri üç sepete doldururlardı. Kesmeden önce etraftakilere güneşin batıp batmadığını, ardından da “bu orakla kesmeye başlayayım mı?” diye sorarlardı. Her soru üç kez tekrarlanır ve üç kez olumlu cevap beklenirdi. Bunun amacı da, etraftaki herkesin, Baytosiler'in görüşünün yanlış olduğu ve kesimin gerçekten de Hahamlar'ın öğrettiği şekilde o akşam olması gerektiğini iyice bellemeliydi.

Kesim işleminin ardından arpalar *Bet-Amikdaş*'taki *Azara*'ya (iç avlu) getirilir, arpa tanelerini tamamen ezmek için hafifçe dövülür, ardından savrulularak taneler ayrılır ve toplanır. Bu bitince taneler ateş üstünde delikli bakır bir kap içinde hafifçe kavrulur, ardından kalın bir şekilde öğütülür. Elde edilen irmikten 1/10 *efa* [=omer] alınıp on üç farklı elekten geçirilir ve *Minha-korbanı* olmaya hazır edilir (*Meam Loetz*).

11. Kabul görmeniz amacıyla – Ya da “*kabul görmeniz için*”; “*kabul göreceğiniz şekilde*”. “Eğer burada belirtilen şekilde davranırsanız Tanrı katında

יג וּמִנְחָתוֹ שְׁנֵי עֶשְׂרִים סֵלָה

13

בְּלוּלָהּ בַשֶּׁמֶן אֶשֶׁה לַיהוָה רֵיחַ נִיחָח וְנִסְכָּה יֵין רְבִיעֵת הֶהֱיָן:

יד וְלֶחֶם וְקִלְי וְכֶרֶמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד-עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה עַד הִבְיֵאֲכֶם

14

אֶת-קִרְבֶּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם: ס

vardır (*Hizkuni*; Rivaş; *Daat Mikra*). İnsanların temel yiyecekleri tahıldan elde edilir. Hahamlarımız, “bu dünyadan Tanrı’yı mübarek kılmadan [=beraha söylemeden] yarar sağlayan, Tanrı’dan çalmış gibidir” derler. Buna benzer bir şekilde Tanrı’ya olan şükran [Omer mitsvasının yerine getirilmesiyle] ifade edilmeden önce bu yeni mahsulden yemek uygun değildir (*Sefer Ahinuh*).

Bu yasak günümüzde de *Bet-Amikdaş* olmamasına ve *Omer* getirilememesine rağmen aynı şekilde geçerlidir (Sforno). Zira Tora bunun “yaşadığınız her yerde nesilleriniz boyunca [geçerli olan] ebedi bir kanun” olduğunu söylemiştir (Rabenu Behaye). Tek fark, pasukta “Tanrınız’ın Korbanı’nı getirene kadar” ifadesinden de anlaşıldığı üzere, *Bet-Amikdaş* döneminde 16 Nisan günü *Omer* getirildikten sonra aynı gün içinde yeni mahsulün yenebilir hale gelmesidir. Günümüzde ise normalde *Bet-Amikdaş* olsa *Omer*’in getirileceği 16 Nisan [*Diaspora*’da ise 17 Nisan (*Meam Loetz*)] tarihi “sona erene” kadar, *Hadaş* sınıfındaki ürünlerin yenmesi yasaktır (Sforno). Zira *Omer*, gündüz olduğu sürece getirilebilirdi (p. 12 açk.).

Yaşadığınız her yerde – Dolayısıyla *Hadaş* yasağı (ö.a.) sadece Erets-Yisrael’de değil, *Diaspora* da dahil olmak üzere “yaşanan her yerde” geçerlidir (*Mişna* – *Orla* 3:9; *Talmud* – *Kiduşin* 37a; krş. Raşi; *Yad* – *Maahalot Asurot* 10:2; Rabenu Behaye; *Şulhan Aruh* – *Yore Dea* 293:2). Bazı otoriteler ise *Hadaş* yasağının Erets-Yisrael dışında geçerli olmadığı görüşündedir (*Talmud* – *Kiduşin* 37a; *Türe Zaav* – *Yore Dea* 293:4). Başka bir görüşe göre ise Yahudiler’e ait olmayan ürünler bu yasağın kapsamı dışındadır (*Bet Hadaş* – *Yore Dea* 293). Yasak sadece yeni mahsulden elde edilmiş yiyeceklerle sınırlı değildir. Örneğin bu mahsulden yapılmış bir bira da [ki arpadan yapılır] yasaktır (*Meam Loetz*).

15-21. Omer sayımı ve Şavuot. Bu bölümde Tora tüm Yahudi bayramlarının tarihlerini vermektedir. Bunun tek istisnası, *Şavuot*’tur. Tora *Şavuot* için belirli bir tarih vermemiş, onun, *Omer*’in getirilişinin ellinci gününde olduğunu belirtmekle yetinmiştir. Bu gün 6 Sivan tarihine rastlasa da, Tora bunu açık bir şekilde söylememiştir. Böylelikle Tora, *Şavuot*’u, aradaki *Omer* günleriyle birlikte *Pesah*’a bağlamıştır. Hahamlarımız’a göre, *Pesah*’ın ilk günü ile *Şavuot* arasındaki kırk dokuz gün, *Sukot* ile *Şemini Hag Aatseret* arasındaki *Hol Amoad*’e paraleldir (Rabenu Behaye).

Pesah’ın ikinci gününde *Omer* getirilir ve o günden itibaren, kırk dokuz gün sayılır. Ertesi gün – yani ellinci gün – *Şavuot*’tur. Bilindiği üzere, *Şavuot*, her ne kadar Tora’da sadece tarımsal yönüyle – tarladan ilk ürünlerin toplandığı bayram olarak – bahsedilse de (*Şemot* 23:16, *Şemot* 34:22), Sinay dağında Tora’nın verililişinin de yıldönümüdür. Dolayısıyla bu sayım Bene-Yisrael’in, Mısır’dan çıktıktan sonra çölde geçirdikleri ve Tora’nın alınısını iple çekerek heyecanla günleri saydıkları çöl günlerini hatırlatır. Bu süre zarfında Mısır’dan son derece düşük bir manevi düzeyde, “kırk dokuz tuma kapısını geçmiş halde” çıkmış olan ve Bene-Yisrael, her gün kendilerini daha da geliştirip yükseltmişler, bu şekilde Tora’yı almaya layık olmuşlardı. *Şavuot*’un kendine has bir tarihi olmaması, bunun yerine yedi hafta süren bir sayımla *Pesah*’a bağlı olması, *Pesah*’ta gelen politik ve fiziksel özgürlüğün, Tora’nın verililişiyile gerçekleşen manevi ve tam özgürlüğün başlangıcı olması açısından önemli olduğunu simgeler. Sayım, *Pesah*’ın ilk gününden başlamaz; çünkü o gün Mısır’dan Çıkış ve o zamanda gerçekleşen mucizeleri kutlamaya ayrılmıştır; zira Çıkış, Tanrı’nın doğayı tek başına kontrol ettiğini ve Kendi amaçlarına göre değiştirebileceğini yadsınamayacak şekilde ortaya koymuştur (*Sefer Ahinuh*).

¹³ [Bu *korbanın*] *Minhası*, Tanrı Adına bir yakılan-*korban* olarak memnuniyetle kabul edilecek şekilde, yağla yoğrulmuş 2/10 [efa] en kaliteli undur. *Nesehi* ise 1/4 in şaraptır.

¹⁴ “Tam olarak bu güne kadar – Tanrınız’ın *Korbanı*’nı getirene kadar – ekmek, kavrulmuş ya da taze [tahıl taneleri] yiyemezsiniz. [Bu,] Yaşadığınız her yerde nesilleriniz boyunca [geçerli olan] ebedi bir kanundur.

13. *Minhası* ... *Nesehi* – Tüm *Ola-korbanları*, yanında bir *Minha-korbanı*yla birlikte gelir. Buna ayrıca, şarapla yapılan *Neseh* adlı bir işlem eşlik eder. *Neseh*, getirilen şarabın, *Mizbeah*’taki özel bir delikten içeriye boşaltılmasıyla gerçekleştirilir.

Memnuniyetle kabul edilecek şekilde – Bkz. 1:9 açık.

2/10 [Efa] – Genel olarak *Ola-korbanı* olarak getirilen bir kuzuya eşlik eden *Minha-korbanı* sadece 1/10 *efadır* (bkz. Bamidbar 15:4-5). Tekil olarak “*Minhası*” denmesi [yani “*Minhaları*” denmemesi] de buradaki 2 tane 1/10 *efalık* unun her ikisinin de *Ola-korbanı*na ait tek bir *Minha-korbanı* olduğunu gösterir [yani bu, biri *Ola-korbanı*na ait, diğeri de bağımsız iki farklı *Minha-korbanı* değildir]. Dolayısıyla burada *Omer*’e özel bir istisna olarak, *Ola-korbanı*na 1/10 yerine 2/10 *efalık* bir *Minha-korbanı* eşlik etmektedir (*Torat Koanim*; Raşi). *Neseh* amacıyla getirilen şarapta ise böyle bir istisnai özellik yoktur; normalde olduğu gibi burada da 1/4 in [=farklı görüşlere göre yaklaşık 0,8-1,5lt.] şarap kullanılacaktır. Benzer şekilde her ne kadar iki kat un kullanılıyorsa da, onun yoğrulmasında kullanılan yağda bir değişiklik yoktur; her zamanki gibi 1/4 in zeytinyağı kullanılır (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Menahot* 89b; Raşi; *Gur Arye*; *Nahalat Yaakov*).

***Nesehi* ise 1/4 in şaraptır** – Ya da “Şarap *Nesehi*, 1/4 indir” (*Daat Mikra*).

14. Tam olarak bu güne kadar – “Bu gün de dahil olmak üzere” (*Talmud* – *Menahot* 68b).

Tanrınız’ın *Korbanı*’nı – *Omer*’den bahsedilmektedir; yanında gelen kuzu *korbanı*ndan değil. Zira yeni ürünleri yeme izni *Omer*’in getirilmesine bağlıdır. Yani *Omer* getirildiği takdirde, kuzu herhangi bir sebeple getirilmediyse bile, artık yeni mahsul yenabilir (*Mişna* – *Menahot* 10:5; *Daat Mikra*).

Ekmek – Ya da herhangi bir hamur işi.

Kavrulmuş ... [tahıl taneleri] – İbranice *Kali* (bkz. 2:14).

Taze [tahıl taneleri] – *The Living Torah*. İbranice *Karmel*. Bu sözcük ayrıca, öğütülmeden önce hafifçe kavrulmuş tahıl tanelerini de ifade eder. Fakat bu kavurma işlemi, tanelerin tazeliği korunacak şekilde hafif yapılır (bkz. 2:14 açık.).

[Tahıl taneleri] – Ya da bunlardan kalın bir şekilde öğütülmüş un (*Daat Mikra*).

Yiyemezsiniz – Mevcut yılın tarım [özellikle tahıl] ürünlerine “*Hadaş* – *Yeni*” adı verilir. Bu sözcük, ürünlerin geçen yıllara ait ürünlere göre konumunu yansıtır – ki onlar da “*Yaşan* – *Eski*” olarak adlandırılır. Bu sözcükleri Tora da eski ve yeni ürünler için kullanılmaktadır (bkz. 26:10). Bu pasuktaki kurala göre, belirtilen *korban*, yani *Omer* getirilene kadar *Hadaş* sınıfındaki ürünlerin yenmesi yasaktır. Bu kural doğrultusunda, *Omer* getirilmeden önce kök salmış [ve geçen yıldan beri toplanmış] olan ürünler yenebilir hale gelir. Fakat *Omer* getirildikten sonra kök salan ürünler, ekim *Omer* getirilmeden önce yapılmışsa bile, gelecek yıla ait sayıldıklarından, bir sonraki *Pesah*’a kadar yenemez (*Yad* – *Maahalot Asurot* 10:4; *Şulhan Aruh* – *Yore Dea* 293:3). Bu nedenle *Pesah*’tan sonra, ilkbaharın sonuna doğru ekilen ve bir sonraki *Pesah*’a kadar toplanan ürün, o *Pesah*’a kadar yenemez. Burada “ürün” ile kastedilen, beş tahıl cinsidir: buğday, arpa, yulaf, çavdar ve darı (*Mişna* – *Hala* 1:1).

Bu yasağın “ekmek”, “kavrulmuş [tahıl taneleri]” ve “taze [tahıl taneleri]” için verilmesi, Tora’nın üç farklı mitsvasıdır ve bunlar 613 mitsvaya dahildir. *Mitsvat Lo Taase* No. 189, *Mitsvat Lo Taase* No. 190 ve *Mitsvat Lo Taase* No. 191. Yasakların temelinde, halkın, yeni mahsulün bir kısmını öncelikli olarak Tanrı’ya adamadan önce o yeni mahsulden yemesinin yakışsız kaçacak olması

- 15 וּסְפַרְתֶּם לָכֶם מִמַּחֲרַת הַשָּׁבֹת מִיּוֹם הַבִּיאְכֶם אֶת-עֹמֶר הַתְּנוּפָה
- 16 שֶׁבַע שָׁבָתוֹת תְּמִימַת תִּהְיֶינָה: מִן עַד מִמַּחֲרַת הַשָּׁבֹת הַשְּׁבִיעִית
- תִּסְפְּרוּ חֲמִשִּׁים יוֹם וְהִקְרַבְתֶּם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַיהוָה:

yönergesine aykırı bir durum söz konusu olurdu (*Gur Arye; Beer Mayim Hayim*).

Çevirimiz Raşi'nin görüşüne dayalıdır. Pasuğun tam çevirisi ise “*Yedinci haftanın ertesine kadar sayacaksınız elli gün*” şeklindedir. *Daat Mikra*'ya göre “*elli gün*”, Tora'nın, tarzı gereği normalde kullandığı yuvarlak sayılara bir örnektir (ör. *Devarim* 25:3; *Bereşit* 46:27). Fakat gerçekte sadece kırk dokuz gün kastedilmektedir; çünkü belirtildiği gibi, aksi, önceki pasuğa aykırı olacaktır. Bir başka alternatife göre “*elli gün*” ifadesi, pasuğun devamıyla ilgilidir: “*Yedinci haftanın [bitiminin] ertesi gününe kadar sayacaksınız. Elli gün[ün olduğu bu günde] Tanrı Adına yeni bir Minha-korbanı getirmelisiniz*” şeklindedir (Raşi; Rabenu Behaye).

Tora burada “*elli gün sayacaksınız*” demişken başka bir yerde ise yedi hafta sayılmasını emretmektedir (*Devarim* 16:9; ö.p.). Bu da hem günlerin hem de haftaların sayılması gerektiğini öğretir (*Talmud – Hagiga* 17b). Bu nedenle Omer sayılırken, bunun hangi gün olduğu söylendikten sonra, bunun kaç hafta kaç güne denk geldiği de belirtilir. Örneğin 38. gün sayılan Omer'de “*Bugün Omer'in 38. günü – ki bu, beş hafta ve üç gündür*” denir.

[**Bu ellinci günde**] – Önceki açıklamada verilen tam çeviriden de görüldüğü gibi “*elli gün*” ifadesi, sayma fiilinden sonra verilmiştir. *Alahasal* bakışla bu konum, söz konusu ifadeyi pasuğun devamına bağlamaktadır. Yani pasukta belirtilen “*yeni Minha-korbanı*”, kırk dokuz tam günün tamamlanmasının ardından, ellinci günde getirilecektir (Raşi).

Yeni bir Minha-korbanı – Bahsedilen bu korban, p. 17'de açıklanan İki Ekmek'tir (p. 17, Raşi o.a.; *Talmud – Menahot* 83b; *Yad – Temidin Umusafin* 8:2).

olarak adlandırılır; çünkü bu, *Bet-Amikdaş*'ta yeni yıla ait buğday mahsulüyle yapılan ilk *Minha-korbanıdır* [*Pesah*'ta gerçekleştirilen Omer ise yeni yıla ait “arpa” mahsulünden getirilir] (*Talmud – Menahot* 84b; Raşi; *Mizrahi; Sifte Hahamim*). Ondan önce yeni ürünle başka bir *Minha-korbanı* gerçekleştirilemez (Ramban; Rabenu Behaye). Bu iki ekmeğin özellikle yeni yıla ait üründen getirilmesi gerekir (*Talmud – Menahot* 83b). Bunun yapılmasıyla o yıl için bu yasak sona erer ve o dönemde artık olgunlaşmış olan tarla ürünleri bundan sonra *Minha* korbanı olarak getirilebilir (*Torat Koanim; Talmud – Menahot* 84b; Raşi; Raşbam; *Yad – İsure Mizbeah* 5:10). Bu durumda çeviri “[*Bu ellinci günde, artık*] Tanrı Adına *Minha-korbanı [olarak] yeni üründen getirebilirsiniz*” şeklinde de olabilir (*The Living Torah*).

Bu iki ekmeğin getirilmesi, Tora'nın 613 mitsvasına dahildir. *Mitsvat Ase* No. 116. Bu mitsvanın temeli, Omer mitsvasıyla benzerlik gösterir (*Sefer Ahinuh*). *Şavuot*, ağaç meyvelerinin toplanmaya başladığı zamandır. Tanrı İki Ekmek'in özellikle *Şavuot*'ta getirilmesini emretmiştir: “*Şavuot'ta Huzurum'a İki Ekmek getirin ki tüm ağaç meyvelerinize bereket yollayayım*” (*Talmud – Roş Ašana* 16a). Zira *Şavuot*, dünyanın meyve ağaçları konusunda yargılandığı ve bu konudaki bereketin belirlendiği zamandır (*Mişna – Roş Ašana* 1:2).

Şavuot'ta gerçekleştirilen *Minha-korbanı*, “yeni”

[79. Omer Sayımı; Şavuot]

¹⁵ “Yom Tov’un ertesiinden, [yani] Tenüfalık omeri getirdiğiniz günden itibaren kendiniz için yedi hafta sayın – [bu yedi hafta] tam olmalıdır.

¹⁶ Yedinci haftanın [bitiminin] ertesi gününe – ellinci güne – kadar sayacaksınız. [Bu ellinci günde] Tanrı Adına yeni bir Minha-korbanı getirmelisiniz.

Omer sayılan bu yedi hafta içinde, Şabat günleri akşam üstü Mişna’nın Pirke Avot kısmını okumak, çok eski bir adettir. Pirke Avot, içinde Yahudilik’in en temel öğretilerini barındıran, insanlara doğru yolda ilerlemeyi öğütleyen temel niteliğinde bir Mişna’dır; bu nedenle Tora’nın alındığı Şavuot’a yaklaşıırken, Pirke Avot’u öğrenmek, Bene-Yisrael’in Mısır’dan çıktıktan sonra kendilerini Tora’yı almadan önceki geliştirmelerine paralel bir uygulamadır.

Omer haftaları tarihte kederli olaylara sahne olmuştur. Bunların arasında, Rabi Akiva’nın 24.000 öğrencisinin bu dönemde, akciğeri etkileyen bir salgın nedeniyle ölmeleri de vardır. Bu kederli olaylar sebebiyle, “Lag Laomer – Omer’in 33. Günü”ne kadar olan dönemde bazı yas kuraları uygulanır. Bunlar arasında bu günlerde düğün düzenlememek, saç-sakal kesmemek ve müzik dinlememek sayılabilir.

Tora, Şavuot’un Tora’nın verildiği tarih olduğunu hiçbir yerde söylememektedir. Anlaşılan Tora, Tora’nın verilisinin tam tarihini açıklamak istememiştir. Bu şekilde tarih, bu metinde yazılanlara göre tespit edilir. Mısır’dan Çıkış Roş Hodeş’in şahitlerin ifadesine göre ilan edildiği dönemde gerçekleşmişti. Dolayısıyla o yıl İyar ve Sivan aylarına ait Roş Hodeş’in bir mi yoksa iki gün mü olduğu kesin değildir. Ayrıca Sinay dağına gelindikten Tora’nın verilisine kadar aradan kaç gün geçtiği konusunda belirsizlik söz konusudur. Bu hesaplara göre Tora’nın verilış tarihi 6 ya da 7 Sivan’a rastlamaktadır (bkz. Şemot 19:1 açık.).

15. Yom Tov’un – İbranice **Şabat**. Burada da anlam, “iş bırakma günü şeklindedir” (bkz. p. 11 açık.). Yani Omer sayımına Pesah’ın ikinci gününden itibaren başlanır.

Kendiniz için ... sayın – Bu, Omer sayma mitsvasıdır ve tek tek her erkek bireye verilmiş bir emirdir. Omer’in getirilişini takip eden günleri

herkes, kişisel olarak ve kulağıyla duyabileceği şekilde saymalıdır (Ramban). Mitsvat Ase No. 115 (Sefer Ahinuh).

Hafta – İbranice **Şabat**. Burada da bu sözcük normal anlamıyla “haftanın yedinci günü”nü ifade ediyor değildir. Fakat bu kez anlam “hafta” şeklindedir (Raşi). Şabat günü haftanın doruk noktasıdır; ayrıca haftanın tüm günleri Şabat’a yönelik isimlere sahiptir (birinci gün [=Pazar], ikinci gün [=Pazartesi] vs.). Bu nedenle haftayı tanımlamak için de **Şabat** sözcüğü kullanılır (Ramban; Targum Onkelos: *şevuim* – “haftalar”).

[Bu yedi hafta] Tam olmalıdır – Ne eksik ne fazla (Ramban).

Her ne kadar Omer ertesi sabah getirilecekse de, getirildiği gün önceki gece başlamıştır; dolayısıyla bu ilk gündür. Bu yüzden Omer sayımına Pesah’ın ilk gününün bitip, ikinci gününün – yani 15 Nisan’ın bitip 16 Nisan’ın – başladığı o gece başlanır. Zira sayım günün en başında yapılmadığı takdirde yedi hafta “tam” olmayacaktır (Torat Koanim; Talmud – Menahot 66a; Raşi).

Benzer şekilde Şavuot bayramı da kırk dokuz günün tamamı bittikten sonra başlar. Bu nedenle, [normal günlerde Arvit duası için yıldızların çıkmasını beklemek şart olmamasına rağmen] Şavuot gecesi Arvit duasına başlamak için yıldızların çıktığı saat beklenir.

16. Ellinci güne kadar – İbranice’de “Ad – Kadar” sözcüğü bazen verilen sınırı içerir (ör. p. 14; Devarim 3:16); bazen de onu dışarıda bırakır. Buradaki örnekte verilen sınır, kuralın dışında kalmaktadır. Yani Tora yedi haftalık sürenin bitiminin ertesi gününe “kadar” derken, sayımın kırk dokuz gün süreceğini, ama ellinci günün bu sayıma dahil olmadığını belirtmektedir (Raşi). Zira ellinci gün de sayıma dahil olsa, önceki pasukta verilen “[bu yedi hafta] tam olmalıdır”

וּמִמּוֹשְׁבַתֵיכֶם

17

תָּבִיאוּ | לֶחֶם תְּנוּפָה שְׁתֵּים שָׁנִי עֲשׂוּנִים סֵלֶת תִּהְיֶינָה חֲמֵץ

תֹּאפִינָה בְּכוֹרִים לַיהוָה: יֵה וְהִקְרַבְתֶּם עַל־הַלֶּחֶם שְׂבֻעַת כִּבְשִׁים 18

תְּמִימִם בְּנֵי שָׁנָה וּפָר בֶּן־בָּקָר אֶחָד וְאֵילָם שְׁנַיִם יִהְיוּ עֲלֶה

לַיהוָה וּמִנְחָתָם וְנִסְפֵיהֶם אִשָּׁה רִיחַ־נִיחָח לַיהוָה: יֵט וְעֲשִׂיתֶם 19

שְׁעִיר־עִזִּים אֶחָד לְחֻטָּאת וּשְׁנֵי כִבְשִׁים בְּנֵי שָׁנָה לְזִבַּח שְׁלָמִים:

Bet-Amikdash'taki "hiçbir" Minha-korbanı yeni yıla ait ürünle gerçekleştirilemez. Buna, [arpa ile yapılan Omer, Pesah'ta çoktan getirilmiş olmasına rağmen] arpa ile gerçekleştirilen "*Minhat Sota – Yoldan Çıkmış olduğundan kuşkuilanılan*" Kadının Minhası" (Bamidbar 5:15) bile dahildir (Raşi).

18. Bu ekmeğe bağlı olarak... – Bamidbar 28:26:31'de Şavuot'a özgü Musaf korbanları listelenmektedir. Her ne kadar hem orada hem de burada listelenen korbanlar arasında yedişer kuzu ve birer teke (s.p.) varsa da, oradaki boğa sayısı ikiyeen buradaki birdir; oradaki koç sayısı birken buradaki ikidir. Ayrıca burada Şelamim-korbanı olarak getirilen iki de kuzudan bahsedilmektedir (s.p.). Bu farklılıklardan anlaşıldığı üzere, burada sözü edilenler, Musaf korbanlarıyla ilgisi olmayıp, Şavuot'ta getirilen İki Ekmek'in gerektirdiği, özellikle ona eşlik eden farklı korbanlardır (Torat Koanim; Talmud – Menahot 45b; Raşi).

Kusursuz – Bu, sadece kuzular değil, boğa ve koçlar için de geçerli bir gerekliliktir.

Minhaları ve Neseheri ile birlikte – Her biri için, uygun Minha ve Neseh getirilecektir. Bunlar, Bamidbar 15:1-12'de listelendiği şekildedir. Yani, Minha olarak boğa için 3/10 efa, koçlar için 2/10'ar efa, kuzular için de 1/10'ar efa en kaliteli un; Neseh olarak da boğa için 1/2 in, koçlar için 1/3'er in, kuzular için de 1/4'er in şaraptır.

19. Hatat-korbanı ... Şelamim-kesimi – Normal şartlarda bir Şelamim-korbanının eti, belirli kısımlar Koenler'e ayrıldıktan sonra korbanı getiren kişiye aittir. Fakat bu, sadece bireysel

Şelamim-korbanları için geçerlidir. Burada ise toplumsal bir Şelamim-korbanı söz konusudur ve Tora bunu, Hatat-korbanı ile yan yana vermiştir. Bu da, ikisi arasında bir kuralın aynı olduğuna işaret eder. Bu kurala göre, tıpkı Hatat-korbanının eti gibi, toplumsal Şelamim-korbanının eti de, sadece erkek Koenler tarafından yenebilir (Mişna – Zevahim 5:5; Talmud – Zevahim 55a). Buradaki Şelamim-korbanları, toplumsal olarak getirilen tek Şelamim-korbanlarıdır. Bireysel Şelamim-korbanlarında hayvanın başına el dayama işlemi (Semiha) yapılmasına karşın, buradaki toplumsal korbanlarda bu işlem yapılmaz. Semiha gerektiren toplumsal korbanlar, Par Eelem Davar (bkz. 4:15) ve Yom Kipur'da Azazel'e gönderilen tekeden ibarettir (16:21) (bkz. Mişna – Menahot 9:7).

¹⁷ “[Şöyle ki;] Yaşadığınız yerlerden [birinden] 2/10 [efa undan mamul] *Tenufalık* iki ekmek getireceksiniz. [Bunlar] En kaliteli undan olacak ve *hamets* [halde] pişirilecektir. [Bu,] Tanrı Adına ilk-tahıl[-*Minhası*]dır.

¹⁸ “Bu ekmeğe bağlı olarak, birer yaşında kusursuz yedi [erkek] kuzu, genç bir boğa ve iki koç getireceksiniz. [Bunlar] *Minhalı* ve *Nesehlı* ile birlikte, Tanrı’nın Önünde memnuniyetle kabul edilen birer yakılan-*korban* – Tanrı Adına birer *Ola-korbanı* olacaktır.

¹⁹ “[Ayrıca] Bir tekeyi *Hatat-korbanı*, birer yaşındaki iki kuzuyu da *Şelamim*-kesimi [şeklinde] yapacaksınız.

17. Yaşadığınız yerlerden – Erets-Yisrael’den. Ama Diaspora’dan değil (*Torat Koanim*; Raşi).

[**Birinden**] – Arpanın en iyi olduğu yerden ve yağın en kaliteli olduğu yerden (*Daat Mikra*; krş. *Mişna* – *Menahot* 7:1).

2/10 [efa] – Her bir ekmek için 1/10 efa un kullanılır. İki eşittir (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Menahot* 77b; *Daat Mikra*). Un, yabancı maddelerden tamamen arınmış olması için, on iki elekten geçirilir ve arı hale geldikten sonra her bir ekmek bundan 1/10 efa alınarak yapılır (*Mişna* – *Menahot* 6:7; *Yad* – *Temidin Umusafin* 8:4).

Tenufalık – Zira bu ekmekler prosedür içinde *Tenufa* işleminin özel hareketleriyle sallanacaktır (p. 20). Alternatif olarak “yüksek bir amaca özel” (Raşi).

İki ekmek – Kavrulmuş ve öğütülmüş arpa taneleriyle gelen *Omer*’den farklı olarak, buradaki *korban* pişmiş ekmek olarak gelecektir. Bu, *Şavout*’a özgü “**Şete Alehem** – İki Ekmek” terimiyle bilinen *Minha-korbanı*dır. Bu ekmekler 4x7 *tefah* (~32x56cm.) ebadında dikdörtgen şekliydi ve köşelerine 4 parmak (~8cm.) yüksekliğinde küp “boynuzlar” yapılırdı (*Mişna* – *Menahot* 11:4; *Talmud* – *Menahot* 97a; *Yad* – *Temidin Umusafin* 8:10).

En kaliteli undan – İbranice **Solet** (bkz. 2:1 ačk.).

Olacak – Tam çeviriyle “olacaklardır”. Bu sözcük, iki ekmeğin bir takım olduğunu gösterir. Başka bir deyişle, biri eksik olursa diğerinin değeri yoktur (*Talmud* – *Menahot* 27a).

Hamets – *Hamets* özelliğiyle – yani mayalı olarak

– hazırlanan tek *Minha-korbanı* budur. Fakat diğer *Minha* türlerinden farklı olarak, tam olarak bu özelliği nedeniyle *Mizbeah*’a çıkmaz (bkz. 2:11-12).

Bu ekmeklerin özellikle *hamets* gelmesi, Tanrı’nın hasadı başarılı kılması karşılığında bir şükran ifadesidir. Bu, şükran amacıyla getirilen *Toda-korbanı*’na eşlik eden hamur işlerinin bazılarının özellikle *hamets* olmasıyla benzerlik gösterir (*Ramban*; bkz. 7:12-13 ačk.).

İlk-tahıl[-*Minhası*]dır – İbranice **Bikurim**. Bu terim, Erets-Yisrael’e özgü yedi bitkisel ürünün turfandalarını tanımlar (bkz. *Şemot* 23:19 ačk.; *Devarim* 26:1-11). Aynı terim 2:14’te *Omer* için kullanılmıştı; zira *Omer*, yıl içinde “arpa” ile getirilen ilk *Minha-korbanı*dır. Burada ise, *Şavout*’ta getirilen İki Ekmek için kullanılmaktadır; çünkü bunlar da yıl içinde “buğday” ile getirilen ilk *Minha-korbanı* oluşturur [arpa ve buğday, yedi bitkiye dahildir]. *Şavout*’un “**Yom Abikurim** – *Bikurim Günü*” (*Bamidbar* 28:26) olarak tanımlanmasının bir nedeni budur. Zira tarihi, ilk arpa mahsulüyle getirilen *Omer*’e bağlıdır ve o günde ilk buğday mahsulüyle İki Ekmek getirilir (*Sforno*) [ayrıca bu günden itibaren diğer beş türe ait meyvelerin turfandaları da *Bet-Amikdaş*’a getirilebilir (*Mişna* – *Bikurim* 1:3)]. Her ikisi de toplumsal birer *korbandır*; yani masrafı, halkın *Bet-Amikdaş*’a yaptığı kişi başına yarımşar şekellik sabit bağışlardan karşılanır (*Torat Koanim*; bkz. *Şemot* 30:11-16).

Pasuğun İki Ekmek için özellikle *Bikurim* tanımını kullanmasının amacı bunun buğdayla getirilen ilk *Minha* olduğunu söylemek olamaz; zira bu, zaten önceki pasuktaki “yeni bir *Minha-korbanı*” ifadesinden öğrenilmiştir. Dolayısıyla bu kullanımın başka bir mesajı vardır (*Mizrahi*): İki Ekmek getirilene kadar,

20 כִּוְהִנִּיף הַכֹּהֵן | אַתֶּם עַל לֶחֶם הַבִּכּוּרִים תְּנוּפָה לִפְנֵי יְהוָה
 21 עַל-שְׁנֵי כִבְשִׁים קֹדֶשׁ יִהְיֶה לַיהוָה לִכְהֹן: כֹּא וּקְרֹאתֶם בְּעֶצְם |
 הַיּוֹם הַזֶּה מִקְרָא-קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם כָּל-מְלֶאכֶת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ
 22 חֻקַּת עוֹלָם בְּכָל-מוֹשְׁבֵיתֵיכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם: כֹּג וּבִקְצֹרְכֶם אֶת-קִצִּיר
 אֲרֻצְכֶם לֹא-תִכְלֶה פֶּאֶת שְׂדֶךְ בִּקְצֹרְךָ וּלְקַט קִצִּירְךָ לֹא תִלְקַט
 לְעַנִּי וּלְגֵר תַּעֲזֹב אַתֶּם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: פ חמישי

21. Tam olarak bu günde kutlama yapacaksınız – *Şavuot*, 6 Sivan tarihine rastlar. Disapora’da bunun yanında 7 Sivan tarihi de *Şavuot*’un ikinci günü olarak kutlanır.

Şavuot, Sinay dağındaki eşsiz tecrübeyi olanaklı kılan yedi haftalık gelişim sürecinin doruk noktasıdır. Bu da, bayramın isminin, neden Tora’nın verilmesini yansıtan bir sözcük değil de, “*haftalar*” anlamına gelen *Şavuot* olduğunu açıklar (Hirsch).

Kutsal bir bayramdır – *Şavuot*’ta bayram yapmak Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 117 (*Sefer Ahimuh*).

Hiçbir bayağı melaha yapmayın – Krş. 23:7 açık. *Şavuot*’ta *melaha* yapmamak, Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 192 (*Sefer Ahimuh*).

Ebedi bir kanun – Dolayısıyla günümüzde *Bet-Amikdaş* ve İki Ekmek ile yapılan özel *Minha-korbanı* olmamasına karşın, *Hadaş* yasağı (p. 14 açık.) geçerliliğini korumaktadır (Rabenu Behaye). Benzer şekilde, nerede ve ne zaman yaşarsak yaşayalım, *Bet-Amikdaş* olmasa ve *korbanlar* ya da burada açıklanan *Omer* ve İki Ekmek gibi özel işlemler yapılamasa bile, hem *Omer* sayımına, hem de bayramların bazı işlerden imtina etmeyi gerektiren kutsal günler olmalarına dair kurallar aynen sabittir. Çünkü bu, “yaşadığımız her yerde [geçerli olan] ebedi bir kanundur” (Sforno). Bazı otoritelere göre ise, *Omer* sayımı mitsvası için gerekli kriterler bugün tam olarak karşılanmadığı için, günümüzde *Omer* sayımı “*DeRabanan* – Hahamların Öngördüğü” niteliktedir.

22. Ülkenizin hasadını topladığınız sırada... –

Tora burada, *Pea* ve *Leket* mitsvalarını tekrarlamaktadır (bkz. 19:9 açık.). Bu da, söz konusu mitsvalardan birini ihlal eden kişinin, iki mitsvayı birden ihlal etmiş gibi değerlendirileceğini öğretme amaçlıdır [aynı durum, bu pasukta belirtilmemesine rağmen, tarlada unutulmuş demetleri geri almayı yasaklayan benzer bir mitsva olan *Şihha* (Devarim 24:19) için de geçerlidir] (Raşi). İbn Ezra’ya göre bu tekrarın nedeni, konunun bağlamıdır. Tora buğday mahsulünün toplanmaya başladığı [ve bu nedenle “*Hag Akatsir* – Ürün Biçme Bayramı” (Şemot 23:16) olarak da bilinen] *Şavuot* zamanından bahsettiği için, hatırlatmada bulunmaktadır. Raşbam ise bunun, arpa hasadının başlangıcını işaretleyen *Pesah*’ın ikinci gününe işaret ettiği görüşündedir. Ramban da aynı görüşü paylaşır ve eklemeye bulunur: *Omer* amacıyla kesim yapıldığı sırada bile fakirlere ait bağışlar göz ardı edilemez. Başka bir deyişle *Omer* bir mitsva olmasına karşın, bu konudaki yasakları geçersiz kılmaz.

Sforno’ya göre fakirlere yönelik paylar konusunda dikkatli olmak, insanın servetini garanti altına alır. Dolayısıyla Tora, Tanrı’nın göndereceği bereket sayesinde hasadın toplanacağı müjdesini verdikten sonra, bu servetin korunması için gereken şartlara bir kez daha dikkati çekmektedir. Tanrı fakirlerin payını vermek için zenginleri birer aracı olarak kullanır ve onlara biraz daha fazla para verir. Fakat bir kişi *Tsedaka* vermekten kaçındığı takdirde Tanrı’nın bu amacı için uygun bir aracı olmadığını göstermiş olur. Ve Tanrı’nın ondan, hak etmediği bu parayı geri almak için birçok yolu vardır.

Rabi Avardimas ben Rabi Yose bir soru sorar: “Tora, ürünlerden fakirlere ayrılması gereken

²⁰ Koen bunları – iki kuzuyu – ilk-tahıl ekmekleri ile birlikte Tanrı'nın Huzuru'nda *Tenufa* [işleminin özel hareketleriyle] sallayacak. [Bu ekmek ve kuzular] 'Tanrı Adına kutsal' [niteliğiyle] Koen'e ait olacaktır.

²¹ "Tam olarak bu günde kutlama yapacaksınız. Sizin için kutsal bir bayramdır; hiçbir bayağı *melaha* yapmayın. [Bu,] Nesilleriniz boyunca, yaşadığınız her yerde [geçerli olacak] ebedi bir kanundur.

²² "Ülkenizin hasadını topladığınız sırada, [ürününü] biçerken tarlanın köşelerini tüketme ve hasadından tane tane düşmüş başakları toplama. [Tüm] Bunları fakir ve Ger için terk etmelisin; Ben, Tanrınız *Aşem'im*."

20. İki kuzuyu – Dolayısıyla buradaki *Tenufa* işleminde kullanılacak hayvanlar sadece *Şelamim-korbanı* olarak getirilen iki kuzudur. Ola ve *Hatat-korbanı* olarak getirilen hayvanlar ise sallanmaz (*Torat Koanim*; *Talmud – Menahot* 62a-b; Raşi).

İlk-tahıl ekmekleriyle birlikte – Pasuğun tam çevirisi şöyledir: "Koen onları [=iki kuzuyu] Tanrı'nın Huzuru'nda ilk-tahıl ekmeğinin üzerinde, *Tenufa* [işleminin özel hareketleriyle] sallayacak – iki kuzunun üzerinde...". Pasuk hem iki kuzunun ekmeklerin üzerinde olması gerektiğini hem de ekmeklerin iki kuzunun üzerinde olması gerektiğini söylemektedir. Bu mümkün olmadığına göre, "**Al – Üzerinde**" sözcüğünün buradaki anlamı, "yanında" olmalıdır (krş. *Şemot* 41:1; 24:7). Dolayısıyla kuzunun *Mizbeah*'ta yakılacak parçaları ile İki Ekmek, yan yana tutularak birlikte sallanır (*Talmud – Menahot* 62a). Çevirimiz buna göre yapılmıştır.

Sallayacak – *Şelamim-korbanı*na ait bazı kısımların *Tenufa* işlemine tabi tutulduğu 7:30'da zaten söylenmiştir. Dolayısıyla burada da bir *Şelamim-korbanı*ndan bahsedildiğine göre, *Tenufa*'dan bahsetmeye gerek yoktur. Tora buna rağmen bu kuzuların sallandığını söylediğine göre, burada, normal *Şelamim-korbanı*ndan farklı bir sallamanın varlığına dikkati çekmektedir (*Gur Arye*). Nitekim bu iki kuzu, henüz hayattayken de *Tenufa* işlemine uygun olarak sallanır (Raşi).

Kısacası işlem şu şekilde yapılır. Önce iki kuzu alınır, hayattayken, yanlarına ekmekler yerleştirilip *Tenufa* işlemi yapılır [Rambam'a göre bu ilk *Tenufa*'da sadece kuzular sallanır; ekmekler yanlarına konmaz]. Daha sonra kuzular *Mizbeah*'ın kuzey tarafında kesilir ve *Mizbeah*'ta yakılacak olan makbul kısımları ayrılır. Göğüsler ve sağ bacaklar iki ekmeğin yanına koyularak bir kez

daha *Tenufa* işlemi yapılır (*Yad – Temidin Umusafin* 8:11).

Tanrı Adına kutsal – Normal şartlarda bir bireyin getirdiği *Şelamim-korbanı* "**Kadaşim Kalim – Düşük Düzeyde Kutsal**" sınıfındadır. Burada ise toplumsal bir *Şelamim-korbanı* söz konusudur. Toplumsal bir *korban*ın da en az bireysel bir *korban* kadar kutsal olduğu açık olduğuna göre, burada "*Tanrı Adına kutsal*" denmesi, ek bir kutsiyeti ifade ediyor olmalıdır (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Dolayısıyla Tora, buradaki toplumsal *Şelamim-korbanı*nın özel bir konumda olup, "**Kodeş Kadaşim – En Üst Düzeyde Kutsal**" nitelikte olduğunu öğretmektedir (Raşi).

Koen'e ait – Ralbag. Bu ekmeklerden birini tümüyle *Koen Gadol* alır, diğer ekmek de iki kuzunun etleriyle birlikte görevli diğer *Koenler* arasında pay edilir. Her ikisi de, en üst düzeyde kutsiyete sahip *korban* etleri gibi, o gün ve onu takip eden gecenin yarısına kadar yenebilir (*Yad – Temidin Umusafin* 8:11). Tüm bunlar, *Bet-Amikdaş*'ın iç avlusunda (*Azara*) yenmelidir (*Mişna – Zevahim* 5:5; *Daat Mikra*). Zira [**"Kadaşim Kalim – Düşük Kutsiyette"** olup, Yeruslayim'in herhangi bir yerinde *Koen* olmayan kişiler tarafından bile yenebilen] normal bireysel *Şelamim-korbanı*larından farklı olarak, buradakiler, "**Kodeş Kadaşim – En Üst Düzeyde Kutsal**" niteliğe sahiptir. Ekmekler *Yom Tov* arifesinde hazırlandığı için yenmeleri, pişmelerinin ardından iki günü bulur. Ayrıca eğer bayramdan hemen önce *Şabat* varsa bu üç güne kadar uzayabilir (bkz. *Mişna – Menahot* 11:9).

Olacaktır – Tam çeviriyle "olacaklardır". Bu da söz konusu iki kuzunun birlikte bir takım olduğunu gösterir. Yani sadece tek kuzu getirmek yeterli değildir (*Talmud – Menahot* 27a; bkz. p. 17 açk.).

כג וידבר יהוה אל-משה לאמר: כד דבר אל-בני ישראל לאמר בחדש השביעי באחד לחדש יהיה לכם שבתון זכרון תרועה מקרא-קדש:

Aslında bu gün *Tanah*'ın hiçbir yerinde Roş Aşana olarak tanımlanmamaktadır. Sadece Yehezkel 40:1'de, “*Yom Kipur*’dan” Roş Aşana diye bahsedilmektedir. Bu *Yom Kipur*’un yılın başını işaretleme açısından da ayrı bir yere sahip olduğunu gösterir. Nitekim, *Yovel* yılında kölelerin serbest bırakılması çağrısı yapma amacıyla *Şofar*, özellikle *Yom Kipur*’da çalınırdı (bkz. 25:9). Tüm bunlar, *Yom Kipur*’un yılın başına geldiğini gösterir. Dolayısıyla asıl Yıl Başı, *Yom Kipur*’un rastladığı ayın (Tişri) başı olmalıdır. Bu nedenle 1 Tişri’de kutlanan “*Kesik Şofar Sesi Günü*” (Bamidbar 29:1), Roş Aşana olarak adlandırılır (krş. *Daat Mikra*). *Mişna* (Roş Aşana 1:1), bu günün *Şemita* ve *Yovel* yıllarını belirlemek üzere yılların sayımının temeli, ayrıca sebze ve yeşilliklerin ekilmesi açısından hangi yıla ait olduklarını belirleyen dönüm noktası olduğunu belirtir. Kabul edilen görüş doğrultusunda, [altı yaratılış “günü” ve ilk *Şabat*’ın ardından] evrenin kuruluş günü de Roş Aşana’dır.

Tatildir – Ramban. Alternatif bir çeviriye göre pasuğun devamındaki ifadeler bu sözcüğü nitelemektedir: “*Yedinci ayda, ayın biri, sizin için, kesik Şofar sesi ile anımsama ve kutsiyet ilanı[nın gerçekleşeceği] bir tatildir*” (*Daat Mikra*).

İbranice **Şabaton**. Bu sözcük daha önce *Şabat* sözcüğünü tamamlar halde geçmişti (p. 3. Ayrıca aşağıda *Yom Kipur*’la ilgili olarak p. 32’de). Orada “işten tamamen el çekmeyi gerektiren” çevirisini yapmıştık. Gerçekte bu sözcük, *Şabat* ile aynı anlamı taşır. *Şabat* ve *Yom Kipur* ile ilgili kısımlarda **Şabat Şabaton** ikilemesinin kullanılması, bu iki günün, diğer bayramlardan farklı olarak “hiçbir” *melahanın* yapılamayacağı günler olduğunu vurgular.

Burada ise **Şabaton** sözcüğü tek başına gelmektedir ve normal bir bayram günü olarak, bayrama özgü yasakların geçerli olduğu bir günü tanımlamaktadır. Hahamlarımız, bu sözcüğün *Yom Tov* niteliğine sahip tüm günlerde yasak olan *mela-*

halardan (bkz. p. 7 açk.) el çekmeyi tembihleyen pozitif bir emir olduğunu açıklarlar. *Pesah* ve *Şavuot* hakkında bu sözcük kullanılsa da, tüm bayramlar aynı bağlam içinde verildiğinden, [haklarında **Şabat Şabaton** ifadesinin kullanıldığı *Şabat* ve *Yom Kipur* dışındaki] tüm bayramlar için, “tatil” yapmak, 613 mitsva içinde ayrı ayrı birer mitsvadır. Dolayısıyla Roş Aşana’nın da “tatil” olarak kutlanması Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 118 (*Sefer Ahinuh*). Elbette Tora “tatil” derken, istediğimiz herhangi bir şekilde tatil yapabileceğimizi söylememekte, bunun tanımını açıkça vermektedir: “*Hiçbir bayağı melaha yapmayın*”. Ayrıca sözcüğün “tatil” şeklindeki sözlük anlamı, yasaklanmamış bir işin bile çok fazla yapılmaması gerektiğini ifade eder. Örneğin, bayramlarda mobilyaları yeniden düzenlemek, teknik olarak yasak değildir; ama bu, *tatil* ruhuna aykırıdır (Ramban).

Kesik Şofar sesinin – İbranice *Terua*. Müziksel terimiyle *staccato*. Tora’nın metninde “*Şofar*” sözcüğü geçmemektedir. *Terua*, *Şofar* ya da borazan sesini ifade eder. Roş Aşana söz konusu olduğuna göre, geleneksel bilgilerimiz doğrultusunda burada *Şofar* sesinden bahsedilmektedir (*Torat Koanim*; *Ralbag*; Rabenu Behaye; krş. *Talmud* – Roş Aşana 26a). Yine de buna pasuklardan da dayanak vardır: Tora Roş Aşana’da çalınanın *Şofar* olduğunu açıkça belirtmemiş olmasına karşın, Teilim’deki “[Roş] *Hodeş*’te *Şofar* çalın – belirli (**Bakese**) bayram günümüzde; zira [*Şofar* çalmanız] *Yisrael* için kanundur, [çünkü bu,] *Yaakov*’un Tanrısı için yargı [günüdür]” (Teilim 81:4-5) pasuğunda buna gönderme yapılmaktadır. Roş *Hodeş*’e rastlayan tek bayram günü Roş Aşana’dır. Ayrıca pasuktaki **Bakese** sözcüğü “**Kasa** – Gizlemek; Örtmek” köküyle bağlıdır ve ayın Yeni Ay evresini ifade eder. Bu evrede ay görünmez; “gizlidir” ve Yeni Ay’a rastlayan tek bayram günü Roş Aşana’dır. Ve en nihayet, sonraki ifadeler, “Tanrı’nın Yargı Günü’nden” bahsetmektedir – ki, geleneksel olarak bilindiği gibi, bu, Roş Aşana’ya işaret eder (bkz. s.a.).

[80. Roş Aşana]

²³ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ²⁴ “Bene-Yisrael'e [şöyle] konuş: “Yedinci ayda, ayın biri, sizin için tatildir; kesik Şofar sesi ile anımsama[nın gerçekleşeceği] kutsal bir bayramdır.

payları içeren bu emri, neden – öncesinde *Pesah* ve *Şavuot*, sonrasında da *Roş Aşana* ve *Yom Kipur* olacak şekilde – bayramlardan bahseden bu bölümün tam ortasına yerleştirmiştir?” Ve cevaplar: “Bir kişinin, belirtilen kısımları fakirlere terk ettiği takdirde, *Bet-Amikdaş*'ı inşa etmiş ve içinde *korbanlar* yapmış gibi olacağını öğretmek için” (*Torat Koanim*; Raşi).

Hatam Sofer, bu öğretinin, *Pesah* ve *Sukot* yedişer günken, *Şavuot*'un neden [Erets-Yisrael'de] sadece bir gün olduğunu açıklamaya yardımcı olduğunu söyler. Tarladan ilk ürünün toplandığı bayram olan *Şavuot*'tan sonraki günler, bayram kutlaması yerine, elde edilen bereketin fakirlerle paylaşılmasına ayrılır. Zira bu mitsva da bayramların kutsiyetiyle eşdeğerdir.

Temel doğasından ötürü, tarladaki fiziksel işler, kişinin maneviyatını geri plana atmasına sebep olur. Bu nedenle, Tora, çiftçinin günlük işlerini birçok emirle kuşatmıştır. Böylece çiftçi de gerçek amacı hakkında her zaman bilinçli kalır. Hasadın başlangıcında, ulus, *Pesah*'ta *Omer*'i ve *Şavuot*'ta İki Ekmek'i getirir. Hasadı topladığı zaman çiftçi ayrıca belirli kısımları da fakirler için bırakmalıdır. Bu da, tarlasındaki ürünün aslında kendisine ait olmayıp, Tanrı tarafından hediye edilmiş olduğunun bilincine varmasını sağlar (*Meşeh Hohma*).

En nihayet Tora bu emirleri özellikle bayramlar konusunun merkezinde hatırlatarak, bu dönemlerde fakirlere yönelik ilginin artması gerektiğine işaret etmektedir. Bayramlar, doğal olarak, harcamaların çok olduğu zamanlardır. Bu özellikle *Pesah* için daha da doğrudur. *Seder* [= *Pesah* gecesi yapılan düzenli kutlama] için harcamalar, bayram için yiyecek-içecek alımı, *Pesah*'ın özel kuralları nedeniyle kapkacak ihtiyacı gibi konular, *Pesah*'ı bu konuda fakirlerin en çok düşünülmesi gereken zaman haline getirir. Bir Yahudi, *Seder* gecesini gerektiği şekilde yapmadığı için gözyaşı döktüğü takdirde, bu, tüm Yahudiler için Tanrı katında büyük bir suçlama sebebidir (*Meam Loez*).

Terk etmelisin – “Bırak ve onlar toplansınlar (*Mişna* – *Pea* 4:1). Onların herhangi birine yardım edemezsin (*Torat Koanim*; *Mişna* – *Pea* 5:6)”. Tarla sahibi, onun yokluğu güçlünün daha çok almasına yol açacaksa bile, bu kısımları fakirler arasında bölüştüremez.

Ben, Tanrınız Aşem'im – “Hem hasat yapanların hem de arda kalan kısımları toplayanların Tanrısı'yım (*Sforno*). Bu emirleri kimse kafasından uydurmadı; hepsini Ben – Tanrınız Aşem – verdim (*Daat Mikra*). [Bu Emirlerim'i yerine getirdiğinizde] Sizi ödüllendireceğim konusunda bana güvenebilirsiniz” (Raşi). Aynı ifade aynı mitsvalarla ilgili olarak 19:10'da da geçmiş, ama Raşi bunu orada “bu emirleri ihlal ederseniz sizi sertçe cezalandıracağım” şeklinde açıklamıştı. Bu pasukta konuyu pozitif yanıyla ele almasının nedeni, burada bu mitsvaları yerine getiren kişinin hak ettiği övgünün ön planda olmasıdır. Yukarıda da belirtildiği üzere, bu emirleri yerine getiren kişi, *Bet-Amikdaş*'ı inşa etmiş ve içinde *korbanlar* yapmış gibi değerlendirilir (*Rashi* – *The Sapirstein Edition*).

24-25. Roş Aşana. Tora, *Roş Aşana*'dan bahsederken, hem burada, hem de *Bamidbar* kitabında (29:1), bu günde *Şofar* çalındığına değinir. *Şofar*, *Teşuva*'ya çağrıdır. Rambam'ın ortaya koyduğu gibi, *Şofar* “Uykunuzdan uyanın, ey uyuyanlar! Uyuşukluğunuzdan silkinin, ey uyuşuklar! Pişmanlıkla *Teşuva* yapın! Yaratıcınız'ı hatırlayın!... Ruhlarınızın derinliğini dikkatle inceleyin, hareket ve davranışlarınızı düzeltin!” mesajını iletir (*Yad* – *Teşuva* 3:4). Buradaki “Yaratıcınız'ı hatırlayın!” sözleri, p. 24'teki “*kesik Şofar sesi ile anımsama*” ifadesi ile bağlantılıdır.

24. Yedinci ayda, ayın biri – “Yıl Başı” olmasına karşın, ayların sayımına Nisan ayından başlanır (krş. p. 5); zira Nisan ayı, “*ayların başı*” olarak adlandırılmıştır (bkz. Şemot 12:2). Buna göre yedinci ay da Tışri'dir. Yani “*Roş Aşana* – Yıl Başı”, 1 Tışri tarihine rastlar. Uygulamada, hem Erets-Yisrael'de hem de Diaspora'da, *Roş Aşana* 1 “ve” 2 Tışri tarihlerinde iki gün olarak kutlanır.

bunu açıkça belirtmemişse de, bundan çok kısa bir süre sonra günahların affedileceği *Yom Kipur*'un olduğunu açıklamakta, bunun hemen öncesindeki *Roş Ašana*'nın, peygamberlerin Bene-Yisrael'e zaten aktarmış olduğu şekilde, Tanrı katında yargının gerçekleşeceği bir gün olduğu hakkında ipucu vermektedir (Ramban). *Roş Ašana*'da Tanrı, Kral olarak yargıç sandalyesinde oturur ve tüm dünya O'nun önünden, ağıldan tek tek çıkarılan koyunlar gibi geçer (*Mişna – Roş Ašana* 1:2). *Şofar*, durumun ciddiyetini hatırlatan bir etkidir. Bunun yanında, eski protokoller gereği, bir kral tahta çıktığı zaman *Şofar* çalınırdı. Dolayısıyla *Roş Ašana*'da çalınan *Şofar*, Tanrı'nın bu gün, Merhamet Niteliği ön planda olan bir Baba'dan çok, Yargı Niteliği ön planda olan bir Kral konumunda oluşuna işaret eder. Bu nedenle kalpler titremeli, düşünceler, Onurlu ve Heybetli Tanrı'ya yönelik toparlanmalıdır. *Şofar*, bu günde çıkacak olan kararların boş şeyler olmadığını, her şeyin Yaratıcısı ve Yöneticisi olan Tanrı'dan kaynaklanıp tam manasıyla "hayati" olduğunu hatırlatır (krş. İbn Ezra; *Piruş Al İbn Ezra*). Bu açıklananlara bağlı olarak *Roş Ašana*, ayrıca "*Yom Azikaron – Hatırlama [ya da Hafıza] Günü*" olarak da adlandırılır.

[İfade "*Terua'nın Hatırlanması*" şeklinde de anlaşılabilir. Bamidbar 29:1'de ise *Roş Ašana* ile ilgili olarak "*Yom Terua – Terua Günü*" tanımlanması yapılmaktadır.] *Alaha*'ya göre *Şabat* günü *Şofar* çalınmaz. Bu, *Şabat* ihlalinin engellemek için, Hahamlarımız'ın koyduğu çit niteliğinde bir yasaklamadır [zira Hahamlarımız, bir kişinin *Şofar* çalmayı öğrenmek üzere, *Şabat* günü elinde *Şofar*'ıyla bir uzmana giderek, "genel bir yerde taşımak" (= *Tiltul*; bkz. Şemot 20:9-10 açk., 39 *Melaha* k.b.) şeklindeki *melahayı* yapma olasılığını tamamen bertaraf etmek istemişlerdir. *Tefilin*, *Lulav* ve *Megila* da *Şabat* günü benzer nedenlerle yapılmayan mitsvalardır]. Dolayısıyla böyle bir *Roş Ašana*, *Şofar* sesinin sadece "hatırlandığı" bir gündür. Hahamlarımız koydukları bu yasağa destek olarak bu pasuktaki *Zihron Terua* sözlerini gösterirler. Yani *Roş Ašana* normal günse, "*Terua Günü*"dür; ama *Şabat* günüyse sadece "*Terua'nın Hatırlandığı*" bir gündür. Yine de, Hahamlar'ın koyduğu çit niteliğindeki yasaklar sadece normal yerlerde geçerli olup *Bet-Amikdaş*'ı bağlamadığı için, *Roş Ašana Şabat*'a rastladığı zamanlarda bile *Bet-Amikdaş*'ta *Şofar* çalınırdı.

Raşi'ye göre bu sözler Hahamlarımız'ın öngördüğü başka bir kurala daha destek oluşturur. *Roş Ašana*'da *Musaf* duasında, *Tanah*'taki, [1] Tanrı'nın insanları "hatırına getirerek" onlara merhamet gösterdiğini anlatan, [2] Tanrı'nın "Kral" olduğunu vurgulayan ve [3] *Şofar* çalınışından bahseden bazı pasuklar okunur. Bunlar sırasıyla "*Zihronot – Anılar*", "*Malhuyot – Egemenlikler*" ve "*Şofarot – Şofarlar*" terimleriyle adlandırılır. Buradaki ["*Şofar Sesinin Zikredilmesi*" anlamına da gelebilen] *Zihron Terua* ifadesi, *Roş Ašana*'nın *Şofar* ile ilgisinin sadece *Şofar* sesinin dinlenmesiyle sınırlı olmadığını, buna ek olarak *Şofar*'dan ayrıca "bahsedilmesi" de gerektiğini öğretir; *Şofarot* pasuklarının okunduğuna dair destek oluşturur. Yine "*Zihron [Zikaron] – Hatıra*" sözcüğü, *Zihronot* pasuklarının okunduğuna dair destektir (*Mizrahi*; *Sifte Hahamim*; *Beer Yitshak*). *Malhuyot* pasuklarının okunduğuna dair destek ise Bamidbar 10:10'dadır (*Talmud – Roş Ašana* 32a).

Kutsal bir bayramdır – Günün tüm ciddiyetine karşın *Roş Ašana* kutsal bir bayramdır. Dolayısıyla güzel yemekler, temiz kıyafetler ve özel dualarla kutlanır. Bu, *Teşuva* yaptığımız takdirde Merhametli Tanrı'nın yargısından temiz bir şekilde çıkacağımıza dair inancın verdiği sükunet ve mutluluğu göstermesi açısından da önemlidir. İnsanlardan oluşan bir mahkemede ya da etten kemikten bir kralın huzurunda suçlu bir kişinin sadece pişmanlık, itiraf ve bir daha yapmaya-çağın beyan etmesi, onu cezadan kurtaramaz. Bunun belki de en önemli nedeni, insanların, o kişinin samimiyetinden hiçbir zaman emin olmayacak olmasıdır. Fakat Tanrı bir insan değildir. Kalbin en derin noktalarındaki arzu ve niyetleri görür ve bir insanın tam anlamıyla *Teşuva* yapıp yapmadığını bilir. Ayrıca ceza verdiği zaman bunu bir intikam olarak değil, ya eğitim ve uyarı ya da kefareti amacıyla yapar. Bu nedenle, kişi, *Roş Ašana* günü Kralların Kralı Kutsal ve Mübarek Tanrı'nın Huzurunda yargılandığı için elbette endişe etmeli ve titremelidir. Fakat yine de bu endişesini doğru yöne kanallı edip *Teşuva* yaptığı takdirde, Tanrı'nın onu mutlaka affedeceğinden emin olabilir. İşte bu güven, başlı başına bir mutluluk kaynağı ve kutlama vesilesidir. *Tanah*'ta söylendiği gibi: "*Zira Yargıcımız Aşem'dir. Kanun Koyucumuz Aşem'dir. Kralımız Aşem'dir. Ve bizi O kurtaracaktır*" (Yeşayau 33:22) (krş. Sforno; *Talmud Yerusalmi – Roş Ašana*, *Perek* 1).

Dolayısıyla Roş Ašana'da çalınan üflemeli aletin Şofar olduğu buradan öğrenilmektedir (*Daat Mikra*). Hahamlarımız ayrıca Roş Ašana'daki Terua sesinin Şofar'la elde edildiğini, daha ilerideki başka bir pasuktan öğrenirler. 25:9'da Tora, Yovel yılındaki (bkz. o.a.) Yom Kipur'da Şofar ile Terua çalındığını söylemektedir. Oradaki ve buradaki "yedinci ayda" ifadesi iki pasuk arasında köprü oluşturur ve bu ay içindeki her Terua çalınışı için aynı kuralların geçerli olduğu öğrenilir. Dolayısıyla buradaki Terua de, tıpkı oradaki gibi Şofar'la çalınır (*Talmud – Roş Ašana* 34a; bkz. 25:9 ačk.).

Terua'nın ne türde bir kesik sesi ifade ettiği konusunda görüş ayrılığı söz konusudur. Bu sözcüğün Aramca karşılığı yevava, ağlama ve hıçkırığı ifade eder. Dolayısıyla Terua, bazılarına göre Tue-Tue-Tue şeklinde inlemeyi andıran bir sesken, bazılarına göre ise ağlarken hıçkırmayı çağrıştıran ve en az dokuz çok kısa sestene oluşan Tu-Tu-Tu ... şeklindedir. Şofar'la ilgili, neden ve kuralları içeren diğer bazı detaylar Bamidbar 29:1'deki açıklamalarda verilecektir.

Kesik Şofar sesi ile anımsama[nın gerçekleşeceği] – Ramban; *Hizkuni*; *Daat Mikra*. Tora kimin kimi ya da neyi hatırladığını açıkça söylememiştir. Fakat bu sorunun cevabı, daha ilerideki başka bir pasuktan öğrenilebilir. Bamidbar 10:11'de, Terua şeklindeki bir borazan sesi sayesinde Bene-Yisrael'in Tanrı'nın Huzuru'nda hatırlandığı söylenmektedir. Benzer şekilde, bir savaş öncesinde de borazanla Terua çalmanın Bene-Yisrael'in Tanrı'nın Huzuru'nda anılmasını sağlayacağı belirtilmektedir (Bamidbar 10:9; Raşbam). Başka bir deyişle, Terua olarak tanımlanan kesik ses (bkz. ö.a.) Tanrı'nın Huzuru'nda Bene-Yisrael hakkında olumlu hatıraların canlanmasını sağlar (Ramban). Elbette Şofar sesinin asıl işlevinin Bene-Yisrael'e Tanrı'yı ve O'na yönelik ibadeti hatırlatmak olduğu açıktır (*Daat Mikra*).

Elbette Yahudiler için Tanrı'nın Huzuru'nda en güçlü avukatlığı yapacak olan olay, Avraam'ın, uzun yıllar beklediği ve yaşlılığında doğan oğlu Yitshak'ı Tanrı'nın emri üzerine korban etmeye hazır olmasıdır (bkz. Bereşit Perek 22; krş. *Talmud – Roş Ašana* 16a). Bu nedenle, aslında inek hariç her hayvanın boynuzuyla Şofar üretilebilirse de, Şofar üretimi için en makbul hayvan koçtur; zira Yitshak'ın yerine son anda bir koç korban

edilmiştir. Yine aynı nedenden dolayı inek ya da boğaya ait bir boynuz Şofar için geçerli değildir; çünkü bu, Altın Buzağı olayını ön plana çıkaracak ve bu, Tanrı'nın Huzuru'nda bağışlanmayı uman bir ulus için hiç de olumlu bir hatıra olmayacaktır. Ramban, Roş Ašana'nın "**Aseret Yeme Teşuva – On Teşuva Günü**"nın açılışı olması sebebiyle, bu günde Tanrı'nın Huzuru'nda olumlu anıları canlandırmanın özellikle gerekli olduğunu açıklar.

Açıkcası Tanrı'ya geçmişteki olayları "hatırlatma" konusu semboliktir. Tanrı bir şeyi unutmadığı gibi, onu hatırlamasına gerek yoktur. Hatırlatmadan kasıt, Tanrı'nın geçmişteki belirli bir olayda kazanılan manevi liyakate dayanarak, şu anda bize özel bir ilgi ve merhamet göstermesini dilemektir. Öte yandan elbette hiçbir şey, sadece geçmişteki olaylara dayanarak elde edilen krediye dayandırılmaz. Kişi, istediği merhamet ve özel ilgiye "şimdi" ve "şu anda" layık olduğunu ispat etmelidir. Dolayısıyla örneğin Avraam'ın Yitshak'ı korban etmeye hazır olması Tanrı'ya değil, insanlara yönelik bir hatırlatıcıdır. Yahudiler ilk Ataları'nın Tanrı'yı ne kadar sevip, O'na ne kadar bağlı ve sadık olduklarına yoğunlaşmalıydılar. 37 yaşında güçlü kuvvetli olmasına karşın, babasının kendisini bir kuzu gibi bağlayıp korban etmesine hazır olan Yitshak'ı kendilerine örnek almalıydılar. Kişi buna yoğunlaştığı takdirde, Tora'ya ve Tanrı'ya yakınlaşacak, günahlarından pişmanlık duyup Teşuva yapacaktır. Bu dünyaya keyif için değil, Tanrı'ya bağlı ve yakın olmak için geldiğini, dolayısıyla bazı durumlarda rahatından feragat etmekten kaçınmaması gerektiğini anlayacaktır. Ve insan bu gerçeği göz önüne aldığı takdirde, onun kalbinin derinliklerini okuyan Tanrı da, ona elbette merhamet edecektir. Şofar'ın kıvrık olmasının sembollerinden biri budur: Kişi kalbini ve arzularını frenleyip, eğip, törpüleyip, Tanrı'nın Huzuru'nda Teşuva yapmalıdır (*Meam Loetz*).

İbranice **Zihron Terua** [**Zihron** sözcüğü, "**Zikaron – Hatıra; Anımsama**" kelimesinin tamlama içindeki halidir]. **Zikaron** sözcüğü, yargı kavramıyla doğrudan bağlantılıdır. Zira bir mahkemede, yargılanan kişi hakkındaki her şey ortaya dökülür ve "hatırlanır". Tora Roş Ašana hakkında bu sözcüğü kullanarak bu günün Tanrı katında yargının gerçekleştiği gün olduğuna işaret etmektedir (Rabenu Behaye). Ayrıca her ne kadar Tora

כֹּה כָּל־מִלְאָכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשֶׂוּ וְהִקְרַבְתֶּם אֶשָּׁה

לַיהוָה: ס כּו וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: כּו אַךְ בְּעֶשְׂוֹר 26-27

לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא מִקְרָא־קֹדֶשׁ יְהִיָּה לָכֶם

וְעִנִּיתֶם אֶת־נַפְשֵׁיכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֶשָּׁה לַיהוָה:

amacı itirafıdır (bkz. 5:5 açık.) ve samimi bir itiraf, belirli bir günah hakkında pişmanlık ve bir daha yapmama konusundaki kararın en bariz dışavurumudur. Dolayısıyla *Teşuva* olmadığı takdirde ne bu özel günlerin ne de getirilen *korban*ların hiçbir etkisi olmaz (bkz. s.a.; krş. 16:30 açık.). Bu açıklama Sözlü Tora'ya bırakılmış olmasına karşın, ileride buna gönderme yapıldığını görüyoruz: “Tanrı’nın Korbanları [=Tanrı’nın istediği asıl korban] kırk [=pişman] bir ruhtur. Kırk ve kederli bir kalbi, Tanrı hor görmeyecektir” (Teilim 51:19) (Daat Mikra).

27. Ancak – İbranice Ah. Bu sözcük, daima anlamda bir daralma ifade eder (*Talmud Yerusalmi – Berahot* 9:7). Burada da *Yom Kipur*’la ilgili bir noktaya dikkati çekme amacı vardır: *Yom Kipur* günahların bağışlandığı ve onarıldığı bir gündür. Fakat bu, sadece *Teşuva* yapan kişiler için doğrudur. Bunu ihmal eden kişiler için ise *Yom Kipur*’un hiçbir yararı olmaz (*Talmud – Şevuot* 13a; Raşi; Rabenu Behaye; bkz. 16:6 açık., *İtiraf* k.b.). İkinci bir nokta da şu ana kadar olan bayramlarla *Yom Kipur* arasındaki farktır. *Yom Tov*’da 39 *melahanın*, yemek hazırlamaya yönelik bazıları yapılabilir; ama *Yom Kipur*’da bunlar da yapılamaz (Raşbam).

Bu yedinci ayın onunda – Yom Kipur, 10 Tışri tarihindedir; hem Erets-Yisrael için hem de Diaspora için sadece bir gün.

Onarım Günü’dür – İbranice Yom Akipurim. Bu, genelde tekil haliyle *Yom Kipur* olarak kısaltılır (bkz. s.p. açık.). Kastedilen, günahların öylesine silinmesi değildir. Bir günahın etkilerinin tamamen ortadan kalkması için iki aşama gerekir: *Teşuva* – ki bu, pişmanlık, itiraf ve gelecekte günahın tekrarlanmayacağına dair kararlılığı gerektirir – ve onarım. Bir günah, günahkarın ruhunda olumsuz etkilere sahiptir. Bu etkilerin geçersiz kılınabilmesi için çeşitli yol-

lar vardır. Kişi daha çok mitsva yapma konusunda gayret gösterip rahatından feragat edebilir ya da Tanrı ona bazı sıkıntılar gönderir. Bazı zamanlarda ise Tanrı bu onarımı sağlamak için farklı yollar sunar. *Korban* getirme, oruç, dua gibi yöntemler bu onarımda yardımcı olur. İşte söz konusu onarım için bir başka olasılık da *Yom Akipurim*’dir. İlk şart olan *Teşuva* gerçekleştiği takdirde bu günün özellikle Tanrı’ya yönelik günahların önemli bir kısmını onarma gücü vardır (bkz. 16:30 açık.).

Kutsal bir bayram – İbranice Mikra Kodeş. Bunun anlamı “*kutsiyet ilanı*” şeklindedir. Bayram tarihlerinin *Bet-Din* tarafından belirlenmesi şeklindeki anlam *Yom Kipur* için de uygundur. Öte yandan diğer bayramlarda ve *Şabat* günlerinde bu kutsiyet vurgusu, bir kadeh şarap eşliğinde yapılan *Kiduş* duası ve kuvvetli bir ziyafetle yapılmasına karşın, *Yom Kipur* için bu geçerli değildir. “**Ah – Ancak**” sözcüğünün ifade ettiği anlamda daralmalardan biri de budur (bkz. *Ancak* k.b.). Başka bir deyişle Tora, “Şu ana kadar yiyip içilen bazı bayramlardan bahsedildi. *Ancak Yom Kipur* bir zevk günü değildir ve oruç tutmayı, günahlar için tam bir pişmanlığın dile getirilmesini gerektirir” demektedir (krş. İbn Ezra; Sforno). *Yom Kipur*’un kutsiyeti, güzel, temiz giysiler ve özel dualarla, özel *korban*larla ve *melaha* yapmaktan kaçınmakla vurgulanır (*Torat Koanim*; Raşi; *Daat Zekenim*). Temel olarak duadan kasıt, bu bayramın kutsiyetinden, *Amida* duası içindeki özel bölümde bahsedilmesidir (*Talmud – Roş Aşana* 32a; *Talmud – Şevuot* 13a, Raşi o.a.; *Beer Basade*). Fakat *Yom Kipur*’da sinagoga gelen herkes, tamamen dualarla geçen bu günün, diğer günlerle olan bariz farkının kendini her açıdan belli ettiğini görür.

Oruç tutun – Tam çeviriyle “canunuza eziyet edin”. Fakat bu bir deyimdir ve özellikle oruç tutmayı ifade eder. *Yom Kipur*’da yeme-içme dışında,

²⁵ Hiçbir bayağı *melaha* yapmayın ve Tanrı Adına yakılan-korbanlar getirin.”

[81. Yom Kipur]

²⁶ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi:

²⁷ “Ancak bu yedinci ayın onunda – o [gün, günahlarınız için] Onarım Günü'dür – sizin için kutsal bir bayram olacaktır. Oruç tutun ve Tanrı Adına yakılan-korbanlar getirin.

25. Hiçbir bayağı *melaha* yapmayın – Mitsvat Lo Taase No. 193 (Sefer Ahinuh).

Yakılan-korbanlar – Bamidbar 29:1-6'da açıklanan *Musaf* korbanlarından bahsedilmektedir (Raşi). Bu korbanları getirmek Tora'nın 613 mitsvasına dahildir. *Mitsvat Ase* No. 119 (Sefer Ahinuh).

Metinden ve yukarıdaki açıklamalardan görüldüğü gibi, diğer tüm bayramlardan farklı olarak Tora, Roş Ašana ile ilgili bölümü oldukça kapalı bir şekilde sunmaktadır. *Tenua*'nın neyle çalınacağı, “hatırlama” kavramının niteliği, bu günün Yargı Günü oluşu ve burada değinmediğimiz başka bazı noktalar, Tora tarafından açıklanmamış, sadece haklarında çok dolaylı ipuçları verilmiştir. Bu da Tora'nın tarzı ile ilgili önemli bir örnektir. Bir konu ne kadar derin ve gizemli ise, Tora o konuda o kadar kapalı ve kısa bir dil kullanır. Benzer bir durum *Tefilin* mitsvası için de geçerlidir. Tora bazı işaretlerin kola ve başa bağlanması gerektiğini söyleyip konuyu öylece bırakmıştır (ör. Şemot 13:9 ve 13:16). Ve eğer köklü Sözlü Tora geleneği olmasaydı, bu mitsva hakkında hiçbir fikrimiz olmayacaktı. Bu işaretlerin nasıl olması gerektiği, şeklini, rengini, ne zaman uygulandığı ne zaman uygulanmadığı gibi birçok detay sadece ve sadece Sözlü Tora sayesinde bilinmektedir. Benzer şekilde *Tsitsit* mitsvası (bkz. Bamidbar 15:37-41) gibi önemli bir mitsvanın – Hahamlarımız bu mitsvanın 613 mitsvaya denk olduğunu öğretirler! – detaylarını salt Tora'nın metnine dayanarak bilmemiz mümkün değildir. Bu mitsvalar gibi, Roş Ašana da kendi içinde çok derin sırlar içeren bir vakittir.

Bu kapalılığın sebebi açıktır. Söz konusu derin bilgiler sadece belirli bir düzeye ulaşmış, hem bilgi, hem de Tanrı'ya bağlılık ve kutsiyet konularında kendilerini en üst düzeyde saflaştırmış kişilerin ulaşabileceği şeylerdir. Oysa Tora sadece bu küçük topluluğa değil, tüm bir halka

verilmiştir. Bir balığın ateşin nasıl bir şey olduğunu bilmesi [ve yaşamaya devam etmesi] nasıl imkansızsa, üst dünyalar ve maneviyatın sırlarına ulaşmak da, temel yaşantısı maddiyat üzerine kurulu insanlar için de aynı şekilde imkansızdır. Bu nedenle Tora, detayları açıklarken, sadece maddi gözlerimizle görüp algılayabileceğimiz konuları vermekle yetinmiştir. Ve bir kişi kendi düzeyine hitap eden bu uygulamaları gerçekleştirip kendisini üst düzeylere çekebildiği takdirde, yavaş yavaş uygulamanın altında yatan niyet ve gerçek amaçları da kavramaya başlayacak, bu kez bu uygulamaları daha da özümsemiş bir bilinçle gerçekleştirecektir (Rabenu Behaye).

26-32. Yom Kipur. Moşe Rabenu, Sinay dağından 10 Tışri günü, ikinci On Emir tabletleri ile inmişti (bkz. Şemot 34:25 açık., *Ehul* k.b.). Bu da, Tanrı'nın, Altın Buzacı günahının ardından ulusu bağışladığını göstermekteydi. Bu nedenle, Tanrı o günü, ebedi bir bağışlanma günü olarak belirlemiştir. *Yom Kipur*'da “*Yetser Ara – Kötü Dürtü*”nın etkisi azalır ve Yahudiler, Tanrı'nın hizmetindeki meleklerin düzeyine yükselirler.

Yom Kipur'dan bahseden önceki bölüm (*Perek* 16), temel olarak *Koen Gadol*'un bu günde *Bet-Amikdaş*'taki görevlerinin detaylarını vermiş, iş yapma yasağı ve oruç tutma gerekliliğine ise “yeri gelmişken” değinmişti. Başka bir deyişle orada hitap özellikle *Koenler*'e, daha doğrusu *Koen Gadol*'a yönelikti. Burada ise tüm kurallar, tüm halk için geçerlidir. Bu nedenle günün tarihi, ciddiyeti, yasaklarının ihlalinin ağır cezaları, başlangıç ve bitişi burada belirtilmektedir.

Hem *Perek* 16 hem de burası, *Yom Kipur*'un biçimsel yanına işaret etmekte, ama bu günün temel ruhu olan, onsuz af ve onarımın mümkün olmayacağı *Teşuva* konusunu *Sözlü Tora*'ya bırakmaktadır. Aynı şey, Roş Ašana için de geçerlidir. *Teşuva* konusu, korbanların başına ellerin dayanması ile ima edilmektedir (16:21). Bu hareketin

נח וכל-מלאכה

לֹא תַעֲשׂוּ בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה כִּי יוֹם כְּפָרִים הוּא לְכַפֵּר עֲלֵיכֶם
 לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: כֹּט כִּי כָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא-תַעֲזֶנָּה בְּעֵצָם
 הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמִּיהָ: וְכָל-הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָל-מְלָאכָה
 בְּעֵצָם הַיּוֹם הַזֶּה וְהֶאֱבַדְתִּי אֶת-הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמִּיהָ:
 זֶה כָּל-מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מִשְׁבְּתֵיכֶם: 29 30 31

Dolayısıyla oruç tutmakla iki mitsva birden yerine getirilmektedir: “Oruç tutmak” şeklindeki pozitif mitsva (p. 27) ve “yememek, içmemek” şeklindeki negatif mitsva.

Halkından kesilip atılacaktır – *Karet* cezası (bkz. 7:20 açk.; 17:4 açk.).

30. Yok edeceğim – Raşi’ye göre bu ifade, önceki pasuktaki *Karet* cezasının ne anlama geldiğini açıklamaktadır. Tora birçok yerde “halkının içinden kesilip atılacaktır” gibi ifadeler kullanmasına ve bunun *Karet* cezası olduğu bilinmesine rağmen, *Karet* cezasının niteliği hakkında bir açıklama yapmamıştır. İşte bu açıklama, burada yapılmaktadır. Buna göre *Karet* cezası, ruhun tamamen yok olmasıdır. Raşi, *Karet* teriminin hep aynı şeyi tanımladığı görüşündedir; yani *Karet* cezasının öngörüldüğü her durumda hem erken ve çocuksuz ölüm hem de ruhsal yok oluş söz konusudur (*Torat Koanim*; Raşi).

Öte yandan *Karet* cezasının farklı şekillerde tezahür edebileceğini savunan görüş doğrultusunda, Sforno, önceki pasukta geçen “halkından kesilip atılacaktır” ifadesi ile buradaki “halkının arasından yok edeceğim” ifadesinin bu farklı şekillerden ikisini tanımladığını belirtir. Bilinçli olarak *Yom Kipur*’da oruç tutmayan biri “kesilip atılacak”, *melaha* yapan biri ise “yok edilecektir”. *Karet* cezasının bu ikinci şekli daha ağırdır. Oruç tutmayan kişinin cezası nispeten daha hafiftir; çünkü bu kişi, zaaflarını kontrol edemeyen bir oburdur. Ama *melaha* yapan kişi, Tanrı’nın İstekleri’ni hor gördüğünü açıkça ortaya koymuş olur; bu nedenle *Karet*’in daha ağır bir şeklini hak eder. *Şabat* günü kasıtlı ve bilinçli olarak *melaha* yapan

kişinin cezası idamdır; ancak [günümüzde olduğu gibi] şartlar nedeniyle bu ceza uygulanamıyorsa ceza *Karet*’tir. *Yom Kipur*’da ise şartlar ne olursa olsun kasıtlı ve bilinçli olarak *melaha* yapmanın cezası doğrudan *Karet*’tir. *Yom Kipur*’la *Şabat* arasındaki bir fark buradadır (krş. Mişna – Megila 1:5).

31. Hiçbir melaha yapmayın – *Yom Kipur*’la ilgili olarak bu yasak birkaç kez tekrarlanmaktadır (p. 28; 16:29; Bamidbar 29:7). Tora bu şekilde, *Yom Kipur*’da *melaha* yapan bir kişiyi, birden çok yasağı ihlal etmiş olmakla sorumlu tutmaktadır. Ayrıca Tora *Yom Kipur* için “*bu gün boyunca hiçbir melaha yapmayın*” (p. 28) demıştır. “Gün” sözcüğü genel olarak gündüzü ifade ettiği için okuyucu, bir önceki gece başlayan *Yom Kipur*’da geceleyin *melaha* yapılabileceği gibi hatalı bir sonuca varabilirdi. Tora bunun önüne geçmek ve geceleyin bile *melaha* yapılmaması gerektiğini vurgulamak amacıyla bu emri burada “*bu gün boyunca*” ifadesi olmaksızın tekrarlama ihtiyacı duymuştur (*Talmud* – *Yoma* 81a; Raşi; *Mizrahi*; *Sifte Hahamim*). Alternatif olarak buradaki tekrarın olası bir başka sebebi, *Yom Kipur*’da iş yapmama konusundaki kuralın “*nesilleriniz boyunca yaşadığımız her yerde [geçerli olan] ebedi bir kanun*” olduğunu vurgulamaktır (İbn Ezra; *Daat Mikra*).

²⁸ Bu gün boyunca hiçbir *melaha* yapmayın; zira o, Tanrınız Aşem'in Huzuru'nda sizin adınıza onarım sağlayacak Onarım Günü'dür.

²⁹ “Çünkü bu gün boyunca oruç tutmayan herhangi bir kişi, halkından kesilip atılacaktır.

³⁰ Aynı şekilde, bu gün boyunca herhangi bir *melaha* yapan herhangi bir kişi [olursa], o canı halkının arasından yok edeceğim.

³¹ “[Bu gün boyunca] Hiçbir *melaha* yapmayın; [bu,] nesilleriniz boyunca yaşadığınız her yerde [geçerli olan] ebedi bir kanundur.

yikanmak, deri ayakkabılar giymek, vücuda ferahlatıcı maddeler sürmek ve eşler arası ilişki de yasaktır (bkz. 16:29 açık.). Yine de bunlar da “eziyet” tanımına dahil olmalarına rağmen, *Karet* cezası (p. 29) sadece yeme-içme yasağının delinmesi durumunda hak edilir.

Bu oruç Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 120. Yıl içinde herkesin günahlarının affedilip onarılabilirdiği bir gün belirlemek Tanrı'nın Şefkati'nin bir dışavurumudur. Yemek, içmek ve diğer fiziksel zevkler, insanın fiziksel yönünün ağır basmasına yol açar ve onu günah işlemeye daha meyilli hale getirir. Bir kulun, efendisinin huzuruna, hem de hakkında karar verileceği günde fizikselliklerinin ağır bastığı bir şekilde gelmesi uygun değildir. Zira genel bir prensibe göre bir insan, bulunduğu andaki durumuna göre yargılanır; dolayısıyla yargı anında insanın fiziksel yanını zayıflatıp maneviyatını güçlendirmesi gerekir. Bu sayede, yaptığı *Teşuva*'nın sonrasında, günahları için uygun telafiyi ve affı görecektir, fiziksel tutkuları buna engel olmayacaktır (*Sefer Ahinuh*).

Yakılan-korbanlar getirin – Hem Bamidbar 29:7-11'de listelenen *Musaf* korbanları hem de günün özel ibadeti için getirilen diğer *korbanlar*-dan (bkz. *Perek* 16) bahsedilmektedir (Raşbam; Sforno). Bu *korbanlar*ı getirmek 613 mitsvadan biridir. *Mitsvat Ase* No. 121 (*Sefer Ahinuh*).

28. Bu gün boyunca – Ya da “günün kendisinde”. Ayrıca bkz. Bereşit 17:23 açık.

Hiçbir melaha yapmayın – Bkz. 16:29. Tıpkı *Şabat* gibi, *Yom Kipur*'da da 39 *melahanın* tümünü yapmak yasaktır. Dolayısıyla *Yom Kipur*, *Yom Tov* günlerinden farklıdır (krş. p. 7 açık.). Biraz aşağıda söylendiği gibi, “O [gün] sizin için işten tamamen el çekmeyi gerektiren bir *Şabat*'tır” (p. 32).

Cümlelerin akışına göre, bu yasağın temelinde, bu günün günahların onarıldığı yüksek kutsiyette bir gün olması vardır. Bir kişi, pişmanlık duyup günahlarını affettirebileceği böyle bir günde, yasak işleri yapmayı nasıl düşünebilir? (Sforno).

Yom Kipur'da *melaha* yapma yasağı 613 emirden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 194 (*Sefer Ahinuh*).

Sizin adınıza onarım sağlayacak – *Yom Kipur*, “Bene-Yisrael'in” günahları için Tanrı katında onarım sağlanan gündür (İbn Ezra; bkz. 16:30). *Yom Kipur*'da yapılan özel ibadette getirilen *korbanlar* bir yana, “günün kendisi” bu onarımı sağlama gücüne sahiptir (Ramban). Nitekim *Yom Akipurim* şeklindeki çoğul kullanım, bu günde onarımı sağlama özelliğine sahip birçok avantajın mevcut olduğunu ima etmektedir. Bunlardan biri de “günün kendisi”dir – tıpkı *korbanların* diğer bir avantaj olması gibi (krş. *Daat Mikra*). Dolayısıyla *Bet-Amikdaş*'ın ayakta olmadığı ve *korbanların* gerçekleştirilemediği günümüzde bile, *Yom Kipur*'un bu gücü günahların bağışlanması ve onarılması için aynı şekilde geçerlidir. Tek şart, samimi bir *Teşuva*'dır (Rabenu Behaye).

29. Çünkü – Bu ve sıradaki pasuk, önceki iki pasuğun açıklamasıdır: “Oruç tutun ve *melaha* yapmayın; zira aksi yönde davranırsanız cezası *Karet*'tir”.

Oruç tutmayan – p. 27'de oruç tutma emri verilmişti. Burada ise aynı konu olumsuz ifadeyle tekrarlanmaktadır. Oradaki emir “oruç tutun” şeklinde pozitif bir mitsva iken, buradaki “yemeyin ve içmeyin” anlamında negatif bir mitsvadır. Dolayısıyla *Yom Kipur*'da yememek ve içmemek de Tora'nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 195 (*Sefer Ahinuh*).

- 32 דב שִׁבַּת שְׁבִתוֹן הוּא לָכֶם וְעֲנִיתֶם אֶת-נַפְשֵׁיכֶם בְּתַשְׁעָה לַחֹדֶשׁ
- 33 בְּעָרֵב מִעָרֵב עַד-עָרֵב תִּשְׁבֹּתוּ שְׁבִתְכֶם: פ שִׁשִּׁי דג וַיִּדְבֹּר
- 34 יְהוָה אֶל-מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דד דָּבָר אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה
- עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה חַג הַסִּכּוֹת שְׁבַעַת יָמִים לַיהוָה:

tarihi için sabitlenmiştir. *Yom Kipur*'un tarihi ise, *Bet-Din*'in ilanına bağlı olan *Roş Hodeş*'e dayanır (p. 2 açk.). Bu nedenle Tora burada *Yom Kipur* için "[Sizin] *Şabatınız*" demektir. *Şabat* ise "*Tanrı'nın Şabatı*"dır (bkz. p. 3 açk.).

33-43. Sukot ve Şemini Hag Aatseret. "Çardaklar Bayramı" *Sukot*, Tanrı'nın, Bene-Yisrael'i çöldeyken korumak için sağladığı barınaklar anısına kutlanır. *Sukot* bayramına özgü uygulamalardan temel nitelikteki bir tanesi, bu barınakları anma temasını taşıır (p. 43). *Talmud*'da Tora'nın bu bölümde "çardak" sözcüğüyle tam olarak neyi kastettiği konusunda bir görüş ayrılığı söz konusudur. Rabi Eliezer'e göre gerçekten de bu sözcük, bilinen anlamının ifade ettiği gibi, Bene-Yisrael'in çölde çardaklarda sürdürdüğü yaşantıya işaret eder. Buna göre halk, normalde çölde yolculuk eden kişilerin yaptıkları gibi saman, kamış vs.den yararlanarak kendilerine çardaklar yapmışlardı. Çöl ortamında bu kadar kalabalık bir halka yetecek kadar saman, kamış gibi malzemelerin bulunması bir mucizeydi. Rabi Akiva ise, buradaki "çardak" sözcüğüyle, çöl yolculuğu boyunca Bene-Yisrael'e eşlik eden koruyucu bulutların kastedildiği görüşündedir (*Talmud* – *Suka* 11b). "**Anane Akavod** – Onur [*ya da İhtişam*] Bulutları" olarak adlandırılan bu bulutlar, halkı dört yönden sarıyor, üstten güneş ve diğer etkenlerden koruma sağlıyor, alttan da yolu düzenleyip zararlı hayvanları bertaraf ediyordu. Önde giden yedinci bir bulut ise halka yol gösteriyordu (bkz. *Bamidbar* 10:34 açk.). *Targum Yonatan*'a göre bu bulutlar, Bene-Yisrael'e, *Sukot* adlı yerden ayrıldıkları sırada eşlik etmeye başlamıştır (*Şemot* 13:20 açk.). Belki de burasının bu isimle anılmasının bir nedeni budur. Yine de her iki görüşe göre de, *Sukot*, Tanrı'nın Bene-Yisrael'in refah ve mutluluğu konusunda özel bir alaka göstermesinin kutlanmasıdır. Rabi Akiva'nın bu görüşü şu pasuklarla desteklenmektedir: "*Tanrı tüm Tsiyon dağı ve ona çağrılanları gündüz [korumak üzere yeni bir] bulut, gece [korumak için] duman ve ateş alevi parıltısı yaratacak. [Bu bulut] Gündüz kavrurucu sıcaktan [korumak*

için] gölge, gece selden ve yağmurdan [korumak için] sığmak ve korumak [şeklinde] bir çardak [görevinde] olacak" (*Yeşayau* 4:5-6) (*Daat Mikra*).

Targum Onkelos, Raşi ve *Şulhan Aruh* (*Orah Hayim* 625:1) Rabi Akiva'nın görüşünü benimserler. Ramban da Rabi Akiva'nın görüşünün bu pasuğa daha uygun olduğunu belirtir; çünkü nesiller boyunca hatırlanmaya değer olma açısından, mucizevi Onur Bulutları'nın önemi, açık bir şekilde, alelade çardaklarınkinden çok daha büyüktür.

Ayrıca, *Sukot*, "**Zeman Simhatenu** – Neşemizin Zamanı" olarak tanımlanan tek bayramdır. Bunun nedeni, *Sukot* bayramının hem bireysel hem de ulusal anlamda, uzun zamandır beklenen bir amaca ulaşıldığı bir zaman olmasıdır. Tarımsal anlamda, *Sukot*, önceki yıl içinde ekilip üzerine titrenen ve yaz boyunca tarlada olgunlaşan ürünlerin hasat edildiği zamandır (bkz. p. 39 açk.). *Sukot*, manevi anlamda da bir sürecin sonuçlanmasıdır. Önce fiziksel kurtuluş gerçekleşmiştir (*Pesah*). Daha sonra bu kurtuluşun amacı olan Tora alınmıştır (*Şavuot*). Tora'nın kural ve öğütleri giderek yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmiş ve bunun oturmasıyla Tora öğrenimi ve uygulaması eşsiz bir neşe kaynağı haline almış olur (*Sukot*). Ayrıca, *Sukot*, günahlarımızdan arındığımız, Tışri'deki *Teşuva* ve kefaret sürecinin de mutlu sonudur.

34. Yedinci ayın on beşinci gününde – *Sukot* bayramı 15 Tışri tarihinde başlar.

Tanrı Adına – Tıpkı bayram korbanının "*Tanrı Adına*" olması gibi, bu bayramda inşa edilen çardaklar da "*Tanrı Adına*"dır. Bu durum bayramın yedi günü boyunca sürer. Dolayısıyla *Suka*'nın inşasında kullanılan malzemelerden yarar sağlamak bu süre boyunca yasaktır (*Talmud* – *Suka* 9b).

Çardak Bayramı – İbranice *Hag ASukot*. Bayramın ismi olan *Sukot*, "**Suka** – Çardak" (bkz. p. 42) sözcüğünün çoğul halidir.

³² O [gün] sizin için işten tamamen el çekmeyi gerektiren bir Şabat'tır ve [bu gün boyunca] oruç tutmalısınız. Ayın dokuzunda akşam vakti [başlayıp, o] akşamdan [ertesi] akşama kadar Şabatınız'ı uygulayın."

[82. Sukot]

³³ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ³⁴ "Bene-Yisrael'e [şöyle] konuş: "Bu yedinci ayın on beşinci gününde, Tanrı Adına yedi günlük 'Çardak Bayramı' [başlayacaktır].

32. İşten tamamen el çekmeyi gerektiren bir Şabat'tır – İbranice *Şabat Şabaton*. *Yom Kipur*'da işten el çekmek 613 emirden biridir. *Mitsvat Ase* No. 122 (*Sefer Ahinuh*).

Ayın dokuzunda akşam vakti – İfadenin basit anlamı, orucun 9 Tışri akşamı başladığı şeklindedir. Hahamlarımız sorarlar: Ayın dokuzunda oruç tutulur mu? Oruç, ayın onundadır! Ve cevaplarlar: [Tora "ayın dokuzunun akşamında" sözleriyle, bir anlamda "ertesi gün oruç tutabilmek için kendini dokuzu akşam üstü iyi bir ziyafetle hazırla" demektedir. Pasuğun basit anlamına göre bu hazırlık da oruca dahilmiş gibi görüldüğünden, bu kullanım bir prensibi öğretir (Raşi):] Ayın dokuzunda kuvvetli bir şekilde yiyip içerek ziyafet çeken [ve ertesi gün oruç tutan] birini, Tora, ayın hem dokuzunda hem de onunda oruç tutmuş gibi kabul eder (*Talmud* – *Yoma* 81b; *Talmud* – *Berachot* 8b). Bunun yanında *Yom Kipur*'dan önceki gün oruç tutmak yasaktır. Bu günde yeme-içme konusuna bu kadar önem verilmesinin bir nedeni, insanın tüm mitsvaları neşe içinde yerine getirmesine dair gerekliliktir. *Teşuva* yapmak da Tora'nın mitsvalarından biridir. Fakat yapısı gereği bu mitsva pişmanlık, keder ve gözyaşı gerektirir. Bu nedenle bu mitsvanın gerektirdiği neşe, *Yom Kipur* öncesindeki ziyafetle yerine getirilir (*Meam Loez*).

Oruç ayın dokuzunda tutulmaz, zira pasuk "akşam vakti" [yani hava karardıktan sonra] demektedir. Oruca hava karardıktan sonra da başlanamaz, zira pasuk "ayın dokuzunda" demektedir [oysa hava karardıktan sonra artık 10 Tışri'dir]. Dolayısıyla *Yom Kipur*'a ayın dokuzunda güneş batmadan bir süre önce başlanır. Bu bize, Şabat ya da bayram gibi özel bir gün olduğunda her zaman, bu güne vaktinden biraz önce başlanması gerektiğini öğretir. Buna "*Tosefet Keduşa* – *Kutsiyet Ekleme*" adı verilir; çünkü bu özel günün öncesindeki normal günden bir kısım, özel günle birleştikten kutsiyet kazanmış olur. Pasuktaki "akşamdan akşama"

sözcükleri, aynı eklemenin, bu özel günün bitiminde de yapıldığını öğretir. Yani özel gün biter bitmez normal bir günmüş gibi davranılmaz, onun yerine biraz beklenir. Ayrıca bu pasuk temelde *Yom Kipur*'dan bahsediyorsa da, bunun diğer tüm özel günler için de geçerli olduğuna gönderme yapmaktadır: [Pasuğun son ifadesi tam çeviriyle "Şabatımız'da Şabat yapın" şeklindedir (bkz. s.a.).] "Şabat yapın" ifadesi bu kuralın Şabat günleri için, "Şabatınız" sözcüğü de [tarihleri *Bet-Din* tarafından belirlendiğinden (krş. s.a.)] *Yom Tovlar* için aynı şekilde geçerli olduğunu öğretir (*Talmud* – *Roş Aşana* 9a).

Genel olarak *Yom Kipur* [tıpkı Şabat gibi] gün batımından yirmi dakika kadar önce başlar. Yine de Tora p. 29'da oruçla, p. 30'da da *melaha* yapmakla ilgili olarak *Karet* cezasını öngörürken, özellikle "Bu gün boyunca" ifadesine yer vermektedir. Bu da, söz konusu "kutsiyet eklemesi" vazgeçilmez bir şart olmasına karşın, *melaha* yapmak ya da oruç tutmamak nedeniyle öngörülen *Karet* cezasının, sadece "asıl günün" başlangıç ve bitişi [yani gün batımı ile ertesi akşam günbatımı] arasındaki süre için geçerli olduğunu gösterir. Dolayısıyla söz konusu ekleme yirmi dakika değil de sadece birkaç dakika olsa bile bu kural yerine gelmiş olur ve daha önce başlanmadığı için *Karet* hak edilmez (*Talmud* – *Yoma* 81a).

Şabatınız'ı uygulayın – İbranice *Tişbetu Şabatehem*. Bu, yaklaşık bir çeviridir. Türkçe'ye tam çeviri "Şabatınız'da Şabat yapın" şeklindedir. Burada *Yom Kipur*, "Şabatınız" olarak tanımlanmaktadır. Bu bölüm boyunca görüldüğü üzere, 39 *melahanın* hiçbirinin yapılamadığı iki gün vardır; biri normal her hafta kutlanan Şabat, diğeri de "Şabat Şabaton – İşten tamamen el çekirtmeyi gerektiren bir Şabat" olarak adlandırılan *Yom Kipur*'dur. Bu ikisi arasında [*Yom Kipur*'daki oruç ve diğer ek yasaklamaların yanında] bir fark vardır: Şabat'ın ne zaman kutlanacağı her zaman bellidir: Haftanın yedinci günü – ve bu gün, Tanrı tarafından Yaratılış sırasında tüm dünya

35 דֵּה בֵּינוֹם הָרֹאשׁוֹן מִקְרֵא-קֹדֶשׁ כָּל-מִלְאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ;
 36 זֶה שְׁבַעַת יָמִים תִּקְרְבוּ אֶשֶׁה לַיהוָה בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרֵא-קֹדֶשׁ
 יְהִי לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֶשֶׁה לַיהוָה עֲצֶרֶת הוּא כָּל-מִלְאכָת עֲבֹדָה
 37 לֹא תַעֲשׂוּ: זֶה אֵלֶּה מוֹעֲדֵי יְהוָה אֲשֶׁר-תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ
 לְהִקְרִיב אֶשֶׁה לַיהוָה עֲלֵה וּמִנְחָה זֶבַח וְנִסְכִּים דְּבַר-יוֹם בְּיוֹמוֹ:

Öte yandan bu sözcük “*Atsar – Durdurmak; Men Etmek; Engellemek*” kökünden gelir. Tanrı Yahudiler’e “sizi yanımda alıkoyuyorum” demektedir. Hahamlarımız bunu bir misalle açıklarlar: Bir kral bir süre için çocuklarını yanına çağırır. Birlikte neşeli geçen bu süre sonunda çocuklarının geri dönme vakitleri geldiği zaman kral onlardan ricada bulunur: “Çocuklarım; rica edirim bir gün daha yanımda kalın. Bu kadar güzel geçen bir süre sonunda bir anda sizden ayrılmak zoruma gidiyor”. Tanrı da buna benzer bir şekilde, *Roş Ašana* ve *Yom Kipur*’la ciddi başlayan ama *Teşuva* sonucu yakınlaşmayla devam edip *Sukot*’ta kutlamaya dönüşen birliktelik sonucunda, *Şemini Hag Aatseret*’te Yahudiler için bir bayram daha belirlemiştir (*Midraş –Vayikra Raba*; Raşi).

Bir Yahudi, uzun bir bayramlar döneminin sonunu işaretleyen *Sukot* bayramından sonra, günlük hayatına dönmeden önce, bu dönem boyunca edindiği bilgi ve öğretileri özümseyip, kendini Tanrı hizmetine adanmak, O’nun Sözleri’ni etüt etmek ve O’nun Evi’nde bir gün daha geçirmek için, o gününü işten uzak durarak geçirmelidir (İbn Ezra; Sforo). Dolayısıyla *Şemini Hag Aatseret*, Tora’dan kaynaklanan neşe için en uygun gündür. Nitekim “*Simhat Tora – Tora Neşesi*” adı altındaki şenlikler, *Şemini Hag Aatseret*’in bir parçasıdır ve Erets-Yisrael’de bayramın tek gününde, Diaspora’da ise ikinci günde gerçekleştirilir.

Sözcüğün alternatif bir çevirisi “*toplanma; bir araya geliş*” şeklindedir (*Targum Onkelos*). Bir başka alternatif “*kapanış; bitiş*” şeklindedir; zira *Şemini Hag Aatseret*, uzun bir bayram döneminin kapanışını işaretler (*Daat Mikra*; krş. *Septuaginta*: Yunanca *eksodion*). Hahamlarımız’ın kullandıkları dilde *Şavuot* bayramı da *Atseret* olarak adlandırılır. Bunun olası bir sebebi, *Şavuot*’un

Pesah’ta başlamış olan 49 günlük *Omer* sayımı dönemini kapatmasıdır (*Daat Mikra*).

Hiçbir bayağı melaha yapmayın – Bkz. p. 7 ve p. 8 açık (Raşi). *Mitsvat Lo Taase* No. 197 (*Sefer Ahinuh*).

37. Her güne ait işlem o gün [yapılacak şekilde] – Bu ifade, toplumsal *korban*lardan bahsedildiğini göstermektedir. Zira bireysel *korban*ların getirilmesi, belirli bir güne bağlı değildir (*Daat Mikra*).

Bamidbar 28 ve 29. *Perekler*’de listelendiği üzere, her özel günün kendine has bir *Musaf korbanı* vardır. Bu ifade, bir *Musaf korbanı*nın uygun gününde sunulmaması durumunda, başka bir gün bunun ödenemeyeceğini öğretmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud – Berahot* 26a; Raşi). Ama “o gün” bitmediği sürece hala getirilebilir (*Talmud – Temura* 14a).

Ola-korbanları ... Minha-korbanları – Önceki açıklamada belirtildiği üzere burada, bayram günlerinde gerçekleştirilen *Musaf korban*larından bahsedilmektedir. Bu *Musaf korban*larının listelendiği *Bamidbar* 28 ve 29. *Perekler*’de, bağımsız olarak gelen herhangi bir *Minha-korban*ından bahsedilmemektedir. Dolayısıyla burada sözü geçen *Minha-korban*ları, orada da belirtilen ve *Ola-korban*larının yanında onlara bağlı olarak getirilen *Minha-korban*larıdır (*Talmud – Menahot* 44b; Raşi; *Beer Basade*).

[Şelamim-]Kesim[leri] ... Nesehler – Tora “*Zevah – Kesim*” sözcüğü her zaman *Şelamim-korbanı*nı kasteder (3:1 açık.; *Şemot* 24:5). *Neseh* işlemi tek başına yapılmaz; daima sığır ya da davarla yapılan bir *korban*a eşlik eder. Dolayısıyla burada *Şelamim-korban*ları ve onlara eşlik eden *Nesehler*’den bahsedilmektedir (*Daat Mikra*).

³⁵ İlk gün kutsal bir bayramdır; hiçbir bayağı *melaha* yapmayın. ³⁶ Yedi gün boyunca Tanrı Adına yakılan-*korbanlar* getirin.

“Sekizinci gün sizin için kutsal bir bayramdır; Tanrı Adına yakılan-*korbanlar* getirin. O [gün], imtina[zamanı]dır; hiçbir bayağı *melaha* yapmayın.

³⁷ “Tanrı Adına yakılan-*korbanlar* getirmenizi gerektiren ve – her güne ait işlem o gün [yapılacak şekilde] – *Ola-korbanları* ve [onlara eşlik eden] *Minha-korbanları*, [*Şelamim*-]kesim[leri] ve [onlara eşlik eden] *Nesehler* [yaparak] kutsal bayramlar olarak kutlayacağınız Tanrı’nın Özel Vakitleri bunlardır.

35. İlk gün kutsal bir bayramdır – Diaspora için ilk iki gün.

“Bayramın kutsiyet ve ayrıcalığını lezzetli yiyecek ve içecekler, temiz kıyafetlerle vurgulamalısınız” (*Torat Koanim*). *Sukot*’un ilk günü bayram yapmak Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 123 (*Sefer Ahinuh*).

Hiçbir bayağı melaha yapmayın – Bkz. p. 7 açık. *Sukot*’un ilk gününde *melaha* yapmamak 613 emirden biridir. *Mitsvat Lo Taase* No. 196 (*Sefer Ahinuh*).

Bu ifadenin hemen ardından diğer pasuk “*yedi gün boyunca*” sözleriyle başlamaktadır. Bu da *Hol Amoed*’de de yapılması yasak olan *melahalar* olduğuna işaret eder (*Talmud – Hagiga* 18a; bkz. s.p. açık.).

36. Yakılan-korbanlar getirin – Bamidbar 29:12-34’te listelenen ve *Pesah*’tan farklı olarak (İbn Ezra), her gün farklı sayıda getirilen *Musaf korbanları*. Bu *Musaf korbanlarını* getirmek Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 124.

Sekizinci gün – Diaspora’da hem sekizinci hem de dokuzuncu gün.

Bu, *Sukot*’a bitişik, ama ayrı bir bayram günüdür (bkz. p. 39 açık.) ve “*Şemini Hag Aatseret – Sekizinci [günde kutlanan] Toplanma Bayramı*” olarak adlandırılır.

Şemini Hag Aatseret’in kendine özgü bir bayram oluşu, altı şekilde vurgulanır. [1] “*Payis – Kura*”. Normal günlerde *Bet-Amikdaş*’taki işlemlerin hangi *Koenler* tarafından yapılacağı kurayla belirlenirdi. *Sukot* bayramı boyunca ise *Musaf korbanları* için bu kura işlemi yapılmaz, belirli bir sıra takip edilirdi. Ancak *Şemini Hag Aatseret*’te tekrar kura işlemi yapılırdı. [2] “*Zeman – Zaman*”. Mutlu bir zamana eriştiği için Tanrı’yı mübarek kılma amacıyla söylenen *Şeeheyanu*

berahası, *Şemini Hag Aatseret* günü de söylenir. Her bayramda *Kiduş* duası içinde söylenen bu beraha, *Sukot*’un başında söylenmesine karşın *Şemini Hag Aatseret*’te de söylenerek bu günün farklı bir bayram olduğu belirtilmektedir. [3] “*Regel – [Hac] Bayramı*”. Bu gün kendine has bir bayram olarak kutlanır ve *Suka*’da oturulmaz. [4] “*Korban*”. Kendine ait, [*Sukot* günlerinden farklı] özel bir *Musaf korbanı* vardır. [5] “*Şir – Şarkı*”. *Bet-Amikdaş*’ta *Leviler*’in [günümüzde de bizim dua sırasında] *Teilim* kitabından söyledikleri bu güne mahsus bir mezmur vardır. [6] “*Beraha*”. Günün dualarında *Şemini Hag Aatseret* olduğu vurgulanır (*Talmud – Suka* 48a; Raşi o.a.; *Daat Mikra*).

Kutsal bir bayramdır – *Şemini Hag Aatseret*’te bayram yapmak, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat Ase* No. 125 (*Sefer Ahinuh*).

Yakılan-korbanlar getirin – Bamidbar 29:35-38’deki *Musaf korbanları*. Bu *korbanları* getirmek 613 emre dahildir. *Mitsvat Ase* No. 126 (*Sefer Ahinuh*).

O [gün] – Pasuk, *Şemini Hag Aatseret*’te bayağı *melahaların* yapılmasını yasaklamasına karşın, bunu özellikle “*o [gün]*” için söylediğini vurgulamaktadır. Dolayısıyla *Sukot*’un ilk gününden sonra *Şemini Hag Aatseret*’e kadar olan *Hol Amoed* günleri için bu yasak geçerli değildir. Her ne kadar *Hol Amoed*’de de, alelade bir günmüş gibi davranmak yasak olmasına karşın, *Yom Tov*’dan farklı olarak, maddi kaybı engelleme amaçlı işler yapılabilir (bkz. p. 8 açık.; *Torat Koanim*; Raşi).

İmtina[zamanı]dır – İbranice *Atseret*. Basit anlamda, kastedilen imtina, pasuğun devamında talep edildiği üzere *melaha* yapmamakla (*Saadya Gaon*; İbn Ezra; Raşbam; Radak, *Şeraşim*; krş. *Devarim* 16:8) ve belirli bir kutsiyet vurgusuyla (*Sforno*) ifade bulacaktır.

38 זָח מִלֶּבֶד שְׁבֵתַת יְהוָה וּמִלֶּבֶד מִתְּנוּתֵיכֶם וּמִלֶּבֶד כָּל-נִדְרֵיכֶם
 39 וּמִלֶּבֶד כָּל-נִדְבָתֵיכֶם אֲשֶׁר תִּתְּנוּ לַיהוָה: שֹׁאֵךְ בַּחֲמֹשֶׁה עָשָׂר יוֹם
 לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת-תְּבוּאַת הָאָרֶץ תַּחֲגֹו אֶת-חֲגִי-יְהוָה
 שְׁבַעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שְׁבַתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שְׁבַתוֹן:

olarak adlandırılır (Şemot 23:16). *Asaf* kökü, tarımsal ürünlerin toplanıp depolanmasını ifade eder. Yağmurların başlayacağı mevsime kadar ürünler tarlada güneşin kurutmasına bırakılır ve yağmurların başlayacağı döneme rastlayan *Sukot*'ta toplanarak depolanır. Dolayısıyla "*Asif – Hasat*" tarımsal yılın son işlemidir ve yeni tarımsal yılın işlemlerine geçilmeden önce tamamlanır. İşte çiftçi, bu dönemde tarladaki işinden tatile girmiştir (*Daat Mikra*; bkz. Şemot 23:16 açık.).

[Bazı özel uygulamalar söz konusudur] – Diğer bayramlardan farklı olarak, *Sukot* bayramı, mitsvalar açısından oldukça zengindir. Şimdi Tora bu mitsvaları – *Arbaat Aminim* (s.p.) ve *Suka* (p. 42) mitsvalarını – açıklayacaktır.

Yedi gün boyunca kutlayın – Burada kullanılan "*Tahogu – Kutlayın*" sözcüğü, aynı zamanda, bayramın şerefine, "*Korban Hagiga – Kutlama Korbanı*" olarak bilinen ve *Şelamim-korbanı* şeklinde gerçekleştirilen özel bir *korban*ın getirilmesini de kastetmektedir. Bu *korban* bayram vesilesiyle *Bet-Amikdaş*'a gelen her erkek tarafından, *Pesah*, *Şavuot* ve *Sukot* bayramlarında gerçekleştirilir (*Talmud – Hagiga* 6b ve 9a; bkz. ö.p. açık.). Bireyler *korban*larını gerçekleştirip Tanrı'ya övgülerin sunulduğu, şarkılar ve danslar eşliğinde bir bayram ziyafeti vererek kutlamada bulunur, yakınlarını da davet ederlerdi. Böylelikle *Bet-Amikdaş*'a ev sahipliği yapan şehir, Yerusalayim, tamamen mitsvadan kaynaklanan neşeli kutlamalarla dolardı (*Daat Mikra*).

Buradaki "yedi gün boyunca" ifadesinden, sanki bu *Şelamim-korbanının* bayramın her günü getirilmesinin gerektiği gibi bir sonuç çıkabilirdi. Fakat Tora aşağıda "onu ... kutlayın" (p. 41) demektedir. Tekil "onu" kullanımı, kutlamanın, yani *Şelamim-korbanının*, sadece bir kez gerçekleştirilmesinin yeterli olduğunu gösterir. "Yedi gün boyunca" ifadesi de, normal şartlarda ilk gün gerçekleştirilen *Şelamim-korbanının* herhangi bir nedenle getirilememesi durumunda, bunun, [sekizinci gün olan *Şemini Hag Aatseret* de dahil olmak üzere] ondan sonraki yedi günün herhan-

gi birinde telafi edilebileceğini öğretir (*Torat Koanim*; *Talmud – Hagiga* 9a; Raşi). Dolayısıyla çeviri "Tanrı'nın bayram[-korban]ını yedi gün boyunca getirebilirsiniz" şeklinde de olabilir.

Bu kurala bağlı olarak eğer ilk gün *Şabat*'a rastlıyorsa, *Şabat korban*larının dışında sadece ilk günün gerektirdiği *Musaf korban*ları gerçekleştirilir [çünkü Tora onlar hakkında "her güne ait işlem o gün [yapılmalıdır]" (p. 37) demiştir]; ama bu *Şelamim-korbanı*, sabit bir zamanı olmadığı ve *Şabat* dışında getirilebileceği başka günler olduğu için o gün gerçekleştirilmez. Pasuğun başındaki, anlamda daralma ve sınırlama belirten "*Ah – Ancak*" sözcüğünün gerektirmelerinden biri de budur. Yani "ilk gün normal şartlarda *Şelamim-korbanı* getirebilirsiniz. Ama eğer *Şabat* gününe rastlarsa getiremezsiniz." (*Torat Koanim*; Raşi).

Hem *Pesah* hem de *Sukot* bayramlarında gerçekleştirilen *Korban Hagiga*, ilk gün getirilemediği durumda sıradaki yedi gün içinde getirilebilir. *Şavuot* bayramı, diğer ikisinden farklı olarak *Hol Amoed* adı verilen ara günleri olmamasına ve [Erets-Yisrael'de] tek gün olarak kutlanmasına karşın, ona ait *Korban Hagiga*, ilk gün getirilemediği takdirde, takip eden altı gün içinde getirilebilir. Bu nedenle günümüzde de, *Şavuot* bayramını takip eden altı gün boyunca [yani Erets-Yisrael'de 12, Diaspora'da 13 Sivan'a kadar], dualardaki af dileme teması içeren "*Tahanunim – Yaranma*" kısımları okunmaz.

Tatildir – Bkz. p. 24 açık.

Sekizinci gün tatildir – *Sukot*'u, *Hol Amoed* içermesi açısından kendisine benzeyen *Pesah*'tan farklı kılan özelliklerden ilki, *Hol Amoed*'in yedi gün sürmesi ve sekizinci günün bayram olmasıdır (*Sforno*). *Pesah*'ta ise *Hol Amoed* altı gündür.

Sukot "yedi gün boyunca" kutlandığına göre "sekizinci gün" bu bayrama dahil değildir. Bu da *Şemini Hag Aatseret*'in her ne kadar *Sukot*'ta bitişikse de, kendi içinde bir bayram olduğuna işaret eder.

³⁸ “[Bahsedilen bu *korbanlar*]; Tanrı’nın *Şabatları*’nda yapılan *korbanlar*], Tanrı Adına verdiğiniz armağanlarınız, genel vaatleriniz ve belirli bağışlarınızın haricinde [gerçekleştirilir]. ³⁹ “Ancak, Ülke’nin ürününü hasat ettiğiniz dönemde, yedinci ayın on beşinci gününde [başlayan bayramla ilgili bazı özel uygulamalar söz konusudur.] Tanrı’nın Bayramı’nı yedi gün boyunca kutlayın. İlk gün tatildir ve sekizinci gün tatildir.

38. Pasuğun tam çevirisi şöyledir: “[Bahsedilen bu *korbanlar*]; Tanrı’nın *Şabatları*’nda yapılan *korbanlar*] haricinde, Tanrı Adına verdiğiniz armağanlarınız haricinde, genel vaatleriniz haricinde ve belirli bağışlarınızın haricinde [gerçekleştirilir]”.

Tanrı’nın Şabatları’nda yapılan korbanlar – *Torat Koanim*. Tam çeviriyle “Tanrı’nın *Şabatları*”. Tora bu ifadenin öncesinde ve sonrasında *korban*lardan bahsettiğine göre, burada da özellikle *Şabat* günleri getirilmesi gereken *korbanlar*ı kastetmektedir; yani iki kuzu ile yapılan *Ola-korbanları* (bkz. Bamidbar 28:9-10; *Daat Mikra*).

Tanrı Adına verdiğiniz – Gönüllü olarak (*Daat Mikra*).

Armağanlarınız – *Şaloş Regalim* bayramlarında Tanrı’nın Huzuru’nda “görünmek” üzere *Bet-Amikdaş*’a gelen her kişi, “*Olat Reiya* – Görünme [vesilesiyle getirilen] *Ola-korbanı*” adı verilen bir *korban* getirmelidir (bkz. Şemot 23:16 açık.). Bu amaçla sadece bir kuş bile *korban* edebilir (bkz. 1:14-17). Bunun yanında “*Korban Hagiga* – Kutlama *Korbanı*” adı altında bir de *Şelamim-korbanı* yapılmalıdır (bkz. Şemot 23:18 açık.) – ki bayram yemeğinin temelini bu *korbanın* eti oluşturur (*Talmud* – *Hagiga* 8a-b; *Yad* – *Hagiga* 1:1; *Daat Mikra*). “Armağanlarınız” sözcüğüyle bunlar kastedilmektedir (İbn Ezra).

Genel vaatleriniz – Bireysel ve toplumsal olarak *Neder* sınıfında vaat edilmiş *korbanlar* (İbn Ezra; bkz. 22:18 açık.).

Belirli bağışlarınızın – Bireysel ve toplumsal olarak *Nedava* sınıfında vaat edilmiş *korbanlar* (İbn Ezra; bkz. 22:18 açık.).

Genel olarak *Şaloş Regalim* bayramları Yeruşalayim ve *Bet-Amikdaş*’a geliş vesileleri olduğu için, bu vakitlerin öncesinde yapılan vaatlerin yerine getirilmesi için bayramın gelmesi beklenirdi.

Haricinde – Bir bayram, *Şabat*’a rastladığı takdirde, önceki pasukta ima edilen bayrama ait *Musaf korbanı*, *Şabat* gününe ait *Musaf korbanı*ndan ayrı olarak gerçekleştirilecektir. Birinin varlığı diğerrinin gerekliliğini ortadan kaldırmayacaktır (*Torat Koanim*).

39. Ancak... – Tora şimdi, p. 37-38 tarafından kesintiye uğrayan *Sukot* konusuna tekrar geri dönmektedir (Rabenu Behaye). *Sukot* kuralları iki bölüme ayrılır: İlki, bayramın, *korbanlar* tarafından sembolize edilen kutsiyeti hakkındadır ve bu, tüm bayramlar için aynı olduğundan, aynı kurallar grubu içinde verilmiştir. Şimdi ise Tora sadece *Sukot*’a özgü olan emirlere geçmektedir (Sforno).

“**Ah** – **Ancak**” sözcüğü, anlamda bir daralmayı, bir sınırlamayı ifade eder (krş. p. 27 açık.). *Sukot*’tan önce, Tora, ciddi yargı ve oruç günleri olan *Roş Ašana* ve *Yom Kipur*’dan bahsetmiştir. Buradaki “*ancak*” kelimesi, *Sukot*’un bu ciddi günlerden farklı olduğunu vurgulamaktadır. *Sukot*, hakkında üç kez “neşeli olma ve sevinç ifade etme” emrinin verildiği (bkz. p. 40, Devarim 16:14-15), hasat nimeti için mutlu ve minnettar olmanın özel olarak emredildiği neşeli bir vakittir (İbn Ezra; Raşbam).

Alternatif çeviri “Yedinci ayın on beşinci gününde [başlayıp], Ülke’nin ürününü hasat etmiş olduğunuz için, Tanrı’nın Bayramı’nı yedi gün boyunca kutlayın” şeklinde de olabilir (krş. Ramban). *Sukot*, Tanrı’nın insanları ürünlerinde ve tüm yaptıklarında mübarek kılmasını açıkça ortaya koyan bir bayramdır. Bu nedenle Tanrı’nın Huzuru’nda yedi gün boyunca *Lulav* ve *Etrog* (s.p. açık) ile kutlama yapılacak, sevinç ve neşe, merkezi tema olacaktır.

Ülke’nin ürününü hasat ettiğiniz dönemde – Dolayısıyla *Sukot* bayramı daima, Erets-Yisrael’de hasadın yapıldığı sonbahar başlangıcına rastlamalıdır (bkz. Şemot 34:22 açık.). Bu da, yıla ek bir ay ekleyerek onu artık yıl haline getirme konusunda *Bet-Din*’in göze alması gereken kriterlerden biridir [benzer bir kriter de, *Pesah*’ın ilkbahara rastlaması konusundaki gerekliliktir (Devarim 16:1)] (bkz. p. 2 açık.). Zira bu olmasa, temelde ayın hareketine bağlı olan takvim, ay takviminin güneş takvimine göre yılda 11 gün eksik olması nedeniyle sürekli dönüp duracak, aynı tarih her mevsime düşebilecektir (*Torat Koanim*; Raşi).

Sukot bu nedenle “**Hag Aasif** – Hasat Bayramı”

מ ולקחתם לכם ביום הראשון פלי עץ הדל כפת תמרִים וענף
עץ־עבת וערבי־נחל ושמחתם לפני יהוה אלהיכם שבעת ימים:

(*Phoenix dactylifera*) dalının açık bir ele benzeyen şekline gönderme yapar. Yine de Tora bu sözcüğü, normalde yazıldığı şekilden farklı olarak bir Vav harfi eksik halde yazmıştır ve bu haliyle sözcük **Kapat** şeklinde de okunabilir ve bu, sözcüğün tekil halidir. Tora bu kullanımla, kullanılacak dalın, çok yaprak içermesi (*Kapot*) ama tek bir dal şekline sahip (*Kapat*) olması gerektiğine işaret eder. Bu nedenle bir hurma dalı, yaprakların açılmamış ve birbirine bitişik halde olduğu zamanda bu mitsva için en uygun halindedir. Bu mitsvanın bağlamında bu dal *Lulav* adını alır; hatta dört bitkiyle yapılan mitsva da “*Lulav* mitsvası” olarak anılır. Bu mitsva için bir adet *Lulav* kullanılır [sözcüğün tekil olarak *Kapat* olarak okunabilecek halde yazılmasının bir başka iması da budur (*Talmud* – *Suka* 32a; Raşi)]. Tam çeviriyle çoğul olarak “*hurma dalları*” denmesinin sebebi ise, topluma sesleniliyor olmasıdır. Zira hep beraber çok sayıda hurma dalı alınacaktır.

Mersin ağacı dalları – Tam çeviriyle “*örgülü ağacın dalı*”. “*Avot* – *Örgülü*” (krş. Şemot 28:14) sözcüğü bu daldaki sık yapraklara işaret eder (Raşi). *Avot* sözcüğü “*çok yapraklı*” anlamına gelir. Bu bitkinin dalları, her boğumdan üç yaprağın çıkması ve alt boğumdakilerin üst boğumdakilere erişmesiyle tamamen yapraklarla örtülmüştür ve örgülü bir görünümündedir (*Talmud* – *Suka* 32b; Raşi o.a.). Bu özelliklere sahip olmayan bir mersin (*Myrtus communis*) dalı, bu mitsva için kullanılmaya uygun değildir. Bu mitsvanın bağlamında bu dallar *Adas* ismiyle anılır. Mitsva için üç tane mersin dalı kullanılır [çeviriyi bu nedenle çoğul yaptık]. Pasuk bunu, bu bitkiye üç sözcük ayırarak ima etmiştir [İbranice **Anaf Ets Avot**] (*Talmud* – *Suka* 34b).

Dere söğütleri – Ya da önceki bitkinin tanımıyla bağlı olarak “*dere söğütlerinin dalı*” (*Daat Mikra*). Söğüt sözcüğünün karşılığı *Arava*’dır. Hahamlarımız bu mitsvada kullanılmaya uygun söğüdün, yuvarlak olmayıp uzunlamasına sivri şekle sahip kenarı pürüzsüz yaprakları olan kırmızı renkli dallar olduğunu belirtirler. Mitsva için iki söğüt dalı kullanılır. Bu, pasuktaki çoğul kullanımla ima edilmektedir; zira asgari çoğul, “iki” dir (*Talmud* – *Suka* 34b).

Tora her ne kadar “dere”den bahsediyorsa da,

bu, sadece, mitsvanın en iyi şekilde yerine getirilmesini sağlayan söğüt cinsidir (*Salix acmophylla*). Fakat mitsva için dere kenarında yetişmemiş bir söğüdün dalları da, eğer *Alaha*’nın belirlediği kriterlere uyuyorsa, kullanılabilir (*Talmud* – *Suka* 33b). Tora’nın özellikle “dere” söğüdü demesinin amacı, söğüde benzeyen ama farklı bir tür olan başka bir bitkinin (*Populus alba*) kullanılamayacağını belirtmektir. Bu türün dalı beyaz renkte, yaprakları yuvarlak ve kenarı testere gibidir (*Daat Mikra*).

Tanrınız Aşem’in Huzuru’nda sevinç ifade edeceksiniz – *Sukot* bayramı tarımsal yılın sonunda, ürünlerin toplandığı bir zamanda kutlanır. Bir çiftçi, yıl içindeki çalışmasının ürününü aldıktan sonra bunu tamamen kendi çalışması ve başarısına bağlayabilir. Bu nedenle Tora, söz konusu neşeli kutlamaların Tanrı’ya ibadet çerçevesinde yapılmasını öngörmüştür. Bu şekilde insan tüm başarısında elbette payı olan kişisel emeğinin, Tanrı’nın gönderdiği bereket olmasa aslında tamamen boş olacağını aklında tutmaya devam eder.

Öte yandan bu sevincin *Lulav* mitsvasına da bağlı olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarımız, *Lulav* mitsvasından duyulan neşeyi şöyle tarif eder: Yeruşalayim’de şöyle yaparlardı: Sinagoga girer – elinde *Lulav*’ıyla. Duayı yönetmek ve [okunan Tora bölümünü o dönemde halk tarafından konuşulan Aramca’ya] tercüme etmek için öne çıkar – elinde *Lulav*’ıyla. Tora okumak veya [Koen ise] halkı mübarek kılmak için *Lulav*’ı bırakır. Sinagogdan çıkar – elinde *Lulav*’ıyla. Hasta ziyaretine ya da taziyeye giderse – elinde *Lulav*’ıyla. Tora öğrenmek için *Bet Midraş*’a girdiğinde *Lulav*’ını oğluna ya da bir başkasına verir ve evine gönderir (*Tosefta* – *Suka* 2:10; *Daat Mikra*).

☞ “**Arbaat Aminim – Dört Tür [Bitki]**”.

Sukot’u diğer bayramlardan ayıran bir diğer özellik, dört türde bitki ile yapılan simgesel hareketlerdir (krş. Sforno). “**Naanuim** – *Sallayışlar*” olarak adlandırılan bu hareketler sırasında, burada sözü geçen dört bitki bir arada tutularak dört ana yönde ve ayrıca yukarı ve aşağı doğru sallanır. Bu, *Tenufa* işlemindeki hareketlerle aynıdır ve Tanrı’nın Egemenliği’nin

⁴⁰ “İlk günde kendinize *etrog* ağacı meyvesi, hurma dalı, mersin ağacı dalları ve dere söğütleri alıp, Tanrınız *Aşem*’in Huzuru’nda yedi gün boyunca sevinç ifade edeceksiniz.

40. İlk günde – Verilmek istenen anlam, burada belirtilen dört bitkinin ilk günde mitsva için kullanılabilir şekilde, ilk gün öncesinden hazır olması gerektiği şeklindedir (*Daat Mikra*; krş. Şemot 12:15 açık.). Pasuk, burada sözü geçen dört bitkinin *Sukot*’un ilk gününde alındığını söyleyerek başlamakta, ama onlarla *Tanrı’nın Huzuru’nda yedi gün boyunca sevinç ifade edilmesi* gerektiğini söyleyerek son bulmaktadır. Hahamlarımız, Tora’nın öngördüğü yasaya göre, bu dört bitkiyle yapılan uygulamaların *Bet-Amikdaş*’ta (“*Tanrınız Aşem’in Huzuru’nda*”) bayramın yedi günü boyunca gerçekleştirildiğini, başka yerlerde ise yükümlülüğün sadece ilk günle sınırlı olduğunu öğretirler. Günümüzdeki gelenek ise bayramın [*Şabat* haricindeki] tüm günlerinde bu uygulamayı gerçekleştirmektedir. Zira II. *Bet-Amikdaş*’ın yıkılışından sonra, Raban Yohanan ben Zakay, *Bet-Amikdaş*’taki uygulamanın anısına, bu bitkilerle yapılan ibadetin *Sukot*’un her gününde gerçekleştirilmesi kuralını koymuştur (*Mişna* – *Suka* 3:12; *Talmud* – *Suka* 41a).

“*Günde*” sözcüğü, bu mitsvanın gündüz vakti yerine getirildiğini (*a.k.* 43a) ve gün batmadığı sürece yerine getirilebileceğini belirtir (*Talmud* – *Megila* 20b).

Kendinize ... alıp – Herkes bu mitsvayı kendi başına yerine getirmelidir (*Talmud* – *Suka* 41b; krş. Şemot 12:22). Ayrıca bu mitsvayı yerine getirmek için, mitsvada kullanılan dört bitkinin “sahibi olmak” gerekir; dolayısıyla çalıntı ya da ödünç bitkiler kullanılamaz (*a.y.*). Fakat eğer bir kişi, bu bitkileri “hediye olarak” almışsa, mitsvayı yerine getirebilir. Benzer şekilde eğer bir bitki, kendisinden yarar sağlamanın yasak olduğu bir konumdaysa, sahibi onun “tam sahibi” sayılmaz; bu nedenle mitsva için kullanılamaz (*Talmud Yeruşalmi* – *Suka* 3:1).

“*Alma*” fiili tüm bitkiler için tek bir kez kullanılmıştır. Bu da söz konusu mitsvada tüm bitki türlerinin bir arada tutulması gerektiğini gösterir. Birinin eksikliği, mitsvayı geçersiz kılar (*Talmud* – *Suka* 34b). Yine de [çevirimizde yansımasa da] pasuktaki bitki isimleri birbirine “ve” bağlacıyla bağlanmıştır. Tek istisna, *Etrog*’dan sonra bu bağlaca yer verilmemiş olmasıdır. Bu da, diğer üç bitkinin birbirine bağlandığını, ama *Etrog*’un onlara bağlanmayıp sadece yanlarında tutulduğunu gösterir.

Dört bitkiyi almakla gerçekleştirilen *Lulav* mitsvası, Tora’nın 613 emrinden biridir. *Mitsvat* Ase No. 127 (*Sefer Ahimuh*).

Etrog* ağacının meyvesi** – *Targum Onkelos*; *Saadya Gaon*. İbranice *Peri Ets Adar*. Bu ifadenin tam karşılığı “hoş ağacın meyvesi” şeklindedir. Ramban’a göre ***Etrog, “hoş” ya da “güzel” sözcüğünün [yani bu pasuktaki ***Adar*** sözcüğünün] Aramca karşılığıdır. Dolayısıyla burada açık bir şekilde *Etrog* adlı meyveden bahsedilmektedir – ki bu meyvenin İbranice ismi *Adar*’dır.

Meyvenin “hoş ve güzel” özelliğe sahip olması mitsvanın şartıdır. Dolayısıyla eğer bir *Etrog* bu özelliğe sahip değilse, örneğin kuruyrsa ya da çoğunluğunu anormal bir kabuk bağlamışsa, mitsva için kullanılamaz (*Talmud* – *Suka* 34b). Hahamlarımız rüyasında *Etrog* gören bir kişinin, Tanrı’nın Huzuru’nda hoş ve değerli bir konumda olduğunu öğretirler (*Talmud* – *Berahot* 57a).

Etrog, turuncgillerden, Akdeniz ülkelerinde yetişen, taç yaprakları mavimsi pembe, küçük bir ağacın iri bir limonu andıran buruşuk meyvesidir (*Citrus medica*). Türkçe’deki karşılığı “ağaç kavunu”dur. Bu mitsva için bir adet *Etrog* kullanılır; nitekim pasuk “meyve” sözcüğünü tekil kullanmıştır (*Talmud* – *Suka* 34b).

Tora sadece meyvenin ismini vermek varken, “hoş ağacın meyvesi” gibi uzun bir tanım yapmıştır. Bu şekilde ağacın kendisi de “hoş” olarak tanımlanmaktadır. Zira bu meyvenin ağacı da, meyvesiyle benzer tada sahiptir (Raşi; *Gur Arye*).

Adar sözcüğü farklı bir bakışla aynı zamanda, “barınan; ikamet eden” anlamına gelir. Bu da *Etrog*’un farklı bir özelliğine işaret eder. Bu meyve, koparılmadığı takdirde iki-üç yıl ağaçtan düşmeden kalır – orası daimi ikamet yeriymiş gibi (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Suka* 35a; Raşi). Benzer şekilde bu sözcük farklı bir bakışla “***A-Dir*** – ***Ağıl***” şeklinde de okunabilir ve bu, tıpkı bir ağıl da yeni yavrular doğduğunda, hala büyüklerin olması gibi, *Etrog*’un da, yeni meyveler çıktığında eski meyvelerin hala ağaçta olmasına işaret eder (*Talmud* – *Suka* 35a).

Hurma dalı – İbranice *Kapot Temarim*. Tam anlamıyla “*avuçlar*” anlamına gelen *Kapot* sözcüğü, yaprakları tamamen açılmış bir hurma

[*Oşana Raba*] *Mizbeah*'ın çevresini yedi kez dolaşırlardı. Seremoni tamamlandığında “Sana bu güzelliği, bizim adımıza onarım sağladığın için yapıyoruz *Mizbeah*” derlerdi (*Mişna – Sukot* 4:5; Rabi Pinhas Keati o.a.).

Bu turların anısına *Sukot*'un her günü bir *Sefer-Tora* çıkarılarak sinagogun merkezinde tutulur ve elde *Lulav* olmak suretiyle etrafında ilk altı gün birer, *Oşana Raba*'da ise yedi tur atılır [*Mizbeah* yerine *Sefer-Tora*'nın çevresinde dönülmesinin nedeni, tıpkı *Mizbeah* gibi, Tora öğreniminin de günahlar için onarım sağlamasıdır]. Bu turlara “*Akafot – Turlar*”, bu sırada söylenen özel dualara ise “*Oşana – Lütfen Kurtar!*” sözcüğünün çoğulu olan] *Oşanot* adı verilir. *Oşana Raba*, Tanrı katında *Roş Aşana*'da verilen ve *Yom Kipur* sonunda tasdik edilen kararların yürürlüğe girdiği gündür. Bu nedenle *Teşuva* için son büyük fırsat niteliğindedir [*Teşuva* her zaman yapılabilir. Ama “*Yamim Noraim – Heybetli Günler*” olarak adlandırılan *Roş Aşana* ve *Yom Kipur* ile ardından gelen *Oşana Raba Teşuva*'nın daha kolay bir şekilde kabul edileceği zamanlardır] (Rabi Eliyau Kitov, *Sefer Atodaa*).

❧ *Simhat Bet Aşoeva*.

Yukarıda değinildiği üzere, *Sukot*, dünyanın su konusunda yargılandığı zamandır. Başka bir deyişle, Tanrı, yeni yıldaki tüm su miktarını, *Sukot* bayramında belirler. Bu nedenle suyun, *Bet-Amikdaş*'taki *Sukot*'la ilgili uygulamalarda önemli bir yeri vardı. *Mizbeah*'ta *korbanların* yanında *Neseh* olarak getirilen şarabın döküldüğü bir çanak vardı. Altı delik olan bu çanağa dökülen şarap bir kanal yoluyla *Mizbeah*'ın kaidesine ulaşıyordu. Benzer bir çanak da onun hemen yanında yer alıyordu. Bu, sadece *Sukot* bayramında ve sadece bu bayrama özgü bir uygulama olan “su ile yapılan” *Neseh* işlemi için kullanılırdı. Burada kullanılacak suyun çekilmesi büyük şenliklere sahne olurdu. O kadar ki, *Mişna*, bu şenliklere tanık olmayan kişinin, kendisini hayatında şenlik görmüş sayamayacağını belirtir (*Mişna – Suka* 5:1). Büyük ve ünlü Hahamlar'dan İlel Azaken, bu şenliklerle ilgili olarak “ben buradaysam, her şey burada; ama burada değilsem, kim burada?!” diyerek buradaki neşeyi tanımlar (*Tosefta*).

Bu kutlamalar “*Simhat Bet Aşoeva – Su Çekme Şenliği*” olarak adlandırılır. *Sukot* bayramının ilk gününün çıkışında *Bet-Amikdaş*'ta görevli *Koen* ve *Leviler*, *Bet-Amikdaş*'ın kadınlara ait bölümüne gelirler ve burada büyük teraslar

hazırlarlardı. Bu sayede erkekler ve kadınlar bu geniş bölgede şenlikleri rahatça ayrı ayrı seyredebilirlerdi. Meydanda altından büyük lambalar ve her birinin içinde büyük altın kaseler vardı. *Koen* ailesine mensup dört çocuk bu lambalara merdivenlerle çıkarlar, ellerindeki, toplam 120 *log* zeytinyağı içeren [yani her birinde 30'ar *log* (~12-15lt.) yağ bulunan] maşrapalarla bu kaseleri doldururlardı.

Koenler'in kullanılıp yıpranmış olan donları ve kuşaklarıyla büyük fitiller yapılır ve bunlarla, kaselerin içinde meşaleler yakılırdı. *Mişna*, Yeruşalayim'de bu meşalelerin ışığı nedeniyle aydınlanmayan tek bir avlunun kalmadığını kaydeder. Zira *Bet-Amikdaş*, Yeruşalayim'in en yüksek yerinde, bu meşaleler de bulundukları yerde oldukça yüksek bir konumdaydı.

Bu şenlikler sırasında sadece *Tora*'nın mitsvalarını en üst düzeyde uygulayan, halkın en ileri gelenleri, şenliği seyretmeye gelen halkın önünde ellerinde havaya atıp tuttukları küçük meşalelerle dans ederlerdi. Rambam'ın da belirttiği üzere her isteyenin dans etmesine izin verilmezdi. Sadece Yisrael'in en büyük Hahamları, *Yeşiva* başkanları, *Sanedrin* üyeleri ve halk içinde onurlu bir yere sahip yaşlı ve Tanrı'ya üst derece bağlı kişiler dans ederlerdi. Halkın geri kalanı ise sadece seyretmek ve dinlemek için gelirdi. Raban Şimon ben Gamliel'in bu şenlikler sırasında, eline sekiz yanan meşale alıp bunları sürekli havaya atıp tuttuğu ve meşalelerin birbirine değmediği anlatılır.

Leviler çeşitli ve çok sayıda enstrümanla müzik yaparlar, bu sırada *Bet-Amikdaş*'ın iç avlusundan kadınlar kısmına inen [ve *Teilim* kitabındaki on beş tane “Şir [*L*] *AmaLot – Basamaklar İçin Şarkı*”ya (*Teilim* 120-134. *Perekler*) denk olan] on beş basamakta dururlar ve şarkılar söylerlerdi [fakat *korbanlar* yapıldığı sırada şarkı söylerlerken *Mizbeah*'ın yakınındaki platformda (*Duhan*) dururlardı]. İki *Koen*, ellerinde iki borazanla *Nikanor Kapısı*'nda (bkz. 14:11 açk.) dururdu. Sabah olup horoz öttüğünde [ya da bir görüşe göre *Bet-Amikdaş*'ın tellalı onlara seslendiğinde] bu borazanlarla bir uzun bir kesik-kesik ve bir uzun ses çalarlar ve böylece Şiloah adlı kaynaktan, *Mizbeah*'taki “*Nisuh Amayim – Su İle Neseh*” işlemi için su çekme vaktinin geldiğini bildirirlerdi. Sonra onuncu basamağa inip borazanı aynı şekilde çalarlar, kadınlara ait avluya geldiklerinde bunu bir kez daha tekrarlarlardı. Son çalışı uzun tutup bu sırada o avlunun doğuya açılan kapısına

her yerde geçerli olduğunu ifade etme amacını güder. Farklı cemaatlerde sallama düzeni konusunda farklı gelenekler vardır. İstanbul cemaatinin [ve daha birçok cemaatin] uygulamasına göre dört bitki güney, kuzey, doğu, yukarı, aşağı ve batı sırasıyla sallanır (bkz. Şemot 29:24 açık.). *Talmud*'da bu mitsvanın, yeni yılın su açısından bereketli olması amacıyla yapıldığı belirtilir. Tıpkı bu dört [ve aslında her] bitki gibi, dünyanın da su olmadan varlığını devam ettirmesi mümkün değildir. Yağmur mevsiminin başlangıcını işaretleyen *Sukot* dünyanın su konusunda yargılandığı ve gelecek yıl ne kadar yağmurun yağacağını belirlediği zamandır (*Mişna – Roş Ašana* 1:2).

Hahamlarımız, bu mitsvanın, *Yom Kipur*'da günahların bağışlanmasından kaynaklanan mutluluğun bir işareti olduğunu belirtirler (*Daat Zekenim*). Bir açıklamaya göre bu mitsva aynı zamanda biten tarımsal yılda elde edilen ürünler nedeniyle Tanrı'ya yönelik bir şükran ve gelecek yılın da bolluk içinde geçmesi yönünde bir dilek ifadesidir. *Eetrog* ağaçlarda yetişmiş güzel meyveleri simgeler. *Adas* ağaçlarda ya da toprakta yetişmiş yeşilliklerin bolluğunu temsil eder. *Lulav* bir yandan güneşin sıcaklığını diğer yandan suyun bolluğunu ifade eder; zira bu ikisi olmadan hurma ağacı ürün vermez. Benzer şekilde dere kenarında yetişen *Arava* da her bitkinin temel büyüme kaynağı olan suyu sembolize eder (*Daat Mikra*).

Midraş, *Arbaat Aminim* mitsvasını birçok sembolle açıklar. Bunlardan iki tanesi halk arasında da oldukça yaygın olarak bilinir. Her iki sembol de birliğin önemini ön plana çıkarır. Biri kişinin kendi içindeki birlik ve bütünlüğünü, diğeri ise toplumsal birlik ve beraberliği vurgular.

Eetrog kalbe, *Lulav* omurgaya, *Adas* yaprakları gözle ve *Arava* yaprakları da dudaklara benzer. Mitsva sırasında bu dördü bir arada tutulur ve bu, insanın temel yeteneklerini – kalbindeki istek ve arzularını, [beynin tüm emirlerini vücuda dağıtan] omurga sayesinde mümkün olan hareket ve davranışlarını, görsel algısının temeli olan gözlerini ve bir insan olarak kendisini hayvanlardan ayıran eşsiz konuşma ve iletişim yeteneğini – Tanrı hizmetinde birleştirmesi gerektiği sembolize edilir. Ayrıca bu mitsva, söz konusu organlardan biriyle günah işlemiş olan bir kişi için onarım da sağlar. Zira bir prensibe göre kişinin, işlediği günaha denk gelen mitsvalar yapması, o günahı telafi edebilir (Rabenu Behaye).

İkinci sembol ise toplumun farklı kesimlerini ele alır. Güzel tat Tora bilgisini, hoş koku ise, insanın davranışlarını temsil eder. Buna göre, hem güzel tadı hem de hoş kokusu olan *Eetrog*, hem bilgili hem de iyi davranışlara sahip kişileri simgeler. Hurma lezzetli bir meyvedir; ancak hiç kokusu yoktur. Dolayısıyla *Lulav*, Tora bilgisi olan, ama bunu aktif güzel davranışlara çevirememiş kişileri sembolize eder. Onun aksine, tadı olmayan, ama oldukça hoş kokusu olan *Adas*, Tora'dan bihaber olmasına karşın, davranışlarıyla çevresine güzel “koku” saçan kişileri temsil eder. Ve son olarak ne kokusu ne de tadı olan *Arava*, bütün bu meziyetlerden yoksun bir kişiyi simgeler. *Arbaat Aminim* mitsvasında bu dört bitki bir arada tutulur; ve bunlardan biri eksik olursa, mitsva yerine getirilmiş olmaz. Bu da Yahudiler'de hiç kimsenin “vazgeçilebilir” olmadığını, toplumun ancak tam bir birlik içinde olması halinde ilerleyebileceğini gösterir. Bu, aynı zamanda, birlik için herkesin fabrikadan çıkmış gibi aynı olmasının da şart olmadığını, aksine kendi özellikleri ile topluma katkıda bulunarak bu birlikte pay sahibi olabileceğini ortaya koyar. Tek şart, bunun “mitsva için”, yani Tanrı'ya hizmet amacı göz önünde tutularak yapılmasıdır. Yahudilik, sadece bu amaç doğrultusunda bir anlama sahiptir.

Bu sembolizmin dışında her bir bitkinin başka birçok derin anlam içerdiği özellikle *Kabala* kökenli yazılarda yer almaktadır.

Anlaşıldığı kadarıyla *Lulav* mitsvası Erets-Yisrael'e girilip yerleşildikten sonra geçerlilik kazanmıştır (*Daat Mikra*). Ama Ülke'ye bağlı bir mitsva olmadığı için hem Erets-Yisrael'de hem de Diaspora'da geçerlidir.

❧ Oşanot.

Bet-Amikdaş döneminde bayramın altı günü boyunca *Arava* dallarıyla özel bir seremoni yapılırdı. Bu seremonilerde özellikle *Arava* kullanılırdı; zira *Sukot*, dünyanın su konusunda yargılandığı gündür ve *Arava* (söğüt) sulak yerde yetişir (*Rokeah*). *Arava* toplamak için, Yerusalayim'in dışındaki Motsa adlı yerde dere kıyısından söğütler toplanır, bunlar dik duracak şekilde *Mizbeah*'ın yanına yerleştirilirdi. Neşe belirtisi olarak [*Sofar* ya da borazanla] *Tekia* [=düz uzun ses], *Terua* ve *Tekia* sesleri çalınırdı. Her gün Koenler *Mizbeah*'ın çevresinde bir kez tur atarlar ve “**Ana Aşem Oşıya Na; Ana Aşem Atsliha Na – Yalvarıyorum Aşem, Lütfen Kurtar; Yalvarıyorum Aşem, Lütfen Başarılı Kıl**” (*Teilim* 118:25) pasuğunu söylerlerdi. Yedinci gün

41 מֵא וְחַגְגֶתֶם אֹתוֹ חַג לַיהוָה שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֶקֶת עוֹלָם
 42 לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַחֲגּוּ אֹתוֹ: מִבַּסֶּכֶת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת
 יָמִים כָּל-הָאֶזְרָח בִּישְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַסֶּכֶת:

kapsamlı ve geniştir. Burada biz çok kısıtlı olarak, metne bağlı sadece birkaç konuyu açıklamakla yetiniyoruz. Hem *Suka*, hem *Arbaat Aminim*, hem de diğer birçok mitsvanın uygulamasal detayları için bkz. Rabi Nisim Behar, *El Gid Para El Pratikante / Dini Uygulama Rehberi*.

“Çardaklarda” yaşamak, barınma ve korunmanın tamamen çardak sayesinde olmasını gerektirir. Buna bağlı olarak, bir ağacın, bir evin, hatta başka bir *Suka*’nın içinde yapılmış *Suka* bu mitsva için geçersizdir (*Talmud – Suka* 9b). Üstü kapalı olmayan bir balkonda ya da çatıda ise *Suka* yapılabilir.

Yisrael’e mensup herkes – Tam çeviriyle “Yisrael’deki her yerli”. “*Ezrah – Yerli*” sözcüğü, özellikle doğuştan Yahudi olan kişileri ifade eder. Fakat Tora bununla yetinmeyip “Yisrael’deki” sözcüğünü de kullanmış, bu şekilde sonradan Yahudi olan kişileri, yani Gerler’i de bu mitsvayla yükümlü kılmıştır (*Torat Koanim*; Raşi). “Her” sözcüğü, azat edilmiş kölelerin de bu mitsva ile bağlı olduklarını öğretir (*Torat Koanim*). Bir görüşe göre, “her” sözcüğü henüz mitsvalardan sorumlu (*Bar-Mitsva*) yaşa gelmemiş çocukların da bu mitsvaya dahil olduklarını belirtir (*Talmud – Suka* 28b). Kısacası Yisrael’e mensup her erkek, istisnasız olarak bu mitsvadan sorumludur (Ramban).

Yine de bir konuyu açıklığa kavuşturmak gerekir: Tora’nın “tüm” emirleri hem doğuştan Yahudiler hem de Gerler için aynı şekilde geçerlidir. Tora bunu bazen açıkça belirtmektedir; ama belirtme de, Şemot 12:49’da açık bir şekilde tüm emirlerin, doğuştan Yahudiler ve Gerler için eşit şekilde geçerli olduğu söylenmiştir. Öyleyse Gerler’in de bu mitsvaya dahil olduğunu vurgulama ihtiyacıyla “Yisrael’de” sözcüğünün bu şekilde açıklanmasına ne gerek vardır? *Suka* mitsvasının diğer mitsvalara göre ne özelliği vardır? Bu özellik, sıradaki pasukta görülebilir: Tora *Suka* mitsvasının amacının, Bene-Yisrael’in Mısır Çıkışı’nda Tanrı tarafından mucizevi bir şekilde korunduğunun tüm nesillerce bilinmesi olduğunu belirtmektedir. Bu sebep, doğuştan

Yahudi olan biri için oldukça mantıklı iken, sonradan Yahudi olmuş, dolayısıyla ataları Mısır’dan çıkan nesle mensup olmayan Gerler için mantıksız görünebilir. İşte Tora, doğuştan bir Yahudi ile bir Ger arasında bu konuda bile herhangi bir fark olmadığını vurgulamak için bu emirde Gerler için fazla bir sözcük kullanmıştır (Rabi Yaakov Kaminetsky). Hahamlarımız’ın öğrettiği gibi, “Yahudiliği kabul etmiş kişi, yeni doğmuş bir bebek gibidir” ve bu bebek, Mısır’dan çıkan neslin soyundan hiçbir şekilde farklı sayılmaz.

Bu sözcüğün öğrettiği bir kural daha vardır: Genel kurala göre kadınlar zamana bağlı “yap” şeklindeki mitsvalardan (*Mitsvot Şeazman Geraman*) muafır. *Suka*’da oturma mitsvası da bunlardan biridir. *Pesah* gecesi *matsa* yemek ise böyle bir mitsva olmasına karşın, istisnadır ve kadınlar da erkekler gibi sorumludur. Hem *Pesah* hem de *Sukot*, içine rastladığı ayın on beşinde başlar. Bu, iki bayramın birçok kuralı arasında köprü oluşturur ve biriyle ilgili birçok kural, diğeri için de geçerli olur. Buna bağlı olarak, *Pesah*’ta *matsa* yeme mitsvasının istisnai niteliğinin, *Sukot*’ta *Suka*’da oturma mitsvası için de geçerli olduğu ve kadınların tıpkı *Pesah*’ın ilk gecesinde *matsa* yemek gibi, bu mitsvayla da yükümlü olduğu sonucuna varılabilir. Tora bunun doğru olmadığını vurgulamak için, özellikle erkekleri belirten *Ezrah* sözcüğünü kullanmaktadır (Raşi).

Bu sözcükten öğrenilen başka bir kural: *Suka* mitsvasından sadece bu bayram sırasında “yerli” konumunda olan, yani sabit ve sakin bir şekilde evinde yaşayan kişiler sorumludur. Bu, yolda veya denizde yolculuk yapmakta olan kişileri yükümlülükten muaf kılar (Ramban). Pasuk ayrıca evlerinde rahat bir şekilde yaşayan bu yerlilerin de, kendilerine ait evleri olmasına karşın, bu yedi günlük süre içinde evlerini terk edip *Sukalar*’da yaşamaları gerektiğini öğretmektedir (Raşbam). Herkesin [en azından ilk gün] kendisine ait *Lulav* olmasını gerektiren *Lulav* mitsvasından farklı olarak, bir kişi başkasına ait bir *Suka* ile de [onun izni dahilinde olmak kaydıyla] yükümlülüğünü yerine getirebilir (*Talmud – Suka* 27b).

⁴¹ Onu yılda yedi gün boyunca Tanrı Adına bir bayram olarak kutlayın; [bu,] nesilleriniz boyunca [geçerli olan] ebedi bir kanundur. Onu yedinci ayda kutlayacaksınız.

⁴² “[Bu] Yedi gün boyunca çardaklarda yaşayacaksınız. Yisrael’e mensup herkes çardaklarda yaşayacaktır.

gelirlerdi. Yüzlerini batıya, yani geldikleri yöne [ki *Bet-Amikdaş*’ın en kutsal kısımları bu taraftaydı] çevirip eğilirler ve “Tanrı’ya eğiliyoruz; ve ümidimizi O’na bağlıyoruz” derlerdi (*Mişna* – *Suka* 5:1-2; Rabi Pinhas Keati o.a.).

3 log (~1,2-1,5lt.) su alabilen altın bir kap Şiloah kaynağından çekilen suyla doldurulurdu. *Koenler* ve halk *Bet-Amikdaş*’ın güneydeki kapılarından biri olan [ve buradaki işlem nedeniyle bu isimle anılan] Su Kapısı’na (bkz. 16:24 açık.) gelirler, borazanlar tekrar aynı şekilde çalınırdı. Kurada bu işlemi yapmaya hak kazanan *Koen Mizbeah*’ın rampasını kullanarak tepeye çıkar, sola, *Mizbeah*’ın güneybatı köşesindeki çıkıntıya doğru dönerdi [Normal şartlarda *Mizbeah*’a çıkan bir kişi, oradaki işlemleri yapmak üzere rampayı tırmandıktan sonra sağa döner ve köşeleri tek tek dolaşır işlemleri bitirdikten sonra inerdi. İstisnai olarak, {tur sırasında *Mizbeah*’taki dumanı özümsememeleri için} su ve şarapla yapılan *Neseh* işlemleri ile {duman nedeniyle kuşun ölmemesi için,} kuşlarla yapılan *Ola-korban*larında ise işlem güneybatı köşesinde yapıldığı için tur atılmaz, hemen sola dönlür, işlem bitince de geri dönlürdü]. Bu köşede yan yana iki gümüş [Rabi Yeuda’ya göre alçı] çanak vardı. Şarap için kullanılan doğudaki çanağın dibindeki kanal, batıdaki diğer çanağınkine göre daha kalındı [zira şarabın yoğunluğu sudan fazladır ve bu şekilde ikisinin drenaj hızı aynı olacaktır].

Suyla yapılan *Neseh*, *Alaha LeMoşe MiSinay* (bkz. Sözlük) sınıfındaki bir kuraldır ve Tora’da buna yönelik bir şey söylenmemektedir [bazı otoriteler ise ipuçları bulmuşlardır]. Dolayısıyla Sözlü Tora’nın otoritesini kabul etmeyen Tsadoki tarikatı bu işlemi kabul etmiyordu. Bir keresinde Tsadoki tarikatına mensup bir *Koen* suyu buradaki çanak yerine ayaklarının üzerine dökmüş ve tüm halk onu *Etrog* yağmuruna tutmuş olduğundan, bu olay sonrasında, işlemi yapan kişiden elini kaldırması istenirdi; bu şekilde suyu doğru yere döktüğü görüldü (*Mişna* – *Suka* 4:9; Rabi Pinhas Keati o.a.).

Rabi Yeşua ben Hananya, *Simhat Bet Aşoeva* nedeniyle gözlerinin uyku görmediğini aktarır: Sabah erkenden kalkılır. *Tamid-korbanı* yapılır, oradan sabah duasına geçilir, sonra *Musaf korbanı*

yapılır ve hemen *Musaf* duasına geçilir. Oradan Tora öğrenmek üzere *Bet Midraş*’a gidilir, yemek yenir, *Minha* duasından sonra günü kapatan *Tamid-korbanı* gerçekleştirilir – ondan sonra da gece boyunca *Simhat Bet Aşoeva* kutlamaları yapılırdı.

41. Onu – Sukot bayramını. Ya da onun kutlamasını işaretleyen “**Korban Hagiga – Bayram / Kutlama Korbanı**”nı.

Yedi gün boyunca – Ne eksik ne fazla.

Yedinci ayda kutlayacaksınız – “Bu bayramı [Yarovam ben Nevat’ın 15 MarHeşvan’da kutlamak istediği gibi (Melahim I 12:33)] başka bir ayda ya da yedinci ayın 15’i dışındaki başka bir tarihte kutlayamazsınız”. Anlaşıldığı kadarıyla bu vurgunun bir amacı da bayramın herkes tarafından aynı tarihte bir birlik içinde kutlanmasıdır (*Daat Mikra*).

42. Çardaklarda yaşayacaksınız – İbranice Sukot. Bayram ismini buradan alır. *Sukot*’u diğer bayramlardan farklı kılan bir diğer uygulama da budur (Sforno). Bu da Tora’nın 613 mitsvasından biridir. *Mitsvat Ase* No. 128 (*Sefer Ahimuh*).

Tam çeviriyle “*oturacaksınız*”. Fakat bu, Türkçe’deki benzer kullanımı gibi, “*yaşayacaksınız*” anlamındadır. Hahamlarımız’ın dediği gibi “*oturacaksınız* – yani bir bakıma ikamet edeceksiniz”. Bu süre boyunca temel yaşam yeri *Suka*, geçici yaşam yeri ise ev olmalıdır (*Mişna* – *Suka* 2:9). Evdeki bazı güzel eşyalar bile *Suka*’ya yerleştirilir. Normalde evde yapılan her şey *Suka*’da yapılır. Buna yemek, öğrenim, uyumak ve öylesine oturmak da dahildir (*Talmud* – *Suka* 28b). Hastalar, hastalara eşlik edenler ve mitsva konulu bir görevle elçiliğe gönderilmiş kişiler, bu mitsvadan muafırlar (*Mişna* – *Suka* 2:4). Bir kurala göre “sıkıntı çeken, *Suka*’dan muafır”. Zira *Suka*’nın bir hafta boyunca insanın evi gibi olması, aynı zamanda, evde normalde çekmeyeceği rahatsızlıkları *Suka*’da da çekmemesini gerektirir (Rabi Pinhas Keati o.a.). Dolayısıyla yağmur yağıyorsa bu mitsvadan muaf olunur. Benzer şekilde çok soğuksa ve rahatsız olunacaksa, *Suka*’da uyuma gerekliliği ortadan kalkar. *Suka*’nın inşası ve genel *Suka* kuralları ile ilgili detaylar, diğer tüm mitsvalar gibi, oldukça

מִן לִמְעַן יִדְעוּ דִּרְתִּיכֶם

כִּי בִסְכוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ

מִצְרַיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: מִד וַיִּדְבֹּר מֹשֶׁה אֶת־מַעַדִּי יְהוָה

אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: פ

toprağa sahip olma, bereketli ürün elde etme halinin de, çöldeki ihtiyaçları karşılayan Tanrı'nın sayesinde olduğunu özümsemeyi temin eder. Böylelikle, halk elde ettiği ürüne bakıp bunu tamamen kendi gücü ve çabası ile gerçekleştirdiği yanılsamasına kapılmayacaktır. İşte tam olarak bu amaçla evlerden çıkılır ve çardaklarda yaşanır. Bu, evdeki tüm bolluğa karşın, her şeyin Tanrı sayesinde olduğunu belirten ve o maddi berekettense, Tanrı'ya güvenmenin tercih edildiğini vurgulayan bir davranıştır. Tanrı'nın, bu bayramın özellikle bu zamanda kutlanmasını emretmesinin nedenlerinden biri budur.

Ben, Tanrınız Aşem'im – Bu sözler Roş Ašana konusundan buraya kadar olan bölümü kapatmaktadır (*Daat Mikra*).

44. Moşe ... aktardı – Moşe, bu şekilde, Tanrı'nın kendisine vermiş olduğu talimatları (p. 2, p. 10, p. 24, p. 34) yerine getirmiştir.

Tanrı'nın Özel Vakitleri – Her ne kadar tüm bu bayramların ne zaman kutlanacağı *Bet-Din*'in ilanına bağlı olsa da, Tora bu bayramlar için sabit tarihler belirlemiştir (krş. *Talmud – Pesahim* 77a). *Bet-Din*'in yaptığı, bu tarihlerin bağlı olduğu Roş Hodeşler'in başlangıç gününü tayin etmektir.

Bene-Yisrael'e – Önceki bölümlerden farklı olarak, Moşe buradaki kuralları *Koenler*'e değil, tüm halka aktarmaktadır. Zira bayramlar söz konusu olduğunda herkes aynı derecede yükümlüdür. Bu bölüm temel olarak *korban*lardan çok genel terimlerle bahsetmiş, bu detayları Bamidbar kitabına bırakmıştır. Burada detaylı olarak bahsedilen iki *korban*, *Omer* ve *İki Ekmek* [ve onlara bağlı *korbanlar*], bayramların tarihleriyle doğrudan bağlı oldukları için verilmiştir. Dolayısıyla bu bölümdeki emirler açısından *Koenler*'i, halkın kalanından daha yükümlü kılan bir şey yoktur (Ramban).

Tora'nın genelinde Moşe'nin tüm mitsvaları doğrudan Bene-Yisrael'e verdiği söylenmemektedir. Burada ise Tora bunu önemle belirtmektedir. Hahamlarımız bu vurgudan yola çıkarak, Moşe Rabenu'nun, her bayramda, o bayramla ilgili kuralları halka öğrettiğini belirtirler (*Talmud – Megila* 32a). *Targum Onkelos* da çevirisini bu doğrultuda “*Moşe, Tanrı'nın Özel Vakitleri ile ilgili düzeni açıkladı ve Bene-Yisrael'e öğretti*” şeklinde yapmıştır.

Moşe ayrıca, ayın dünya çevresindeki dönüş hareketleri başta olmak üzere astronomik tüm hesapları da *Bet-Din*'e sözlü olarak öğretmiştir. Nesilden nesile en üst düzey otoritelere aktarılan bu bilgiler sayesinde *Bet-Din* her nesilde takvimi doğru bir şekilde belirleyebilmiş, gerektiği zamanlarda bir ayın 29 yerine 30 gün çekmesine veya bir yıla fazladan bir ay eklemeye karar verilebilmiştir (krş. Ramban).

⁴³ Bu sayede [tüm] nesilleriniz, Bene-Yisrael'i, Mısır Ülkesi'nden çıkardığım zaman çardaklarda yaşattığımı bileceklerdir.

“Ben, Tanrınız Aşem'im.”

⁴⁴ Moşe, Tanrı'nın Özel Vakitleri [ile ilgili kuralları] Bene-Yisrael'e aktardı.

43. Bu sayede [tüm] nesilleriniz ... bileceklerdir – Bu pasuk, *Suka* mitsvasını yerine getirirken, kişinin, Tanrı'nın çöl yolculuğu sırasında Bene-Yisrael'i özel olarak koruduğunu hatırlama getirmesi gerektiğini öğretir (*Peri Megadim* – *Orah Hayim* 625).

Talmud'daki Hahamlar'dan Raba, bir *Suka*'nın 20 amadan (yaklaşık 10m.) daha yüksek olmaması gerektiğine dair kuralın kaynağını bu ifadede görür. Bundan daha yüksek bir *Suka* artık “*Suka*” olmaktan çıkar; zira temel amaç tüm nesillerin Tanrı'nın mucizesini temsili bir şekilde görmesidir. Oysa bu yükseklik gözün normal bakışla görüş alanının ötesindedir (*Talmud* – *Suka* 2a).

Mısır Ülkesi'nden çıkardığım zaman – Dolayısıyla *Suka*'da oturma mitsvasının amacı, daha birçok mitsvada olduğu gibi, Mısır'dan Çıkış'ın anılmasıdır (*Torat Koanım*). Bu durumda akla hemen bir soru gelir. Mısır'dan Çıkış Nisan ayında olmuştur; öyleyse neden *Suka*'da oturma emri *Pesah* için değildir? Bu mitsvanın sebebinin gerçekten çölde çardaklarda geçen yaşam olduğu görüşünde olan İbn Ezra, yaz boyunca bu çardaklara gerek kalmadığını, zira Onur Bulutları'nın güneşe karşı gereken korumayı sağladığını belirtir. Fakat sonbaharın gelmesiyle, yaklaşan soğuklara karşı bu çardaklar kullanılmaya başlanmıştır.

Bir başka neden de şöyledir. İnsanlar havalar ısındığı zaman çardaklarda oturmaya başlarlar. Fakat hava serinlemeye başladığında bunu yapmazlar. Eğer Tora *Sukalar*'da oturma emrini havaların artık ısınmaya başladığı bahar ayları için vermiş olsaydı, bu uygulama diğer insanların gözünde “normal” olurdu. Fakat özellikle havaların soğuduğu sonbaharda evi terk edip çardaklarda oturmak, Tanrı'nın emrini yerine getirme amacını açık bir şekilde ortaya koyar (*Torat Koanım*; *Şulhan Aruh* – *Orah Hayim* 625; *Meam Loex*).

Vilna'lı Gaon bir neden daha sunar: Bene-Yisrael

Altın Buzağı günahını işledikten sonra, onları sarmalayan Onur Bulutları, Tanrı'nın Öfkesi'ni ifade edercesine onları terk etmişti. Moşe, *Yom Kipur*'da (10 Tışri) Sinay dağından elinde ikinci On Emir levhalarıyla birlikte inerek, Tanrı'nın onları affettiğini bildirmişti. Fakat bu af, her şeyin eskisi gibi olduğu anlamına gelmiyordu. Nitekim, affa rağmen Onur Bulutları geri gelmemişti. Ertesi gün (11 Tışri), Moşe Rabenu halkı bir araya toplayıp *Mişkan*'ın inşası konusunda gereken talimatları aktardı. Halk bu talimat üzerine bağışlarını getirmeye başladı. Pasuk [orada verdiğimiz göre alternatif bir çeviriyle] “[Bene-Yisrael] Ona sabah sabah başka bağışlar getirdiler” (*Şemot* 36:3) demektedir. Bu da, o günün dışında iki gün daha [“*sabah*” ve “*sabah*”] bağış getirildiğini gösterir (bkz. *Şemot* 36:3 açık.). Yani 12 ve 13 Tışri boyunca bağış getirilmiştir. 14 Tışri'de ustalar tüm malzemeleri Moşe'den almışlar ve 15 Tışri'de *Mişkan*'ın inşası için çalışmaya başlamışlar; aynı gün Onur Bulutları geri gelmiştir. [Görüşlerden birine göre] Onur Bulutları'nın anısına kutlanan Sukot bayramının 15 Tışri'de başlamasının bir nedeni de budur.

Anlaşıldığı kadarıyla *Suka* mitsvası ancak Erets-Yisrael'e girildikten ve burada yerleşildikten sonra geçerlilik kazanacak ve ondan sonra ebedi bir kanun olarak yaşanan her yerde geçerli olacaktır (*Daat Mikra*).

Çardaklarda yaşattığımı – Konuya girişte de belirtildiği gibi, Rabi Eliezer'in görüşü, burada gerçek çardaklardan bahsedildiği yönündedir. Raşbam bu görüşü takiben şu açıklamayı yapar: *Devarim* 16:13-16'da *Sukot* bayramının ürünlerin tamamen toplandığı dönemde kutlandığına dikkat çekilmektedir (ayrıca bkz. *Şemot* 23:16). Bu dönemde evler ve depolar her türlü tarım ürünü ile dolu olacaktır. *Sukot* bayramının tam olarak bu zamanda kutlanması, gelecek nesillere çöldeki kırk yıllık zorlu yaşam koşullarında Tanrı'nın Bene-Yisrael'in tüm ihtiyaçlarını mucizevi bir şekilde gidermesine yoğunlaşmayı sağlar. Bu da, şimdiki durumun, yani bir ülke ve

שביעי א וידבר יהוה אל-משה לאמר: ב צו את-בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד:

sağlardı. Batı kandili ise, diğer kandillerle eşit yağ almasına karşın mucizevi olarak belirgin bir şekilde diğerlerinden daha uzun süre yanmayı sürdürürdü.

Raşi [*Talmud* – *Şabat* 22b'deki açıklamasında] gündüz herhangi bir alevin hala yanıyor olması durumunda, *Koen*'in onları kandilleri temizlemek için söndürdüğünü, ama batı kandilini yanar halde bıraktığını belirtir. *Menora* yakılırken ilk sıradaki, temizlenirken son sıradaki kandil batı kandiliydi (*Talmud* – *Şabat* 22b; Raşi). Yahudiler'in Tora'ya uygun yaşadıkları dönemlerde, bir mucize gerçekleşmiş ve batı kandili hiç sönmemiştir. Akşam üstü, kandilleri yeniden yakma zamanı geldiğinde, *Koen*, hala yanmaya devam eden fitili batı kandilinin çanağından alır, yağı boşaltıp çanağı temizledikten ve temiz yağ koyduktan sonra yanmakta olan fitili tekrar yerine yerleştirirdi. Daha sonra diğer kandilleri, batı kandilinin ateşinden yararlanarak yakardı. Diğer kandillerden çok daha uzun, hatta bazı dönemlerde kesintisiz olarak yanan batı kandili, Tanrı'nın *Bet-Amikdaş*'taki Mevcudiyeti'nin kanıtlarından biriydi. II. *Bet-Amikdaş*'ın ilk yıllarında *Koen Gadol* olan Şimon Atsadiğ'in zamanında bu kandil hiç sönmemiştir. Ama onun ölümünden sonra halk artık böyle bir mucizeye layık olamadığı için batı kandili de, diğerleri gibi sönmeye başlamıştır.

“Batı Kandili”nin hangisi olduğu, Hahamlarımız arasındaki, *Menora*'nın konumunun tam olarak hangi doğrultuda olduğuna dair görüş ayrılığına bağlıdır. *Menora*'nın kuzey-güney doğrultusunda, yani *Parohet*'e paralel bir konumda olduğu görüşüne göre, “batı kandili” en ortadaki kandildir. Bu ismi almasının nedeni, her iki yandaki üçer kandilin bu merkezi kandile doğru, bu kandilin ise *Parohet*'in örttüğü *Aron Aberit*'in bulunduğu batı yönüne doğru eğik olmasıdır. *Menora*'nın doğu-batı doğrultusunda, *Parohet*'e dik bir konumda olduğu görüşüne göre ise, “batı kandili”nin hangisi olduğu konusunda iki olasılık vardır. [a] Bu, en doğudaki kandilin hemen yanındaki kandildir. Bu ismi almasının nedeni, bunun, doğuda yer alan kapıdan giren *Koen*'in ilk

karşılaştığı en doğudaki kandilden sonra gelen ve onun batısında kalan ilk kandil olmasıdır (*Talmud* – *Şabat* 22b, Raşi o.a.). [b] En batıda bulunan ve *Parohet*'e en yakın olan kandildir (bkz. Şemot 27:20 açık.; *Daat Mikra*). Diğer kandillerden biri, sönmesi durumunda yanan başka bir kandilden yararlanılarak tekrar yakılırdı. Fakat batı kandili söndüğü takdirde, dışarıdaki Büyük Mizbeah'tan alınan ateşle yakılırdı.

Yakmak için – İbranice *Leaalot*. Tam anlamıyla “yükseltmek”. Bkz. Şemot 27:20 açık.

[Elle] Ezilmiş – Yani bir değirmende değil, bir havanda eldeki bir tokmak yoluyla ezilmiş.

Berrak yağ – Bu pasuk Şemot 27:20 ile neredeyse tıpatıp aynı olduğu için, tüm açıklamalar orada zaten yapılmıştır. Berraklık konusundaki açıklamaya burada bir ekleme yapıyoruz:

Zeytinden üç tür yağ çıkar (*Torat Koanim*; *Talmud* – *Menahot* 86a). Bunlardan sadece biri “berrak” olarak adlandırılır ve *Menora*'da sadece bu kullanılabilir (Raşi). “Berrak”tan kasıt, “iyi bir şekilde rafine edilmiş” değildir; çünkü bir yağın *Menora*'da kullanılabilmesi için, kullanım sırasında tortudan arınmış olması yeterli değildir. Bu, preslenme anından beri “hiçbir zaman tortusu olmamış” bir yağ olmalıdır. *Mişna* (*Menahot*) zeytin ağacından meyvelerin yılda üç kez toplandığını açıklar. Bunların ilkinde, ağacın tepesindeki ilk olgunlaşan zeytinler toplanır. İkincisinde, daha sonra olgunlaşan orta bölgedekiler, üçüncüsünde ise en alçak dallardaki zeytinler toplanır. Bu üçüncüler hiçbir zaman olgunlaşmaya yetecek kadar güneş görmediklerinden, olgunlaşmaları için sıkıca bir arada duracakları bir kaba alınır. Her hasattaki zeytinlerden ardi ardına üç yöntemle yağ çıkarılır. Zeytinler önce bir havanda dövülür, sonra bir çubukla preslenir, son olarak değirmende öğütülür. *Menora*'da, her hasattan, sadece havanda dövülme aşamasında elde edilen yağ kullanılabilir.

Getirsinler – Tam çeviriyle “alsınlar”. Yani “alıp getirsinler” (*Daat Mikra*).

[83. Menora]

24

¹ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ² "Bene-Yisrael'e emret: Daimi kandili yakmak için, sana, aydınlatma amacıyla [elle] ezilmiş zeytin[den mamul] berrak yağ getirsinler.

24.

Bilindiği gibi, *Menora* ve *Şulhan*, *Bet-Amikdaş*'ın iç odasını "**Kodeş – Kutsal**" ve "**Kodeş Akodaşim – Kutsallar Kutsalı**" olarak ikiye ayıran *Parohet*'in dışı bakan yanında karşı karşıya dururlardı (bkz. *Şemot* kitabı s. 338). *Menora*, kandillerin yakıldığı büyük bir şamdan, *Şulhan* ise üzerine, *Lehem Apanim* adı verilen on iki özel ekmeğin yerleştirildiği bir masaydı. Bu bölüm, *Bet-Amikdaş*'taki ibadete dahil olan iki uygulamayı konu alan emirlerle başlamaktadır: *Menora*'nın yakılması ve *Lehem Apanim*'in hazırlanarak *Şulhan*'a yerleştirilmesi.

Bundan hemen önceki bölümde Tora "**Moadim – Özel Vakitler**", yani Tanrı ile Yisrael arasındaki özel randevu günleri olan bayramları işlemiştir. Bayramlar, geçmişteki büyük olayların anıldığı, Yisrael'e, kendisini manevi doruklara yükseltmesi için bir anlamda çağrıda bulunan özel vakitlerdir. Tora, bayramlar konusunu tamamladıktan sonra, Tanrı'nın, Halkı ile sadece bayramlarda değil, düzenli ve sürekli olarak her gün ilgilendiğini de öğretmektedir. Bu özel ilgi, Yisrael'in manevi gelişimini sembolize eden *Menora*'da yakılan kandiller ve maddi refahı simgeleyen *Şulhan*'a yerleştirilen on iki ekmekle dile getirilmektedir.

1-4. *Menora*.

2. Emret – Bu pasuk, daha önce *Şemot* 27:20'de verilmiş olan emrin tam bir tekrarı gibi görünmektedir. O pasukla burası arasındaki tek fark, orada Tanrı'nın emrinin **Tetsave** burada ise **Tsav** sözcüğüyle açılmasıdır. Yapı olarak buradaki **Tsav** sözcüğü emir kipindedir; **Tetsave** ise gelecek zaman çekimlidir [ama emir kipi olarak da kullanılır. *Şemot* 27:20'deki çevirimiz emir kipi olasılığına göre yapılmıştır]. Raşi, bu farklılığa odaklanır. Ona göre *Şemot*'taki pasuk, *Mişkan*'a ait özel eşyalar arasında, sürekli yanacak kandiller için bir *Menora*'ya ihtiyaç olduğunu ve bunun için de yağ gerektiğini belirten genel bir bildiridir. Oradaki "**Tetsave – Emredeceksin**" sözcüğü ise, bu bildiriyle ilgili emrin daha ileride geleceğine işaret etmektedir ve işte, şimdiki pasukta, bu emir verilmektedir: "**Tsav – Emret**".

Ramban Raşi ile hemfikir değildir. Ona göre *Şemot*'taki pasuk da emir içerir. Ama oradaki emir, *Mişkan*'ın inşası için gerekli tüm malzeme ve hammaddeler için verilen genel emrin bir parçasıdır. Yani *Mişkan* inşa edilip hizmete açıldığı zaman *Menora*'nın yakılmasında kullanılacak olan yağın getirilmesi için verilen emir *Şemot* 27:20'dedir. Nitekim *Şemot* 40:25'te, Moşe'nin bu yağ kullanarak *Menora*'yı yaktığı belirtilmektedir. İlk getirilen yağ bu noktada tükenmiştir ve şimdi Tanrı, Moşe'ye, yağ tedarikinin sürekli olarak toplumsal bir sorumluluk olması gerektiğini ve ihtiyaç duyulan yağın toplumun yaptığı ortak bağışlardan karşılanmasını emretmektedir (Sforno; ayrıca bkz. *Şemot* 27:20).

Raşi'nin yazılarını açıklayan eserlerden biri olan *Nahalat Yaakov*, Raşi'nin görüşünü şu şekilde savunur: *Şemot* 40:25'te *Menora*'yı "Moşe'nin" yakması istisnai bir durumdur. Normal şartlarda *Menora*, görevli bir *Koen* tarafından yakılacaktır ve Raşi *Menora*'nın bir *Koen* tarafından yakılacağına dair emrin şimdi verildiğini, *Şemot* 27:20'de ise bu emrin "verileceğinin" bildirildiğini belirtmektedir. Bu bakışla hem **Tetsave** hem de **Tsav** sözcüğü aynı emirle ilgilidir ve bu emrin hem emredildiği an hem de gelecek tüm nesilleri bağladığını ifade etmektedir (bkz. *Şemot* 27:20 açık.).

Daimi kandili yakmak için – Ya da Tora'nın okunuş melodisinin gerektirdiği şekilde "**kandili düzenli olarak yakmak için**" (*Şemot* 27:20'de de aynı şekilde; *Daat Mikra*). Kullanılan sözcük, **Tamid**, genel olarak süreklilik ifade eder (krş. *Şemot* 28:29). Fakat buradaki anlamı "düzenli" şeklindedir; zira *Menora*'nın kandili sürekli yanmaz, ama düzenli olarak her akşam üstü yakılır (krş. *Şemot* 29:38-46 açık.).

Alternatif olarak burada, "sürekli olarak" yanan "**Ner Maaravi – Batı Kandili**"nden bahsediliyor olabilir (*Daat Mikra*). *Menora*'daki yedi kandilin her birine eşit miktarda yağ koyulur, bu yağ akşamdan sabaha kadar kandillerin yanmasını

ג מחוץ

3

לְפָרֶכֶת הָעֵדֻת בְּאֶהֱל מוֹעֵד יַעֲרֹךְ אֹתוֹ אֶהְרֹן מֵעֶרֶב עַד-בֹּקֶר

לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם: וְעַל הַמִּנְחָה הַטְּהֵרָה

יַעֲרֹךְ אֶת-הַנִּירוֹת לִפְנֵי יְהוָה תָּמִיד: פ הַוִּלְקַחְתָּ סֶלֶת וְאַפִּיתָ

אֹתָהּ שְׁתֵּים עָשָׂרָה חֲלוֹת שְׁנֵי עָשָׂרִים יִהְיֶה הַחֻלָּה הָאֶחָת:

4. **Tanrı'nın Huzuru'ndaki** – Bu çeviri, söz konusu ifadenin *Menora*'yı nitelediği görüşüne göre yapılmıştır (*The Living Torah*). Fakat ifade işlemin yapılacağı yeri tanımlıyor da olabilir. Bu durumda çeviri “*Tanrı'nın Huzuru'nda, saf [altın] Menora'nın üzerinde düzenleyecektir*” şeklindedir (*Daat Mikra*). Her iki durumda da Buluşma Çadırı'nın [*Bet-Amikdaş*'ta *Kodeş*'in] içinden bahsedilmektedir. Yani *Menora*'nın düzenlenip yakılması, Tanrı'nın Huzuru'nda, Tanrı'nın Onuru'na yapılan bir işlemdir.

Saf [altın] Menora'nın üzerinde – Raşi; bkz. Şemot 25:31. Bu ifade normal şartlarda saf altından *Menora*'nın kullanılması gerektiğini söylemektedir. Bu pasuklara benzer ifadeler içeren Şemot 27:20-21'de ise “saflık” detayına yer verilmemişti. Bu da, *Menora*'nın kaybolması, kırılması gibi durumlarda, ya da sürgün dönüşünde olduğu gibi bir *Menora*'nın henüz üretilmediği bir ortamda, geçici bir *Menora*'nın yapılabileceği anlamına gelir [Nitekim Hanuka olaylarının ardından *Bet-Amikdaş*'taki altın *Menora* tame olduğu için, geçici olarak toprak bir *Menora* kullanılmıştır] (Ramban; Rabenu Behaye).

Alternatif olarak, buradaki “saf” sözcüğü, “doğrudan; engelsiz bir şekilde” anlamında olabilir. Başka bir deyişle kandiller doğrudan *Menora*'nın yüzeyi üzerinde düzenlenecek, bu amaçla daha önce yanan kandillerin artıkları, iyice temizlenecektir (*Torat Koanim*; Raşi).

5-9. **Lehem Apanim**. Burada adı geçen masa (*Şulhan*) ve üzerine konan özel ekmekler Şemot 25:23-30'daki açıklamalarda detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Her Cuma, on iki büyük somun ekmek pişirilirdi. *Şabat* günü, bu ekmekler aşağıda açıklandığı gibi, *Şulhan*'a yerleştirilir, eski ekmekler *Koenler* arasında paylaşıp yenirdi. Mucizevi şekilde, ekmekler bütün hafta taze kalırdı (*Talmud* – *Menahot* 96b). Sforino'ya göre, *Mişkan*'ın inşası tamamlandığında, bu özel

ekmekler için yeteri kadar un stoklanmıştı. Bu noktada söz konusu stok tükenmiş olduğundan, Tanrı, Moşe'ye, yeni ekmekler için un tedarik etmesini emretmektedir. Bu da bu bölümün neden burada, yani *Mişkan*'la ilgili detaylardan çok daha ileride bulunduğunu açıklamaktadır.

Şulhan ve üzerindeki ekmekler, refah ve bolluğu singeler; Tanrı'nın Bene-Yisrael'e bereket göndermesinde rol sahibidir (bkz. Şemot 25:24 açık.).

5. **En kaliteli undan alıp ... pişir** – Hitap Moşe'ye yapılmasına rağmen, Moşe'nin burada listelenen fiilleri yapmaları için başkalarına [*Koenler*'e] talimat vermesi kastedilmektedir (İbn Ezra).

On iki somun – Bunların hepsi eşit boyutta olacaktır (*Torat Koanim*). On iki ekmek, tıpkı *Koen Gadol*'un özel kıyafetindeki *Efod* ve *Hoşen*'de yer alan on iki taş gibi, Yisrael'in on iki kabilesine denk gelir (İbn Ezra).

[Ekmek halinde] – Her ne kadar bunlar “ekmek” olarak tanımlanıyorsa da, aslında *hamets* olmasına izin verilmeden, *matsa* özelliğinde pişirilir (*Yad* – *Temidin Umusafin* 5:6-10).

2/10 [efa] – *Mişna* – *Menahot* 11:7. Dolayısıyla toplam 2,4 efa un kullanılır. Her somun 86,4 (~4,4lt.) yumurta hacmindedir. *Mişna*'daki bir görüşe göre her somun için 2 sea [=288 yumurta = ~15lt. (bir görüşe göre 25lt. – *Daat Mikra*)] un kullanılır, toplam on bir farklı elekten geçirildikten sonra geriye 2/10 efa katışıksız un kalırdı (*Mişna* – *Menahot* 6:7).

Somunların hamuru karıştırılır ve Avlu'nun (*Azara*) dışında yoğrulur. Yine de diğer tüm *Minha-korban*larında olduğu gibi pişirme işlemi Avlu'nun içinde kalan bir bölmede gerçekleştirilir. Ekmekler ikişer ikişer pişirilir (*Talmud* – *Menahot* 94a).

³ “Aaron onu düzenli olarak, Buluşma Çadırı’ndaki Tanıklık [Sandığı’nın] ayırıcının dışarı bakan tarafında, Tanrı’nın Huzuru’nda akşamdan sabaha kadar [yanacak şekilde] düzenlemelidir. [Bu,] Tüm nesilleriniz için [geçerli olan] ebedi bir kanundur.

⁴ [Aaron] Kandilleri düzenli olarak, Tanrı’nın Huzuru’ndaki saf [altın] Menora’nın üzerinde düzenleyecektir.

[84. Lehem Apanim]

⁵ “En kaliteli undan alıp onu, on iki somun [ekmek halinde] pişir. Her somun 2/10 [efa] olacaktır.

3. Aaron – Pasuk [Koen Gadol] Aaron’dan bahsetse de, normal zamanlarda Menora’yı herhangi bir Koen de düzenleyebilir ve yakabilir (krş. Şemot 27:21). Bunları Koen Gadol’un yapmasını gerektiren tek gün Yom Kipur’dur.

Benzer bir durum, her gün düzenli olarak sabah ve akşam olmak üzere iki kez yakılan tütsü için de geçerlidir. Bu işlem de normal bir Koen tarafından yapılabilir olmasına karşın, Tora orada da “Aaron” demiştir (Şemot 30:7; bkz. o.a.). Sforno’ya göre, Mişkan’da Kodeş’in içindeki tek bir Koen tarafından yapılan işlemler, çöldeki yolculuk boyunca her zaman Aaron tarafından yapılmıştır [hem Menora hem de tütsü konusunda “Aaron” kullanımının nedeni budur]. Bunun sebebi, çöl yolculuğu boyunca Tanrı’yı simgeleyen bulut sütununun Mişkan’ın üzerinden ayrılmamış olmasıdır. Bu durum, Yom Kipur’da bu bulutun Kodeş Akodaşim’deki Aron Aberit’i örten Kaporet’in üzerinde yer almasıyla (krş. 16:2) paralellik gösterdiğinden, Yom Kipur’da Koen Gadol’un yapması gereken Mişkan-ıçi işlemler, çöl yolculuğu boyunca her gün, Koen Gadol olan Aaron tarafından gerçekleştirilmiştir.

Düzenli olarak – İbranice “**Tamid** – Sürekli / Kesintisiz”. Dolayısıyla bu her gün yapılması gereken bir şeydir. Buna Şabat günü de dahildir (Torat Koanim).

Tanıklık [Sandığı’nın] ayırıcının – Tanrı’nın Tora’yı Bene-Yisrael’e verdiği ve Bene-Yisrael ile Tanrı arasındaki ebedi antlaşmaya tanıklık eden On Emir levhalarını içeren Aron Aberit’in önünde asılı olan Parohet’ten bahsedilmektedir (bkz. Şemot 31:18; Raşi).

Öte yandan bu pasuğun benzeri olan Şemot 27:21’de [tam çeviriyle] “*Tanıklık [Sandığı’nın] üzerindeki ayırıcın*” denmektedir. Aradaki fark nedeniyle buradaki pasuk Aron’dan bahsetmiyor da olabilir; zira bu durumda pasuğu “Aaron, tanıklığı, ayırıcın dışı bakan tarafında düzenleme-

lidir” şeklinde okumak da mümkündür. Bu durumda Parohet’in dışındaki bir “tanıklık”tan bahsedilmektedir (Nahalat Yaakov). Hahamlarımız bununla Menora’daki “batı kandili” (bkz. ö.p. açk.) olarak adlandırılan kandile işaret ediyor olabileceğini belirtirler. Diğerlerine göre daha uzun süre [hatta bazı dönemlerde sürekli] yanan bu kandil, bu özelliği ile, Tanrı’nın Kutsal Varlığı’nın (Şehina) Yisrael’in arasında barındığına tanıklık ederdi (Torat Koanim; Raşi).

Tanrı’nın Huzuru’nda – Yani Menora’nın yakılması öncesindeki hazırlıklar da Kodeş’in içinde gerçekleştirilmelidir. Başka bir deyişle bu hazırlıklar dışarıda yapıp, sonra Menora içeri getirilemez (Torat Koanim).

Akşamdan sabaha kadar [yanacak şekilde] – Her kandile yarım log (~210ml.) yağ konur (bkz. Şemot 27:21 açk.).

Düzenlemelidir – Her sabah, kurayla bu görevi yapacağı belirlenmiş olan Koen fitilleri ve yanmış yağı çıkarır, küçük çanakları (Şemot 25:37) temizler. Her birine yeni fitiller yerleştirir ve temiz yağ koyar. Bu işlemlere “**Atavat Anerot** – Kandillerin [Yakılmaya] Uygun Hale Getirilmesi” adı verilir (Raşi).

Rambam’a göre ise Atavat Anerot, kandillerin yakılmasının ta kendisidir (Yad – Temidin Umusafin 3:12). Bu görüşe göre Menora hem gece hem de sabah yakılırdı – ki bu durumda buradaki “düzenli olarak” şeklinde çevrilen **Tamid** sözcüğü, gerçek anlamıyla “*sürekli*” şeklinde de anlaşılabilir. Ancak Rambam’ın bu görüşü, çoğunluk tarafından paylaşılmaz.

Atavat Anerot sırasında önce kandillerden beş tanesi düzenlenir. Arada [korban parçalarının Mizbeah’a çıkarılması, sabah duası ve tütsü işlemi gibi] bazı işler yapıldıktan sonra kalan iki kandil düzenlenir (Yad – Temidin Umusafin, Perek 6).

6 וְשַׁמֵּת אֹתָם שְׁתֵּים מֵעֲרֹכֹת שֵׁשׁ הַמְּעֲרֹכֶת עַל הַשְּׁלֶחֶן הַטֹּהֵר
 7 לִפְנֵי יְהוָה: ז וְנָתַתְּ עַל־הַמְּעֲרֹכֶת לְבִנְהָ זָכָה וְהִיתָה לְלֶחֶם
 8 לְאֻזְכָּרָה אֲשֶׁה לַיהוָה: ח בַּיּוֹם הַשְּׁבִיט בַּיּוֹם הַשְּׁבִיט יַעֲרֹכְנוּ לִפְנֵי
 9 יְהוָה תָּמִיד מֵאֵת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּרִית עוֹלָם: ט וְהִיתָה לְאֹהֶרֶן
 וּלְבָנָיו וְאָכְלָהּ בְּמָקוֹם קֹדֶשׁ כִּי קֹדֶשׁ קֳדָשִׁים הוּא לוֹ מֵאֲשֵׁי
 יְהוָה חֶק־עוֹלָם: ס

arasındaki özel bağı temsil eder. Belki de bu ekmeklerin “*Lehem Apanim* – Yüz Ekmeği” olarak adlandırılmasının bir nedeni de budur. Zira bu sembole göre Tanrı ile Bene-Yisrael, sürekli olarak “yüz yüze” konumdadır (*Daat Mikra*).

Bene-Yisrael’den [bir sunu şeklinde] – Bu on iki adet özel ekmeğin masrafı, “Bene-Yisrael’den” gelen bağışlarla – yani kişi başına yarımşar *şekel*-lik yıllık vergilerle– elde edilen toplumsal kasadan karşılanır. Bu kasa, *Bet-Amikdaş*’ta yapılan ve toplumun tümünü ilgilendiren işlemler için bütçe oluşturur (bkz. Şemot 30:11-16).

Tanrı’nın Huzuru’nda – *Kodeş*’in içinde yer alan *Şulhan*’ın üzerinde.

9. [Bu Minha-korbanı] – On iki özel ekmekten bahsedilmektedir; zira bitki kaynaklı tüm *korban*lar *Minha* sınıfındadır (Raşi).

Aaron ve oğullarına ait olacaktır – Yani Koen *Gadol*’a ve diğer Koenler’e. Ekmeklerin yarısı Aaron’a [ya da Koen *Gadol*’a] aittir; diğer yarısı ise görevli Koenler [haftalık nöbetlerini tamamlayanlar ve yeni hafta için nöbete başlayanlar] arasında pay edilir (*Talmud* – *Yoma* 17b).

Tanrı’nın Yakılan-korbanları’ndan [ayrılmış olup] – Ekmekler “Tanrı’ya ait” olduğu için, hepsi aslında *Mizbeah*’ta yakılması gerekirdi. Fakat Tanrı bu ekmekleri Kulları Koenler’e bağışlamıştır. Dolayısıyla Koenler bunu “*Mişulhan Gavoa Ka Zahu* – Yüce Masa’dan Elde Etmişlerdir” (krş. 7:34 açık.).

En üst düzeyde kutsal – İbranice *Kodeş Kadasim*. Bu nitelikteki *korban*lar, ister hayvan isterse de bitkiyle getirilmiş olsun, sadece *Bet-*

Amikdaş’ın iç avlusunda yenebilir (krş. 6:10). Tam çeviriyle “... zira o, Tanrı’nın Yakılan-korbanları’ndan, Koen için en üst düzeyde kutsaldır”.

Ebedi bir kanundur – Ya da “[Bu ekmek Koen için] Ebedi bir paydır” (krş. 6:13).

10-16. Tanrı’ya Lanet Okuyan Adam. Tora, şimdi, sanki yersiz gibi görünen bir anlatıma geçmektedir: Bu olay, Tanrı korusun, Tanrı’nın İsmi’ne lanet okuma şeklindeki aşağılık günahı işleyen bir Yahudi’yle ilgilidir. Aşağıda anlatılan bir *Midraş*, bu olayla bir önceki bölüm arasındaki bağlantının tarihsel bir nedenini ortaya koymaktadır (bkz.p.10 *ack.*, *Kampta Kavga Ettiler* k.b.).

Öte yandan diğer bazı otoriteler gibi, Rabi Samson Raphael Hirsch bu iki bölümün yan yana verilmesini felsefi bir nedene bağlar. Şemot kitabında *Mişkan*’ın inşası ve *korban*larla ilgili uzun emirlerden önce, özellikle insanlar arasındaki ilişkileri düzenleyen kuralların yer aldığı *Mişpatim* perasası vardır. Buna benzer şekilde, burada da, önceki pasuklarda *Şulhan*’a yerleştirilen Özel Ekmekler’den bahsedilmesinin ardından, Tora söz konusu olayı ve ona bağlı olarak, insanlar arasındaki ilişkiye bağlı zarar-tazminat konusundaki bazı kuralları vermektedir (p.17 v.d.). Bu, Tora’nın temel amacının, en az Tanrı ile ilişkilerinde olduğu kadar, birbirleri arasındaki ilişkilerinde de mükemmelliği arayan insanlardan oluşan bir ulus kurmak olduğunu vurgular. Bu bağlamda, *Menora* ve *Şulhan*’ın “saf” olmaları (p. 4 ve p. 6) konusundaki gerekliliğin vurgulanması öğreticidir. *Menora* bilgeliği, *Şulhan* ise maddi bereketi simgeler. Dolayısıyla burada bir ders vardır: Sosyal ilişkilerimiz, ancak bilgelik ve mesleki uğraşlarımızda tam bir “saflık” olduğu takdirde sağlam olur.

⁶ Onları her grupta [üst üste] altı [somun olmak üzere] iki grup halinde Tanrı'nın Huzuru'ndaki saf masanın üzerine yerleştir.

⁷ “[Her bir] Grubun yanına katışıksız günlük koy. [Bu günlük,] Ekmek için hatıra porsiyonu, Tanrı Adına bir yakılan-korbandır.

⁸ “[Görevli Koen] Düzenli olarak her Şabat günü, onu, ebedi bir antlaşma [işareti olarak] Bene-Yisrael'den [bir sunu şeklinde] Tanrı'nın Huzuru'nda düzenleyecektir.

⁹ “[Bu *Minha-korbanı*] Aaron'a ve oğullarına ait olacaktır. [Paylarına düşen ekmeği] Kutsal bölgede yemelidirler; zira o, Tanrı'nın Yakılan-korbanları'ndan [ayrılmış olup] ‘en üst düzeyde kutsal’ [niteliği korunması şartıyla Koen'e] aittir. [Bu,] Ebedi bir kanundur.”

6. [Üst üste] – Ekmekler masaya yan yana iki sütun halinde, her sütunda altışar ekmek olacak şekilde yerleştirilecektir. Her sütundaki ekmekler, aralarında raf görevi gören oluklarla birbirinden ayrılacaktır (bkz. Şemot 25:23-30).

Grup – Tam çeviriyle “*sıra*”. Fakat bu sözcük daha çok yan yana dizimi ifade ettiği için daha geniş anlamalı bir sözcük olarak “*grup*” kelimesini tercih ettik.

Tanrı'nın Huzuru'ndaki – Bkz. p. 4 açk.

Saf masanın üstüne – Bkz. Şemot 25:30. İlk bakışta burada da *Menora*'dakine benzer şekilde, masanın saf altınla kaplı oluşundan bahsedilmektedir [Menora ise kaplama değil, tamamen saf altından mamuldür] (Raşi). Bu ifade diğer masalarla Şulhan arasındaki farkı işaret eder; zira sadece bu masa altınla kaplıdır ve altından bir taca sahiptir (İbn Ezra; bkz. Şemot 25:24). Alternatif olarak, “*yalın masanın*”; çünkü ekmekler dizilirken, en alttaki ekmek doğrudan Şulhan'ın yüzeyine değmelidir; yani arada raf amacı gören oluklardan (bkz. Şemot 25:29) olmamalıdır (Torat Koanim; Talmud – Menahot 97a; Raşi).

7. [Her bir] – Raşi.

Yanına – Yani üst üste altışar ekmekten oluşan iki sütunun arasında bulunan iki *tefah* genişliğindeki boşluğa, *Bazih* adı verilen iki kepçe içinde birer *komets* (bkz. 2:2 açk.) miktarında günlük yerleştirilir (Talmud – Menahot 96a; Yad – Temidin Umusafin 5:2). Kullanılan sözcük **Al**, hem “*yanın[d]a*” hem “*üstün[d]e*” anlamına gelebilir. Dolayısıyla bazılarının göre çeviri “[Her bir] Grubun üstüne” şeklinde de olabilir (Talmud – Menahot 98a). Bkz. Şemot 25:29 açk.

Ekmekler ya da günlükten biri eksik olduğu

takdirde, bu mitsva geçersizdir; tıpkı *Etrog* olmadan *Lulav*'ın bir işe yaramaması gibi (Rabenu Behaye; bkz. 23:40 açk.).

Katışıksız – Ya da “*saf*”. Başka hiçbir şey karışmamış olmalıdır.

Ekmek için hatıra porsiyonu – Her Şabat çıkışında görevli Koen grupları arasında nöbet değişimi yapılır (krş. Melahim II 11:9; bkz. 7:9 açk.). Ekmekler yakılmaz; görevleri biten Koenler ile görevi onlardan devralan Koenler arasında paylaşılır. Kepçelerdeki günlük ise her Şabat günü ekmekler değiştirildiğinde, *Mizbeah*'ın üzerinde tüttürülür. Tüm bu düzende yakılan tek kısım günlük olduğu için, “*hatıra porsiyonu; Tanrı Adına bir yakılan-korban*” olarak adlandırılmaktadır (Torat Koanim; Raşi; İbn Ezra). Tıpkı diğer *Minha-korban*larında bir *kometsin* “*hatıra porsiyonu*” olarak yakılması gibi (krş. 2:2, 2:9).

8. Her Şabat günü – Tam çeviriyle “*Şabat günü, Şabat günü*”. Bu İbranice'de “*her Şabat günü*” anlamına gelen bir kullanımdır (krş. Bereşit 39:10).

Ebedi bir antlaşma – Somunlar, benzer şekilde “*ebedi bir antlaşma*” (Şemot 31:16) olarak nitelenen Şabat'a benzetilmektedir. Şabat antlaşması, bu gün içinde *melaha* yapmayı yasaklar ve kişinin geçiminin nereden geleceğini düşünmeden yemeğinden zevk almasını buyurur; zira Şabat, başlayan hafta için kendi bereketini yanında getirir. Bu nedenle, özel ekmekler de, Tanrı'nın, hizmetkarları için refah sağlayacağını simgeler (*Aamek Davar*).

On iki ekmek, on iki kabileden müteşekkil Bene-Yisrael'i simgeler. Bu ekmeklerin aralıksız olarak “Tanrı'nın Huzuru'ndaki” Şulhan'da yer alması, Bene-Yisrael'in sürekli olarak Tanrı'nın Huzuru'nda olmalarını ve Tanrı ile Bene-Yisrael

וַיֵּצֵא בֶן-אֶשָׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בֶן-אִישׁ

מִצְרֵי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶּן הַיִּשְׂרָאֵלִית וְאִישׁ
הַיִּשְׂרָאֵלִי:

Alternatif olarak bu kişi, işlediği nefret uyandıran günahı nedeniyle “Gelecek Dünya’dan çıkmıştır”. Başka bir deyişle bu kişi Gelecek Dünya’daki payını da kaybetmiştir (*Oil Moşe*). Buradaki “*Vayetse – Çıktı*” sözcüğünün, önceki bölümün son sözcüğü olan “*Olam* – [tam anlamıyla] *Dünya*”nın hemen ardından gelmesi de bu iki görüşe destek oluşturmaktadır (*Meam Loez*).

Bir başka görüşe göre bu kişi, Tora’nın [*Şulhan’a* yerleştirilen özel ekmekleri tanımlayan] bir önceki kısımdan “çıkmıştır” – yani orada açıklanan kuralları öğrenmeyi tamamlamıştır (*Beer Yitshak*). Öğrendiklerini mantıksız bulmuştur ve affedilmez saygısızlığının nedeni de budur (bkz. s.a., [1] numaralı senaryo) (Raşi).

Kampta kavga ettiler – Tora onların kavga ettiklerini özellikle vurgulamakta ve bir mesaj vermektedir: Eğer mantıklı bir şekilde tartışmış olsalar, bu denli bir öfke ortaya çıkmayacak, bu ciddi günah da işlenmeyecektir. Bu sonuca, kavga sonucu sinir düzeyinin yükselmesi nedeniyle gelinmiştir.

Tora bu olayın ne zaman olduğunu ve kavganın konusunu açıklamamıştır. Hahamlarımız, olayın Çıkış’ın ilk yılında meydana geldiğini belirtirler (*Daat Mikra*). Ayrıca bu kavganın niteliği ve Tanrı’ya okunan lanetin nedeni hakkında farklı olasılıklar öne sürerler: [1] Rabi Berahya’ya göre, Yisreeli kadının oğlu *Lehem Apanim*’le [ya da genel olarak *korbanlar*, yağ ve ekmeklerle (İbn Ezra)] ilgili kurallara hakaret etmiştir. Ekmekler Cuma günleri pişirilip ertesi *Şabat* günü, yani dokuzuncu günde, yenileriyle değiştirilirdi (*Talmud – Menahot* 100b). Bu adam “Bir kral, normalde sıcak, taze pişmiş ekmek yer. Dokuz günlük soğuk ekmeği mi yer?!” diye alaya başlar. Bir Yisreeli adam, bu alaycı tavrı nedeniyle onu azarlar. Sonunda ikisi kavgaya tutuşur ve bu sırada söz konusu adam Tanrı’nın İsmi’ne lanet okur (*Midraş – Tanhuma* 23; *Midraş – Vayikra Raba*

32:3; Raşi; Ramban). [2] Olayın kampta geçtiği zaten aşikar olmasına rağmen Tora yine de “*kampta*” sözcüğünü kullanmaktadır. Bu da, aradaki kavganın kamp sorunlarıyla ilgili olduğuna işaret eder. Babası Mısırlı, annesi Dan kabilesine mensup olan bu adam, çadırını Dan kabilesinin bölgesine diker. Dan kabilesinden biri gelip orada ne işi olduğunu sorunca “annem Dan kabilesine mensup” diye cevap verir. Fakat diğeri, kabile üyeliğinin anne değil baba tarafına göre belirlendiğini (krş. Bamidbar 2:2) söyleyip itiraz edince kavgaya tutuşurlar ve konu Moşe Rabenu’ya kadar gelir. Mahkeme onun aleyhine karar verince, isyan eder ve dışarı “çıkıp”, herkesin önünde Tanrı’nın İsmi’ne lanet okur (*Torat Koanim*; *Midraş – Tanhuma* 24; *Midraş – Vayikra Raba* 32:3; Raşi). Bu durumda çeviri “*kampla ilgili kavga ettiler*” şeklinde de yapılabilir (Raşi; *Beer Yitshak*). [3] Tartışmaya girdiği Yisreeli adam ona, babasını Moşe’nin öldürdüğünü söyler. Mısırlı adamın oğlu, bunu nasıl yaptığını sorunca, Moşe’nin, babasını Tanrı’nın Özel İsmi’ni kullanarak öldürdüğü cevabını alır (Şemot 2:12 açık.). Bunun üzerine Tanrı’nın Özel İsmi’ne küfredere (*Daat Zekenim*; Rabenu Behaye).

İlk senaryo bize katı olmamanın gerekliliğini öğretir. Birçok insan üstünkörü bilgilerle yetinip, resmin tümünü göremediğinden, ciddi hatalı sonuçlara ulaşabilir. Sınırlı bilgisine körü körüne bağlı olduğu için, o bilgiyle bire bir uyuşmayan, ama “farklı bir olasılık olan” başka bir bilgi karşısında tüm temeli inkar etme yanılmasına düşebilir. Buradaki örnekte de, bu kişi biraz bekleseydi, ekmeklerin dokuz gün sonra, ilk anda koyuldukları gibi tamamen taze ve sıcak olduklarını görürdü (*Talmud – Hagiga* 26b). Ama o acele etmiş ve sonunda bu onun hayatına mal olmuştur.

Kampta – Dolayısıyla olayın birçok şahidi vardır (Ramban).

[85. Tanrı'ya Lanet Okuyan Adam]

¹⁰ Yisreeli bir kadının oğlu – o Mısırlı bir adamın oğluydu – Bene-Yisrael'in arasında çıktı. Bu Yisreeli kadının oğlu ve bir Yisreeli adam kampta kavga ettiler.

Tanrı'nın İsmi'ne lanet okuyan adamla ilgili bu kısım *Bet-Amikdaş*'la ilgili kanunlarla sosyal kurallar arasında bir köprü oluşturmaktadır ve bu haliyle, saflık için şart olan bu gerekliliği simgelemektedir. Tanrı korusun, biri Tanrı'ya hakaret ederse, bu, o kişinin kendi hırs ve arzularını Tanrı'nın hakimiyeti altında geçersiz kılmayı başaramadığını gösterir. Böyle bir insani başarısızlık, kolayca, bu bölümün içinde açıklanan bazı kuralların, cinayet ve mala zarar verme, yani toplumun düzgün işlemlerini olanaksız kılan anti-sosyal davranışlar için öngörülen kanunların bir anda güncel hale gelmesine yol açabilir. Doğrusu, insani barış ve uyum, insanoğlunun Tanrı'nın Yasaları tarafından şekillendirilip kontrol edilme konusundaki arzusundan kaynaklanmalıdır.

10. Yisreeli – Yisrael Ulusu'na mensup. Kitap boyunca Kenaani, Emori, Hiti gibi ulusa mensup olmayı belirten sözcüklerde olduğu gibi bu sözcük de İbranice haliyle bırakılmıştır.

Yisreeli bir kadının oğlu – Kavga ettiği adam ise “Yisreeli adam” olarak tanımlanmaktadır. Bu da her ne kadar *Alaha*'ya göre, Yahudi bir kadının Yahudi olmayan bir erkeğe doğurduğu çocuk Yahudi ise de, milliyet açısından “Yisreeli” olmadığını gösterir. Bunun sebebi, bir çocuğun Yisreeli olup olmadığının, babasına bağlı olmasıdır. Buna bağlı olarak böyle bir çocuk, hiçbir kabileye mensup olmadığı gibi, Erets-Yisrael'de de pay sahibi olamaz (Ramban). Karışık bir evlilikte çocuğun Yahudi olmasının, annesinin Yahudi olmasına bağlı olmasına dair kural için bkz. aşağıdaki *Bene-Yisrael'in arasında* k.b.

Mısırlı bir adamın oğluydu – Bu kişinin bu günahı işlemesindeki en önemli etken, babasının Mısırlı olmasıdır. Nitekim Mısırlılar, Tanrı'yı küçük görmüşlerdi (krş. Şemot 5:2) (*Daat Zekenim*). Tamamen Yisreeli bir aileye mensup biri bu kadar ileri gitmezdi (Sforno).

Midraş'a göre, söz konusu “Mısırlı adam”,

Moşe'nin öldürdüğü Mısırlı'dır (*Midraş – Tanhuma* 24; *Midraş – Vayikra Raba* 32:4; Raşi; Rabenu Behaye). *Midraş*, bu Mısırlı'nın, emri altındaki bir Yahudi'yi evinden göndererek karanlıkta onun karısıyla (Şelomit bat Divri; s.p.) ilişkiye girdiğini ve bu ilişkiden buradaki adamın doğduğunu kaydeder (bkz. Şemot 2:11 açık.). Tora bunu hem burada hem de orada “**İş Mitsri – Mısırlı Kişi**” sözcüğünü kullanarak ima etmektedir (*Gur Arye*).

Bene-Yisrael'in arasında – Bu ifade, her ne kadar Mısırlı birinin oğluydu da, buradaki adamın Yahudilik'i kabul ettiğini, yani bir *Ger* konumunda olduğunu göstermektedir (*Torat Koanim*; Raşi; *Beer Yitshak*). *Alaha*'ya göre Yahudi bir anne ile Yahudi olmayan bir babanın çocuğu Yahudi'dir. Raşi döneminde Fransa'da yaşayan Tora otoriteleri, bu kuralın, Tora'nın verilışinden sonra yürürlüğe girdiği görüşündedirler. Ondan önce Yahudilik baba tarafından geçerdi. Fakat Ramban bu görüşe katılmaz ve değişikliğin Avraam Avinu'nun *Berit Mila*'yı yerine getirmesiyle gerçekleştiğini öne sürer. Ramban'a göre, *Torat Koanim* bu kişinin “Ger” konumunda olduğunu söylerken, Sinay dağında Tora alınmadan önce yapılan hazırlıklar dahilinde bu kişinin de diğer Yahudiler gibi *mikveye* daldığını, ayrıca sünnet olduğunu ve üzerine *korban* kanı serpildiğini (Şemot 24:8) kastetmektedir. Başka bir deyişle bu kişi, Mısırlı babasının değil annesinin ardından gidip Bene-Yisrael'e katılmayı tercih etmiştir. Tora bu nedenle onun için “*Bene-Yisrael'in arasında*” demektedir.

Çıktı – Bu adam nereden ya da nereye çıkmıştır? Başka bir deyişle Tora doğrudan kavgadan söz etmek varken neden “çıktığını” vurgulama ihtiyacı duymuştur? (*Sefer Zikaron*). Basit anlamında, adam kendi çadırından, ortalık yere çıkmış ve kampın içinde dolaşırken Tanrı'ya lanet okumuştur (İbn Ezra; Ramban). Ya da işlediği günah birçok şahidin gözü önünde gerçekleştiği için idamı hak etmiş, bu hareketiyle “dünyadan çıkmıştır” (Rabi Levi; Raşi; *Sefer Zikaron*).

- 11 יֹא וְיָקֹב בֶּן־הָאֵשָׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת־הַשֵּׁם וַיִּקְלֵל וַיִּבְיֹאוּ
 12 אֹתוֹ אֶל־מִשָּׁה וְשֵׁם אָמֹו שְׁלֹמִית בַּת־דָּבָרִי לְמַט־הַדָּן: יֵב וַיִּנְיָחוּ
 13 בְּמִשְׁמֶר לְפָרֶשׁ לָהֶם עַל־פִּי יְהוָה: פ יֵג וַיִּדְבֹּר יְהוָה אֶל־מִשָּׁה
 14 לֵאמֹר: יֵד הוֹצֵא אֶת־הַמִּקְלָל אֶל־מַחוּץ לְמַחֲנֶה וְסִמְכוּ
 כָּל־הַשְּׂמָעִים אֶת־יְדֵיהֶם עַל־רֹאשׁוֹ וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל־הָעֵדָה:

Nezarethaneye koydular – Kampta bu gibi durumlar için özel bir çadır nezarethane olarak kullanılıyordu (İbn Ezra).

Bu olay, Bamidbar 15:32-36'da anlatılan diğer bir olayla eş zamanlı gerçekleşmiştir. Orada Şabat günü odun toplayan bir adamın yakalanıp nezarete atıldığı anlatılmaktadır. Yine de Tanrı'ya lanet okuyan buradaki adamla ikisi aynı yere yerleştirilmemiş, lanet okuyan adam tek başına nezarete koyulmuştur. Odun toplayan adamın Şabat'ı ihlal ettiği için idamı hak ettiği (bkz. Şemot 31:14) bilinmesine rağmen, bu idamın hangi yöntemle uygulanacağı açıklanmadığından, Tanrı'dan cevap gelene kadar o adam nezarete koyulmuştur [normal şartlarda Tora idam yöntemini açıklamadığı zaman, "**Henek** – **Boğma**" yöntemi uygulanır. Ama konu Şabat olduğu için yine de bir kuşku söz konusuydu; zira Şabat'ın ihlali, dolaylı olarak Tanrı'nın evreni yaratmış olduğunu inkar anlamına gelir. Bu da bir putperestlik türü olarak değerlendirilebileceği ve putperestliğin cezası "**Sekila** – **Taşlama**" yöntemiyle idam olduğu için, durumda belirsizlik söz konusuydu (Talmud – Sanedrin 78b, Tosafot o.a.; Minhat Yeuda; Sifte Hahamim)]. Tanrı'ya lanet okuyan buradaki adam ise, herhangi bir cezaya çarptırılması gerekip gerekmediği bilinmediği için ayrı bir yerde göz altına alınmıştır (Torat Koanim; Talmud – Sanedrin 78b; Raşi; Hizkuni). Zira Tora bu konuda hangi cezanın uygulanacağını açıklamamıştır. Ebeveynine lanet eden bir kişi Sekila ile idam edilmeyi hak eder (20:9) ve Tanrı'ya lanet okumak bundan elbette daha ağırdır. Acaba ağır olmasına rağmen aynı ceza mı verilmelidir, yoksa çok ağır bir günah işlediğinden, tıpkı tüm çocuklarını Moleh için teslim eden bir kişi gibi değerlendirilip hiç ceza verilmemeli midir? (bkz. 20:2 açık.). Bu nedenle ikileme düşmüşlerdir (Daat Zekenim).

İki sanığın farklı yerlerde göz altına alınmasının temelinde, iki olay arasındaki fark vardır. Tanrı'ya

lanet okuyan adam idam cezasını hak etmiyorsa olsaydı, idamı hak ettiği açık bir şekilde bilinen diğeri ile aynı yerde tutulması, ikisinin aynı sınıfta kabul edildiği anlamına gelecek ve onda gereksiz bir endişeye yol açacaktı (Minhat Yeuda; Sifte Hahamim).

14. Kampın dışına – Üç kampın dışına (Talmud – Sanedrin 42b; bkz. 4:12 açık.; krş. 13:46). İdamın gerçekleştirildiği yer daima kamp ya da şehrin dışındadır (Talmud – Sanedrin 42b). Bkz. Melahim I 21:13.

[Onu] Duyan herkes – Yani olayın tüm şahitleri (Torat Koanim; Raşi; Beer Yitshak); zira idam cezası onların ifadesi üzerine verilmiştir (İbn Ezra).

Tam çeviriyle "tüm duyanlar". Şahitleri belirtmek için sadece "duyanlar" demek yeterli olurdu. "Tüm" sözcüğünün eklenmesi, davaya bakan yargıçların da ellerini suçlunun başına dayayacaklarına işaret eder (Torat Koanim; Raşi).

Ellerini onun başına dayasın – Bu hareketi yaparken şahitler ve yargıçlar ona, "kanından sen sorumlusun ve senin ölümün nedeniyle biz ceza görmeyeceğiz; çünkü bu sonucu başına kendin getirdin" diyeceklerdir (Torat Koanim; Raşi).

Torat Koanim'de bir soru sorulur. Bu idamın, diğer idamlardan ne farkı vardır ki şahitlerin ellerini mahkumun başına dayamaları gerekmektedir? Mahkeme sırasında şahitlere duydukları sorulduğunda şahitler Tanrı için takma bir isim kullanarak "Yose Yose'yi öldürsun" (krş. p. 16 açık.) sözlerini duyduklarını söylerler. "Yose" takma adının seçilmesinin nedeni, Tanrı'nın İsmi gibi dört harften oluşması, ayrıca "**E-lo-im** – **Tanrı**" İsmi ile aynı sayısal değere sahip olmasıdır (Raşi). Fakat mahkeme sonuçlanıp mahkumiyet kararı çıkınca, [Tanrı'ya okunan laneti duymamaları için] herkes dışarı çıkartılır ve yargıçlar şahitlerden bu kez duyduklarını aynen söylemelerini isterler. Sadece ilk şahit bunu söyler. Onu duyan

¹¹ Yisreeli kadının oğlu İsmi telaffuz etti ve [O'na] lanet okudu. [Şahitler] Onu Moşe'ye getirdiler. ([Bu adamın] Annesinin ismi, Dan kabilesine mensup Şelomit bat Divri'ydi.) ¹² Tanrı'nın Sözü'ne göre [ne yapmaları gerektiği] kendilerine açıklanana kadar [adamı] nezarethaneyeye koydular.

[86. Tanrı'ya Lanet Okumanın Cezası]

¹³ Tanrı, Moşe'ye konuşarak [şöyle] dedi: ¹⁴ "Lanet okuyanı kampın dışına çıkar. [Onu] Duyan herkes ellerini onun başına dayasın. [Ardından] Tüm cemaat[in huzurunda] onu taşlasınlar.

11. İsmi telaffuz etti ve [O'na] lanet okudu – Raşbam. Tanrı'nın Sinay dağında duymuş olduğu Dört Harfli, silinmesi yasak olan İsmi'ni (*Torat Koanim*) telaffuz ederek bu İsme lanet okudu (*Talmud – Sanedrin* 55b-56a; Raşi). Bu olayın, ilk cümlesinde "Sinay dağında" sözlerini içeren Bear peraşasından hemen önce gelmesi, buna işaret eder (Rabenu Behaye). Ya da "küffretti".

Bahsedilen İsim, Y-E-V-E harfleriyle yazılan, ama yazıldığı gibi değil, Tora okunurken ya da dua ederken "A-do-nay – Efendimiz" (A-D-N-Y) takma Adı'yla, günlük konuşmalarda "Aşem – İsim" takma adıyla dile getirilen, Tanrı'nın Özel İsmi'dir (bkz. Şemot 3:15 açık.). Bu İsmi sadece telaffuz etmek bile üst derecede ciddi bir ihlalken (Şemot 20:7), buradaki adam, bu İsme bir de lanet okumuştur.

Telaffuz etti – *Targum Onkelos*; Raşi. İbranice *Vayikov*. Bu fiil, *Nakav* kökü, telaffuz etmek, açıkça dile getirmek ya da "ismini söylemek / açıklamak" anlamına geldiği gibi (Bamidbar 1:17), doğrudan "lanet okumak" şeklinde de bir anlama sahiptir (Bamidbar 23:8; krş. Saadya Gaon; Radak, *Şeraşim*; krş. p 15). Anlaşıldığı kadarıyla sözcük burada ilk anlama göre geçmektedir (İbn Ezra).

Annesinin ismi – Tora'nın bu kadının ismini açıklaması, tüm Yisrael Ulusu için bir övgü niteliğindedir. Zira bu şekilde Tora, esaret yılları boyunca bunun dışında hiçbir kadının *Zona* konumuna düşmediğine tanıklık etmektedir (*Midraş – Vayikra Raba* 32:5; Raşi).

Dan kabilesine mensup – Adamın annesinin ve onun mensup olduğu kabilenin belirtilmesinin nedeni, bir günahkarın sadece kendini değil, ebeveynlerini ve tüm geniş ailesini de utanç içine soktuğunu öğretmektir. Öte yandan, bunun tersi de geçerlidir. Tıpkı "Dan kabilesinden Ahisamah'ın oğlu Aoliav" (Şemot 31:6) ifadesinde olduğu gibi,

erdemli kişiler de, etrafındakilerin tümüne saygınlık getirir (*Torat Koanim*; Raşi).

Şelomit bat Divri – Mısırlı'nın onu arzulaması, kadının aşırı rahat ve tevazudan uzak davranışından kaynaklanmıştır (*Levuş Aora*). Raşi'ye göre Tora kadının ismini özellikle vererek onun bazı olumsuz karakter özelliklerine dikkatimizi çekmek istemektedir: Şelomit, "*Şalom – Selam*", Divri ise "*Devarim – Sözler*" sözcüğüyle bağlantılıdır. Bu kadın her gördüğüne rahat tavırlarla selam verir, birçok erkekle gevezelik yapardı. Mişna, bu tipteki bir tutumu kınamaktadır (bkz. *Talmud – Ketubot* 72a). Kadının bu tavırları, böyle bir duruma düşmesinde baş rolü oynamıştır (*Midraş – Vayikra Raba* 32:5; Raşi).

Tora kadının ismini açıklamak için, oğlunun günahını söylemeyi beklemiştir. Bu şekilde, işlenen günahın kökünün annesinde olduğu mesajını vermektedir. Bir ailede çocukların ne tip bir yol izleyeceği, öncelikle annenin verdiği eğitime bağlıdır. Çocukların temel aile içi eğitimi anne tarafından verilir ve özellikle huy ve tavırlar konusunda annenin payı babaya göre çok daha büyüktür; zira eğitimde annenin başrolde olduğu küçük yaşlar, çocuğun gözlem ve taklit yoluyla öğrenmesinin en kuvvetli olduğu dönemdir. Dolayısıyla, adamın bu şekilde bir tavır içine girmesinde annesinin rolü inkar edilemez. Bunun aksi de doğrudur. Bir kişi dürüst, alçakgönüllü ve iyi karakter özelliklerine sahipse, tüm bunlar o kişinin annesinin ne kadar üstün özelliklere sahip olduğunun göstergesidir. Zira iyi bir dal, kökün ne kadar sağlam ve iyi olduğunun kanıtıdır. Kral David de, Tanrı'ya yakardığı sırada annesini bu nedenle ön planda tutmuş ve "*Lütfe Tanrım; ben Kulun'um – Cariyen'in oğlu Kulun'um*" (Teilim 116:16) demiştir (Rabenu Behaye).

12. Kendilerine açıklanana kadar – Ya da "Tanrı'nın Sözü'nün Hükmü kendilerine açıklanana kadar" (*Targum Onkelos*).

15 מוּ וְאֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר אִישׁ אִישׁ כִּי־יִקְלַל אֱלֹהֵיו
 16 וְנָשָׂא חֲטָאוֹ: מוּ וְנִקְבַּ שְׁם־יְהוָה מוֹת יוֹמָת רָגֹם יִרְגְּמוּ־בּוֹ
 כָּל־הָעֵדָה כִּגְר כְּאִזְחָה בְּנִקְבוֹ־שֵׁם יוֹמָת:

açk.). Ayrıca A-D-N-Y İsmi her ne kadar Y-E-V-E İsmi'nin yerine bir takma Ad olarak kullanılıyorsa da, başlı başına Tanrı'nın İsimleri'nden biridir. Dolayısıyla, Rambam'a göre bir kişi, bu İsmi telaffuz eder ve O'nu, Tanrı'nın silinmesi yasak diğer İsimleri'nden biri ile lanetlerse de, *Sekila* yöntemiyle idam edilmeyi hak eder (*Talmud – Sanedrin* 56a; *Yad – Avodat Kohavim* 2:7).

Öte yandan bir kişi, başkasının ağzından Tanrı'nın Özel İsmi'ni duyup kendisi lanet okursa bile buradaki idam cezasından muaftır (*Talmud – Sanedrin* 55b, Raşi o.a.).

[Lanetle] Telaffuz eden – İbranice *Nokev*. Aynı sözcük p. 11'de lanet okumakla bir arada kullanıldığı için oradaki anlamı “[sadece] telaffuz etmek” şeklindedir. Burada ise tek başına geldiğine göre “[lanetle] telaffuz etmek” anlamındadır (krş. p. 11 açk.).

İster Ger, ister doğuştan Yahudi olsun – “Bu cezaya çarptırılmasının nedeni Ger olması değil. Aynı şeyi doğuştan Yahudi olan biri yapmış olsaydı, o da aynı cezaya çarptırılacaktı” (Sforno).

İbranice *KaGer KaEzrah*. Tam çeviriyle “Ger gibi Ezrah gibi”. Bu, “Ger’le Ezrah aynı konumdadır” anlamına gelir (krş. Bereşit 44:18). Sadece Ger ve Ezrah, erkekleri ifade eder. Her ikisi için “gibi” ön ekinin kullanılması, her iki konumdaki kadınları da aynı kanuna dahil etmektedir (*Torat Koanim*).

Öte yandan bu, Yahudi olmayan birinin bile idam cezasına çarptırılmasını gerektirebilecek bir ihlal olduğu için buradaki Ger sözcüğü daha genel anlamıyla “yabancı” şeklinde de çevrilebilir (*The Living Torah*).

İdam edilecektir – Konunun gidişatından da anlaşıldığı üzere, bu idamda “*Sekila – Taşlama*” yöntemi kullanılır.

17-22. Cinayet ve Zarar yasaları. Olasılıkla,

Yisreeli kadının oğlu ile Yisreeli adamın kavgasından bahsedildiği için, burada böyle bir kavganın olası istenmeyen sonuçlarının ne gibi cezalar gerektirdiği açıklanmaktadır. Bu, daha önce Mişpatim peraşasında açıklanmış olmasına karşın burada Ger ve doğuştan Yahudi arasında bu konularda hiçbir fark olmadığını (p. 22) söylemek için kısaca tekrarlanmaktadır (İbn Ezra).

Ayrıca burada önemli bir ders mevcuttur: Tora, Tanrı’ya yönelik hakaret içeren bölümde, insanlara ve hatta hayvanlara verilen zararlara karşı öngörülen cezaları tanımlamaktadır. Bu da Tora’nın, insan ve hayvanların bile onur ve selametine önem verdiğinin göstergesidir (*Kesef Nivhar*). Dahası, insan “Tanrı’nın görüntüsünde” (Bereşit 1:27) yaratılmıştır. Bu nedenle insan öldüren bir katil, Tanrı’nın görüntüsüne zarar vermiş gibidir (Bereşit 9:6) ve bu, Bizzat Tanrı’yı hedefleyen başka bir ihlal sınıfında olduğu için Tanrı’ya lanet okuma günahının ele alındığı bu bölümde yer almaktadır. Ayrıca insana yönelik saldırıdan bahsedilmişken, hayvanlara yönelik zararlara da değinilmektedir (*Daat Mikra*).

Bu bölüm, Tora’nın olasılıkla en çok yanlış anlaşılan ifadesini içermektedir: “Göze karşılık göz”. Tora öğrenimi konusunda cahil kalmış kişiler, cümlelerin aslında göze zarar veren birinin gerçekten gözüne zarar verilmesini söylediğini, ama Hahamlar’ın daha sonra bunu daha “sempatik” hale getirmek için yeniden yorumlayarak tazminata çevirdiklerini öne sürerler. Bu yanlıştır. Tora, bu konuda hiçbir zaman parasal tazminat başka bir ceza öngörmemiştir. Sinay dağında Tanrı’dan alınan Sözlü Tora’ya ek olarak, *Talmud* ayrıca mantıksal olarak ve metinsel analiz çerçevesinde, cümlelerin başka şekilde anlaşılmayacağını kanıtlamıştır (*Talmud – Bava Kama* 83b-84a). Bu konu Şemot 21:24’teki açıklamalarda geniş olarak ele alınmış, pasuğun yüzeyel anlamıyla yorumlanmasının düz mantığa bile aykırı olduğu belirtilmişti.

¹⁵ “Bene-Yisrael’e de şöyle konuş: “Tanrısı’na lanet okuyan herhangi bir kişi, günahını taşıyacaktır.

¹⁶ Ancak ‘Aşem’ İsmi’ni [lanetle] telaffuz ederse, kesinlikle idam edilecektir. Tüm toplum onu taşılayacaktır. İster Ger, ister doğuştan Yahudi olsun; İsmi [lanetle] telaffuz eden, idam edilecektir.

yargıçlar giysilerini yırtarlar ve bir daha hiçbir zaman dikmezler [zira Tanrı’ya lanet okunduğunu duyan kişi, giysilerini yırtmalıdır (*Yad – Avodat Kohavim* 2:10). Diğer şahitler bu nedenle bu sırada giysilerini yırtmazlar; zira onlar mahkumu duydukları zaman yırtmışlardır]. Diğer şahitler de “ben de öyle duydum” demekle yetinirler (*Mişna – Sanedrin* 7:5; Rabi Pinhas Keati o.a.; *Daat Mikra*). Bu ortamda Tanrı’ya yönelik lanetin şahit tarafından tekrar edilmesi nedeniyle, şahitler ellerini mahkumun başına dayarlar ve “bizim işlememize neden olduğun bu günah, senin başına” derler (*Daat Zekenim*).

Tüm cemaat[in huzurunda] onu taşlasınlar – İdam daima bir suçlunun mahkum olmasına neden olan şahitler tarafından gerçekleştirilir. Burası da bir istisna değildir. İdam şahitler tarafından, ama halkın önünde gerçekleştirilecektir (*Torat Koanim*; Raşi). “**Eda – Cemaat**” sözcüğünden kasıt tüm halk değil, halkın önde gelen liderleri de olabilir (İbn Ezra; krş. 4:13 açık.). Alternatif olarak “tüm cemaat[i temsilen,] onu [şahitler] taşlasınlar”. Bu da “**Şeluho Şel Adam Kemoto – İnsanın Elçisi, Kendisi Gibidir** [= Bir elçinin yaptığı mitsva, temsil ettiği kişi tarafından yapılmış gibi kabul edilir]” prensibi için bir kaynaktır (*Talmud – Kiduşin* 41b; Raşi). Ayrıca bkz. Devarim 17:7.

15. Bene-Yisrael’e de şöyle konuş – Dolayısıyla bu kanun sadece o duruma göre verilmiş değildir ve tüm nesilleri de aynı şekilde bağlar (*Torat Koanim*; *Daat Mikra*).

Tanrı’ya lanet okuyan ... günahını taşıyacaktır – “Günah taşımak” ifadesi genel olarak [ama her zaman değil] Karet cezasını (7:20) ifade eder (bkz. 19:8). Bu ceza, Tanrı’ya Özel İsmi ile lanet okumadan hemen önce şahitler tarafından açık bir uyarı yapılmadıysa geçerlidir (*Torat Koanim*; Raşi; krş. İbn Ezra).

Burada “Tanrı” için kullanılan isim **E-lo-im**’dir. Bu, Tanrı’yı ifade etmesine karşın, O’nun Özel

İsmi değildir. Hatta çeşitli yerlerde melekleri, liderleri ya da yargıçları da ifade edebilir. Dolayısıyla bir kişi bu ismi kullanarak lanet okuduğu takdirde Tanrı’ya mı yoksa örneğin bir yargıcı mı lanet okuduğunu kimse bilemez [yine de en azından Şemot 22:27’deki yasağı ihlal ettiği açıktır ve ona uygun cezayı hak eder]. Bu yüzden cezayı (*Karet*) Bizzat Tanrı verir. Ama Tanrı’nın Özel İsmi’ni kullanırsa, bu durumda şüphe yoktur ve idam cezasına çarptırılır (İbn Ezra; bkz. s.a.). Benzer şekilde, Özel İsmi kullanmayıp, Tanrı’nın diğer isimleri’nden birine lanet okuyan kişi de, idam edilmez; Tora’nın “yapma” şeklindeki çok ciddi bir emrini (Şemot 22:27) ihlal etmiş olur (*Talmud – Sanedrin* 56a) ve *Karet* cezasını hak eder (*Torat Koanim*).

Herhangi bir kişi – İbranice **İş İş**. Tam çeviriyle “Kişi, Kişi”. Bu “her kişi” anlamına gelen bir kulanımdır. Yine de sadece bir tane **İş** sözcüğü yeterli olurdu. Buradaki ek **İş** sözcüğü, Yahudi olmayanların da Noah’ın Soyü İçin Yedi Mitsva çerçevesinde, Tanrı’ya lanet okuma yasağıyla bağlı olduklarına işaret eder (*Talmud – Sanedrin* 56a; krş. 18:6 açık. ve 20:2 açık.; *Yad – Melahim* 9:3; bkz. Bereşit kitabı s. 78). Yahudi olmayan biri Tanrı’ya Özel İsmi ile değil, takma isimleri’nden biriyle bile olsa lanet okuduğu takdirde, “**Ereg – Boynu Vurularak**” idamı hak eder (*Talmud – Sanedrin* 57a; *Yad – Melahim* 9:3).

16. ‘Aşem’ İsmi’ni [lanetle] telaffuz ederse ... idam – Buradaki idam cezası sadece Tanrı’nın Dört Harfli, silinmesi yasak olan İsmi açıkça telaffuz edilip bu İsme, “[İsim], [İsme] lanet etsin” şeklinde bir ifade kullanılarak [ve çevredekilerin uyarılarına aldırmaksızın] lanet okunduğu takdirde geçerlidir (*Torat Koanim*; *Talmud – Sanedrin* 56a; Raşi; bkz. *Yad – Avodat Kohavim* 2:7). Bu, pasukta özellikle “‘Aşem’ İsmi’ne” ifadesiyle vurgulanmaktadır. Bu ifade “‘Aşem’in [Özel] İsmi’ne” anlamındadır ve Tanrı, Moşe ile konuşurken kendi Özel İsmi’nin Dört Harfli İsim (Y-E-V-E) olduğunu bildirmiştir (bkz. Şemot 3:15

יִזְוֹאִישׁ כִּי יָכֶה

17

כָּל־נֶפֶשׁ אָדָם מוֹת יוֹמָת: יֵה וּמִכָּה נֶפֶשׁ־בְּהֶמָּה יִשְׁלַמְנָה נֶפֶשׁ 18

תַּחַת נֶפֶשׁ: יֵה וְאִישׁ כִּי־יִתֵּן מוֹם בְּעַמִּיתוֹ כֹּאֲשֶׁר עָשָׂה כֵּן יַעֲשֶׂה 19

לּוֹ: כֹּשֶׁבֶר תַּחַת שֹׁבֵר עֵין תַּחַת עֵין שֶׁן תַּחַת שֶׁן כֹּאֲשֶׁר יִתֵּן מוֹם 20

כֹּאֲדָם כֵּן יִנָּתֵן בּוֹ: מִפְטִיר

Bu konudaki bir başka ipucu da burada “ona o şekilde yapılır” dendiikten sonra p. 20’de “ona da aynı şekilde [zarar] verilecektir” ifadesinin kullanılmasıdır. Eğer ceza gerçekten bedensel zarar olsaydı bunların sadece ilki yeterli olurdu. İkincisine ne gerek vardır? Ya da ikincisi gerekliyse bile, neden farklıdır? Anlaşılan ikinci ifade, ilkinin “açıklamasıdır”. Bu ifadeden, söz konusu karşılığın “verme” fiiliyle bağlantılı bir ceza olduğu öğrenilmektedir. Yani elden ele bir şeyler verilmesi şeklindeki bir cezadan bahsedilmektedir; ve bu, parasal tazminattır (*Talmud – Bava Kama* 84a; Raşi). Son olarak, pasuktaki “**Ken Yinaten Bo – Aynı Şekilde Ona Verilecektir**” ifadesi aynı zamanda “aynı şekilde [=verdiği zarara denk bir tazminat] onun tarafından verilecektir” şeklinde de anlaşılabilir.

Gerçekten de burada geçen “**Natan – Vermek**” kökü, özellikle insanlarla ilgili tazminatları tanımlamak için kullanılır. Mal kaybı söz konusu olduğunda tazminat için kullanılan fiil ise “**Şilem – Ödemek**” kökünden türer.

Bir insan bir başkasına bedensel zarar verdiği zaman, beş tazminat türünü ödemekle yükümlü hale gelir. Bu tazminatlar “**Nezek – Zarar**” (*Şemot* 21:24), “**Boşet – Utanç**” (*Devarim* 25:11), “**Tsaar – Acı**” (*Şemot* 21:25; ayrıca bkz. p. 20 açık.), “**Şevet – Gelir Kaybı**” (*Şemot* 21:19) ve “**Ripuy – Tedavi**” dir (*Şemot* 21:19).

20. Kırık... göz... diş... – Bunların her biri farklı bir sınıfı ifade eder. Kırık, tedavi edilebilen bir şeydir. Göz kaybedildiği takdirde yenilenemez. Dişin yenilenip yenilenmeyeceği ne zaman kaybedildiğine bağlıdır. Ayrıca göz normal şartlarda doğuştan var olan bir organdır. Diş ise genelde doğum sırasında yoktur; sonradan çıkar (ayrıca bkz. *Şemot* 21:24 açık.).

Tora burada bedensel zararlardan bahsediyor olmasına karşın, *Talmud* metinsel analiz yöntemlerini kullanarak, birinin birine tükürmesi, saçını yolması, kulağını tırmalaması üzerinden giysiyi

çekmesi, evli bir kadının başını ortalık yerde açması, kızgın güneşte ya da sert soğukta durmaya zorlayarak hasta etmesi, köpeğine ısırtması gibi durumlarda da, verdiği gerek bedensel gerekse de psikolojik zararları tazmin etmekle yükümlü hale gelir (*Torat Koanim*).

Göze karşılık gözün ... [parasal karşılığını] – İbranice **Ayin Tahat Ayin**. Tam sözcük karşılığı ile “göz altında göz”. Vilna’lı Gaon, burada parasal tazminat konusuna bir gönderme bulur. “**Ayin – Göz**” sözcüğü Ayin-Yod-Nun harfleriyle yazılır. Bu harflerin “altındaki” yani onları takip eden harfler ise sırasıyla Pe-Kaf-Sameh’tir. Bu üç harf tekrar düzenlendiğinde “**Kesef – Para**” sözcüğü elde edilir.

Ona da aynısı yapılacak[mış gibi ödeme yapılmalıdır] – The Living Torah. *Şemot* 21:25’te bedensel zarar gören bir kişiye ödenen tazminatın beş kısmından birinin “**Tsaar – Acı**” olduğundan bahsedilmişti. Burada bu tazminatın nasıl hesaplandığına gönderme yapılmaktadır: Kabaca, örneğin bir el kaybedilmişse, bu adam gibi bir kişinin, elini kesmemeleri için ne kadarlık bir maddi fedakarlığa hazır olduğu [ya da böyle bir acıya katlanmak için ne kadar para isteyeceği] bilirkişilerce hesaplanır. Saldırgan bu miktarı ödemekle yükümlüdür.

Tam çeviriyle “Bir insana verdiği bedensel kusur nasılsa, ona da o şekilde [zarar] verilecektir”. Hahamlarımız buradan yola çıkarak, ödenecek tazminatın bedensel kusurun niteliğine göre değişiklik göstereceğini belirtirler. Hatta farklı insanlar için aynı kusur bile farklı tazminat gerektirebilir. Sözgelimi bir parmak yaralanması söz konusuysa, bir şarkıcı ile bir piyanist arasında – meslekleri gereği parmak kullanımı açısından – fark vardır. Dolayısıyla böyle bir durumla her ikisi de karşılaştığı takdirde, piyanistin bundan kaynaklanan kaybı şarkıcınıninkine göre daha büyük olacaktır. Aynı sebeple piyanistin alacağı tazminat daha yüksek bir meblağ olacaktır.

¹⁷ “Herhangi bir insanın canına kıyan kişi kesinlikle idam edilecektir.

¹⁸ Bir hayvanın canına kıyan ise ödeme yapmalıdır. Cana karşılık can.

¹⁹ “Bir kişi akranını sakatlarsa, yaptığı şeye göre cezalandırılır.

²⁰ [Yani,] Kırığa karşılık kırığın, göze karşılık gözün, dişe karşılık dişin [parasal karşılığını tazmin etmelidir]. Bir insanı nasıl sakatladıysa, ona da aynısı yapılacaktır [mış gibi ödeme yapmalıdır].

17. Herhangi bir insanın canına kıyan – Kasten ve öldürme amacıyla davranan ve bu amacı etraftakilerin açık uyarılarına kulak asmayışıyla tasdik edilen bir kişiden bahsedilmektedir. Fakat savaşta birini öldüren bu kurala dahil değildir. Zira savaş, sürekli olarak meşru müdafaaan söz konusu olduğu bir ortamdır (krş. İbn Ezra).

Tam çeviriyle “*Herhangi bir adamın canını vuran*”. Şemot 21:12 ile bu pasuk birbirini tamamlamaktadır. Orada “*Bir adama vuran*” denmekte, bu sadece kurbanın yetişkin bir erkek (“*adama*”) olduğu durumları tanımlamaktadır. Burada ise “*herhangi bir insan*” ifadesi kullanılarak, bir kadın ya da çocuğu öldürenin de aynı cezayı hak edeceği söylenmektedir (*Torat Koanim*; Raşi). Bir günlük bir bebeği bile öldüren, idam cezasını hak eder (*Talmud* – *Nida* 44b; *Yad* – *Rotseah* 2:6). Ayrıca bkz. Şemot 21:12 açık.

18. Ödeme yapmalıdır – Bir olasılığa göre Tora burada Mısırlılar’ın, hayvanları ilahlaştırmasına gönderme yapmaktadır. Mısırlılar, kasıtlı olarak hayvan keseni taşlarlardı! (bkz. Şemot 8:22). Tora burada, hayvanlarını yine de insanlarla bir olmadığının altını çizmektedir. Bir insanı katletmek idamı gerektirir; ama hayvan öldüren, sadece tazminat öder (*Daat Mikra*).

Cana karşılık can – Bu ifade [farklı şekillerde de olsa] her iki pasuk (p. 17 ve p. 18) için de geçerlidir (İbn Ezra).

Bir hayvanı öldüren kişi o hayvanın piyasa değerini, hayvanın sahibine ödemekle yükümlüdür. Yani “*cana karşılık can*” ifadesi, mutlaka aynı tipteki bir hayvanı satın alıp, ölen hayvanın sahibine vermesi gerektiği anlamına gelmez. Sadece parasal karşılığını ödemesi yeterlidir (Ramban). Bu, sıradaki yanlış yöne çekilmesi çok kolay pasuklar için de bir giriştir. Tıpkı burada “*cana karşılık can*”ın anlamının, “cana karşılık [“can almak” değil], “canın parası” olması gibi, orada da söylenen sözler sözcük anlamıyla değil, “verilmek istenen anlamla” değerlendirilmelidir (*Daat Mikra*).

19. Yaptığı şeye göre cezalandırılır – Tam

çeviriyle “*Nasil yaptıysa, ona o şekilde yapılır*”. Öte yandan Tora p. 20’de [tam çeviriyle] “*ona da o şekilde [zarar] verilecektir*” demektedir. Sözcüklerin düz anlamından çıkan sonuca göre, bir başkasının belirli bir organına zarar veren kişinin aynı organına aynı şekilde zarar verilmesi gerekmektedir. Ancak Şemot 21:24’teki açıklamalarda da belirtildiği üzere, “aynı şekilde zarar vermek” diye bir şey imkansızdır. Dolayısıyla Tora’nın düz metninden bu sonucu çıkarmak mümkün değildir. Yine de Tora bu şekilde bir dil kullanmaktadır; zira bu denli bir zarara yol açacak kadar insan yaşamına değer vermeyen kişi, gerçekten de aynı zararı görmeyi “hak eder”.

Bu arada, “*aynı şekilde yapmak*” ifadesiyle tam bir sonuca varmanın mümkün olmadığını belirtmekte fayda vardır. Nitekim ileride bir örnekte, Yisrael Hakimi Şimşon’un, düşman Pelistiler hakkında “*bana nasıl yaptılarsa ben de onlara aynısını yaptım*” (Şofetim 15:11) dediğini görüyoruz. Oysa orada Pelistiler’in yaptığı onun karısını çalmak iken, onun verdiği karşılık, tarla ve zeytinliklerdeki ürünleri yakmak şeklinde olmuştur (Şofetim 15:1-5). Dolayısıyla “aynı şekilde yapmak” ifadesinden kasıt, “ona denk bir karşılık vermek” şeklindedir. Başka bir deyişle, pasukta “o nasıl kötülük yaptıysa, ona da, yaptığına denk bir kötülük yapılacaktır” denmektedir (Şemot 21:24, Rabenu Behaye o.a.; İbn Ezra).

İkinci bir nokta: Tora, Bamidbar 35:32’de “katil bir kişi için af ödemesi alınamayacağını” söylemektedir. Çeşitli vesilelerle Tora’nın her bir sözcüğünün ölçülü biçili bir şekilde seçildiği örneklenmişti. Eğer Tora bedensel zarar durumunda da ödeme değil aynı şekilde zarar verilmesini isteseydi, basitçe “[hiçbir zaman] af ödemesi almayın” diyebilirdi. Bu şekilde eğer hem bir can alan kişinin (katil) hem de bedensel herhangi bir zarara yol açan kişinin parasal tazminat ile kurtulamayacağı öğrenilirdi. Ama Tora böyle yapmamış, af ödemesinin özellikle [yani yalnız ve yalnız] bir “katil” için seçenek olarak kabul edilmeyeceğini önemle vurgulamıştır. Başka bir deyişle bedensel zararlar için ceza, tazminat ödeme şeklinde yapılır (*Talmud* – *Bava Kama* 83b; *Yad* – *Hovel Umazik* 1:3; İbn Ezra).

בֹּא וּמִכָּה בְּהֶמָּה יִשְׁלַמְנָה וּמִכָּה אָדָם

21

יוֹמָת: כִּב מִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם כִּגְר כְּאִזְרַח יִהְיֶה כִּי אֲנִי יְהוָה

22

אֱלֹהֵיכֶם:

önce, tazminat gerektiren (hayvan öldürmek) ve idam gerektiren (insan öldürmek) iki kural verilmiştir. Bu da Tora kanununa göre, idam davalarında olduğu gibi, para konulu davalarda da hakimlerin şahitleri enine boyuna inceleyip araştırma yapmalarının gerektiğini öğretir. İdam kanunlarında şahitler, çok ince detaylar konusunda sorguya çekilirler, hatta tehdit edilirler ve son derece derin bir araştırma yapılır. O kadar ki, idam cezalarının çoğunlukla uygulanmamasının bir nedeni, bu sorgu sonucunda şahitlerin yeterli bulunmamasıdır.

Öte yandan parasal konulu davalarda bir kişi, buna bakarak “ileride bir sorun çıkar ve şahitler bu kadar ince ayrıntıları hatırlayamazlarsa, paramı geri alamam; en iyisi hiç borç vermemek” düşüncesiyle bir başkasına borç vermekten kaçınabilir. Bu nedenle Hahamlarımız parasal konulu davalarda hafifletmeye gidip, inceleme gerekliliğinin daha hafif bir düzeyde uygulanmasına karar vermişlerdir (*Talmud – Sanedrin* 2b-3a; Rabenu Behaye).

Ger ve doğuştan Yahudi ... eşittir – Yahudi doğmamış olmasına karşın, Tora’nın boyunduruğunu sevgiyle kabul edip Yahudiler’e katılan bir Ger, her yönden, doğuştan Yahudi olan biriyle kanun karşısında aynı kategoridedir (*Daat Mikra*).

İfade “Sizin için ‘Bir Olan’ın kanununu geçerli olacaktır” şeklinde de anlaşılabilir. Başka bir deyişle Tora, “sizler öncelikli olarak Sinay dağında size doğrudan hitap edip Tora’nın kanunlarını veren Bir ve Tek Tanrı’nın kanunlarıyla bağlantısız – putperestlerin kanunlarıyla değil” demektedir (a.k.).

Ben, Aşem, hepinizin Tanrısı’yım – “Hem doğuştan Yahudiler’in hem de Gerler’in Tanrısı’yım (İbn Ezra; Sforno). İsmim’i tıpkı doğuştan Yahudiler’le olduğu gibi, Gerler’le de aynı şekilde bağdaştırırım” (Raşi).

Tam çeviriyle “Ben, Tanrımız Aşem’im”. “Eğer sizin

için Bir ve Tek Olan Tanrı’nın kanunu geçerli olursa – yani Tora kanununa öncelik verirsiniz – o zaman Ben, Tanrımız Aşem’im. Aksi takdirde, İsmim’i ihlal etmiş olursunuz”. Tora tüm medeniyetin temelidir. Modern dünyanın adalet sistemi, en baştan itibaren Tora’nın kanunlarından esinlenen yan kanunlardan türemiştir. Dolayısıyla Yahudiler’in, Tora’nın kanunlarını gözdardı etmeleri Tanrı’nın İsmi’ni küçük düşürmekle eşdeğerdir (Rabenu Behaye).

Alternatif olarak verilmek istenen bir anlam da şöyledir: “Bu bölümde emredilen tüm kanunları Ben verdim. Ben sizin Tanrınız olduğuma göre Emirlerim’i yerine getirmeniz gerekir”. Sıradaki pasuk da halkın bu konudaki emri yerine getirdiğine şahitlik etmektedir (*Daat Mikra*).

²¹ “Bir hayvanı yaralayan, ödeme yapar; bir insanı öldüren idam edilir.

²² Sizin için tek bir kanun [geçerli] olacaktır. Ger ve doğuştan Yahudi, [bu kanun karşısında] eşittir; zira Ben, Aşem, hepinizin Tanrısı’yım.”

21. Hayvana vuran, ödeme yapar – Raşi. Tam çeviriyle “*hayvana vuran [ve onu yaralayan / bereleyen / sakatlayan]...*”. “**Make – Vuran**” sözcüğü p. 18’de de kullanılmıştır. Oradaki anlam hayvanın canına kıymak şeklindeydi. Burada ise hayvanı sakatlama konusu ele alınmaktadır (Raşbam). Buna göre hayvanın piyasa değerindeki, sakatlanmasından kaynaklanan düşüş, zararı veren kişi tarafından tazmin edilmelidir.

Burada “hayvan” bir kişiye ait malı temsil etmektedir. Dolayısıyla canlı ya da cansız her türlü mala verilen zarar da, bu pasuk çerçevesinde tazmin edilmelidir.

Tora şartlar açısından bir ayrım yapmamıştır. Zira bir insan daima – uyuduğu zaman bile – sebep olduğu zararlardan sorumlu tutulur. Buna bağlı olarak, bir insan, kasıtsız ya da elinde olmadan bir başkasının malına zarar verirse bile, örneğin damdan kaza sonucu ya da yolda yürürken ayağı takılıp bazı eşyaların üzerine düşer ve onları kırarsa, tıpkı kasıtlı bir şekilde zarar vermiş gibi tam tazminat ödemekle yükümlüdür (*Talmud – Sanedrin* 79b; *Yad – Hovel Umazik* 6:1).

İnsana vuran, idam edilir – Yani “*insana vuran [ve böylece onu öldüren]...*”. Basit anlamda burada Tora’nın, kurbanın öldüğünü açıkça yazmamasının nedeni, okuyucunun bunu kolayca tahmin edebilecek olmasıdır. Bir kişinin idamı hak etmesi için sadece birine vurmasının yetmediği, onu öldürmediği sürece idamı hak etmeyeceği açıktır (İbn Ezra). Aslında bunu söylemeye de gerek yoktur; zira Şemot 21:12’de idamın özellikle kurban “öldüğünde” uygulandığı açıkça söylenmiştir (*Mehilta*, *Mişpatim* 21:12).

Alternatif olarak p. 17’deki “*canını*” vurgusu, vurma fiilinin hayati öneme sahip bir organa yapıldığı zaman hak edilen idamdan bahsetme amaçlıdır. Burada ise bu sözcük kullanılmamış ve hayati olmayan bir organa vurulduğunda bile, sonunda ölüm gerçekleştiği takdirde, katilin yine idamı hak edeceği belirtilmiştir (İbn Ezra).

Öte yandan farklı bir bakış da mümkündür:

Tıpkı hayvanda olduğu gibi (bkz. ö.a.), burada da ölüm değil, bedensel zararlar sonuçlanan bir vuruştan bahsediliyor olabilir. Burada olduğu gibi p. 17’de de “**Make – Vuran**” sözcüğü kullanılmıştır. Orada vuruş sonucunda doğrudan ölümün gerçekleştiği durum ele alınmaktadır [nitekim tam çeviriyle “*bir adamın canını vuran*” denmektedir]. Burada ise, sadece yaralanmayla sonuçlanan bir vuruştan bahsedilmektedir. Dolayısıyla pasuk “idamı gerektiren bir yaralanmadan” bahsetmektedir – ki bu, bir kişinin kendi anne ya da babasını yaralamasıdır (bkz. Şemot 21:15 açık.). Anne-babayı yaralama konusunun burada tekrarlanmasının nedeni, bir hayvana vurma konusundaki kanunlarla arasındaki benzerliktir. Tora bu iki konuyu aynı pasukta vererek birkaç kanun öğretmektedir: [1] Hayvana vuran kişi, sadece bunu hayvan hayattayken yaptıysa parasal tazminat cezasını hak eder. Buna benzer şekilde anne ya da babasını yaralayan kişi de, idam cezasına, sadece bunu, yaraladığı anne ya da babası hayattayken yapmışsa çarptırılır. Anne ya da babasının ölüsünü yaralayan kişi ise idam edilmez (Raşi). Yine de ölümlerinden sonra bile anne ya da babaya vurma, ebeveyne yönelik açık onurlandırma ve çekinme emirlerinin son derece ağır bir ihlali niteliğindedir ve bunu yapan, Tanrı katında cezadan kaçamayacaktır (*Mesiah İlemim*). [2] Hayvana vuran kişi, tazminatı sadece hayvanda bir yara açtığı ya da bereye neden olduğu takdirde ödemekle yükümlü olur. Benzer şekilde anne ya da babasına vuran kişi de, idam cezasına, sadece onları yaraladığı takdirde layık olur. Ama vurmasının sonucunda bir zarar oluşmıyorsa idam edilmez (*Torat Koanim*; Raşi). Tora ayrıca ebeveyne vurma yasağına bir de açıklık getirmektedir: Şemot 21:15’teki pasuk “*anne ve babasına vuran*” şeklinde de anlaşılabilir. Eğer doğru anlam böyle olsaydı, anne ya da babadan sadece birine vuran kişi idamı hak etmezdi. Tora burada [tekil bir kullanımla] “*insana*” diyerek sadece birine vurmanın bile, idam cezasını hak edecek bir ihlal olduğunu vurgulamaktadır (*Torat Koanim*).

22. Sizin için tek bir kanun [geçerli] olacaktır – Yani “tek tip kanun olmalıdır”. Bundan hemen

כג וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּצִיאוּ אֶת־הַמִּקְלָל
 אֶל־מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֲבִן וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּאֲשֶׁר צִוָּה
 יְהוָה אֶת־מֹשֶׁה: פ פ פ

Tüm bunların ışığında Tora'nın bu olayı neden özellikle burada aktardığını anlayabiliriz. Emor peraşası, Vayikra kitabı boyunca ele alınan kutsiyet konularını (Perek 19-23) tamamlamaktadır. Bu bölümler Bene-Yisrael'in özel kutsiyetiyle başlamış, *Koenler*'in kutsiyeti ile devam etmiş, özel günler ve bayramların kutsiyeti ile son bulmuştur. Tora, Bene-Yisrael'in kendilerine özgü kutsiyetinin benzersizliğini vurgulamak istercesine, kendisini bu kutsiyete dahil etmeyi becerememiş olan bu kişinin acıklı hikayesini ve Yisrael'in kutsiyetinin, annesi tarafından lekelenmesinin bedelini anlatmaktadır. Bu bakışla, Tanrı'ya lanet okuyan adamla ilgili bu olay, asimilasyon ve karışık evliliklerle gerçekleşen trajedinin ipuçlarını veren güçlü bir örnektir (Rabi Amnon Bazak, *Şabat Beşabato – Mahon Tsomet*).

²³ Moşe, Bene-Yisrael'e konuştu. Lanet okuyanı kampın dışına çıkardılar ve onu taşladılar. [Böylece] Bene-Yisrael, Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu şekilde yaptılar.

23. Onu taşladılar – Onu duyan şahitler (p. 14; krş. Devarim 17:7).

Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu şekilde yaptılar – Tora önceki pasukta bu kişinin taşlandığını söylemiştir. Dolayısıyla buradaki ifade yeni bir şey katma amaçlı olmalıdır. Tora burada “taşlama”nın, kulağa ilk gelen şekliyle değil, “Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu şekilde” yapıldığını vurgulamaktadır.

Her şeyde olduğu gibi, idamda da belirli bir prosedür vardır (bkz. Ekler: *Yahudilik'te İdam Cezası*). Tora burada Bene-Yisrael'in “Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu şekilde” yaptıklarını söylemekle, bu prosedürü takip ettiklerini belirtmektedir (*Torat Koanim*; *Talmud – Sanedrin* 43a; Raşi).

Alternatif olarak bu ifade, Bene-Yisrael'in “o günden itibaren”, bedensel zarar verenler ve cinayet işleyenleri, Tanrı'nın Moşe'ye emretmiş olduğu ve bu bölümde açıklandığı şekilde cezalandırdıkları anlamına geliyor da olabilir (İbn Ezra). Ya da bu sözler, cezayı doğuştan Yahudi olmayan bu kişiye yönelik bir nefret sonucu değil, sırf bu bölümde yazan kanunu yerine getirme amacıyla uyguladıklarını vurgulamaktadır (Ramban; *Daat Zekenim*; Sforno). Ya da Tora burada Bene-Yisrael'in Tanrı'nın bu mitsvasını, uygulaması çok zor bir mitsva olmasına rağmen yerine getirdiklerini söylemektedir (*Daat Mikra*; krş. Şemot 12:28).

❧ Sonuç.

Tanrı'ya lanet okuyan adamla ilgili bu bölüm bazı soruları uyandırmaktadır. Öncelikle, konunun anlatımından, temel sorunun Tanrı'nın İsmi'ni telaffuz edip O'na lanet okumak olduğu anlaşılmaktadır. Öyleyse, bu kısım neden insana ve hayvana zarar veren kişiyle ilgili cezai kurallardan da bahsetmektedir? Daha geniş olarak, bu anlatımın özünde ne vardır ve neden özellikle Tora'nın bu kısmında yer almaktadır?

Pasuklarda özellikle vurgulanan nokta, milliyet

konusudur. Bu olay Bene-Yisrael'e mensup iki kişi arasında değil, “Yisreeli bir kadının Mısırlı bir adama doğurduğu oğlu” ile, “Yisreeli bir adam” arasındadır. Anlaşıldığı kadarıyla aralarındaki tartışma parasal konudaydı [örneğin Erets-Yisrael'de hangi kabilenin toprağından pay alacağı ile ilgiliydi]. Tartışma kavgaya dönüştü ve büyük ihtimalle birbirlerine ve hayvanlarına bedensel zarar verdiler; ve bu yüzden böyle durumlarda ortaya çıkabilecek sonuçlara ait kurallara burada yer verildi. Fakat bir anda beklenmedik bir şey oldu ve Mısırlı adamın oğlu küfretmeye başladı; ipin ucunu kaçırdıktan sonra, uyanılara da aldırmadan Tanrı'nın İsmi'ni telaffuz edip O'na lanet okudu. *Tanah*'ta anlatılan olaylar arasında buna benzer tek örnek, David ile dev cüsseli Pelişti Golyat arasında görülmektedir (bkz. Şemuel I 17:43). Bu adamı bu şekilde davranmaya iten neydi?

Yine anlaşıldığı kadarıyla, yaptığı hareket, bu adamın kökleriyle bağlantılıdır. Tora'nın burada bu iki kişinin ismini hiçbir şekilde açıklamaması da dikkat çekicidir. Sadece hangi ulusa ait oldukları vurgulanmaktadır. Bu, tarafların özellikle milliyetçi bir nedenle kavgaya tutuştukları açıklamasını destekleyen bir noktadır. Zikredilen tek isim, suçlunun annesi Şelomit bat Divri'dir. Başka bir deyişle, anlatının merkezinde, bir Mısırlı'ya çocuk doğurmuş Yahudi bir kadın vardır. Anlaşılan bu çocuk, babasının halkının (Mısırlılar) çok ağır cezalar görmesine neden olan içinde yaşadığı halka (Yahudiler) karşı sürekli olarak bir yabancılık çekmiştir ve sıcak bir an geldiğinde bu öfke dışarı püskürmüştür.

Yine anlaşıldığı kadarıyla, halkın suçluyu hemen cezalandırmayıp nezarete kapatmasının temelinde de, bu kişinin kökleri vardır. Her yönüyle Yisrael Ulusu'na mensup biri gibi cezalandırılıp cezalandırılmayacağı konusunda şüphe söz konusuydu. Bu nedenle Tanrı, lanet okuma günahı hakkındaki kanunun da, diğer tüm kanunlar gibi, hem doğuştan Yahudiler hem de Gerler için aynı şekilde geçerli olduğunu belirtti.